

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARESİ İLÇESİ (BALIKESİR) ÇEPNİLERİNİN HALKBİLİMİ
ÜRÜNLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CANSU AYDIN

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARESİ İLÇESİ (BALIKESİR) ÇEPNİLERİNİN HALKBİLİMİ
ÜRÜNLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CANSU AYDIN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. HALİL İBRAHİM ŞAHİN

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyat Anabilim Dalı'nda 201912511005 numaralı Cansu AYDIN'ın Karesi İlçesi (Balıkesir) Çepnilerinin Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/06/2022 tarihinde yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplara sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Ali DUYMAZ

İmza

Üye (Danışman) Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

İmza

Üye Doç. Dr. Erdal ADAY

İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

28/06/2022

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

28/06/2022

İmza

Cansu AYDIN

ÖNSÖZ

Kültür, toplumları ayakta tutan ve varoluşlarını sağlayan en önemli yapı taşıdır. Dünyaya gelen her birey, belirli bir kültür ortamının içine doğar ve yaşamını devam ettirir. Kültürü oluşturan gelenekler sözlü ve yazılı olma özelliklerine sahiptir. Günümüzde teknolojik gelişmeler ve şehir hayatının getirdiği olgularla beraber toplumların kültürel değerlerinin tespit edilip kayıt altına alınması büyük bir önem arz etmektedir. Kayıt altına alınmamış gelenek ve göreneklerin, halk edebiyatı ve halkbilimi ürünlerinin unutulmaya başlandığı görülmektedir.

Bu anlayıştan yola çıkarak çalışmada yarı kapalı bir toplum yapısına sahip olan Karesi Çepnilerinin yaşamında var olan ve kültürlerini meydana getiren unsurlar olarak görülen halk edebiyatı, halkbilimi ve inanç özelliklerini tespit etmeye çalıştık. Saha araştırmasına çıkmadan önce Alevilik ve Çepniler hakkında yazılı kaynaklardan edinilen bilgiler çalışmada kullanılmıştır. Karesi Çepnilerinden derlenen inanç, halk edebiyatı ve halkbilimi ürünleri çalışmanın asıl kısmını oluşturmaktadır.

Öncelikle Ön söz, Özet ve İçindekiler başlıklarına yer verilen çalışma; “Giriş”, “İlgili Alanyazın”, “Yöntem”, “Bulgular ve Yorumlar”, “Sonuçlar ve Öneriler” olmak üzere beş bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde tezin amacı, problemi, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. *İlgili Alanyazın* bölümünde Alevilik ve Çepniler üzerine yapılmış olan çalışmalar; kitaplar, makaleler ve tezler şeklinde ayrılmış ve kronolojik olarak sıralanarak içeriklerine değinilmiştir. *Yöntem* bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araç ve teknikleri, verilerin toplanma süreci ve verilerin analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar bölümünün ilk başlığı *Karesi Çepnilerinin İnanç Yapısı* adını taşımaktadır. Bu başlıkta Alevilik ve Aleviliğin tarihsel gelişimine değinildikten sonra Karesi Çepnilerinin inanç kavramları gibi konular, sözlü ve yazılı kaynaklardan

edinilen bilgilere göre ele alınmıştır. Karesi Çepnilerinin inanışlarında önemli bir yeri olan *Hz. Ali, cem, ikrar, musahiplik* ve *düşkünlik* gibi temel kavramlar ile ilgili olarak dede, kamer ve kapıkulu gibi yetkili kişilerin görüşlerine yer verilmiştir. İkinci başlık olan *Halk Edebiyatı* kısmında sahadan derlenen masal, efsane, fıkra, bilmece vb. sözlü kültür ürünleri türlerine göre tasnif edilmiş ve metinler incelenmiştir. Üçüncü başlıkta *Hayatın Geçiş Aşamaları: Doğum, Düğün ve Ölüm* gelenekleri ele alınmıştır. *Bayramlar, Kutlamalar ve Törenler* başlığında Karesi Çepnilerinin bayram ve kutlama gelenekleri incelenerek yöre halkının yaşamında bayram, kutlama ve tören geleneklerinin önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. *Halk İnanışları ve Uygulamalar* başlığı altında nazar, hayvanlarla ilgili inanışlar, mevsimler, aylar, günler hakkında inanmalar gibi konulara değinildikten sonra *Oyunlar* başlığı altında geleneksel oyunlar tarif edilmeye çalışılmıştır. *Halk Hekimliği* başlığı altında geleneksel halk hekimliği uygulamalarına yer verilirken *Halk Mutfağı* başlığı ile Karesi Çepnilerinin yemek kültürü incelenmeye çalışılmıştır. Dokuzuncu başlık olan *Adlar ve Lakaplar* kısmında ise yöre halkının birbirlerine sesleniş biçimleri, koymaktan kaçındıkları ve severek koydukları adlara yer verilmiştir. Kaynak şahısların bilgileri kısaltmalar halinde sunulmuştur.

Çalışmanın son bölümü olan *Sonuçlar ve Öneriler* bölümünde sahadan derlenen bilgilerin genel değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma hazırlarken kullanılan yazılı kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik bir şekilde sıralanarak *Kaynakça* kısmı oluşturulmuştur. Derlemeler sırasında tespit edilen yerel kelimelerin bulunduğu *Sözlük*, araştırma sahasında görüşülen kaynak şahısların bilgilerinin yer aldığı *Kaynak Kişiler Listesi*, *Karesi İlçe Haritası* ve sahada çektiğimiz *Fotoğraflar, Ekler* başlığı altında yer almaktadır.

Çalışma konumun belirlenmesinden çerçevesinin çizilmesine, karşılaşılan zorluklarda yol gösteren hocam Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN'e teşekkürlerim sonsuzdur. Arkadaşlarım Sinem ERPAK ÇELİK, Kübra DEMİRCİ ve Buse CEYLAN'a, araştırma sahasında bana yardımcı olan tüm canlara ve benden maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Pembe AYDIN'a, babam Ömer AYDIN'a ve kardeşim Caner AYDIN'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

KARESİ İLÇESİ (BALIKESİR) ÇEPNİLERİNİN HALKBİLİMİ ÜRÜNLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

AYDIN, Cansu

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

2022, 234 sayfa

“Karesi İlçesi (Balıkesir) Çepnilerinin Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma” adlı bu çalışmada Balıkesir Karesi’de yaşayan ve Alevi inancına mensup olan Çepnilerin kültürel özellikleri ortaya çıkarılarak incelenmek istenmiştir. Bu çalışma bir saha araştırmasıdır.

Deliklitaş, Kabakdere ve Yaylacık Mahallelerinde yaşayan Çepnilerin bölgeye gelişleri gibi tarihî unsurların yanı sıra inanç ve inanç kavramları, halk edebiyatı ve halkbilimi ürünleri, sözlü ve yazılı kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda incelenerek çalışmaya dahil edilmiştir. Elde edilen bulgularla Karesi Çepnilerinin kim oldukları ve kültürel dokuları hakkında tespitlerde bulunmaya çalışılmıştır. Giriş, dokuz bölüm ve sonuç başlıklarından oluşan çalışmanın birinci bölümünde sözlü ve yazılı kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda Köse Süleyman Ocağı’na bağlı olan Karesi Çepnilerinin inanç yapısı açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde halk edebiyatı ürünleri incelenirken üçüncü bölümünde ise hayatın geçiş aşamaları olarak adlandırılan doğum, düğün ve ölüm ile ilgili geliştirilen pratikler ele alınmıştır. Çalışmanın diğer bölümlerinde de sahadan derlemeler yoluyla elde edilmiş halkbilimi ürünleri, çeşitli başlıklar altında tasnif edilerek analizleri yapılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen veriler, sonuç bölümünde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çepni, Balıkesir, Alevilik, Halk Edebiyatı, Halk Bilimi.

ABSTRACT

A RESEARCH ON FOLKLORE PRODUCTS OF KARESI DISTRICT (BALIKESİR) CHEPNİS

AYDIN, Cansu

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

2022, 234 pages

The study, " A Research on Folklore Products of Karesi District (Balıkesir) Chepnis", aims to reveal the cultural characteristics of the Chepnis who live in Balıkesir Karesi and belong to the Alevism faith. It is a field study.

Beliefs, concepts, folk literature, and folklore products as well as historical factors such as the arrival of Chepnis living in the Deliklitaş, Kabakdere, and Yaylacık neighborhoods are analyzed and included in the study in line with the information obtained from oral and written sources. With the findings obtained, it is tried to determine who the Karesi Chepnis are and what their cultural texture is. The study consists of an introduction, nine chapters, and a conclusion. In the first part of the study, the belief structure of Karesi Chepnis, affiliated to the Köse Süleyman “Ocak”, is explained in line with the information obtained from oral and written sources. In the second part of the study, folk literature products are examined, while in the third part, the practices developed about birth, wedding, and death, which are called transitional stages of life, are discussed. In other parts of the study, folklore products obtained through compilations from the field are classified under various headings and analyzed. The data obtained as a result of the study are given in the conclusion section.

Key Words: Chepni, Balıkesir, Alevism, Folk Literature, Folklore.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER/ ŞEKİLLER LİSTESİ	xxi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları	2
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.6. Tanımlar	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN	9
2.1. Kuramsal Çerçeve	9
2.2. İlgili Çalışmalar	9
2.2.1. Kitaplar	10
2.2.2. Makaleler	11
2.2.3. Tezler	13
3. YÖNTEM.....	16
3.1. Araştırmanın Modeli	16
3.2. Evren ve Örneklem.....	16

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	16
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	17
3.5. Verilerin Analizi	18
4. BULGULAR VE YORUMLAR	20
4.1. Karesi Çepnilerinin İnanç Yapısı	20
4.1.1. Ocak ve Dedelik	22
4.1.2. Cem.....	27
4.1.2.1. Dede	53
4.1.2.2. Kamber/ Zakir	53
4.1.2.3. Kapıcı/ Kapıkulu.....	54
4.1.2.4. Gözcü	54
4.1.2.5. Delilci/ Çerağcı	54
4.1.2.6. Kurbancı/ Aşçı	55
4.1.2.7. Süpürgeci	55
4.1.2.8. İbrıkçı.....	55
4.1.2.9. Sakacı.....	55
4.1.2.10. Haberci.....	55
4.1.2.11. Üç Bacılar	55
4.1.2.12. Mercancı	55
4.1.3. İkrar.....	56
4.1.3.1. İkrar Alma/ Verme	56
4.1.3.2. Musahiplik	58
4.1.4. Düşkünlük.....	60
4.1.4.1. Geçici Düşkünlük.....	60
4.1.4.2. Sürekli Düşkünlük	60
4.1.5. On İki İmam.....	61

4.1.6. Dört Kapı Kırk Makam.....	62
4.1.6.1. Şeriat Kapısı.....	62
4.1.6.2. Tarikat Kapısı.....	63
4.1.6.3. Marifet Kapısı	63
4.1.6.4. Hakikat Kapısı	63
4.1.7. Kurban	64
4.1.7.1. Görgü Kurbanı	64
4.1.7.2. Musahip Kurbanı	65
4.1.7.3. Düşkün Kaldırma Kurbanı	65
4.1.7.4. Dar Kurbanı (Dardan İndirme)	65
4.1.7.5. Adak Kurbanı.....	65
4.1.8. Muharrem ve Yas	66
4.2. Halk Edebiyatı.....	69
4.2.1. Masallar	69
4.2.1.1. Masalların İncelenmesi	69
4.2.1.1.1. Masalların Tasnifi	70
4.2.1.1.2. Masallarda Formel İfadeler/ Kalıp Sözler	70
4.2.1.1.2.1. Başlangıç (Giriş) Formelleri.....	71
4.2.1.1.2.2. Geçiş Formelleri	71
4.2.1.1.2.3. Bitiş Formelleri.....	72
4.2.1.1.2.4. Diğer Formeller	72
4.2.1.2. Masal Metinleri	72
4.2.1.2.1. Padişahın Ebrusu	72
4.2.1.2.2. Sincap Hurması	73
4.2.1.2.3. Şeftali	74
4.2.1.2.4. Sütçü ile Maymun	74

4.2.1.2.5. Tilki ile Turna.....	75
4.2.2. Efsaneler	75
4.2.2.1. Efsanelerin İncelenmesi	75
4.2.2.2. Efsane Metinleri.....	76
4.2.2.2.1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri.....	76
4.2.2.2.1.1. Taş Kesilme Efsaneleri.....	76
4.2.2.2.1.1.1. Taş Kesilme I.....	76
4.2.2.2.1.1.2. Taş Kesilme II.....	76
4.2.2.2.2. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneleri...	77
4.2.2.2.2.1. Cin I.....	77
4.2.2.2.2.2. Cin II.....	77
4.2.2.2.2.3. Cin III	78
4.2.2.2.2.4. Hacı Bektaş-ı Veli I.....	78
4.2.2.2.2.5. Hacı Bektaş-ı Veli II.....	78
4.2.2.2.2.6. Hacı Bektaş-ı Veli III	79
4.2.2.2.2.7. Hacı Bektaş-ı Veli IV	80
4.2.2.2.2.8. Hacı Bektaş-ı Veli V	80
4.2.2.2.2.9. Hacı Bektaş-ı Veli ve Saru I.....	81
4.2.2.2.2.10. Hacı Bektaş-ı Veli ve Saru II.....	82
4.2.2.2.2.11. Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlâna.....	82
4.2.2.2.2.12. Hz. Ali I.....	83
4.2.2.2.2.13. Hz. Ali II.....	83
4.2.2.2.2.14. Kadıncık Ana.....	83
4.2.2.2.2.15. Tapduk Emre	84
4.2.2.2.2.16. Yunus Emre	85
4.2.2.2.3. Dinlik Efsaneler.....	86

4.2.2.2.3.1. Bektaş Dede I	86
4.2.2.2.3.2. Bektaş Dede II	86
4.2.2.2.3.3. Cemevi.....	87
4.2.2.2.3.4. Sarıkız.....	87
4.2.2.2.3.5. Zeynel Dede I	88
4.2.2.2.3.6. Zeynel Dede II.....	88
4.2.2.2.3.7. Telli Doğan.....	88
4.2.2.2.3.8. Hasan Baba I.....	89
4.2.2.2.3.9. Hasan Baba II	90
4.2.2.2.3.10. Hasan Baba III.....	90
4.2.3. Fıkralar.....	91
4.2.3.1. Fıkraların İncelenmesi	91
4.2.3.2. Fıkra Metinleri	92
4.2.3.2.1. Deli	92
4.2.3.2.2. Kurbağa	92
4.2.3.2.3. Geçim	92
4.2.3.2.4. Ahir Zaman	93
4.2.3.2.5. Nasreddin Hoca	93
4.2.3.2.6. Parayı Veren Düdüğü Çalar	93
4.2.3.2.7. Tesbih	93
4.2.3.2.8. Kazan Doğurdu	94
4.2.4. Türküler	94
4.2.4.1. Türkülerin İncelenmesi	95
4.2.4.2. Türkü Metinleri.....	96
4.2.4.2.1. Olay Türküleri	96
4.2.4.2.1.1. Türkü I.....	96

4.2.4.2.1.2. Türkü II.....	96
4.2.4.2.2. Kına Türküleri	96
4.2.4.2.2.1. Kına Türküsü I.....	96
4.2.4.2.2.2. Kına Türküsü II	97
4.2.4.2.2.3. Kına Türküsü III	98
4.2.4.2.2.4. Kına Türküsü IV	98
4.2.4.2.2.5. Kına Türküsü V	99
4.2.4.2.2.6. Kına Türküsü VI.....	99
4.2.4.2.2.7. Kına Türküsü VII	100
4.2.4.2.2.8. Kına Türküsü VIII	101
4.2.4.2.2.9. Kına Türküsü IX.....	102
4.2.4.2.2.10. Kına Türküsü X	103
4.2.4.2.3. Gurbet ve Ayrılık Türküleri	103
4.2.4.2.3.1. Türkü I.....	103
4.2.4.2.3.2. Türkü II.....	103
4.2.4.2.4. Aşk ve Sevdâ Türküleri.....	104
4.2.4.2.4.1. Türkü I	104
4.2.4.2.4.2. Türkü II.....	104
4.2.4.2.4.3. Türkü III	104
4.2.5. Ağıtlar	105
4.2.5.1. Ağıtların İncelenmesi.....	105
4.2.5.2. Ağıt Metinleri.....	106
4.2.5.2.1. Ağıt I	106
4.2.5.2.2. Ağıt II	106
4.2.6. Mâniler.....	106
4.2.6.1. Mânî Metinleri	108

4.2.7. Ninniler	121
4.2.7.1. Ninnilerin İncelenmesi.....	121
4.2.7.2. Ninni Metinleri.....	122
4.2.7.2.1. Ninni I	122
4.2.7.2.2. Ninni II	123
4.2.7.2.3. Ninni III.....	123
4.2.7.2.4. Ninni IV.....	123
4.2.7.2.5. Ninni V	123
4.2.7.2.6. Ninni VI.....	124
4.2.7.2.7. Ninni VII	124
4.2.7.2.8. Ninni VIII.....	124
4.2.7.2.9. Ninni IX.....	124
4.2.8. Atasözü ve Deyimler	125
4.2.8.1. Atasözü ve Deyimlerin İncelenmesi	125
4.2.8.2. Atasözü ve Deyim Metinleri.....	126
4.2.8.2.1. Atasözü.....	126
4.2.8.2.2 Deyim	127
4.2.9. Bilmeceleer.....	127
4.2.9.1. Bilmecelelerin İncelenmesi.....	128
4.2.9.2. Bilmece Metinleri	128
4.2.9.2.1 Tabiat ve Hadiseleriyle İlgili Bilmeceleer	128
4.2.9.2.2. İnsan ve İnsan Uzuuvarıyla İlgili Bilmeceleer.....	129
4.2.9.2.3. Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceleer.....	129
4.2.9.2.4. Hayvanlarla İlgili Bilmeceleer	130
4.2.9.2.5. Bitkilerle İlgili Bilmeceleer	130
4.2.9.2.6. Yiyeceklerle İlgili Bilmeceleer	131

4.2.9.2.7. Diğer Bilmeceler	132
4.2.10. Tekerlemeler	132
4.2.10.1. Tekerlemelerin İncelenmesi	133
4.2.10.2. Tekerleme Metinleri.....	134
4.2.10.2.1. Tekeleme I.....	134
4.2.10.2.2. Tekeleme II	134
4.2.10.2.3. Tekeleme III	134
4.2.10.2.4. Tekeleme IV	135
4.2.10.2.5. Tekeleme V	135
4.2.10.2.6. Tekeleme VI.....	136
4.2.10.2.7. Tekeleme VII.....	136
4.2.11. Alkış ve Kargışlar	137
4.2.11.1. Alkış ve Kargış Metinleri.....	137
4.2.11.1.1. Alkışlar	137
4.2.11.1.2. Kargışlar	138
4.3. Hayatın Geçiş Aşamaları: Doğum, Düğün ve Ölüm	139
4.3.1. Doğum	139
4.3.1.1. Doğum Öncesi	140
4.3.1.1.1. Çocuğu Olmayan Kadınların Başvurdukları Uygulamalar ...	140
4.3.1.1.2. Gebeliğin Başlangıcı (Aş Erme/ Ağız Tatsızlığı)	142
4.3.1.1.3. Hamilenin Kaçınmaları	143
4.3.1.1.4. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini	144
4.3.1.1.5. Doğum Hazırlığı.....	145
4.3.1.2. Doğum Sırası	145
4.3.1.2.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi (Plasenta).....	146
4.3.1.2.2. Göbekte İlgili İnanışlar	147

4.3.1.3. Doğum Sonrası.....	147
4.3.1.3.1. Lohusalık/ Kırklık	147
4.3.1.3.2. Kırk Lokması.....	148
4.3.1.3.3. Alkarısı (Albastı).....	148
4.3.1.3.4. Kırk Basması	149
4.3.1.3.5. Kırk Karışması	149
4.3.1.3.6. Kırklama/ Kırk Uçurma	150
4.3.1.3.7. Tuzlama	150
4.3.1.3.8. Ad Verme	151
4.3.1.3.9. Yaşamayan Çocuk.....	152
4.3.1.3.10. Duşak- Köstek Kesme	152
4.3.1.3.11. Diş Buğdayı/ Diş Hediği	152
4.3.1.3.12. Çocuğun İlk Saçı ve Tırnağı.....	153
4.3.1.3.13. Mevlit ve 6 Ay Kınası	153
4.3.2. Sünnet	154
4.3.2.1. Sünnet Çocuğunun Yaşı.....	154
4.3.2.2. Sünnet Hazırlıkları	155
4.3.2.3. Sünnet Töreni.....	155
4.3.3. Evlenme	156
4.3.3.1. Evlenme Biçimleri	156
4.3.3.2. Evlilik Yaşı	158
4.3.3.3. Evlenme Beyanı	159
4.3.3.4. Evlilik Aşamaları	159
4.3.3.4.1. Eş Seçimi.....	159
4.3.3.4.2. Kız Görme/ Kız İsteme	160
4.3.3.4.3. Söz Kesimi	162

4.3.3.4.4. Başlık Parası/ Süt Parası.....	162
4.3.3.4.5. Nişan.....	163
4.3.3.4.6. Çeyiz.....	164
4.3.3.5. Düğün.....	165
4.3.3.5.1. Düğüne Davet/ Okuntu.....	165
4.3.3.5.2. Kına Gecesi	166
4.3.3.5.3. Nikâh	167
4.3.3.5.4. Düğün	168
4.3.3.5.5. Gelin Alımı.....	171
4.3.3.6. Düğün Sonrası.....	172
4.3.3.6.1. Baş Bağlama.....	173
4.3.4. Ölüm	174
4.3.4.1. Ölüm Öncesi	175
4.3.4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	175
4.3.4.1.1.1. Hayvanlar İle İlgili İnanışlar	175
4.3.4.1.1.2. Rüya İle İlgili İnanışlar.....	176
4.3.4.1.1.3. Hastadaki Psikolojik ve Fizyolojik Değişikliklerle İlgili İnanışlar	176
4.3.4.1.1.4. Diğer	176
4.3.4.1.2. Kaçınmalar	177
4.3.4.2. Ölüm Sırası	177
4.3.4.2.1. Ölümün Duyurulması	177
4.3.4.2.2. Ağıt Yakma	178
4.3.4.2.3. Defin İşlemleri.....	179
4.3.4.2.3.1. Yıkama	179
4.3.4.2.3.2. Kefenleme.....	180

4.3.4.2.3.3. Cenaze Namazı.....	181
4.3.4.2.3.4. Defin	182
4.3.4.2.3.5. Telkin.....	184
4.3.4.3. Ölüm Sonrası	184
4.3.4.3.1. Cenaze Evi.....	184
4.3.4.3.2. Ölünün Günleri.....	185
4.3.4.3.3. Dardan İndirme	186
4.3.4.3.4. Ölünün Eşyaları.....	187
4.3.4.3.5. Ölüm ve Ruhla İlgili İnanmalar	189
4.3.4.3.6. Yas Tutma	189
4.3.4.3.7. Mezarlık	190
4.3.4.3.8. Mezar Ziyaretleri.....	190
4.3.4.3.9. Mezar Taşları.....	191
4.4. Bayramlar, Kutlamalar ve Törenler.....	194
4.4.1. Ramazan Bayramı.....	194
4.4.2. Kurban Bayramı.....	195
4.4.3. Hıdırellez	196
4.4.4. Köy Hayrı	198
4.5. Halk İnanışları ve Uygulamaları	199
4.5.1. Nazar.....	199
4.5.2. Yağmur Duası.....	199
4.5.3. Hayvanlar İle İlgili İnanışlar.....	200
4.5.4. Ay ve Güneş Tutulması	201
4.5.5. Mevsimler, Aylar, Günler Hakkında İnanmalar	202
4.5.5.1. Mevsimler	202
4.5.5.2. Aylar	202

4.5.5.3. Günler	203
4.5.5.4. Halk Meteorolojisi	203
4.5.6. Diğer İnanmalar	203
4.6. Oyunlar	205
4.6.1. Söbe	205
4.6.2. Seksek	205
4.6.3. Mendil Saklamaca	205
4.6.4. Çelik Çomak	205
4.6.5. Dikili Kaya	205
4.6.6. Maça Giriş	205
4.6.7. Dektirme	205
4.6.8. Cirit	205
4.6.9. At Koşusu	206
4.6.10. Güreş	206
4.6.11. Bayrak Bıçak	206
4.6.12. Biledik	206
4.6.13. Ev Kaya	206
4.7. Halk Hekimliği	207
4.7.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi	207
4.7.1.1. Arı Sokması	207
4.7.1.2. Ateş Düşürme	207
4.7.1.3. Ayak Burkulması	207
4.7.1.4. Göbek Düşmesi	207
4.7.1.5. Mide Rahatsızlığı	207
4.7.1.6. Romatizma	207
4.7.1.7. Sarılık	207

4.7.1.8. Siğil.....	208
4.7.1.9. Yanık.....	208
4.7.1.10. Zehirlenme	208
4.7.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi.....	208
4.7.2.1. Hayvan Yarası.....	208
4.7.2.2. Doğumu Kolaylaştırma	208
4.7.2.3. Hayvanda Kırık Çıkık	208
4.7.2.4. Zehirlenme	208
4.8. Halk Mutfağı	209
4.8.1. Çorbalar	209
4.8.1.1. Sütü Piring Çorbası	209
4.8.2. Yemekler.....	209
4.8.2.1. Şehriyeli Tereyağı Pilav.....	209
4.8.2.2. Etli Nohut.....	209
4.8.2.3. Keşkek.....	209
4.8.3. Tatlılar.....	209
4.8.3.1. Karma Helva	209
4.8.3.2. Saraylı Tatlısı	210
4.8.3.3. Aşure	210
4.8.4. Hamur İşleri.....	210
4.8.4.1. Gözleme	210
4.8.4.2. Gevrek Börek	210
4.8.5. Turşular.....	210
4.8.5.1. Biber Turşusu.....	210
4.8.6. Ekmekler.....	211
4.8.6.1. Fırın Ekmeği (Somon)	211

4.8.6.2. Bazlama.....	211
4.9. Ad ve Lakaplar	212
4.9.1. Adlar	212
4.9.2. Lakaplar	213
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	214
KAYNAKÇA	217
EKLER.....	222
EK-1. Sözlük	222
EK-2. Kaynak Kişiler Listesi	224
EK-3. Harita	227
EK-4. Fotoğraflar	228

ÇİZELGELER/ ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Divanü Lûgati't- Türk	5
Şekil 2: Cami'üt Tevarih	5
Şekil 3: Şecere-i Terakkime	5
Şekil 4: Târih-i Âl-i Selçuk	5
Tablo 1: Çepni Köylerinin Bağlı Olduğu İdari Birimler	7
Tablo 2: Araştırma Sahasındaki Mahallerinin Bağlı Olduğu Oymaklar	8
Tablo 3: Mevsimlerin Adlandırılması	202
Tablo 4: Ayların Adlandırılması	202
Tablo 5: Günlerin Adlandırılması	203

KISALTMALAR LİSTESİ

Bk.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
Çev.	: Çeviren.
DTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi.
Ed.	: Editör.
KK.	: Kaynak Kişi.
s.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
vb.	: Ve benzeri.
vs.	: Vesaire.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın konusu Yaylacık, Deliklitaş ve Kabakdere Mahallelerinde yaşayan ve kendilerini Çepni olarak tanımlayan insanların geleneksel kültürünü tespit etmek ve durumlarını çözümlemektir. Çepni varlığının derinden hissedildiği bölgedeki halkbilimi ürünlerinin bölge halkı üzerindeki etkisinin incelenmesi ve anlaşılması istenmiştir.

Özkul Çobanoğlu, analitik tahlile yönelik olarak alan araştırmasıyla derlenen malzemelerin, kendi iç bütünlüğünü taşıyan ve içinde yer aldığı sosyo-kültürel ve fiziki çevreye dair bilgilerle sistematik olarak tasnif edilmesi bakımından köy, kasaba ve kent monografilerinin son derece önemli halkbilimi çalışmaları olduğunu belirtmiştir (2019, s. 56). Bu bakımdan Karesi ilçesine bağlı olan Çepni mahallelerinde yürütülen bu çalışmada; inanç, halk edebiyatı, hayatın geçiş aşamaları, gelenek-görenek, örf ve adetler, halk inanışları, bayramlar, törenler ve kutlamalar gibi farklı yönler incelenmiştir.

Araştırma sahasında ele alınan mahalleler, konum olarak Balıkesir'e yakın olmakla birlikte Çepni kültürü ve Alevi inancına bağlı olan yöre halkı diğer yerleşim bölgelerine göre kısmen kapalı bir şekilde yaşamaktadır. Monografi çalışmalarının hızlı bir sosyo-kültürel değişim süreci içinde olan toplumumuzun yerleşim birimlerinde görülen değişim ve dönüşümlere ait önemli bilgi ve belgelerin derlenmesi bakımından hayati bir öneme sahip olduğunu belirten Çobanoğlu'nun (2019, s. 57) ifadelerinden yola çıkarak alan araştırması ile incelediğimiz mahallelerin inanış, halk kültürü ve halk edebiyatı ürünlerinin zaman içerisindeki değişim ve dönüşüm süreçleri derlenip incelenerek kayıt altına alınmak istenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Karesi ilçesindeki epni varlığının görüldüğü mahallelerin inanç, kültür ve geleneksel özelliklerinin halkbilimi yöntemlerine göre incelenerek kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır.

1.3. Araştırmanın Önemi

epniler, kimlik ve inanç olarak diğerk gruplardan farklı, Alevilik-Bektaşılık kültürünün taşıyıcısı gruplardır. Bu alışma, incelediğimiz toplumun geleneksel dokusunun tespit edilmesi, incelenmesi ve Balıkesir'deki geleneğin ve kültürün durumunu ortaya koyması açısından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Sözlü kültür ürünleri, modern hayatın ve gelişen teknolojinin etkisiyle yok olmaya yakındır. İş imkânlarının yoğunlaştığı şehirlere göç ile köy yaşantısı ve sözlü kültür ürünlerinin yanı sıra gelenek ve görenekler de yok olmaya başlamıştır. Diğerk bölgelerde yaşayan insanlara nazaran daha kapalı bir hayat süren ve yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Çepnilerde de şehirleşme ve şehir hayatının gittikçe arttığı görülmektedir. Alan araştırması yapılan mahallelerde gençlerin sözlü kültür ürünlerine hâkim olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, çalışmanın varsayımlar başlığı altında ele aldığı sorunların doğru olduğunu gösterir niteliktedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu alışma, coğrafi anlamda Karesi ilçesindeki Yaylacık Mahallesi, Deliklitaş Mahallesi ve Kabakdere Mahallesi üzerine yapılmıştır. Bölgedeki geleneksel hayat tezin çalışma kapsamına girmektedir.

Çalışmanın ana konusu Karesi epnilerinin inanç yapısı, halk edebiyatı ürünleri ve hayatın geçiş aşamalarında uyguladıkları geleneklerdir. Bu konunun seçilme sebebi daha önce Karesi epnileri üzerine yapılmış geniş ve kapsamlı bir çalışmanın olmaması ve günümüzde dahi unutulmaya yüz tutmuş olan sözlü kültür ürünlerinin kayıt altına alınarak korunması gerekliliğidir.

Alan araştırması, Covid-19 virüsünün yaşandığı dönemde yapıldığı için kaynak kişilerle görüşme konusunda zorluk yaşanmıştır. Salgın dönemindeki kısıtlamalar sebebiyle düğün, cenaze ve köy hayırları gibi törenlere katılım sınırlı sayıda kalmıştır.

1.6. Tanımlar

Anadolu'nun kuzeybatısında yer alan Balıkesir, Marmara Bölgesi sınırları içinde bulunan bir şehirdir. Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara kısmında bulunan Karesi, 2012'de ilçe statüsü kazanmış ve Balıkesir'in merkez ilçelerinden birisi haline gelmiştir. Yüzölçümü 742,04 km², rakımı 145m olan ilçenin, 70 mahallesi bulunmaktadır. İlçenin toprakları 39,55°- 40,46° Kuzey paralelleri ile 27,36°- 28,00° Doğu meridyenleri arasında bulunmaktadır.

Batıda İvrindi ve Balya, doğuda Kepsut, kuzeyde Manyas, kuzeydoğuda Susurluk ve güneyde Altıeylül ilçeleri ile komşu olan Karesi ilçesine ait arazilerinin %27'si orman, %59'u tarım arazisi %11'i mera, %2'si yerleşim birimi ve %1'i gölet ve derelerden oluşmaktadır. İlçede karasal iklim görülmektedir. Kış ayları soğuk ve yağışlı, yaz ayları sıcak, bahar ayları ise ılık ve yağışlı geçmektedir (http-1).

Araştırma sahasındaki Çepni yerleşim birimleri Deliklitaş, Kabakdere ve Yaylacık Mahalleleri ile sınırlıdır.

Deliklitaş, Balıkesir'in büyükşehir olmasıyla birlikte mahalle statüsüne kavuşmuş bir yerleşim birimidir. Merkeze 24 km uzaklıkta bulunan mahallede toplam nüfus 642 olarak ifade edilmektedir. Nüfusun 338'ini erkek, 304'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır (http-2).

“Biz Deliklitaş'a İvrindi'nin Soğanbükü köyü var oradan gelmişiz. İki kabile bir de karşısında Balya'ya bağlı Kocabük köyü var oradan gelmişiz yüz seksen sene önce. Daha önce onlar da Orta Asya'dan gelmeler. Onların da burada zabitleri yok yani. Çepniler Orta Asya'dan geldiği için devamlı göç gelmiştir Anadolu'ya. Biz Horasan'dan Karadeniz boyuna gelmişiz. Oradan buraya göç etmişiz.” (KK2)

Kabakdere, merkeze 12 km uzaklıkta bulunan toplam nüfusu 2.141 olarak kayıtlara geçen bir mahalledir. Nüfusun 1.107'si erkeklerden 1.034'ü ise kadınlardan oluşmaktadır (http-3).

“Biz Oğuzların Çepni boyundanız. Biz bu köye gelip yerleşeli yüz elli iki yüz yıl olmuş. Köyde hiç ağaç yok. Şimdi çevremizdeki ağaçlar 87- 88 yıllarında dikildi. Şimdi iki köy birleşti. Aşağı mahalle Kabakdere'ydi aslında. Eskiden orası bomboştu ve Kabakdere

diye geçiyordu. Yukarı mahallenin adı Söğütkırı olarak geçiyordu. Bizim köy çok fazla göç vermez. Bizim köyümüz hayvancı bir köydür. Süt bakımından, et bakımından hemen hemen Balıkesir'in merkezi gibi sayılır. Her evde hayvan vardır. Hayvancı bir köydür ama aynı zamanda insanlar taşımali bir şekilde çalışrlar. Zeytin, domates toplamaya giderler. Son yıllarda özellikle kız çocukları daha çok okumaya başladı. Her meslekten okuyan var artık.” (KK35)

Yaylacık Mahallesi olarak bilinen bölge merkeze 26 km uzaklıktadır. Yöre halkıyla gerçekleştirilen görüşmelerde bölgenin 1800'lü yıllarda Deliklitaş Mahallesi'nden ayrılarak yeni bir yerleşim birimi haline geldiği öğrenilmiştir. Toplam nüfusu 479 olarak belirtilen mahallede erkek nüfus 250, kadın nüfus ise 229 olarak kayıtlara geçmiştir (http-4).

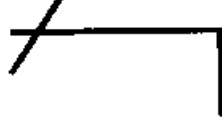
“Yazın yaylakta kışın ovada kalırız. Geçim kaynaklarımız hayvancılıktır. Yeme-içme kültürümüz de hayvancılık üzerinedir. Giyim-kuşamda da eskiden elbiseleri de hayvan ürünlerinden yapmışlar. Çadırlarda çulda yani hayvan tüyü üzerinde oturmuşlar.” (KK21)

“1800'lerde Deliklitaş'tan ayrılmış bizim köy. O zamanlarda yaramazlık yapan, efelik yapan, adam öldüren buraya kaçmış. Burası zamanla mesken tutulmuş. Bizim ana mesken Deliklitaş. Burası yaylaymış eskiden Tatlıpınar'ın sayaları, hayvanları varmış burada. Onlardan satın alınmış yayla diye 'Yaylacık' olmuş adı. Biz peygamberin Haşimoğlu soyundanız. Bizim kültürümüz hayvancılık, hayvanla geçim sağlarız.” (KK12)

Deliklitaş Mahallesi ve Kabakdere Mahallesi'nde ilköğretim okulu bulunmaktadır. Yaylacık Mahallesi'nde nüfus az olduğu için öğrencilerin taşımali eğitimle en yakın okula gittikleri öğrenilen bilgiler arasındadır. Karesi'de yaşayan Çepnilerin yerleşim arazilerinin bulunduğu bölge genellikle engebeli ve su kaynaklarına uzaktır. Bu sebeple temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Bölge halkı hayvancılığın yanı sıra taşımali tarım işçisi olarak da çalışmaktadır. Köyü terk ederek şehre yerleşenlerin yanı sıra yurt dışına özellikle Almanya'ya işçi olarak giden kişilerin de olduğu öğrenilen bilgilerdendir. Alevi inancına sahip olan halk, Köse Süleyman Ocağı'na bağlıdır ve kültürünü genel olarak korumayı başarmıştır.

Tarih boyunca çeşitli nedenlerle Anadolu'ya göç eden Türk boyları, eski inanış ve uygulamalarını göç ettikleri yeni coğrafyaya taşımışlardır. Yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Çepniler de Anadolu'ya yerleşerek eski kültürel değerlerini ve inanışlarını yaşatmaya devam etmişlerdir (Gültekin, 2014, s. 74).

Çepniler ile ilgili ilk bilgiler Divanü Lûgati't- Türk'te bulunmaktadır. Kaşgarlı Mahmut, eserinde Oğuz'un bir Türk boyu olduğunu ve 21'inci sırada Çepnilerin bulunduğunu belirtmiştir (Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi, 1985, s. 55-58). Kaynaklarda Çepni tamgası hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunlar şu şekildedir:

Şekil 1. Divanü Lûgati't- Türk'te Çepni tamgası

Şekil 2. Cami'üt Tevarih'de Çepni tamgası

Şekil 3. Şecere-i Terakkime'de Çepni tamgası

Şekil 4. Târih-i Âl-i Selçuk'da Çepni tamgası

Çepnilerin 1071 Malazgirt Savaşı ile başlayan Anadolu iskânı, Sivas'tan başlayarak Orta Karadeniz bölgesinin fethi ile ilerlemiş, Trabzon'un fethiyle beraber Trabzon ve Rize'ye ulaşmıştır (Demir, 2012, s. 105). Oğuzların Üçok koluna bağlı Kök soyundan gelen Çepnilerin (Togan, 1982, s. 51- 52), Osmanlı Dönemi'nde tutulan tahrir defterlerinden bir bütün halinde göç ettikleri ve Anadolu'nun vatanlaştırılmasında önemli bir rol oynadıkları görülmektedir (Çelik, 2002, s. 312).

Kantemir Çepnilerinin bazı oymaklar ile Turgutlu ve Bergama tarafına gittiklerini belirten Faruk Sümer, bu oymakların bir daha geri dönmediklerini ve bu sebeple 18. yüzyılda batıya gelen Kantemir Çepnilerinin bugün Balıkesir, İzmir (Bergama, Mustafa Kemal Paşa), Manisa ve Aydın illerine yerleşmiş olan Çepniler olduğunu belirtmiştir (2016, s. 320).

Balıkesir Çepnilerinin bölgeye gelişleri, 18. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Rakka'da iskân edilen Çepnilerin bölgeden ayrılmaları ile başlayan süreç buradan hareket eden Çepnilerin, İzmir, Bergama, Balıkesir ve Manisa civarlarına göçmeleriyle devam etmiştir (Şahin, 2013, s. 79- 83).

1726'da Karasi Sancağı Mütesellimine gönderilen emirnâmede, Rakka iskânından kaçan “Türkmandan Cebni (Çepni) demekle maruf cemaat birkaç seneden beru Balıkesri kazasında” hayvan ve çadırlarıyla kalarak dikili alan, bağ ve bahçeleri tahrip ettikleri, bulundukları hayvan ve eşyaları gasp ettikleri için şikâyet edildikleri belirtilmekte; bu kişilerin yakalanarak cezalandırılmaları ve “bir neferi dahi gerüye kalmamak” üzere Rakka'ya geri gönderilmeleri istenmektedir (Kâmil Su, 1938, s. 103-105).

1821'de Yunanistan'da başlayan isyanın Ayvalık'a sıçraması sonucunda dönemin Balıkesir mutasarrıfının Balıkesir civarındaki konar-göçer aşiretleri Ayvalık bölgesine göndermesiyle isyan bastırılmıştır. Aydın Ayhan, Ayvalık üzerine gönderilen oymakların en büyüğünün o sıralar Kepsut yöresinde bulunan Çepniler olduğunu belirtmiştir (2020, s. 148).

1862 yılında Ahmet Vefik Paşa tarafından yerleşik hayata geçmek zorunda kaldıklarını belirten kaynak şahıslarımız bu durumu şu sözlerle açıklamışlardır:

“Bizim boyumuz Hazar Denizi'nin güneyinden gelip Horasan'ın da kuzeyini takip ederek Anadolu'ya gelmişiz. İç Anadolu'dan da Ege'ye gelmişiz. Ege bölgesindeki Şeyh Bedrettin İsyanı'nda Alevi inancına mensup olan Türkmenler, Çepniler, diğer boylar darmadağın olmuş sonra Marmara'ya gelmişiz. Bizim asıl köyümüz Deliklitaş. Atatürk'ün cumhuriyet çalışmaları döneminde bizim köy kurulmuş. Yaylacı bir kabileyiz. Yazın yaylakta kışın ovada kalırız. Herkes oturduğu yerde kalacak şeklinde İskân Kanunu çıkınca mecburen burada çadırlarla birlikte yerleşik hayata geçmişiz.” (KK21)

“Bizim dedelerimiz buraya Orta Asya'dan gelmiş. Kuraklıktan göç edip gelmişler. Şah İsmail davasına Sultan Selim bizi sürgün sürdü. Sonra çadırlarda gezdik. Herkes olduğu yerde kalacak dediler. Alevi ve Yörükler dağ başında kaldı. Ahmet Vefik zamanında yasaklar çıktı. Yerinden oynayanın kafasını koparacağım dedi, bizde çadırdı kaldık. 1800'lerde Dikilitaş'tan ayrılmış bizim köy.” (KK12)

Yazılı ve sözlü kaynaklardan öğrenilen bilgilere göre Balıkesir Çepnileri 1800'lü yıllarda iskâna tabi tutulmuşlardır. İskânın ardından hayat şartları değişikliğe uğrayan Çepniler, göçebe hayat tarzını bırakarak yerleşik hayata geçmişler ve tarımla uğraşmaya başlamışlardır. Balıkesir'deki Çepnilerin yerleşim birimleri ve idari olarak bağlı bulundukları yerler şu şekilde bir tablo ile gösterilebilir:

Tablo 1. Çepni Köylerinin Bağlı Olduğu İdari Birimler

MAHALLE / KÖY	BAĞLI OLDUĞU İDARİ BİRİM
Aliğa (Dübecik) Aynaoglu Bahçedere (Kavakbaşı) Çukurhüseyin Gökçeören, İnkaya Karamanlar Kuşkaya Macarlar Ortamandıra (Karagedik) Yeşilyurt	Altıeylül
Deliklitaş Kabakdere (Söğüt kırı) Yaylacık	Karesi
Soğanbükü	İvrindi
Akyar Çiftlik Elyapan Güvemçetmi Kozpınar Özgören (Yumruklu) Yeşildere (Kilik)	Bigadiç
Armutlu	Kepsut
Çal Hekimli Kalebayırı Kapaklı	Manyas
Kocasınan	Sındırgı
Danaveli	Susurluk

Kaynak kişilerimiz her köyün bir oymağa mensup olduğunu belirtmiştir (KK2, 32, 35). Araştırma sahasındaki Çepniler şu oymaklara mensuptur:

Tablo 2. Araştırma Sahasındaki Mahallerinin Bağlı Olduğu Oymaklar

Mahalle	Bağlı Olduğu İdari Birim	Oymak
Deliklitaş	Karesi	Yalınayak
Yaylacık		
Kabakdere (Söğütükrı)		Karalar

Balıkesir genelinde aynı oymağa mensup köylerin birbirine yakın bir şekilde konumlandığı tespit edilmiştir. Yaylacık Mahallesi'nde yaşayan kaynak kişilerimiz Yalınayak Oymağı'ndan olduklarını belirtmişlerdir. Bu adlandırmanın nereden geldiğini sorduğumuzda şu cevabı vermişlerdir:

“Biz çok göç ettiğimiz için ayakkabı yok, çarık dikiyorlar. Çarık da üç gün. Hep dağda bayırdasın. Bu sefer ayak hep yalın. Ayakkabı olmadığı için hep yalın ayakla ayak nasırlaşana kadar yürümüşler hep.” (KK18)

Kaynak kişilerimizin oymak isimlerini ne zamandan beri kullandıkları şeklinde sorduğumuz soruya net bir cevap veremedikleri görülmüştür.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmamızın kuramsal çerçevesini “Alevilik”, “Halk Edebiyatı” ve “Halk Bilimi” ürünleri oluşturmaktadır. Aleviliğin tanımı yapılarak başlanan çalışmada sözlü ve yazılı kaynaklardan derlenen bilgiler doğrultusunda Karesi Çepnilerinin inanç ve inanç kavramları incelenmiştir.

Araştırma sahası olarak seçilen mahallelerde yaşayan kişilerin sözlü kültür ürünleri incelenmiş ve toplanan halk edebiyatı ürünlerinin günümüzdeki yapısı tespit edilmiştir. Yöre halkının halkbilimi ürünleri incelenerek geçmişten günümüze geleneklerdeki farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2.2. İlgili Çalışmalar

Karesi Çepnileri hakkında yapılan çalışma sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir ancak tezin kuramsal çerçevesini oluşturan Alevilik ve Çepniler hakkında yapılan çalışmaların sayısı fazladır. Bu sebeple ilgili araştırmalar bölümünde Halil İbrahim Şahin’in 2004 yılında *Balıkesir Çepni Kültürü* adıyla hazırladığı yüksek lisans tezi göz önünde bulundurulmuş ve bu yılından sonra yayımlanmış olan çalışmalara yer verilmiştir. İlgili bölüm oluşturulurken çalışmamıza doğrudan veya okuduktan sonra fikirsel açıdan katkı sağlayan kitaplar, tezler ve makaleler dahil edilmiştir. Dahil edilen kaynaklar öncelikle türlerine göre ayrılmış daha sonra ilk yayım tarihi dikkate alınarak sıralanmıştır:

2.2.1. Kitaplar

Halil İbrahim Şahin'in 2004 yılında *Balıkesir Çepni Kültürü* adıyla hazırladığı yüksek lisans tezi, 2013 yılında kitaplaştırılarak *Çepniler: Tarih, İnanış ve Halkbilimi* adıyla yayımlanmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümünde Çepni tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Oğuzlar ve boy teşkilatlarının anlatımıyla başlayan eserde Çepni adının menşei, Çepnilerin Anadolu'ya ve Balıkesir'e gelişleri şeklinde tarihi bir şecere verilmiştir. İkinci bölümde Çepnilerin inanış yapısı, üçüncü bölümde ise halk edebiyatı ve halkbilimi ürünleri olarak bilinen doğum, düğün, ölüm geleneklerinin yanı sıra Balıkesir Çepnilerinin bayram, kutlama ve çeşitli inanışlarına değinilmiştir.

Rıza Zelyurt'un *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni* (2009) adlı eserinde öncelikle "Alevilik nedir?" sorusunun cevabı verilmiştir. Çalışmanın inanç bölümü yazılırken Zelyurt'un bu eseri temel kaynaklardan biri olarak kullanılmıştır. Alevi sözcüğünün etimolojisine de değinen Zelyurt, bir kişinin Alevi olabilmesi için anne ve babasının Alevi olması gerektiği şartının siyasal, sosyal bir baskıdan doğduğunu belirterek yapay bir durum olduğunu ifade etmiştir. Anadolu'daki Aleviliğin en az üç bin yıllık bir geçmişi olduğunu belirten yazar, Aleviliğin felsefesini temelde İslamiyet'ten aldığını, Aleviliğin insani bir duruş olduğunu ve Alevilik olgusunun temelinde kadın erkek eşitliğinin bulunduğunu ifade etmiştir. Türk topluluklarının Aleviliği geç kabul etmesine rağmen özüne uygun bir şekilde yaşadıklarını belirten Zelyurt, Türklerin Aleviliği zenginleştirdiğini ve ibadet sırasında çalınan saz ile ulusal kültürü yaşattıklarını belirtmiştir. Cem töreninin ne olduğuna da değinilen eserde son olarak Alevilerin kutsal yerleri anlatılmıştır.

Rıza Yıldırım'ın *Aleviliğin Doğuşu Kızılbaş Sufiliğinin Toplumsal ve Siyasal Temelleri (1300- 1501)* (2017) adlı eseri altı bölümden oluşmaktadır. Kızılbaş- Alevi kimliği doğuşunun anlatımıyla başlayan kitabın diğer bölümünde göçebe bir toplum yapısına sahip olan Türk boylarının Osmanlı ile yaşadığı zıtlıklara değinilmiştir.

Rıza Yıldırım'ın *Geleneksel Alevilik, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek* (2018) adlı eseri iki ana bölümden meydana gelmektedir. Kitabın birinci bölümünde Alevilik çalışmalarına genel bir bakış adı altında bir literatür taramasına yer verilerek konuyla ilgili yapılan çalışmalar sıralanmıştır. İkinci bölümde ise geleneksel Alevilerin kimler olduğu gibi konular ele alınarak Alevi inancının

temelleri, sistem düzeni ve cem ritüeli hakkında bilgi verilmiştir. Cem çeşitleri, ikrar, musahiplik ve düşkünlük gibi kavramlar açıklanmıştır.

Bülent Akın'ın *Mitten Tasavvufa Alevi Ritüellerinin Sır Dili Kırklar* (2020) adlı eserinde Alevi inancının ve ritüelinin kökenini oluşturan pek çok terimin Kırklar ile anlam bulduğu ifade edilmiştir. Cem ritüelinin Kırklar Cemi'nin yeniden canlandırıldığı bir ortam olduğunu belirten Akın'ın kitabı üç ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde kırk sayısının Türk kültüründeki yeri açıklanırken ikinci ve üçüncü bölümde kırk sayısının Alevi kültüründeki yeri ifade edilmiştir.

2.2.2. Makaleler

Halil İbrahim Şahin'in "Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Defin Sonrası Bazı İnanış ve Uygulamalar" adlı makalesi 2006 yılında yayımlanmıştır. Makalede önemli bir kısmı Balıkesir'de yaşayan Çepnilerde diğer Türk boylarına göre değişim ve dönüşümün çok yavaş gerçekleştiği ifade edilerek Türk kültürünün erken dönemlerinde ve değişik coğrafyalarında bilinen pek çok inanış ve uygulamanın görüldüğü belirtilmiştir.

Erdal Sevinçli'nin ulusların ana dilleri veya ortak dilleri içinde yaşam koşullarına göre ortaya çıkan özel dilleri olduğunu belirterek 2009 yılında yayımladığı "Özel/ Gizli Bir Dil: Çepni Dili" adlı makalesinde özel dillerin o dili konuşan kişilerin varlığıyla bir değere sahip olduğu ifade edilmiştir. 1978 yılında Çepnidere köyünde yaptığı derleme çalışmasını 2007 yılında tekrarladığını belirten Sevinçli, Çepnilere ait bu özel dilin otuz yıllık süreçte Aleviliğe inanan Çepnilerin ekonomik olarak güçlenerek dini kimliklerini gizlemeye gerek duymamasıyla beraber işlevini yitirdiğini belirtmiştir.

Zeynep Şimşek Umacı'nın 2010 yılında yayımladığı "Gaziantep Çepni Ağzının Türkiye Türkçesi Ana Ağız Gruplarını Belirleyen Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi" adlı makalesinde Leyla Karahan tarafından ortaya konan Anadolu Ağızlarının sınıflandırılmasındaki ölçütlerin Gaziantep Çepni Ağzına uygulama denemesi olduğu ifade edilmiştir. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Çepni boyu ve Anadolu'daki yerleşim alanları hakkında bilgi verilirken ikinci

bölümde ise Gaziantep Çepnilerinin Ağzı özellikleri Leyla Karahan'ın belirttiği “Ana Ağız Gruplarını Belirleyen Özellikler” bakımından değerlendirilmiştir.

Halil İbrahim Şahin tarafından 2012 yılında kaleme alınan “Balıkesir Çepnilerinde Ağıt Geleneği ve Ağıtcı Kadınlar” adlı makalede Balıkesir Çepnilerindeki ağıt geleneği ve ağıtcı kadınlar konu edinilmiştir. Ağıtcıların icra ortamları, icracıları, metinleri, metinlerin yapısı, şekli, içerik ve işlev özellikleri incelenerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Halil İbrahim Şahin'in 2012 yılında yayımladığı “Batı Anadolu Çepnilerinin Ocağı: Köse Süleyman Ocağı ve Günümüzdeki Durumu” adlı makalede merkezi Balıkesir Kavakbaşı köyünde bulunan Köse Süleyman Ocağı incelenmiştir. Ocağa bağlı olarak yürütülen cemlerin görgü ve birlik olmak üzere ikiye ayrıldığı, dedelerin cemde aydınlatma ve doğru yolu gösterme amacıyla yaptığı sohbetlerde dedenin yanında bulunan kamberin okuduğu nefeslerin de talipleri bilgilendirmede önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir.

Zeynep Şimşek Umaç'ın “Balıkesir Çepnilerinde Göçebelik ve İskân İzleri” adlı 2012 yılında yayımlanan makalesinde Balıkesir ve çevresinde yaygın olarak yaşayan Çepnilerin 19. yüzyılın 2'nci yarısından itibaren göçebe hayat tarzını terk ederek yerleşik hayata geçtikleri belirtilmiştir. Ahmet Vefik Paşa'nın göçebe olan Yörük ve Türkmenlere karşı uyguladığı sert iskân siyasetinin Çepniler üzerinde derin izler bıraktığını belirten Umaç, iskân hareketinden önce göçebe hayat tarzı süren Çepnilerin çadırlarda yaşadıklarını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra derlenen metinlerde yer alan göçebelik ve iskân konularındaki ifadeler incelenip göçebe yaşam tarzının ve iskân hareketinin günümüzde bu kişilerin hafızalarında ne şekilde yaşadığı belirtilmiştir.

Halil İbrahim Şahin'in 2014 yılında yayımladığı “Ölüm ve Ayin İlişkisi Bağlamında Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinin Ağıt Geleneği Üzerine Bir Değerlendirme” adlı makalede Türklerin kadim zamanlardan beri ölüm etrafında oluşmuş çeşitli inanışlarının olduğu, İslamiyet'in ölüm karşısında ağlamayı ve sızlamayı tavsiye etmemesiyle beraber özellikle ağıt geleneğinde değişim ve dönüşüm gerçekleştiği belirtilmiştir. Alevi inancına mensup Kazdağı Tahtacılarındaki ağıt geleneğinin incelendiği makalede saha araştırmasıyla derlenen malzemelerle yöre

halkının ağıta bakış açısı, ağıtçı kadın ve erkekler, ağıt icra ortamları gibi çeşitli konular üzerinde durulmuştur.

Halil İbrahim Şahin'in 2018 yılında yayımladığı "Cem Törenlerinde Kâamberlik/ Zâkirlik Geleneği: Balıkesir Çepnileri Örneği" adlı makalede Balıkesir Çepnilerinin cem törenlerindeki kamberlerin/ zâkirlerin rolleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada kamberler tarafından icra edilen şiirler cem düzeni içinde incelenmiştir.

Fatma İnce'nin 2018 yılında yayımladığı "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Demografik Yapısının Ortaya Çıkmasını Sağlayan 2 Göç Hareketi: Çepni ve Kıpçak Göçleri" adlı makalede Karadeniz'in günümüzdeki demografik yapısını ortaya çıkaran iki göç hareketinin Kıpçaklar ve Çepniler tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Şeniz Anbarlı Bozatay tarafından 2020 yılında yayımlanan "Alevi Çepni Topluluğundaki Kültürel Sürekliliği Sağlayan Temalar: Balıkesir Karamanlar Köyünde Nitel Bir Araştırma" adlı makalede Karamanlar köyünde yaşayan kişilerle görüşülerek evlilik, aile yapısı, evliliklerin gerçekleşmesindeki yöntemler, törenler gibi konular ele alınmış, kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında hikâyelerin önemi ve Alevliğin temel kurumlarından biri olan musahiplik kavramı incelenmiştir.

2.2.3. Tezler

Hülya Şenkul Sağlam tarafından hazırlanan *Alevi-Bektaşî Kültüründe Kadın* (2007) adlı yüksek lisans tezi üç ana bölümden oluşmaktadır. Geçmişten günümüze Alevi-Bektaşî kültürü içinde kadının yeri araştırılarak kadının geçirdiği değişiklikler vurgulanmak istenmiştir. Tezin birinci bölümde kadının İslamiyet öncesi ve sonrası Türk kültüründeki yeri ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Alevi-Bektaşî kültüründe kadının konumu ve değerine değinilirken üçüncü bölümde ise Alevi-Bektaşî kadın halk ozanları tanıtılarak ozanların şiirlerinde tasvir edilen kadınlar ile ilgili bilgi verilmiştir.

Caner Işık tarafından hazırlanan *Derviş Ruhan Örneğinde Alevi-Bektaşî Dervişlik Geleneği* (2008) başlıklı doktora tezinde dervişlik geleneğinin Aleviliğin ruhsal yönüyle ilişkili olduğu belirtilmiş, derviş ve dervişlik kavramlarının çok farklı

anlamlara geldiği ifade edilerek dervişliğin kökenlerinin ait olunan coğrafyadaki insanlarla anılması gerekliliği söylenmiştir. Derviş Ruhan'ın hayatı hakkında bilgi verilen çalışmada dervişlik geleneğinin sosyal boyutu hakkında da bilgiler verilmiştir.

Çiğdem Savaş tarafından hazırlanan *Kütahya'ya Bağlı Sofça ve Sobran Köylerindeki Alevilik ile İlgili İnanç ve Uygulamalar* (2011) başlıklı yüksek lisans tezinde Alevilik ve Anadolu Aleviliği hakkında bilgi verilerek araştırma sahası olarak seçilen Sofça ve Sobran köylerinin hayata geçiş aşamalarındaki ritüelleri, inanç ve inanç kavramları incelenmiştir.

Nazife Özdemir tarafından hazırlanan *Çorum Yöresi Alevilerinde Kamberlik Geleneği* (2012) adlı yüksek lisans tezinde cem ve kamberlik geleneğinin kökeni hakkında bilgi verilerek Çorum yöresinde yaşayan kamber ve dedelerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Kamberlerin doğaçlama bir şekilde icra ettikleri nefesler de çalışmada bulunmaktadır.

Kübra Yıldırım Dilaver tarafından hazırlanan *Bergama Yöresi Tahtacı ve Çepni Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)* (2013) adlı yüksek lisans tezinde Bergama'da iskân edilmiş ve bugüne kadar üzerlerinde ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olan Çepni ve Tahtacı boylarının ağız özellikleri incelenmiştir.

Hüseyin Kürşat Türkan tarafından hazırlanan *Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru* (2015) başlıklı doktora tezinde araştırma sahası olarak seçilen bölgedeki insanların halk edebiyatı ve halkbilimi ürünlerinin yanı sıra Alevilik ve Arap Aleviliği konularında sözlü ve yazılı kaynaklardan toplanan bilgiler verilmiştir.

Serkan Köse tarafından hazırlanan *Anadolu Alevi Kültüründe Kurban* (2017) başlıklı doktora tezi üç ana bölümden meydana gelmektedir. Kurban tanımıyla başlayan çalışma kurban çeşitlerinin anlatımıyla devam etmektedir. Alevi inanç sistemindeki temel yapıları destekleyen mekanizmanın kurban olduğunu belirten Köse, cem ritüelinin kurban merkezli olarak yürütüldüğünü ifade etmiştir.

Elvan Dost tarafından hazırlanan *Trabzon ve Giresun Yöresi Çepnilerinde Eski Türk İnanışlarının İzleri* (2018) adlı yüksek lisans tezinde seçilen araştırma bölgelerinde yaşayan Çepnilerin kültüründeki Eski Türk inanışlarının izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yörede tek Tanrı inancının yanında yardımcı ve koruyucu

iyelere de inanıldığı belirtilerek bu iyelerin bölgede yaşayan kişiler üzerindeki etkisi ve canlı ve cansız kurban örnekleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Ceren Erol tarafından hazırlanan *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Folkloru Bağlamında Alevi Kadının Yeri ve Ritüelleri: Malatya Örneği (2021)* adlı yüksek lisans tezi dört ana bölümden oluşmaktadır. Alevilik inancındaki kadın erkek eşittir söylemi temel alınarak yapılan bu çalışmanın ilk bölümünde toplumsal cinsiyet ve kadın, kadın folkloru, Aleviliğin genel tanımı ve Alevilikte kadın olgusu başlıkları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Alevi kültürünün kadın figürleri tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde kadının dinsel ve sosyal hayattaki yeri açıklanmıştır. Dördüncü bölümde halk edebiyatı ve halkbilimi ürünlerine yer verilmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halkbilimci veya amatör kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icra eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işine *derleme* denir (Ekici, 2019, s. 25-26). *Karesi İlçesi (Balıkesir) Çepnilerinin Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma* başlıklı çalışmamız da halkbilimi derleme ve inceleme yöntemlerinin kullanıldığı bir *saha araştırmasıdır*.

3.2. Evren ve Örneklem

Balıkesir Alevilerinden olan Karesi Çepnilerinin yaşadığı Deliklitaş, Kabakdere ve Yaylacık Mahallelerinin inanç yapısı, halk edebiyatı ve halkbilimi ürünleri ele alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halkbilimci veya amatör kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icra eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işine *derleme* denir (Ekici, 2019, s. 25-26). *Karesi İlçesi (Balıkesir) Çepnilerinin Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma* başlıklı çalışmamız da halkbilimi derleme ve inceleme yöntemlerinin kullanıldığı bir *saha araştırmasıdır*. Yapılan araştırmalarda, araştırma sahası olarak belirlenen mahallelerle ilgili az sayıda yazılı kaynağa rastlanılmıştır.

Alan araştırmacısının, dıştan içeriye bakmak ve durumu olduğu gibi tarif etmek için kendisinin de içinde bulunduğu ve malzeme elde etmek için kullandığı yönteme *gözlem tekniği* denilmektedir (Çobanoğlu, 2019, s. 81-82). Çalışma sahası olan Karesi ilçesinde yaptığımız derleme çalışmalarında *katılımlı* ve *katılımsız gözlem tekniği* ile bölge halkının kültürü tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan araştırmacısının, araştırılan konu ve olaylarla ilgili bilgi sahibi olduğu bilinen kişilere sorular sorarak malzeme elde etmek amacıyla kullandığı *görüşme (mülakat) tekniği* de (Çobanoğlu, 2019, s. 88) alan araştırması sırasında kullanılan teknikler arasındadır.

Yöre halkını yakından tanıyan ve temel kaynak kişilerimiz olan Ali Yıldırım, Çiğdem Özdemir ve Özcan Aplug'un yönlendirmeleriyle şekillenen kaynak kişilerimize daha önceden hazırlanmış olduğumuz sorularla *yönlendirilmiş görüşme* yapılması amaçlanmıştır ancak, kaynak kişilerin bilgilerine çok fazla müdahale edilmek istenmediği için zaman zaman *yönlendirilmemiş görüşme* tekniğine geçilmiştir. Belirlenen kaynak kişilerimizin “Bunu ... daha iyi bilir.” şeklindeki ifadelerinden hareketle yeni kaynak kişilere geçilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmaya, Karesi’de yaşayan Çepnilerin yerleşim yerlerinin tespit edilmesiyle başlanmıştır. Derleme çalışmaları için sahaya çıkılmadan önce Balıkesir gelenek ve göreneklerinin yanı sıra Çepni ve Alevi kültürü ile ilgili bilgiler toplanmıştır. Saha araştırması sırasında incelenecek olan mahallelerde yaşayan Çepnilerin yanı sıra söz konusu mahallelerden şehir merkezine taşınmış Çepnilerle de görüşülmüştür.

Derleme çalışmamız, Dünya Sağlık Örgütü tarafından salgın hastalık olarak kabul edilen Covid- 19 virüsü ve beraberinde getirdiği kısıtlamalar sebebiyle sık sık kesintiye uğramıştır. Salgın hastalık şartları altında devam eden çalışmamız, yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenen bilgilerle oluşturulmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Bulunan malzemelerin incelenmesinde halkbilimi kuram ve yöntemleri esas alınmış; *bulgular ve yorumlar* kısmında kullanılacak olan malzeme, kaynak kişilerimizin verdiği bilgilerle yorumlanarak sonuca ulaşmak istenmiştir.

Toplam 50 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Sorduğumuz sorulara yanıt veren kaynak kişilerin her yaş grubundan olmasına önem verilmiştir. Kaynak kişilerimizin en büyüğü 91, en küçüğü 8 yaşındadır. Kaynak kişilerimizin 23'ü ilkokul, 4'ü ortaokul, 6'sı lise, 3'ü üniversite mezunuyken 3'ü öğrenci, 3'ü kendi çabalarıyla okuma yazma öğrenmiştir ve 7'sinin okuma yazması yoktur.

Kaynak şahıslarımızın 20'si kadinken 30'u erkektir. Kaynak şahısların meslek dağılımlarına bakıldığında zaman kadınların genellikle mesleklerini ev hanımlığı olarak ifade ettikleri ancak çiftçilik ve hayvancılıkla da uğraştıkları görülmüştür. Kaynak şahıslarımız arasında serbest meslek, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların yanı sıra emekli, emekli astsubay ve işçiler bulunmaktadır.

Yapılan görüşmelerde kaynak şahısların rızaları ile ses kayıtları alınmıştır ancak bazı kaynak şahıslar seslerinin alınmamasını rica ettikleri için anlatılanları yazı ile derleme yoluna gidilmiştir. Araştırma sahasında bulunan maddi kültür ürünlerinin (cemevlerinin, mezarlıkların, geleneksel kıyafetlerin vb.) fotoğrafları çekilmiş veya kaynak şahısların ellerindeki fotoğraflar incelenmiştir. Bu fotoğraflar arasından bazıları kaynak şahısların da izinleriyle çalışmanın *fotoğraflar* kısmına dahil edilmiştir.

Çalışmanın ana başlıkları şekillendikten sonra derlenen malzemeler bu başlıkların altına eklenmiştir. Gerek görülmesi halinde başlıklarda ekleme ve çıkarmalar yapılmıştır. Derlenen malzemenin günü gününe yazıya geçirilmesine dikkat edilse de saha araştırmasının yoğun olduğu dönemlerde kayıtların yazıya geçirilmesinde gecikmeler yaşanmıştır. Bu gecikmeler sonucu yerel bazı söyleyişlerin anlaşılmasında güçlük çekilmiştir.

Derlenen malzemeler yazıya geçirilirken yerel söyleyişlere genellikle yer verilmediği için herhangi bir transkripsiyon işareti kullanılmamış ve İstanbul ağızı esas alınmıştır. Metinlerdeki yerel kelimeler ağız özellikleriyle yazılmıştır. Kaynak

şahıslardan bazılarının argo konuşması karşılaşılan sıkıntılardan biridir. Argo sözcüğün belirli harfleri nokta (.) ile gösterilmiştir.

Kaynak kişiler alfabetik sıraya göre numaralandırılmıştır. Derlenen metin sonunda ilgili kişi numarası ile (KK) şeklinde belirtilmiştir. Kaynak şahısların adı, soyadı, doğum yeri ve yılı, eğitim durumu ve mesleği gibi bilgiler *kaynak kişiler* kısmında tablo haline sunulmuştur.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Karesi Çepnilerinin İnanç Yapısı

Arapça kökenli bir kelime olan Alevi, Türkçe Sözlük'te Hz. Ali'ye bağlı olan kimse şeklinde tanımlanmıştır (2011, s. 90). Şemsettin Sami, Kâmus-ı Türkî adlı sözlüğünde, Ebu Talip oğlu Hazreti Ali ile Resulallah kızı Fatmatü'z-Zehra'nın soyundan olan sâdât ve şürefanın, Alevi olarak nitelendirildiğini belirtmiş; Hz. Ali'ye bağlanıp onun tarafını tutan ve onu peygamberin diğer sahabelerinden üstün tutanlarla, Ali'nin yoluna girip ona tabi olmakla övünenlere de Alevi denildiğini açıklamıştır (1999, s. 949). Sözlükteki bu ifadelerle göre Hz. Muhammet'in ölümünden sonra Hz. Ali'nin halife olmasını isteyen, onu imam olarak kabul eden, son olarak da Şii-Batını inançlara bağlanan insanlara Alevi denilmiştir.

Atilla Özkırımlı, Aleviliğin başlangıçta dinsel gerekçelere dayandırılmış siyasal bir hareket olarak belirlediğini söyleyerek, Alevi sözcüğünün tıpkı Abbasoğullarına Abbasî, Haşimoğullarına Haşimî denilmesi gibi bir anlam genişlemesiyle Ali yandaşlarını da kapsadığını belirtmektedir (1996, s. 10).

Alevi kelimesinin, Ali sözcüğünün mensubiyet (ilişkinlik: aitlik) eki almış hali olduğunu belirten Rıza Zelyurt, Aleviliğin klasik tanımında Ali sevgisinin temel olduğunu ifade etmiştir (1996, s. 12). Alevilik, İslam dünyasında Hz. Ali'nin tarafını tutan insanların görüşüdür ve Alevi sözü başlangıçta Ali soyundan olanlar anlamına gelirken zaman içerisinde Ali yandaşı anlamını kazanmıştır. Alevi'yi "alev" ile bağdaştıranlar olduğunu ifade eden Zelyurt, bunun yanlış bir yorumlama olduğunu da belirtmiştir (2014, s. 15).

Baki Öz, Alevi sözcüğünün Ali'ye mensup, Ali'ye ait anlamlarına geldiğini, İslam tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise Hz. Ali'yi sevmek, saymak, ona bağlanmak, Hz. Ali'nin yanlısı, yandaşı olmak şeklinde anlamları içerdiğini belirterek Hz. Ali

yanlısı olan ve ona bağlanan herkesin Alevi adını alacağını ifade etmiştir (2001, s. 170).

Cem Dedesi Seyfi Oğuz “Alevilik nedir?” sorumuza, Aleviliğin çok farklı tariflerinin olduğunu belirterek kısaca peygamberimiz ve onun ehlibeytinin yolunu takip eden zümreye, onun evlatlarına bağlı olan kesime Alevi denilebileceğini ifade etmiştir. Sözlerine Ali’siz Aleviliği tanımadığını söyleyerek devam eden Seyfi Dede, “Avrupa’da birtakım kişiler Aleviliğin Hz. Peygamber’den, Ali’den önce olduğunu ve Aleviliğin bir din olduğunu falan söylüyorlar ama bunun bir ispatını yapamazlar. Böyle bir şey olmaz. Onun için peygamber ve onun ehlibeytine bağlı ve onlara ikrar vermiş kesime Alevi denilir.” (KK43) ifadelerinde bulunmuştur. Aynı soruya Cem Dedesi Mustafa Oğuz, “Alevilik, İslam’daki ayrılıklarla ilgilidir. Peygamberden sonra İslamiyet’i kim yönetecek, kim yönetmeli kısmında ayrılıklar olmuştur. Alevi, peygamber öldükten sonra İslam ümmetini Aliler yönetmeliydi, peygamberin ehlibeyti yönetmeliydi diyen gruptur. Ali taraftarıdır.” (KK32) şeklinde cevap vermiştir.

Karesi Çepnileri, Aleviliği, *Ali taraftarı olmak* şeklinde tanımlamaktadırlar (KK2, 32, 43). Kapıkulu Ali Yıldırım’ın ifadelerine göre Hz. Muhammet’in ve damadı Hz. Ali’nin yolunda gidenlere Alevi denilir. Alevi adıyla bir kabile dünyaya gelmemiştir ancak kim onların yolunda, ehlibeyte ve Kur’an-ı Azimüşşan’a inanırsa Alevi olarak tanımlanır (KK2). Araştırma sahasında yaşayan Çepniler, inançlarının özünde Ali sevgisinin bulunduğunu, Ali’ye taraf olduklarını, Hz. Ali’yi severek ehlibeyti ve Hz. Muhammet’i sevdiklerini ifade etmişlerdir.

Alevilikteki *yol bir sürekin binbir* tabirinin anlamını sorduğumuzda Mustafa Dede, “Yol Hak, Muhammet, Ali yoludur. Bu yol Hakk’a ulaşma, Hak ile hak olma, devriyeyi tamamlayıp ‘insanı kâmil’ olma yoludur.” diyerek Kur’an’ın her bir satırının önemli olduğunu ve kendisine göre İslam’ın şartının, kul hakkı yememek, insana saygı duymak, Tanrının birliğine inanmak, hoşgörülü olmak, devlet malına el uzatmamak ve hakkın olmayanı almamak olduğunu ifade etmiştir (KK32). Kur’an’ın bir bâtinî bir de zâhirî yönü olduğunu belirten Mustafa Dede, zâhirî yönün görünen yön, bâtinî yönün ise yorum yönü olduğunu söyleyerek, Alevilerin kendine göre bir yorum yaptığını, kendi yorumunun merkezine de kul hakkını, hoşgörüyü, haram yememeyi, eline, diline, beline sahip olmayı koyduğunu söylemiştir (KK32).

Alevilikte *eline, diline, beline sahip ol* felsefesini benimsediklerini söyleyen kaynak şahıslarımız (KK2, 20, 32, 35, 43) eli, beli ve dili edep, ahlak olarak kabul

ettiklerini belirterek bu felsefeyi; elinle hırsızlık yapma, dilinle insanları kırma, yalan söyleme, belinle ahlaksızlık yapma şeklinde açıklamışlardır.

Karesi Çepnileri, Hz. Ali'yi Aleviliğin önderi olarak gördüklerini ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin pirleri olduğunu ifade etmişlerdir. Hacı Bektaş-ı Veli'ye olan bağlılığın nedenini sorduğumuzda ise onun bir ulu olduğu ve yol olarak da aynı yolu izlediklerini söylemektedirler.

4.1.1. Ocak ve Dedelik

Aleviliğin temelini oluşturan kurum dedelik ve ocak sistemidir. Türkçe Sözlük'te ocak sözcüğünün anlamları şu şekilde sıralanmaktadır: 1. Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer. 2. Şömine. 3. Isı vererek üzerine veya içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç veya alet. 4. Kahvelerde, kuruluşlarda çay, kahve vb.nin yapıldığı yer. 5. Yer üstünde veya yer altında cevher çıkarılan yer. 6. Bahçelerde ve bostanlarda her tür meyve ve sebze ekimine ayrılmış, çevresinden biraz yükseltilmiş toprak parçası. 7. Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer. 8. Yılın birinci ayı, kânunusani. 9. Yeniçeri teşkilatını oluşturan odalardan her biri. 10. Ev, aile, soy. 11. Halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile (2011, s. 1786). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ta ise ocağ-ı mihmân-nevâz: misafir ağırlayan ocak (hânedan). Serâmedan-ı ocağ: Ocağın ileri gelenleri, şeklinde açıklanmıştır (Devellioğlu, 2012, s. 995).

Cemal Şener ocak kavramını Türklerin eski kültleri ile bağdaştırmıştır:

“Türkler ve diğer topluluklar İslamdan önce çok Tanrılı dinler dönemini yaşıyorlardı. Tanrılar arasında yer, gök, ay, güneş, su vb. vardı. Daha sonra animizmin etkisiyle olacak ‘Ocaklar Kültü’ oluşmuştur. Bir inanca göre; tüten ocaklar kutsaldır. Bu ocakları koruyan ruhlar inanış gereği hiç söndürülmeden yamalıdır. İşte bu nedenle yakılan ocaklar hiç söndürülmez. Ocak yakmak sevap, söndürmek günahdır. Ocak kültü, Anadolu’ya ‘Horasan Erenleri; Dede Kargın, Abdal Musa, Geyikli Baba, Baba Resul, Garip Musa’larla taşınmış ve yaşatılmıştır.’ Ocak kültü ocaklar üstüne inşa edilmiştir. Bu oluşum daha sonra ‘Soy ocaklarına dönüşmüştür.’ (...) bu dede ocaklarından bazılarının adları: ‘Derviş Cemal Ocağı, Şah İsmail Ocağı, Baba Resul Ocağı, Barak Baba Ocağı, Taptuk Emre Ocağı, Ali Baba Ocağı vb.’dir. Bu dede ocakları tarihte olduğu gibi bugünde Aleviler açısından birer dinsel çekim merkezi olarak varlıklarını sürdürüyorlar. Yola, erkâna bağlı Aleviler mutlaka bir ocağa bağlı olarak dinsel yaşamını sürdürüyor.” (1997, s. 51).

Kaynak şahıslarımıza *ocak* kavramını sorduğumuzda, kimileri; yılın ilk ayı (KK13) kimileri; evlerinin bir köşesinde yanan, yemeklerini pişiren ateş (KK7) kimileri; dedelerin bağlı olduğu kurum (KK49) olduğunu ifade etmişlerdir.

Harun Yıldız'ın ifadelerine göre dedelik kurumu, yapısı gereği soy güden, soya tabi olan bir kurumdur ve buna göre dede öldüğü zaman yerine oğlu geçmektedir. Bu olgu, Alevi geleneğinde *ocak* şeklinde ifade edilmektedir. Her dedenin bir ocağı vardır ve ocaklar soy bakımından peygamber ve On İki İmamlar'a uzanmaktadır. Bu soylardan gelen dedelere, *ocakzâde* (ocakoğlu) denilmektedir (2004, s. 323).

Yıldız, geleneksel/ sözlü tarihten öğrenilen bilgilere göre, On İkinci İmam Muhammet Mehdi'nin (260/873) kayboluşundan sonra Hz. Ali soyluları olan seytlerin, *dedelik* unvanıyla kendi ön adlarını taşıyan *ocaklar* kurduklarını, başlangıçta On İki İmamlara bağlı on iki ocak olduğunu, daha sonra seyt ocaklarının sayısının kırka çıktığını belirtmiştir. Nüfusun çoğalması ve dedelerin değişik coğrafi alanlara dağılması sonucunda yüz yirmi etkin ve örgütlü ocak meydana geldiğini, bu bilgilerin doğruluğunun tartışılır olmakla birlikte, Anadolu'daki Alevi-Bektaşî topluluklarının, cemaat yapılanması bakımından ocak ve dergâhlara bağlı olup ocak ve dergâh geleneğinin temel olduğunu ifade etmiştir (2004, s. 434).

Seyfi Dede, ocak ve dedelik ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“On İki İmam soyundan gelen ocaklar vardır, doğrudan doğruya ehlibeyte bağlı ocaklar vardır. Bu ocakların sayısının Türkiye’de üç yüz altmışın üzerinde olduğu söylenir. Bu ocakların kimisinin talipleri bitmiştir ama güçlü ocaklar da vardır. Ocaklara bağlı talipler vardır. Onların dini irşatlarını yapmak o ocaklardan yetişen dedelerin görevidir.” (KK43)

Mustafa Dede, ocak sisteminin Orta Asya’da Hoca Ahmet Yesevi ile başladığını ve ocak denilen olgunun ailelerden oluştuğunu ifade etmiştir:

“Bir belden ocaklar var bir de yoldan ocaklar vardır. Belden dediğimiz ehlibeyit soyundan ocaklardır. Peygamberimiz kızı olan Hz. Fatma ve Hz. Ali’nin soyundan gelenlere dayanır. Ocaklar ailelerdir. Kendi bulunduğu, birlikte yaşadığı taliplerini, insanları aydınlatmayla görevlendirilmiş, yetkilendirilmiş soyu ehlibeyitten geldiğine inanılan ailelerdir. Bu ocaklar Hoca Ahmet Yesevi ile başlamıştır.” (KK32)

Karesi Çepnileri, ocak ailelerinin peygamber soyundan geldiğine ve seyt olduklarına, bu nedenle de dini liderler olarak kabul edildiklerine inanmaktadırlar. Ocakların en temel işlevini, toplumu bir arada tutarak ihtiyaçlarına göre düzenlemek şeklinde ifade etmişlerdir.

“Dedelik rehberliktir. Kişilere iyilik gösterir. Bu kişi peygamber soyundan gelmelidir. Hünkâr Hacı Bektaş Veli üç yüz altmış tane çırak yetiştiriyor. Bu çıraklar hiç arkasına bakmadan varacak oldukları yere varmıştır. Birisi mesela Köse Süleyman’dır. Antalya’ya

Abdal Musa gitmiştir. Koç Baba Bulgaristan'a yayan geçmiştir, Çanakkale Boğazı'ndan. Dedelik onlardan yayılmıştır." (KK2)

Karesi Çepnileri Köse Süleyman Ocağı'na bağlıdır ve kaynak şahıslarımızdan aldığımız bilgilere göre Balıkesir'de başka bir dede ocağı bulunmamaktadır (KK2, 23, 32, 35, 43). 3 Temmuz 1243'te Moğollar ve Selçuklu Devleti arasında Köseadağ Savaşı'nda şehit olan Köse Süleyman'a bağlı olan ocağın merkezi Balıkesir Kavakbaşı Mahallesi'dir. Seyfi Dede, Köse Süleyman'ın Hacı Bektaş'ın ilk müritlerinden biri olması sebebiyle önemli bir ocağa tabi olduklarını belirtmiştir (KK43).

Mustafa Dede Köse Süleyman Ocağı'nın tarihçesinden şu şekilde bahsetmiştir:

"Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Suluca Karahöyük'e geliyor. Suluca Karahöyük'de Yunus Mukri diye bir Çepni ulusu var. Yunus Mukri, Çepni boyundan ayrılıp Suluca Karahöyük'e yerleşen bir Çepni ulusu, piridir. Pirlik Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencisi olmasından geliyor. Hacı Bektaş Veli'nin de amcasıymış. Ocaklar Anadolu Selçuklu tarafından dağıtılınca Hünkâr Hacı Bektaş Veli, amcası Yunus Mukri'nin yanına gelmiş. Yunus Mukri'nin dört tane oğlu var. İdris, İbrahim, Süleyman, İsmail. Bizim dedemiz Süleyman, Köse Süleyman. 1243'te Anadolu Selçuklu Moğollarla savaşa hazırlanıyor. Köse Süleyman'da iki bine yakın askeriyle Köseadağ Savaşı'na katılmış ve şehit olmuş. Kabri de şu anda Sivas'ın Suşehri'nde. Biz onun evlatlarıyız. Bizim ocağımızın adına Çepni ulusu Yunus Mukri'nin oğullarından biri olan Köse Süleyman'ın adı verilmiş. Biz de ehlibeyit soyundan geliriz. Seyidiz yani. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Baba İlyas Ayaklanması'nda dağıtılan o Oğuz birliğini toplamış. Serçeşme deriz ona biz, dağıtılan birliği toplayıp yeniden örgütlediği için. İmam Musa Kazımlı Ocağı Gaziantep'te, Güvenç Abdal Ocağı Karadeniz'de, Sarı Saltuk Balkanlar'a gitmiş, Gülbaba Macaristan'da. Bektaşilik tarikatını bu insanlar yaymış. Sarı Saltuk, Fatih Sultan Mehmet zamanında Rumeli'nin Türkleştirilmesinde, Müslümanlaştırılmasında görevlendirilen babalardan, erlerden birisidir. Bunların her biri birer ocak oluyor. Bunların aileleri geleneği bozmamak için, ehlibeyti bozmamak için babadan oğula gibi gidiyor" (KK32)

Mustafa Dede, On İki İmamlar'ın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hariç baba-oğul şeklinde devam ettiğini, Hz. Hasan'dan gelenlere şerif, Hz. Hüseyin'den gelenlere seyit denildiğini belirtmiştir. Pir Sultan Abdal'ın "Mehdi mağarada sır oldu gitti, Allah bir Muhammet Ali diyerek" ifadelerinden yola çıkarak, On İkinci İmam olan Mehdi'nin mağarada sır olduğuna inanıldığı için imamlığın onunla bittiğini bu sebeple Alevi din liderlerine *dede* denildiğini belirtmiştir (KK32).

Türkçede "d" sesi ile başlayan ender sözcüklerden biri olan dede sözcüğü Oğuzca kökenli olup, edebi Türkçede *baba*, *dede*, *ced*, *ihtiyar amca* ve *dayı* anlamlarında kullanılmıştır. Dede sözcüğünün Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarında halka yol gösteren tecrübeli ve bilgili kişiler için kullanılan ata ve baba sözcükleriyle aynı anlamda kullanıldığı söylenebilir (Yaman, 1997, s. 66). Dinsel yapılanmanın başında bulunan dedelik kurumu, Alevi kitlelerin aydınlatılmasında ve eğitilmesinde görevlidir. Dedeler, dinsel ritüelleri yürütürler.

Çalışmamızda incelediğimiz mahallelerin cemlerini Köse Süleyman Ocağı'na bağlı olan ve bu soydan gelen Seyfi Oğuz Dede, Naci Oğuz Dede ve Mustafa Oğuz Dede yürütmektedir. Cem ritüeli sırasında kamberlik yapan Matemî mahlaslı Fikret Tuncel'in Seyfi Dede için yazdığı deyiş şu şekildedir:

“Bugünlerde hüznü doldu gönlümüz
Yaramıza merhem çal Seyfi Dede
Yaşam kısa, fani olan ömrümüz
Sinemize derman ol Seyfi Dede

Sar yaramızı ince huyun ile
Arıt tenimizi Kevser suyun ile
İkrarımız ehl-i beyt soyun ile
Gönlümüze mihman ol Seyfi Dede

Harımız sönmez ki yağmur yaş ile
Yürür bedenimiz bütün baş ile
Taliplerin gelir gözü yaş ile
Gariplere kardeş ol Seyfi Dede

Her yanımız cahil, yobaz doldu
Baharda açılan güllerimiz soldu
Hiç yatmadan gecemiz gündüz oldu
Yolumuza yoldaş ol Seyfi Dede

Yaşı yetmiş, akıp suyu durulmuş
Taliplerin sevgisiyle yoğrulmuş
Vefasız dünyada gönlü yorulmuş
Sırrımıza sırdaş ol Seyfi Dede

Matemî anıyor her demde seni
Talip pirsiz olsa batar bu gemi
Gel Hak aşkına sürelim bu cemi
Mazlumlara haldaş ol Seyfi Dede” (KK23)

“Dede nedir?” sorumuza Köse Süleyman Ocağı dedeleri şu şekilde cevap vermişlerdir:

“İmam Mehdi zamanı bittikten sonra ocaklar kültü başladı. Mesela İmam Musa el-Kâzım'ın otuz yedi oğlu varmış. Her imamın kendi soyundan gelen ocaklar vardır. En

çok da İmam Musa el-Kâzım'a, İmam Rızâ'ya bağlı ocaklar vardır. Hatta İmam Zeynelâbidîn'e bağlı ocaklar vardır. Bugün o ocaklara bağlı seyit dediğimiz kişilere, zaman içerisinde ikrar vermiş taliplere irşat eden kişilere dede denilir. O ocaklarda halk tarafından kabul edilmiş, bilgisiyle, ahlakıyla bilinen kişilere dede denilir. Her ocakzade dede olamaz, olmaz. Her ocaktan gelen dede olamadığı gibi, insanlar da bunu kabul etmez. Dedelik meziyetlerini taşımayan kişi dede olamaz. Dede halk tarafından kabul görecektir. Biz Köse Süleyman evlatları olarak belki beş yüz kişi varız ama dedelik yapan iki, üç kişiyi geçmez. (KK43)

“Dede, Alevilik’de ocak sistemine göre gider. Ocak dediğimiz ailedir, soydur. Onların bazıları belden gelir bazıları yoldan gelir. Belden gelir dediğimiz, Hz. Muhammet’in soyundan gelen seyitlerdir. İşte biz oraya dayanırız. İmam Rıza’dan gelir bizim dedemiz. Musa el- Kâzım’dan gelir. Bazıları da yol dedeleridir, yol ocaklarıdır. Yol dediğimiz de Hacı Bektaş Veli’nin Sarı Saltuk gibi aileden olmayan fakat yetiştirdiği elemanlarının aileleridir. Bunların bu işi yapmaya yetkili ocak evlatlarına, dede denir. Ben Köse Süleyman Ocağı’nın dedesiyim. Bizim soyumuzdan gelen herkes dede değildir, ocakzadeler de vardır. Ocakzade kendini yetiştirirse, ben bu işi yapacağım derse dede olur. Dedeyim demekle dede olunmaz. Dedeliğin toplumda bir karşılığı vardır. Dedeler ocaklardan gelen Alevilerin inanç önderleridir. Sünnilerin imamı gibidir ama alt yapısı daha fazladır. İsimiz sadece inanç değildir. Benim babam da dedem de hepsi dedelik yapmış.” (KK32).

“Dedenin görevleri nelerdir?” sorumuza şu şekilde cevap verilmiştir:

“Dedenin görevi zaten rehberlik, mürşitlik. Yolda zaten bir pir vardır. Pir tarikatın kurucusudur. Bizde pir önce Ali’dir sonra Hünkâr Hacı Bektaş Veli’dir. Sonra mürşit vardır. Mürşit bir rütbe değildir. Mürşitlik bir sıfattır yani öğretmen gibidir. Mürşit taliplerini eğitendir. Rehber yol gösterendir, önde gidendir. Dede de bunların hepsi zaten var. Bunlar posta oturan dede de vücut bulur. Biz seyit soyundan gelenler Hak, Muhammet, Ali yolunu temsil edenler olarak davayı, toplumun vicdanını rahatlatacak bir şekilde çözemsek beni eleştirirler. ‘Senden dede olmaz.’ derler. Dedenin işi cennetle cehennemle değildir. Benim işim bu dünyayla ilgili. Bu dünyadaki insanların yaşamlarında birbirlerine eziyet etmemelerini sağlamaya çalışırız. Kul, kuldan razıysa Allah’da kuldan razı olur. Benim işim burada kulun kulla rızalaşması. Hiçbir şeyi öbür tarafa bırakmayız biz.” (KK32)

“Dedelik kolay bir iş değildir. Dedelik her şeyden önce feragat ister, güç ister, kendini ona vermek ister. İnsanların, vermiş olduğun kararlara saygı göstermesi gerekir. Bu şekilde meziyetlere sahip olanlar var ise onlar dede olarak talipler üzerinde erkân yürütürler. Bizim burada şimdi ben varım, Naci Dede var, Mustafa Dede var. Mucur Dede vardı o Hakk’a yürüdü. Kavakbaşı dede köyüdür.” (KK43)

Araştırma sahasından elde ettiğimiz bilgilere göre: dede olmak için ocaktan gelen bir ailenin mensubu olmak temel şartlardan biridir. Dede, sadece kendi ocağına bağlı olan köylerde cem yürütebilir. Dede taliplerini, talipler de dedeyi tanımalıdır. Dede tanımadığı bir talibin sorgulamasını yapamaz ancak ocakta dede kalmazsa ve inancın kesintiye uğraması gibi bir sorun yaşanırsa, geçici olarak bir başka ocak el alır, himmet ister ve hizmet sahiplerinin de yardımıyla cem sürer.

Dedenin görevi cemi yönetmektir. Alevi dedeleri, dini lider olmalarının yanı sıra toplumsal lider olarak da görülmektedirler. Bilge kişiliği ile yol gösterici biri olarak görülen dedeler, cemi İmam Cafer-i Sadık Buyruğu’na göre yönetir ve cezalandırma yetkileri bulunmaktadır. Cemde görevli olan hizmet sahipleri ile ortak

karar verirler ve karar cem erenlerinin önünde açıklanır. Dedelik usta çırak ilişkisiyle aktarılır.

Mustafa Dede'nin ifadelerine göre bir dede eline, beline, diline sahip olmazsa, musahibiyle küserse, birisinin ırzına bakarsa, birinin malını çalarsa, serkeşlik yapıp toplumda itibarını kaybederse yani düşkün olacak halleri yerine getirirse dedelik yapamaz hale gelir. Caferi mezhebinden olan Karesi Çepnileri, geleneksel bilgileri İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'ndan alıp uygulamaktadırlar. Buyrukta da belirtildiği gibi soyun bozulmaması için dede musahibinin de dede soyundan olması gereklidir. Dedelik görevini yerine getiren önderler, buyruk haricinde kulaktan kulağa aktarılan bilgiler ve görüşlerle sorunlara çözüm bulmaya çalışırlar.

“Bir davayı önceki dedeler nasıl çözmüş onlara bakarız. O bilgiler çok kıymetlidir. Dede cemde posta oturduğu zaman yapacağı şeyler bellidir, söylemleri kendine göredir. Benim vaazım kendime göredir. Seyfi Dede'nin başkadır, Mucur Dede'nin, Naci Dede'nin başkadır. Talip bunları görür. Kimi uygun görürse onu dede olarak seçer.” (KK32)

Dedelerin çeşitli sebeplerden ötürü taliplerinin yanına gidemedikleri zamanlarda görevlendirdiği, taliplerin hizmetini görecektikme babalar bulunmaktadır.

“Bizde baba derler ona ama dedeler bizim köye yakın olduğu için bizim köyde yok. Bizde on iki hizmet sahipleri var. Dede gelemeyecek gibi olduğu zaman baba cemi yönetir ve aynı dedenin görevlerini yapar. Dede el veriyse yapabilir bu görevi.” (KK2)

“Bizim görevde posta oturan görevler vardır. Post Hak, Muhammet, Ali postudur. Oraya seyit soyundan gelen oturur, o yönetir. Şimdi bir sürü Alevi köyü var. Cenaze namazı kaldırmak için dede olmak şart değil. Bir tane insan yetiştiriyoruz. ‘Şu dualar okunur, böyle yaparsın böyle helalleştirirsin, bunu yaparsın, Kur'an'dan şu sureleri okursun.’ deriz. Öğretirsin, adam o köydeki cenazeyi kaldırır, seni aramazlar. Dikme baba seçilen kişi dara durur ve ona dua verirsin. Dar demek tasavvufta teslimiyet demektir. ‘Bismişah, Allah Allah! Hizmetlerin kabul, ocağın aydın ola. Hak, Muhammet, Ali dileğini, isteğini vere. Durduğun dardan, geldiğin yoldan, gördüğün pirden, yaptığın hizmetten şefaate gele. Yüce Rabb'im hizmetlerinde seni muzaffer eyleye. On İki İmamların şefaatleri, hidayetleri, bereketleri üzerine ola. Gerçeğe Hü.’ şeklinde bir dua verilebilir. Mustafa Dede'den duamı aldım ben dersin. Mihmanlar olur. Mihmanlar falanca artık cenazeleri kaldırabilir der.” (KK32)

4.1.2. Cem

Karesi Çepnileri ibadetlerine cem adını vermektedirler. Cem; toplanmak, bir araya gelmek, topluca davranmak anlamlarına gelen bir kelimedir. “*Ayin-i Cem*” ve “*Cem Ayini*” gibi adlandırmalarla da karşımıza çıkan bu ritüelin temeli, Alevi inancında Hz. Muhammet'in Miraç Gecesi'nde, dönüşte uğradığı dergâhtaki topluluğun birlikte yaptığı ve adına *Kırklar Cemi* dediği ibadete dayandırılmaktadır

(Şahin, 2013, s. 125). Köse Süleyman Ocağı'na bağlı olan Mustafa Dede, cem ritüelinin çıkış noktasını şu ifadelerle açıklamıştır:

“Kırklar Cemi’nde Hz. Muhammet, Cebrail ile Miraç’a çıkar. Oraya giderken önlerine bir aslan çıkar. Aslan huzursuzluk ederken Cebrail Muhammet’e ‘Parmağındaki yüzüğü ver.’ der. Hz. Muhammet parmağındaki yüzüğü aslana verince aslan sakinleşir böylece Hakk’ın katına çıkarlar. Geri dönerken içinde ışıklar yanan erenlerin olduğu bir ev görürler. O eve varırlar, kapıya vururlar. İçeriden birisi ‘Kimsin sen?’ deyince ‘Ben peygamberim.’ der. Öyle deyince ‘Bizim içimize peygamber sığmaz.’ diyerek kapıyı açmazlar. Yine vurur ama kapı yine açılmaz. Artık küsüp giderken Hak’tan nida gelir. ‘Ya Muhammet, kapıyı bir daha çal. Ben peygamberim deme, ben de bir kulum de!’ diye. Burada mütevazılık tarif edilir. Kapıyı tekrar çalar. Böyle söyleyince kapı açılır ona. İçeri girdiğinde peygamber ‘Siz kimsiniz?’ der. Onlarda ‘Biz Kırklarız.’ diye cevap verir. İçeride yirmi üç derviş, on yedi bacı vardır. Sayar peygamber ‘Ama siz otuz dokuzsunuz.’ der. ‘Salman pazara gitti, gelecek birazdan.’ derler. Salman-ı Farisi gelir, içeri girer. ‘Sizin büyüğünüz kim?’ diye sorunca ‘Bizim küçüğümüz de büyüktür.’ diye cevap verirler. Burada da kibirden arınma tarif edilir. İbadette rütbe olmaz çünkü. Salman bir tane üzüm tanesi almış gelmiş, peygambere ‘Bize bu üzüm tanesini pay et.’ derler. Peygamber ne yapacağım diye düşünürken Cebrail bir tabak verip. ‘Ya Muhammet, ez bunu.’ der. Hz. Muhammet tabakta üzümü ezer. Herkese bir damla, bir üzüm parçasını pay eder. Ondan sonra cuşa gelir cem erenleri ve semaha kalkarlar. Engür şerbetini alınca Allah’a zikrederler.” (KK32)

Mehmet Eröz, cem ayini ile Eski Türk inançları arasında pek çok benzerliğin olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Alevî- Bektâşî âyin-i cem’leri hep gece yapılır. Şamanlık âyinleri de hep geceleyin olur. Her iki inanışta, dinî liderlerin kıyafetleri, davranışları, hizmetleri, âyinlerde çalınan sazlar, müzik, oyunlar, dualar bakımından büyük benzerlik vardır. Türkiye’deki dede ve baba’lar gibi, Yakut şamanı da, post üzerinde oturur. Post üzerinde dünyanın dört yanına secde ettikten sonra, ağzına aldığı birkaç yudum suyu etrafa püskürtür. Böylece âyin başlamış olur” (1992, s. 65-66).

Cem, Anadolu Aleviliğinin en önemli kurumlarından. Sünni ibadet biçiminin dışlanması cem sayesinde olmuştur. Asya’da Ahmet Yesevi döneminde bile kadınlı erkekli dinsel toplantılar yapılmıştır. Bu toplantıların ilkel bir biçimde uygulanması ve geliştirilmesi Anadolu’da mümkün olmuştur (Zelyurt, 1992, s. 181).

Cemi dede yönetir. Anadolu Aleviliğinde kadın, erkeğe eştir bu durum birlikteliği getirmiştir. Ceme gelen insanların kadınlık ve erkeklikleri, zenginlik ve yoksullukları, bilgililik ve cahillikleri ortadan kalkmış sayılır ve herkes tek can olarak görülür (Zelyurt, 1992, s. 181- 183).

“Ceme katılmak için önce musahip kardeşin olmalı, bekârlar giremez. İki evli musahip olur. Musahip olurken yemin verir dede o iki musahibe eline, diline beline sahip olasıya. Dilinle haram yememek için, elinle kötü şeyler almamak için, belinle de kendi eşinden hariç kimseye uçkur çözmek için. Bu ahlakları yapmayı kapıkulu cem evine sokmaz. Onları bilir yani” (KK2)

“Cemvine hırsızlık yapan, yalan söyleyen, zina yapan, adam öldüren girip namaz kılamaz. Evlenmeden giremezsin içine. Hakikat kapısını, şeriat kapısını, tarikat kapısını, marifet kapısını bileceksin. Evveli şeriata gideceksin ki ondan sonra ibadetini yapacaksın.” (KK12)

“Hırsızlık yapan, yalan söyleyen ceme giremez. Bekarlar da giremez. Belli bir saate kadar girsün, hizmetler başladı mı çıkartırlar.” (KK36)

Ceme küskün ve dargın olanlar alınmaz. Eline, diline, beline sahip olmayan, adam öldüren, kul hakkı yiyen kişiler ceme katılamaz. Ceme katılıp çeşitli nedenlerle küsen insanlar birbirleriyle dede ve toplum huzurunda rızalaştırılmadan cem başlamaz.

“Cemdeki amaç nedir?” sorumuza Mustafa Dede şu şekilde cevap vermiştir:

“Cemde amaç görgüden sorgudan geçmektir.

‘Aslı Şah- ı Merdan güruhu Naci

Gerçeğe bağlıdır bu yolun ucu

Senede bir kurban

Bir kere görülüp sorulmak talibin borcu

Pir-i tarikata indi bu kurban’

Biz senede bir kere tanıdığımız kendi erkânımızı görgüden sorgudan geçireceğiz. Ahlaklı mı, edepli mi, bir sorunu var mı, birbirlerini kırdılar mı diye bakmak zorundayız. Cemin amacı toplumdaki sorunları, dünyevi sorunları çözmektir. Dede cennet müjdelemez, cehennemle korkutmaz. Bizim işimiz bu dünyada haklaştırmak, hukuklaştırmak, rızalaştırmaktır. Talibimizi görgüden-sorgudan geçirmek, onların beşerî sorunlarını çözmektir.” (KK32)

İbadetin mahşer gününde peygamberin şefaathine nail olmak maksadıyla yapıldığını belirten kaynak şahıslarımız cemde de bu maksatla ibadet yapıldığını belirtmişlerdir (KK2).

Cemevinin olmadığı dönemlerde, gizli bir şekilde ahırlarda, damlarda veya büyük evlerde ibadet ettiklerini belirten kaynak şahıslarımız, günümüzde cem ritüelini yılın belli dönemlerinde cemevinde gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir (KK35, 43).

Ocaktaki cemler temel olarak iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan ilki *görgü cemi*, diğeri ise *birlik cemidir*. Görgü cemi, arınma cemidir. Bu ceme eline, diline ve beline hâkim olabilenler katılabilirler. Görgü cemlerinde *rızalık* esastır. Rıza almayan talip ceme katılamaz. Birlik cemleri ise irşat amaçlı düzenlenen cemlerdir. Bu cemde taliplerin olgunlaşması amaçlandığı için herkese açık bir cemdir.

“Bizde iki türlü cem olur. Diğer cemler bizde zaten görgü-sorgu cemi içerisinde olur mesela dar indirilmesi. Abdal Musa Cemi dediğimiz cemler olur. Buna birlik cemi denir. Biz de başka cem yoktur. Ceme hak edenler katılır, hak etmeyenler katılamaz. Hak edenler, bir senelik yaşam içerisinde herhangi bir olaya karışmamış, düşkün duruma düşmemiş olan her musahipli talip görgü cemlerine katılabilir. Ama o insan bu bir senelik zaman içerisinde kötü işlere karışmışsa cemden evvel onun şeyi görülür. Kabahatini kabul ettiği için ona üç sene, beş sene, iki sene ceza verilir. Ceme giremez. O süre bittiği zaman düşkün kaldırma deriz biz. Düşkün kaldırmada cezası kesilir ve tekrar ceme devam edebilir.” (KK43)

“Görgü-sorgu ceminde talibin varsa dede olarak onları yıllık görgü-sorgudan geçirirsin. Bu cem çok önemlidir. Diğeri birlik cemidir. Eğitim cemidir. Dede bir rızalık ister. Görgü-

sorgu yok. Sadece semah dönülür. Dede gülbank verir, lokmalar verilir. Bizim ocağımızda düşkün cemi, dardan indirme cemi yok. Düşkün olan ceme gelemmez. Dar indirme ritüeli görgü sorgu ceminin içerisinde görülür.” (KK32)

“Görgü cemi senede bir sefer yapılır. Birlik cemi kırk sekiz cumada yapılır. Kırk sekiz perşembe günleri yapılır. Her hafta yapılır yani.” (KK2)

Görgü ve sorgu cemine Sünnilerin giremeyeceği ifade eden Mustafa Dede bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Bana inanmıyorsun ki sen. Bir taraftan camiye gidip geliyorsun. Başka bir yerde maneviyat arıyorsun, buraya gelemezsin o yüzden. Alevi biriyle evlenirsin, ikrarını verirsın ancak öyle girersin ceme. Alevilik rızalık/ helallik yoludur. Sen bir Sünni olarak bir Alevi gibi yaşamaya başlarsan gelirsın. Her şey cem erenlerinin rızasıyla gerçekleşir.” (KK32)

Araştırma alanımızdaki cem törenlerinde yapılan uygulamalar cem öncesinde ve cem sırasında yapılanlar şeklinde iki ana gruba ayrılabilir:

1. Cem Öncesinde Yapılan Uygulamalar

Alevilerde yılda bir kez görülüp sorulma vardır. Kaynak şahıslarımızdan öğrendiğimiz bilgilere göre cemden üç, beş gün önce köyde cem olacağı herkese ilan edilir. Örneğin “5 Mart tarihinde Kabakdere’de cem var.” şeklinde bir duyuru yapılır ve bunu herkes bilir, etrafına da haber verir. Kabakdere’de olmayıp başka şehirlerde hatta yurtdışında olan Kabakdereliler dahi haberdar edilir. Ceme katılmak isteyenler o ceme gelir, görülür, sorulur, cemi yaşar ve tekrar işinin başına döner.

Cem, cuma akşamı olarak adlandırılan perşembeyi cumaya bağlayan gün akşam beş, altı gibi başlamaktadır. Cemden önce cemevinde hazırlık yapılmaktadır. Perşembe günü cemevi güzelce temizlenir, toparlanır, hazırlanır. Dede ve kamberi perşembe günü cem sürülecek köye gelir, on iki hizmet sahipleri ve haberi olan diğer canlarla toplantı yapar. Canlar abdestlerini almış, temiz kıyafetlerini giymiş bir şekilde musahipleriyle birlikte cemevine giderler.

Dede, cemevinde toplanan canlara konuşma yapar ardından perşembe namazına geçilir. Ceme katılacaklarla bir araya gelinerek akşam erkânı yürütülür. Bu erkânda namaz kılınır, ilk kimler kurban kesecekse onlar belirlenir; cemevinde bir şey eksik mi, sular tam mı, kurban kesilecek yer temiz mi, hizmet sahipleri hazır mı gibi soruların yanıtlarına uygun hazırlıklar yapılır.

“Genelde bahar aylarında yapılır cem. Kalabalığa göre kimi zaman on gün sürer.” (KK32)

Kurban kesecek olan canlar meydana gelir, niyaz eder ve dara dururlar. Bir gün sonra da cem başlar. Seyfi Dede darda duranlara şu gülbankı okur:

“Nur-u Huda, Muhammet Mustafa, Ali el-Murtezâ, Hünkâr Hacı Bektaş Veli sapmaya bekleye, Muhammet’in şefaati, Ali el- Murtezâ’dan hidayet ola. Muhammet’in şefaatinde Ali’nin inayetinden Allah ayırmaya. Durduğunuz dardan geldiğiniz yoldan yaptığınız hizmetten şefaata gele. Üçler, beşler, yediler, kırklar, On İki İmamlar katarından, didarından, yolundan ayırmaya Allah. Er Hak, Muhammet, Ali, On Dört Mâsûm-ı Pakların, On Yedi Kemerbestlerin hazretlerinin bab-ı saadeti, delaleti, şefaati, hidayeti burada bulunan tüm cem erenlerinin üzerine hazır ve nazır ola. Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, destigilleri yol gösterenleri ola, Allah cemlerine hayırlar yücelttire. Gerçeğe Hü.” (KK43)

Mustafa Dede şu gülbankı okur:

“Bismişah, Allah Allah! Durduğunuz dardan geldiğiniz yoldan, gördüğünüz mürşitten, rehberden, pirden, sürdüğünüz cemden, kestiğiniz kurbanlardan şefaata gele. Hak, Muhammet, Ali dileklerinizi, isteklerinizi vere. Kurbanlarınız kabul, ocaklarınız aydın ola. Kurbanlarınız Hakk’ın divanına, dergâhına kayıt ve kabul ola. Birliğimiz, beraberliğimiz, cemimiz, kardeşliğimiz daim ola. Yüce Rabb’im yolunuzu açık eyleye. Allah Allah, eyvallah.” (KK32)

Dede, gülbankı bitirdikten sonra kurban keseceklere yarın gerekli hazırlıklarla gelmeleri yönünde bir konuşma yaparak o günkü hizmeti sonlandırır.

2. Cem Sırasında Yapılan Uygulamalar

Kaynak şahıslarımızdan aldığımız bilgilere göre Karesi Çepnilerinin cemi, gündüz saat beş gibi kurbanların tığlanmasıyla başlar. Perşembe gününden kurban kalkan canlar, cuma günü musahipleriyle birlikte *dört baş bir can* olarak kurbanlarını da alarak cemevine gelirler. Cem Dedesi Mustafa Oğuz kurban duasını şu şekilde verdiğini ifade etmiştir:

“Kurban tekbiri getirirken soruyorum ‘Türkçe mi tekbirliyeyim, Arapça mı?’ derim. Ne isterlerse ona göre yapıyorum. Türkçe isterlerse:

‘Esirgeyen bağışlayan yüce Allah’ın adıyla. Ferman yüce Allah’tan. Kurban Halil İbrahim Peygamber’den. Haber Cebrail’den. İtaat İsmail’den. İsmail’e inen kurban aşkına tekbir. Allah yücedir, Allah yücedir. Allah’tan başka tapılacak ilah yoktur. O Allah yücedir, hamt olsun yüce Allah’a.’ üç sefer bunu söyleriz. Sonra ‘Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali. Pirimiz üstadımız Hacı Bektaş-ı Veli, ceddin Köse Süleyman, himmetine hizmetine ya Allah, ya Muhammet, ya Ali.’ diyerek bitiririm.

Arapça isterlerse de:

‘Bismillahirrahmanirrahim. Kurban-ı Halil, Ferman-ı Celil, Delil-i Cebrail, İtaat-ı İsmail. İsmail aşkına tekbir. Allahu ekber Allahu ekber, La ilahe illallahu vallahu ekber. Allahu ekber ve lillah’il hamd. Allahu ekber Allahu ekber, La ilahe illallahu vallahu ekber. Allahu ekber ve lillah’il hamd. Allahu ekber Allahu ekber, La ilahe illallahu vallahu ekber. Allahu ekber ve lillah’il hamd.’ derim.” (KK32)

Daha sonra kamber, *kurban gülbankını* çalıp okumaya başlar:

“Akıl ermez Yaradan’ın sırrına
Muhammet Ali’ye indi bu kurban
Kurban olam kudretinin nuruna
Hasan Hüseyin’e indi bu kurban

Ol İmam Zeynel'in destinde idim
Muhammet Bakır'ın dostunda idim
Cafer-i Sadık'ın postunda idim
Musa el-Kazım Rıza'ya indi bu kurban

Muhammet Taki'nin nurunda idim
Aliyyûn- Naki'nin sırrında idim
Hasan- ül Askeri'n darında idim
Muhammet Mehdi'ye indi bu kurban

Aslı Şah-ı Merdan, Gürûh'u Naci
Gerçeğe bağlıdır bu yolun ucu
Senede bir kurban talibin borcu
Pir-i tarikata indi bu kurban

Tarikattan hakikate ereler
Cennet-i Alâ'ya hülle sereler
Muhammet Ali'nin yüzün göreler
Erenler aşkına indi bu kurban

Şah Hatayi'm eder bilir mi hercan
Kurbanın üstünde yürüdü erkân
Tırnağında tesbih, kanında mercan
On İki İmamlar'a indi bu kurban" (KK32)

Kamber gülbankını bitirince dede, "Öz birliği ile Allah Allah!" diyerek cemaati secdeye indirir ve şu gülbankı okur:

“Bismişah, Allah Allah! Kurbanlarımız hayrola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Müminler ber-murat ola. Münkirler mat ola, berbat ola. Hak, Muhammet, Ali dileklerimizi isteklerimizi vere. Yüce Rabb'im cümlemize üçlerin, beşlerin, yedilerin (...), yüce Rabb'im dertlerimize deva, hastalıklarımıza şifa, gönüllerimize sefa eyleye. Hanelerimize sağlık, sıhhat, mutluluk ihsan eyleye. Bizleri haktan hukuktan ayırmaya. Yolumuzu cehalete, karanlığa uğratmaya. Şeytanın şerrinden, münkir münafığın mekruhundan bizleri irak eyleye. Hanelerimizi bolluk bereketli kazançlar eyleye. Kardeşliğimizi, birliğimizi, beraberliğimizi daim eyleye. Çoluğumuzu çocuğumuzu, işimizi, köylümüzü zorda darda bırakmaya. Ya Rabbül'alemin bizleri Hatice el-Kübra'nın yolundan ayırmaya. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.' ben bunları söylerken cemaat 'Allah Allah' der sürekli. Biz âmin demeyiz 'Allah Allah, Allah Eyvallah!'" (KK32)

Kurbanların duası ve namazdan sonra dede, kurbancının duasını verir. Kurbancı bıçağıyla beraber gelir ve dedenin karşısında dara durur. Dede:

“Bismişah, Allah Allah! Hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Hak, Muhammet, Ali dileğini isteğini vere. Durduğun dardan, geldiğin yoldan, yaptığın hizmetten şefaata gele. Kasap Cömert’in hayır hizmeti üzerine hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, müminen ya Ali.”

Kurbancı, dededen duasını aldıktan sonra kurban sahiplerinin de yardımıyla kurbanları tığlar ve temizler. Konuştuğumuz kaynak şahıslar, kurban kesmek yerine *kurban tığlamak* ifadesini daha çok kullandıklarını belirtmişlerdir (KK2, 32, 35, 43). Cemde tığlanan kurban, cem ayinine kimler geliyorsa sadece onlar tarafından yenilmektedir. Cem, rızalık/ helallik yeri olarak görüldüğü için tığlanan kurbanların et olarak görülmediği de öğrenilen bilgiler arasındadır.

“Cem sürülmesi için önce musahipli cem erenlerinin rızası alınır. Rızalık almadan ceme katılamazsın. Halil İbrahim Peygamber kurban kesmiştir oğlunu, oraya gelenler de onun gibi kendi canını bahsine birer tane kurban keser. Cemde kurban kesmek meydana çıkmak demektir. Benim birinden alacağım, vereceğim varsa, birine küfrettiysem, birine saygısızlık ettiysem, arkamda bir sorun varsa gelsinler ben meydana çıktım demektir. O yüzden cemde kesilen kurban dışarı çıkmaz sadece ceme katılanlar yer. Ceme gelen herkesin kurbanı aynı gün kesilmez. Diyelim yirmi kişi kurban kesecek. Yirmi çift musahipleriyle beraber seksen kişi yapar. Seksen kişi cem sürerken bugün kaç kurban yer bu insanlar, kaç kişiyi görgü-sorguya kaldıralım diye bakarız. Beş kurban kesersek cemimiz dört gün sürer. Önce hizmet sahipleri kalkar. Delilci, kapıkulu, gözcü. O dört kişi o gün çerez getirirler, dört tane hayvan tığlanır. Onlar o gün cem erenlerini doyururlar. Bizde kurbanlar cemevinin içine girmez. Kurban kesme yerinde dede kurbanları dualar, tekbirler. Ceme gelmek için cem erenleri kurbanını keser ve rızalık alır. Musahibinle bir tane kesmek zorundasın. Çok koyun, kuzu kesilir. Herkes musahibiyle geldiği için cemin bir günde bitmesi mümkün değildir. Cem akşam yedi gibi başlar gece ikide üçte biter. Herkes görgüden sorgudan geçer, semahlar dönülür, lokmalar yenir, sohbet edilir, sazandar bir şeyler çalar. Uzun sürer. Kesilen kurbanlar o gün görgüden geçenlerin cem erenlerine ikramıdır.” (KK32)

Kaynak şahıslarımızdan aldığımız bilgilere göre kesimhanede Kevser suresinin ikinci ayeti uygulanmaktadır (KK35). Kevser suresi ikinci ayetinde; “Şimdi sen rabbın için namaz kıl ve kurban kes!” emri verilmektedir ([http-5](http://5)).

“Burada kesilen hiçbir kurbanın kanı yere damlamıyor. Direkt kuyuya gidiyor. Kuyuya cemler bittikten sonra ilaç atarız. O orada kendi kendini yiyip bitirir. Kesimhanede sadece cemde kesilen kurbanlar kesilir. Cemde kesilen kurbanın atıklarının içine başka kurban karıştırılmaz. Bayramlarda herkes kendi kurbanını evinde keser. Ben bir hayır yapacağım denilirse o zaman kesim yapılabilir.” (KK35)

Kasap duasını aldıktan sonra kurbanları kesip temizler, temizlenen kurban pişirilmek üzere bacıların olduğu iç tarafa orta pencereden verilir. Kurbanın sakatatlarını, iç organlarını kasap ayrı bir şekilde verir. Bacılar kurbanı küçük parçalara bölüp kazanlara koyarlar. Kurbanların bulunduğu kazanlar saatlerce kaynar ve kemiklerinden kendisi ayrılır.

“Kurbanlar kesilip, ateşe koyulup lokmalar hazırlanmaya başladıktan sonra saat yedi gibi toplanılmaya başlanır. Burada öncelikle delilin uyandırılmasıyla ilgili bir duvazımam okur kamber. Delil uyandırıldıktan sonra cem başlamış olur.” (KK43)

Kurban sahipleri, kendisine ait kurbanın karaciğerini, böbreğini ve akciğerini ayırır. Ayrılan bu parçalara *iç lokma* denilmektedir. İç lokmadan ceme katılanlara birer kaşık koyulur. Kaynak şahıslarımızın ifadelerine göre bu tadımlıktır, helalleşmektir (KK2, 35).

“Cemde dağıtılan iç lokmalar helalleşmektir. Ölmeden önce ölmek denir buna. Diyelim ki bu işlemi yaptıktan sonra ertesi gün vatandaş öldü, o herkesle helalleşmiş olur.” (KK35)

Cem için tığlanan kurbanın kalbini musahiplerin ikisi paylaşır yerler. Kurbanın diğer parçalarına *loş* denilmektedir. Loşlar, iç lokmalar gibi ayrılmaz. Hazırlanan loşlar, kazana koyularak sadece tuz ve su ile pişirilir. Aşçı, loş kazanını dededen izin ve himmet almadan ocağa koymaz. Tüm bu hizmetler yapılırken ceme katılacak olan canlar cemevinde toplanır.

Cemevlerinin içinde dede odası vardır. Dede, diğer dedeler ve kamberi ile orada bekler. Kapıkulu, “Hü! Dedem eyvallah! Cem erenleri hazır.” dedikten sonra dede, “Eyvallah!” der ve odasından çıkar. Kapıkulu, “Hü!” diye cem erenlerini ayağa kaldırır. Dede içeri girer ve postuna varır. Daha sonra dede gülbanka başlar. Cem Dedesi Mustafa Oğuz’dan aldığımız bilgilere göre dede sözlerine “Bismişah!” diyerek başlar. Bu sırada cem erenleri hiçbir şey söylemez, dedeyi dinler. “Bismişah, Allah Allah!” dedikten sonra cem erenleri “Allah Allah!” diyerek dedeye destek olurlar. Daha sonra dede “Öz birdir, Allah Allah!” der. Bu secdede olur. Dede gülbankını okurken cemaat, “Allah Allah! Allah Allah!” şeklinde zikreder. Dede içeri postuna varır. Bu aşamada cem erenlerinin hepsi ayakta bekler. Dede duasını verdikten sonra posta oturur. Dede, postuna oturunca kamber de yerini alır ve *delil uyandırma* başlar. Cem Dedesi Seyfi Oğuz’dan aldığımız bilgilere göre cemde Nur Suresinin 35. ayetine göre delil (çerağ) uyandırılır.

“Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nuruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” (http-6).

Delilci, dededen ve cem erenlerinden delili uyandırmak için himmet ister. Dede, “Himmet erenlerden, gayret Ali’den. Allah, eyvallah!” diyerek izin verir. Delil uyandırılırken dede *delil uyandırma gülbankını* okumaya başlar. Ceme katılan canlar, her cümleinin sonunda “Allah, Allah!” diyerek dedeye eşlik ederler.

“Bismişah, Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz o hüdanın aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz Muhammet Mustafa'nın aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz Ali el- Murtezâ'nın aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz Hz. Hasan aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz Hz. Hüseyin aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Zeynel Abidin aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Muhammet Bakır aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Caferi Sadık aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Musai Kazım aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Ali Rıza aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Muhammet Taki aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Ali Naki aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Hasan Askeri aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz İmam Muhammet Mehdi aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, ceddimiz Köse Süleyman aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz seksen bin Anadolu erenleri, doksan bin Horasan erenlerinin aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz birliğimiz beraberliğimiz, kardeşliğimiz, ülkemizin çağdaş, aydınlık geleceğinin aşkına!

Allah Allah!

Yansın yakılsın delilimiz erler, pirlar, erenler, evliyalar, sadıkların aşkına!

Allah Allah!" (KK32)

Delil uyandırıldıktan sonra delilci duasını almak için dara durur. Dede:

“Bismişah, Allah Allah! Hizmetleri kabul, muratları hasıl ola. Hak, Muhammet, Ali dileğini isteğini vere. Durduğu dardan, geldiği yoldan yaptığı hizmetten şefaata göre. Teslim Abdal’ın hayır hizmeti, şefaati, bereketi üzerine ola. Gerçeğe Hü, müminen ya Ali.”

Dua bittikten sonra ceme katılan canlar oldukları yere niyaz ederek, edep erkân otururlar. Kamber delille ilgili nefesi çalıp söyler:

“Kudret nurundan bir delil uyandı
Âleme şavk verir şanı Kırkların
Kırklar içip onun meyinden kandı
Kudret sofrasıdır önü Kırkların

Fatma Ana’yı o mekânda gördüler
Kemerbest bağlayıp ceme girdiler
Engür şerbetini orada verdiler
Bir damladan gelir canı Kırkların

Meryem asla sırrını açmadı
İsa şu dünyada don değiştirmede
Kırklar ana rahmine düşmedi
Nereden gelir canı Kırkların

Selman suya düştü Allah dost dedi
Bir sahil gönderdi hırka post dedi
Muhammet Kırklardan nişan istedi
Bir aradan gelir canı Kırkların

Eydür Muhammet’im sükûta vardım
Kırklar irfan kurdu doğru yol oldu
Kırkların ceminde gonca gül oldu
Burcu burcu kokar cemi Kırkların” (KK23)

Kamber nefesi bitirdikten sonra dede “Öz birliği ile Allah Allah!” diyerek cem erenlerini secdeye indirir ve namaz kıldırır. Namaz bittikten sonra lokmacı bacılar dualarını almak için dedenin karşısına gelirler ve dara dururlar. Cemde bulunan canlar dara dururken sağ ayak başparmağını sol ayağın üzerine, sağ elini de kalbin üstüne getirir. Sol kol aşağı doğru serbest bırakılırken vücut hafifçe öne eğik bir konuma getirilir. Bunun sebebini sorduğumuzda Seyfî Dede şu şekilde açıklamıştır:

“Hz. Peygamber, Hz. Hüseyin’den su istemiş. Hz. Hüseyin daha çocukmuş. Suyu doldurup sunacağı zaman ayağı eşiğe çarpıp ve kanamaya başlamış. Hz. Hüseyin o kanı Hz. Peygamber’in görmemesi için sağ ayağıyla kapatmış ve Hz. Peygamber’in karşısında

öyle durmuş. Dardaki bu duruşumuzun anlamı budur. Böyle bir inanışımız vardır. Dar demek ben her şeyimle sana bağılıyım, kellem senin. Dara durduğum zaman her türlü soruya suale hazırım ve hesap vermeye hazırım anlamına gelir.” (KK43)

Lokmacı bacılar duasını aldıktan sonra yerlerine geçerler. Daha sonra mercancı bacı, kapıkulu ve gözcü hizmet dualarını almak için dedenin karşısında dara dururlar. Aşçı, loş kazanın ocağa koyulması için dededen himmet ister. Dede, “Himmet erenlerden, gayret Ali’den. Allah, eyvallah!” diyerek izin verir ve sıra meydanın süpürülmesine gelir.

Süpürgeci meydanı süpürmek için bacısıyla meydana gelir, niyaz ederler ve ellerindeki süpürge ile yanan delile doğru üç sefer “Allah, Muhammet, ya Ali!” diyerek yeri süpürürler. Daha sonra süpürgeyi göbeğinin hizasına getirir ve bacısıyla birlikte vücudunu hafifçe eğerek dara durur. Dede, “Bismişah, Allah Allah! Seyyid-i Selman, mülkü Süleyman, cennette Rıdvan. Hizmetleri kabul, muratları hasıl ola. Hak, Muhammet, Ali dileğini isteğini vere. Seyyid-ül Ferras’ın hayır ve himmeti üzerinize hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, müminen ya Ali!” (KK32) diyerek süpürgeci ve bacısının duasını verir. Daha sonra ıbrıkçıya seslenilir.

İbrıkçı bacısıyla beraber meydana gelir. Niyaz ederler ve delilin dibine üç sefer “Allah, Muhammet, ya Ali!” diyerek su dökerler ve dualarını almak için dedenin karşısında dara dururlar. Dede ıbrıkçıya duasını verir. İbrıkçı yerine geçtikten sonra yani meydan süpürölüp yıkandıktan sonra sıra *post açmaya* gelir. Postun ilk defa İbrahim Peygamber ile âdet edildiği ve İsmail Peygamber’e kesilen kurbanın derisinden yapıldığına inanılır. Cem Dedesi Mustafa Oğuz’dan aldığımız bilgilere göre Çepni Dedelerinin taşıdığı post genellikle geyik derisindendir. Post serildikten sonra *görgü cemi* başlar.

Ceme birbiriyle niyazlaşanlar girer. İkrarlı ve musahipli olmak ceme girmek için aranan temel şartlardır. Yeni musahip olacak olanlardan ikrarı alınmamış olanlar varsa ilk önce onların ikrarı alınır. Seyfi Dede ikrarı şu şekilde ifade etmiştir:

“Aleviliğin temeli ikrardır. Önce ikrar vereceksin. İkrar vermek için de artık sana oradaki cemaat bu kişi hakikaten Aleviliği benimsedi diyebilmeli Sünni kızlarımız Alevi bir genç ile evlenirse onları hiç tereddüt etmeden yola, erkâna alırsın. Böyle gençlerimiz bizim kızlarımızdan daha inançlı oluyorlar bunu samimiyetle söylüyorum.” (KK43)

İrz, rızıkla sorunu olanlar ceme giremez. Mustafa Dede’nin ifadelerine göre küsler kesinlikle aynı yerde ibadet edemez. Görgü cemine ilk olarak on iki hizmet sahiplerinden olan delilcinin görgüsüyle başlanır.

Görgüsü yapılacak olan musahipliler, cemevinin dışına çıkarlar. Kapıkulu iç kapının yanında durur. İç kapıdan dedenin huzuruna kadar giden bir yolluk halısı

serilir. Görgü sorguya gelecek olan canlardan dervişler *meded mürvet* diye sürünerek dedenin huzuruna giderler. Bacılar da dervişlerin arkasından eğilerek gelirler ve huzura varırlar. İlk görgü ve sorguya gelen canlar dede ne derse onu yaparlar. Dede elinde asasıyla cemaati erkândan geçirir. Cemaat, edep erkân oturur ve cem başlar.

Sürünerek meydana gelen dervişler ve bacılar, dedenin açılmış postuna başlarını koyarak niyaz ederler. Posta yatan canlara dede “Ne gördünüz, niye geldiniz? Başkaldır dile gel, özündekini ele ver.” der. Yani içinde ne varsa dışarı çıkar, söyle der. Canlar secdeden kalkarlar ve sıraya geçerek delile karşı dara durur gibi dururlar. Dedenin sorularına yaşlı olan derviş cevap verir. Derviş, “Er gördüm pir meydanına geldim.” şeklinde cevap verir. Dede, “Er hak mı?” der. Derviş, “Hak.” der. Dede, “Pir hak mı?” der. Derviş, “Hak.” der. Dede, “Kırk sekiz Cuma hak mı?” der. Derviş, “Hak.” der. Dede, “Komşu hakkı hak mı?” der. Derviş, “Hak.” diye cevap verir. Dede, “Hak gördüğünüz bütün didarlar sizin olsun. Hü erenler, bu dört candan rıza mısınız?” der. Dedenin bu sorusuyla alacaklı verecekli varsa ve ön görüşmeye yetişememişse şikayetini dile getirir.

Dede, “Hü canlar! Bizde küsler aynı yerde ibadet edemez. Birbirinden ağrınan, incinen varsa dile gelsin bu meydanda yoksa mahşere kadar sussun. Eğer şikâyetleriniz yoksa birbirinizden Allah, eyvallah desin herkes.” der. Herkes, “Allah, eyvallah!” der. Dede, “Birbirinizden rıza mısınız?” diye sorar. Cemaat, “Rızayız.” der. “Rıza mısınız?”, “Rızayız.”, “Rıza mısınız?”, “Rızayız.” dede bu soruyu üç kere sorar ve “Allah’ta sizlerden razı olsun.” diyerek ibadetine başlar. Dede, “... dile gelsin...” dediği zaman birisi el kaldırırsa “Buyur dervişim.” der. Derviş, bir yola bir erkâna inanıp o yolda yürüyene denir. Derviş şikayetini söyler. Dede bu duruma şahit olan birinin olup olmadığını sorar. Eğer varsa şahitler konuşur. Mağdur olan kişinin mağduriyeti giderilir. Suçlu kişi suçunu kabul etmezse, mağduriyeti gidermezse, dede o kişiye “Ceketini al çık!” der. Bu durum o derviş i itibarsızlaştır. Toplumda insanlar selam vermez, düşkün hale gelir. Düşkün olan kişi cemevinde ibadet edemez.

Dedenin huzuruna çıkan canlar eğer bir suçları yoksa çerağın zeytinyağından yarım bardak doldururlar. Buna *dolu* denilmektedir. Doldurulan zeytinyağını içip posta yatarlar. Kaynak şahıslarımızdan aldığımız bilgiler göre doludan yalan söyleyerek içilmemelidir.

“Doludan yalan yere içip posta inersen altı ay olmadan ocağın dağılır. Bunun örneklerini çok gördük biz. Yalan yere yemin edersen ocağın dağılır, ne çoluk çocuk kalır. Yaşlı amca minibüsçünün bir tanesinden davacı oldu. ‘Ben bunun arabasında bin lira düşürdüm. Bu

buldu ama benim paramı vermedi.' dedi. 'Emin misin?' diye sordular. 'Eminim.' deyince ikisini yan yana getirdiler. Dede son kez sordu. 'Bak bu ateşten gömlek bir yemindir. Varsa böyle bir şey yemin etmeyin.' minibüsçü kendinden emindi. 'Ben para görmediğime, çalmadığıma posta ineceğim, dolu da içeceğim, yemin ederim.' dedi. Yaşlı amcaya tekrar sordular. 'Paramı aldı yalan söylüyor.' dedi. İnin posta dediler sonra. Bu sırada bütün cemaat ayakta, 'Allah Allah!' diyoruz hepimiz. Altı ay sonra o yaşlı adam felç oldu. Çünkü dede söyledi. 'Sizin başınıza gelecekler altı ayı bulmaz.' dedi. Dediği gibi oldu." (KK35)

Görgü sorgudan geçirme bitince dede, cem erenlerini "Öz birliği ile Allah Allah!" diyerek secdeye indirir ve duvazimam okur. Taliplerin görgüden ve sorgudan geçmesini toplu ibadet kısmı izler. Cem erenleri secdede iken dede gözcüye postu kaldırmasını işaret eder. Gözcü postu toplar ve dışarıya silkeler. Dede, geri dönen gözcünün duasını verdikten sonra "Hü, canlar!" diyerek cem erenlerini secdeden kaldırır. Bu aşamadan sonra ceme bir müddet mola verilir. Bu molaya *seyran* denilmektedir. "Bacılar, on beş dakika seyrana." denilir. Bacılar ihtiyacını görüp geldikten sonra "Dervişler, on beş dakika seyrana." denilir. Moladan sonra tekrar bir araya gelen cem erenleri dedenin "Hü, canlar!" demesiyle cemin tekrar başlayacağını anlar.

Meydanı süpürmek için süpürgeci gelir, niyaz eder ve meydanı süpürür. Dara durup dededen duasını aldıktan sonra niyaz ederek yerine döner. Ardından ıbrıkçı meydana gelir. Niyaz edip hizmetini yapar, dededen duasını alır ve yerine döner. Bu aşamalardan sonra *erkândan geçme* ritüeli başlar. Erkek musahipler posta başlarını koyarlar, sarılıp yatarlar. Ayak uçlarına da kadınları dikilir. Dede cemaati erkândan geçirdikten sonra *üzüm lokması* verilir. Üzüm lokmasını aldıktan sonra su içilmez, İmam-ı Hüseyin için yasa, mateme girilir. Dede asasıyla canların hepsini niyazlar, dualar eder.

Cem için tığlanan kurbanları pişiren görevliye aşçı denilir. Aşçı, lokmaları pişirdikten sonra bir kaşık getirir. "Kurbanımız hazırdr dedem." der. Niyazını alır ve gider. Lokmalar yendikten sonra sakacı elinde bakraçları ile gelir. Herkese iki, üç yudum su dağıtır ve cem erenlerine seyrana verilir. Seyran bitince, cem erenleri toplanır. Dede, duasını verdikten sonra kamber deyiş okur. Kamberin deyişinden sonra dede, "El ele, el Hakk'a" der. Bütün canlar sağ ellerini yanlarındaki kişilerin sol omzuna koyarlar. Dede ikinci "El ele, el Hakk'a" dediği zaman da canlar, sol elleri yanlarındaki kişilerin sağ omuzlarına degecek şekilde dururlar. Kamberin okuduğu duvazimamdan sonra dede, cem erenlerini secdeye yatırır ve kamber ardından deyiş okur:

"Medet Allah, ya Muhammet, ya Ali

Bizi dergâhından merhum eyleme

Pirim Hünkâr-ı Hacı Bektaş Veli
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Âdem atam Seyfullah hakkı için
Eyüp'ün çektiği sitem hakkı için
Muhammet Mustafa'nın hakkı için
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Hasan aşkına içelim zehri
Şah İmam Hüseyin dinim serveri
Âlemler ümidi canlar perveri
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Çektirdiler İmam Zeynel'e ceza
Muhammet Bâkır'dır sırrı Murtaza
İmam Cafer, Musa-i Kâzım, Rıza
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Pir Sultan Abdalım boldur rahmeti
Tâki, Nâkî, Askerî'nin hikmeti
Muhammet Mehdi'ye etsin himmeti
Bizi dergâhından mahrum eyleme" (KK32)

Deyiş bittikten sonra dede, cem erenlerini secdeye yatırır ve gülbank okur. Cemin başında kadınlar sağ taraf erkekler sol tarafta otururlar. Kaynak şahıslarımızın ifadelerine göre miraçlama, Kur'an-ı Azimüşşan'a göre gece yarısını geçince başlar (KK2). Miraçlama ritüeline geçince *arpalı buğdalı*, bir kadın bir erkek diz dize yapışık şekilde otururlar. Burada hiçbir erkek kadına, kadın da erkeğe kalbini bozamaz. Kadın, erkek bütün cemaat bir olurlar.

"Miraçlama başlayınca bir bacı bir derviş karma ibadet ederiz. Orada ayırım yoktur. Herkes göbekten aşağısına kemer bağlar. Kemer çoğunlukla kırmızıdır. Kemer bağladı mı göbekten aşağı bütün canlarda ölüdür. Bizim cemde ölmeden önce ölmek budur, nefisleri ölür." (KK2)

Arpalı buğdalı olduktan sonra dede duasını verir. Cem erenleri, edep erkân otururlar ve kamber *miraçlama* adı verilen nefesi okumaya başlar:

"Geldi Cebrail çağırdı
Ya Muhammet Mustafa
Hak seni Miraç'a çağırır
Davete Kadir Huda

Evvel emanet budur
Piri rehber tutasın
Kadim erkâna yatasın
Tarîk-i müstakime

Muhammet sükûta vardı
Vardı Hakk'ı tavaf eyledi
Şimdi senden el tutayım
Hak buyurdu vedduha

Muhammet belin bağladı
Orada hazır idi Cebrail
İki gönül bir olup
Yürüdüler dergâha

Vardı dergâh kapısına
Gördü bir aslan yatar
Aslan hamle kıldı
Muhammet Mustafa'ya

Buyurdu sırrı kâinat
Korkma Habibim dedi
Hâtemi ağzına ver ki
Aslan ister nişane

Hâtemi ağzına verdi
Aslan oldu sakın
Muhammet'e yol verildi
Aslan gitti nihane

Vardı Hakk'ı tavaf etti
Evvela bunu söyledi
Ne heybetli şirin varmış
Hayli cevreyledi bize

Gördü biçare derviş
Hemen yutmak diledi
Ali yanımda olsaydı
Dayanırdım o şahıma

Ey benim sırrı devletim
Sana tabidir ey Habibim
Eğilip temenna kıldı
Eşiğin kiblegâhına

Kudretten üç lokma geldi
Süt, elmayı baldan aldı
Muhammet destin sundu
Nûş etti azametullaha

Doksan bin kelam danıştı
İki cihan dost dostuna
Tevhidi armağan aldı
Yeryüzündeki insana

Muhammet ayağa kalktı
Hep ümmetini diledi
Ümmetine rahmet olsun
O an dedi Kibriya

Eğilip secde kıldı
Hoşça kal sultanım dede
Kalkıp evine giderken
Yol uğrattı Kırklara

Vardı kırklar makamına
Oturup oldu sakın
Cümlesi de secde kıldı
Hazreti Emrullah'a

Muhammet sürdü yüzünü
Hakk'a teslim etti özünü niyazın
Cebrail getirdi üzümü
İmam Hasan, Hüseyin Şah'a

Canım size kimler derler
Şahım bize Kırklar derler
Cümleden ulu yolumuz
Eldedir küllü varımız

Madem size Kırklar derler
Niçin noksandır biriniz
Selman Şeydullah'a gitti
Ondan eksik birimiz

Cümleden ulu yolumuz
Eldedir küllü varımız
Birimize neşter vursan
Bir yere akar kanımız

Selman Şeydullah'tan geldi
Hü dedi içeri girdi
Bir üzüm tanesin koydu
Selman'ın keşküllahına

Kudretten bir el geldi
Ezdi engür eyledi
Hatemi parmağında gördü
Uğradı bir müşkül hale

O şerbetten biri içti
Cümlesi oldu hayran
Mümin Müslim üryan büryan
Hepsi girdiler semaha

Cümlesi de el çırpıp
Dediler Allah Allah
Muhammet bile girdi
Kırklar ile semaha

Muhammet coşa geldi
Tacı başından düştü
Kemerini kırk pare oldu
Hepsini sardı Kırklara

Muhabbetler galip oldu
Yol erkân yerini aldı
Muhammet'e yol verildi
Hatırlar oldu safa

Muhammet evine gitti
Ali Hakk'ı tavaf etti
Hatemi önüne koydu
Dedi saddaksın ya Ali

Evveli sen, batını sen
Zâhiri sen, batını sen
Cümle sırlar sana ayan
Dedi Şah-ı evliya

Şah Hatayim vâkîf oldum
Ben bu sırrın ötesine
Ta ezelden inandıramadım
Özü çürük ervaha" (KK2)

Miraçlama adlı nefesten sonra kamber en az üç tane *semah nefesi* çalar ve isteyenler semah dönerler. Semah dönen kişilerde herhangi bir eksiklik, noksanlık aranmaz ve cemin içerisinde kalır. Mustafa Dede'nin ifadelerine göre semah tarikatlarda müzik eşliğinde Hakk'a ulaşmanın bir ritüeli, ilahi bir gösteridir. Mevlevi ve Bektaşiler'de de görülen semah zikir olarak da yorumlanabilir (KK32). Semah dönülürken sağ elin ayası yukarıdadır. Sağ el göğsün üstüne doğru getirilirken sol el ayası aşağı bakar. Daha sonra sol el de göğse doğru çekilir. Burada *Hak'tan aldım Hakk'a verdim* sözünün temsili yapılmaktadır.

“Fatma Anayı o mekânda gördüler
Kemberbest bağlayıp ceme girdiler
Engür şerbetini orda verdiler
Bir anadan gelir şanı kırkların’.

Semah Kırklar Cemi'nden gelir. Semah cuşa gelirsın. İçinden geldiği gibi dönersin. Semah dönülürken uyulması gereken tek bir kural vardır. Semah dedenin önünde dönülür. Dedenin sol tarafında delil vardır, o yanar. Post vardır, dedenin postu. Cem erenleri semah dönerken o protokole arkasını dönmez, saygı gösterir dedeye. Dede de ‘Eyvallah.’ der. Dede ve delile arkasını dönemez. ‘Hak’tan aldım sağ elimle Hakk’a dağıttım sol elimle.’ diye semah dönülür.” (KK32)

“Semahta peygamberimizin, Selmân-ı Fârisî'nin cennetten getirdiği bir üzüm tanesinden mest olurlar. Mest olunca semah meydana gelir, coşarlar. Peygamberimizde o zaman semah döner. Bu ceme girenler bacı derviş olurlar. Hiçbir ayırım olmaz. Semah dönerler. Semah döndükten sonra oturulur.” (KK2)

Semaha kalkanlar meydana gelir ve niyaz ederler. Kamberin semah deyişlerini çalmaya başlamasıyla birlikte semah dönmeye başlarlar. Kamber ilk önce yavaş ritimli deyişler çalar.

1

“Dünden mi buradaydın bugün mü geldin
Ötme telli turnam bağrımı deldin
Eşinden mi ayrıldın, burada mı kaldın
Yoksa avcılar mı vurdu turnam

Eşinden ayrılanın hali yamandır
Gitme turnam gitme dağlar dumandır
Korkusun çektiğim ikrar imamdır
Yüce dağlardan aşan turnam

Gitme turnam gitme dağlar salından
Hak, Muhammet, Ali’yi kesme dilinden
Gül yüzlü şahım kaldı Kenan elinde
Yükseklerden uçan telli turnam

Aşk ateşi geldi kaynayıp coştum
Yükseklerden uçarken engine düştüm
Gitme gül yüzlü Şahım ben burada şaştım
Elim Şah’a ermez oldu turnalar” (KK23)

2

“Yemen ellerinden beri gelirken
Turnalar Ali’yi görmediniz mi?
Havanın yüzünde semah dönerken
Turnalar Ali’yi görmediniz mi?

Havanın yüzünde semah tutarken
Nice kafir helak olmuş batarken
Kevser ırmağından dolu içerken
Turnalar Ali’yi görmediniz mi?

Kim gördü deryada balık izini
Eğildi de öptü kamberin gözünü
Turnalar işitti avazını
Turnalar Ali’yi görmediniz mi?

Şahım Hayber kalesini yıkarken
Muhammet miraca hacca çıkarken

Muhammet nergisi, gülü biçerken
Turnalar Ali'yi görmediniz mi?

Şeriat yolu Muhammet açtı
Tarikat menzilini Ali seçti
Bu meydandan nice erenler geçti
Turnalar Ali'yi görmediniz mi?

Pir Sultan'ım eydir konup göçelim
Gelin Kevser şarabından içelim
Ali'nin yolunda serden geçelim
Turnalar Ali'yi görmediniz mi?" (KK32)

3

“Alay alay olmuş gelen turnalar
Kanadı var, kolları var turnanın
Silkinip uçamaz menzil görenler
Gökyüzünde yolları var turnanın

Silkinip uçar da kanadın çatar
Seçer kılavuzlar önüne katar
Hasan, Hüseyin'in semahın tutar
Kerbela'da illesi var turnanın

Sesleri naziktir methi okunur
Avazı bağrımı deler dokunur
Yalabık yalabık tüyler takınır
Eğrim eğrim telleri var turnanın

Pir Sultan yardımcın Yaradan olsun
Âşık olan âşık didarın bulsun
Arif olan anlar cahil ne bilsin
Her manadan dilleri var turnanın” (KK32)

Semah dönerken herhangi bir kılık kıyafet zorunluluklarının olmadığını ifade eden Mustafa Dede, musahiplerin kendilerine göre bazen bir örnek giyinebildiklerini, üç eteğin sadece musahiplik aldırılırken giyildiğini ancak bunun da şart olmadığını belirtmiştir (KK32).

“Gönlünden arzu eden semah döner. Burada aynı miraçlamada olduğu gibi hiçbir cinsiyet ayrımı yoktur. Bacılar da dervişler de döner. Bacı kardeşlerdir o yüzden hiçbir ayrım yoktur. İsteyenler döner. Üç sefer teklik olur. Bir grup döner sonra ikinci grup. Üçüncü grupta bağlar, sona erer. Her yerde semah dönülmez. İbadetler harici semah dönülmez, sadece cemde dönülür. Bu halk oyunu değildir. Hz. Peygamber’imizin miraçtan gelirken kubbenin içinde dönmüş olduğu coşkudur. Kırk kişi üzümünden birer damla alır, coşarlar. O coşkudan dolayı semah dönülür. Bu semahta cem bitene kadar, sabaha kadar delil yanar. Delile kimse sırtını dönemez. Semah dönerken delile yüzünü döner. Ona saygı gösterir. Delil cemin baş tarafına koyulur. Rehberin solundadır.” (KK2)

“Biz iki semah döneriz. Birisi Kırklar Semahı’dır. Abuzer Gaffari ve Fatma Ana’nın döndüğü. Bir de Garipler Semahı vardır. Kırklar Semahı’nı da bacılı dervişli döneriz. Ya beş kişi ya yedi kişi ya dokuz kişi şeklinde tek sayı olacak şekilde dönülür. Derviş sayısı bir fazla olur. Yedi kişi dönecekse mesela dört derviş üç başı şeklinde dönülür.” (KK32)

Garipler Semahı’nı sadece Fatma Ana’nın döndüğünü belirten kaynak şahıslarımız günümüzde bu ritüelinin sadece bacılar tarafından yerine getirildiğini ifade etmişlerdir (KK32, 35). Garipler Semahı’ndan sonra kamber, *Kerbela mersiyesini* okur:

“Bugün matem günü geldi
Ah Hüseynim vah Hüseynim
Senin derdin bağrım deldi
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Bizimle gelenler gelsin
Serini meydana koysun
Hüseyinler şehit olsun
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Kerbela’nın ölü düzdür
Geceler bana gündüzdür
Şah Kerbela’da yalnızdır
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Gökte yıldız parelendi
Şehriban ana karalandı
Şah Hüseyin yaralandı
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Kerbela’ya uğrayalım
Ciğer, böbrek doğrayalım
Yana yana ağlayalım
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Kerbela'nın yazıları
Şehit düştü gazileri
Fatma Ana'nın kuzuları
Ah Hüseynim vah Hüseynim

Yezit'in elinde Hüseyin bağı
Fatma Ana'nın ciğeri dağı
Muhammet'in torunu Ali'nin oğlu
Ah Hüseynim vah Hüseynim" (KK23)

Mersiye bittikten sonra kamer sazına niyaz eder ve dara durur. Dededen duasını alan kamer sazına tekrar niyaz eder ve yerine oturur. Sonrasında seyrân verilir. Hazırlanan loşlar bu arada yenilir. Loşların yenilmesinden sonra sakacı, dede tarafından dualanan suyu cem erenlerine dağıtır.

Sakacının hizmetinden *Koyun Baba Cemi*'ne geçilir. Çepni cemlerine has bir hizmet olan Koyun Baba Cemi'nde bacılar, dervişlerin dizlerine niyaz edecek şekilde oturlar. Bu meleklerin Âdem'e secde etmesinin bir temsilidir (Şahin, 2019, s. 57). Kamer burada şu nefesi söyler:

“Evvel Allah dedim açtım gözümü
Secde Muhammet'in nuruna indi
Eğildim türaba sürdüm yüzümü
Secde Muhammet'in nuruna indi

Yer gök yokken Muhammet Ali vardı
Muhammet nurdaydı, Ali sırdı
Onların ervahı zaten bir idi
Secde Muhammet'in nuruna düştü

Dört kapı kırk makamı bilenler
Kemerbest bağlayıp ceme girenler
İmam Cafer buyruğuna uyanlar
Secde Muhammet'in nuruna düştü

Firdevs-i âlâda açılan tomurcuk güller
Dergâha doğru gider bu güzel yollar
Muhammet Ali'ye kul olan canlar
Secde Muhammet'in nuruna indi

Muhammedim özümü verdim dergâha
Şah dedim yalvardım güzel Allah’a
Tecelli Hakk’a niyaz ayağa
Secde Muhammet’in nuruna indi” (KK23)

Koyun Baba Cemi’nin tarihini sorduğumuz zaman cem Dedesi Seyfi Oğuz bunun ayrı bir ritüel olduğunu ve zikirler içerisinde yer aldığını ifade etmiştir.

“Çorum Osmancık’ta çok ilginç camiler var. Birkaç tane kapısı var. Eskiden Koyun Baba’nın zamanında cemevi olarak kullanılıyormuş. Koyun Baba evliya. Osmanlı zaptiyeleri tarafından takip ediliyor, şikâyet ediliyor sürekli. Cem, cemaat yapıyormuş bizim yaptığımız gibi. Bu cem, cemaati yaptırmamaya çalışıyormuş zaptiyeler. Yine bir cemde şikâyet ediyorlar Koyun Babayı. İçeri giriyorlar zaptiyeler ceme. Oradaki zaptiyelerin gözüne talipler koyun gibi görünmüş. Koyun Baba orada oturuyor ve içeride sadece koyunlar var. Ondan sonra Koyun Baba ritüeli Çepni ceminin değişmezlerinden biri oluyor. Kamber, Koyun Baba nefesini okurken insanlar secdeye gelirler. Secdede Koyun Baba Cemi’nin nefesini dinlerler ve niyaz ederek kalkarlar.” (KK43)

Cem ritüelinin bu aşamasından sonra kaynak şahıslarımızdan aldığımız bilgilere göre sıra *karanfil duasına* gelmektedir. Karanfil duası yapılırken bacıların hepsi secdeye kapanırlar, erkekler de ayaklarını uzatırlar. Karanfil duasında bacıların hepsi sıraya geçer ve dede bacılara karanfil dağıtır.

Dar indirecek olan varsa bu aşamadan sonra *dar indirme* hizmetine geçilir. Kurban kesmeyen, görgü ve sorgu cemlerinden geçmeyen hiç kimse dar indiremeyeceği gibi dardan indirmeye de katılamaz. Mustafa Dede darı ve yapılış amacını şu şekilde açıklamıştır:

“Biz Aleviler, hiçbir şeyi öbür tarafa bırakmayız. Bütün haksızlığı burada hallederiz. Kişi öldükten yaklaşık bir yıl sonra yapılacak olan cemde musahibi, yoksa yola girmeye eğilimi olan çocukları dardan indirir. ‘Ölen can yukarı gitti. İnançlı olduğu için aşağıdan rızalığı gelmedi, darda o yüzden sorguya çekilmedi.’ deriz. Onun çocukları ya da musahibi bir sene sonra onun adına bir hayvan alırlar bunu da her yere ilan ederler. Mesela ‘Biz babamız...’nın darını indireceğiz. Babamız darda, yukarıda. Babamdan bu dünyada alacağı vereceği olan, kırılan dökülen, babamdan borç alan borç veren kim varsa gelsin. Helalleştireceğiz.” diye ilan ederler. Cemde ölen kişi adına bir kurban kesilir. Onun bir ritüeli bir duası vardır. Cem erenleri, bütün herkes katılır. Borcu varsa o borcu kapatılır. Öldüğü gün yapılan helalleşme ile ilgili bir şey değildir. Bu daha farklıdır. Akşam kurbanı kesilir, duası verilir. Ölen kişi sanki sağmış gibi son cemine katılır. Helalleşir herkesle, rızalaşır. Ondan sonra huzura erdiğine inanılır. Kul hakları bitmiştir artık. Başka hakları varsa yüce Rabb’im bağışlasın denilir. Darın amacı kulla olan hakkını ölünce de helalleştirmedir. Hakk’a yürüdükten sonra hemen ilk cemde dardan indirmeye bakarız.” (KK32)

Darı, ölen kişinin çocukları veya musahibi indirir. Dardan indirilecek kişi erkekse darda sadece dervişler durur. Kadınsa sadece bacılar durur. Dara birli, üçlü, beşli... saflar halinde durulur. Safa duranlar, sağ ve sol tarafında bulunanlarla üç sefer “Allah, Muhammet, ya Ali!” diyerek helalleşirler. Ölen kişi erkekse saf tutan dervişlerin sağ elleri göğüste, sol elleri ise diğer dervişin omzundadır. Kamber dar nefesini okur.

“İşte geldim, işte gittim
Yaz çiçeği gibi bittim
Şu dünyada neler ettim
Ömürcüğüm uçtu gitti

Çağırdılar imam geldi
Herkes bir işe yeldi
Azrail pençe saldı
Can cesetten uçtu gitti

İşte geldi yuyucular
Tenime su kuyucular
Kefenim elinde imam
Kefenimi biçti gitti

Ayırdılar evimizden
İp attılar belimizden
Berk tuttular kolumuzdan
Can nefesim uçtu gitti

İlettiler mezarıma
Sığındım kan keremime
Toprak vurdular tenime
Gözüm yaşı akıp gitti

Kabrime bir melek geldi
Bana bir sualcik sordu
Hışım ile topuz vurdu
Tebdilciğim şaştı gitti

Teslim Abdal oldu tamam
İşte geldi ahir zaman
Yardımcımız On İki İmam
Ten türaba karıştı gitti” (KK23)

Kamberin nefesi bitince, dar sahibi dedenin önüne gelir, niyaz eder. Dede, dar duasını yapar ve ayakta duran canlar, niyaz ederek yerlerine geçerler. Bacılarda da dar indirme aynı uygulamayla yapılır. Dardan indirme ritüelinden sonra sıra cemi kapatmaya gelir. Kamber sazıyla *Açılın Kapılar Şaha Gidelim* nefesini söyler.

Kapıkulu bu sırada kapıyı üç defa açar ve kapatır. Bu işlemler sabahın dördüne, beşine kadar devam eder.

“Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şaha gidelim
Siyaset günleri gelip çatmadan
Açılın kapılar Şaha gidelim

Gönül çıkmak ister Şahın köşküne
Can boyanmak ister Ali müşküne
Pirim On İki İmam Ali aşkına
Açılın kapılar Şaha gidelim

Her nereye gitsem yolun dumandır
Bizi böyle kılan ahtı amandır
Zincir boynum sıkı hayli zamandır
Açılın kapılar Şaha gidelim

Yaz selleri gibi akar çağlarım
Hançer aldım ciğerimi dağlarım
Garip kaldım şu ellerde ağlarım
Açılın kapılar Şaha gidelim

İlgıt ılgıt esen seher yelleri
Yâre selam söyler urum elleri
Bize peyk geldi Şahın gülleri
Açılın kapılar Şaha gidelim

Pir Sultanım, ey mürüvvetli şahım
Yaram baş verdi, sızlar ciğer gahım
Arşı direk direk olmuş ahım
Açılın kapılar Şaha gidelim” (KK2)

Nefes bitince dede, “...yüce Rabb’im günahlarımı af eylesin. Ruhu şad, devri daim, menzili açık olsun. Dar indirenlerden de Allah razı olsun...” şeklinde bir gülbank verir. Daha sonra delil sır edilir. Dede, “Herkes yurduna yuvasına sağlıkla sıhhatle gitsin. Gıybetsiz, gayretsiz, yastığına baş koyandan yüce Rabb’im razı olsun. İbadetleriniz kabul olsun.” diyerek yol verir ve kapılar açılır. Cem erenleri yurtlarına niyaz ederler ve evlerine giderler.

Cem ritüelini yerine getiren dedeye talipleri *hakullah* denilen bir miktar para verirler. Mustafa Dede hakkullahı şu şekilde açıklamıştır:

“Dedenin emeğine verilen paradır. Dede şimdi bir köyde on gün cem sürdü. On günün sonunda cem erenleri dedenin önünde niyaz ederler posta. Gönlünden ne kopuyorsa, cebinde ne varsa, artık beş lira olur on lira olur. Dedenin emeğini verir. Hatta o parasından cemevine de para bırakır dede. Aleviler ibadethanelerinin giderini kendileri karşılar.” (KK32)

Cemde saz dışında bir enstrüman çalınmadığı belirten Karesi Çepnileri, saza *telli Kur'an* dediklerini ifade etmişlerdir (KK2, 23, 32, 35, 43).

“Saz, telli Kur'an'dır. Dede, duvazımam okur. Zakir, nefes okur. Nefesler Pir Sultan'dan Şah Hatayî'den, Kul Himmet'ten söylenir. Söylenen nefesler On İki İmam'ın hayatıyla ve Hz. Peygamber'imiz (sav) ve Hz. Ali'nin söylemiş olduklarıyla ilgilidir. Tellî Kur'an ile dile getirilirler. İbadet öyle yürür.” (KK2)

“Bizim cemlerimizde sadece saz çalınır. Peygamber efendimiz zamanında bağlama yokmuş, ney varmış, tef varmış. Bizim asıl Türklerin geleneğinde kopuz, saz, cura var. Biz öz be öz Oğuz Türkleri olduğumuz için İslam ve Türk kültürünü harmanlamışız. Biz sazımızla dile getiriyoruz.” (KK23)

İbadetlerin yapıldığı cem evlerinde *On İki İmamlar*'a atfen on iki post bulur. Bu postlara Alevi büyüklerinin adları verilmiştir ve cem evinde dede postunun sağına ve soluna yani ocak makamının sağına ve soluna serilmiştir (Şahin, 2013, s. 127).

“On iki post, On İki İmamlar'dır. Hizmet sahiplerinin isimlerine post derler. Rehberin postu vardır. Gözcünün, zakirin postu vardır. Süpürgecinin, ıbrıkçının postu vardır. Kapı kulunun postu vardır. On iki hizmet sahibinin birer tane postu vardır. Bu posta oturmak için her sene kuzu kurban kesilir. Aynı Köse Süleyman Ocağı'ndan gelenler gibi babadan aktarılır. Benim yerime benim oğlum devam eder. Oğlan layık değilse hizmetin geri kalmaması için kim layıksa, o hizmeti kim yapabilecekse o devam ettirir. Gönül kalır yol kalmaz. Yol Hz. Peygamber Efendi'mizin yapmış olduğu bir ibadettir yani.” (KK2)

Bu postların adları şöyledir:

- “1) Horasan Postu (Hacı Bektaş Veli Makamı)
- 2) Aşçı Postu (Seyit Ali Sultan Makamı)
- 3) Ekmekçi Postu (Balım Sultan Makamı)
- 4) Nakip Postu (Kaygusuz Sultan Makamı)
- 5) Atacı Postu (Kayber Ali Makamı)
- 6) Meydancı Postu (Sarı İsmail Sultan Makamı)
- 7) Türbedar Postu (Karadonlu Can Baba Makamı)
- 8) Kilerci Postu (Hacım Sultan Makamı)
- 9) Kahveci Postu (Şeyh Sazeli Sultan Makamı)
- 10) Kurbançı Postu (Halil İbrahim Makamı)
- 11) Ayakçı Postu (Abdal Musa Sultan Makamı)
- 12) Mihmandar Postu (Hızır Makamı)” (Şahin, 2013, s. 127).

Cemin işleyişini on iki hizmet sahibi sağlar. On iki hizmet sahipleri, cemin başından sonuna kadar hizmetlerini sürdürürler. Cemde görevli olan hizmet sahipleri şunlardır:

4.1.2.1. Dede

Cemi yöneten kişidir. Muhammet-Ali postuna oturur. Dede olmazsa ikrar alma, musahiplik ve diğer cem ritüelleri yapılamaz. Bu ritüellerde bütün duaları dede verir. Dede ceme katılanların karşısında olacak şekilde oturur.

4.1.2.2. Kamber/ Zakir

Kamber, semah dönülürken saz eşliğinde nefes ve duvazımam söylemekle görevli olan kişidir. Cem törenlerinde dedenin yanında oturur.

Yazılı ve sözlü kaynaklardan alınan bilgilere göre bölgede saz çalıp şiir söyleyen ve şiirlerini büyük oranda cem törenlerinde icra eden tiplere *kamber* veya *zakir* denmektedir (Ersal, 2009’dan aktaran Şahin, 2019, s. 15). Balıkesir Çepnileri arasında *kamber* kelimesinin daha yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir. Kabakdere’de yaşayan ve *kamberlik* hizmetini yaşı ve hastalığı sebebiyle on on iki sene önce bıraktığını belirten Hüseyin Çelikkanat şu ifadelerde bulunmuştur:

“Ben çok küçük yaşta merakla başladım. Küçükken köye gelen dedelerden, *kamber*lerden merak edip görerek başladım. Ufak bir üç telli bağlamayla başladım ben. Askere gitmeden bir sene önce yirmi yaşında *kamberliğe* başladım ben. *Kamberlik* babadan oğula geçmez. Benim babam *kamber* değildi. Ben elli sene *kamberlik* yaptım. Bende çok şiir vardı ama kalmadı artık. Her gelen aldı götürdü, geri getirmediler. Benim kendime has şiirlerim yoktu. Büyük ozanların şiirlerini bulup derledim. Onları derlemekten kendime fırsat bulamadım. Biz kalben yetiştik. Bu iş merak işidir. Ben gönül verdim. Doğru yoldan çıkmadan yaptım *kamberliği*. Saz bizim telli Kur’an’ımız. Saz olmadan bana bir söz, kelime söyle de söyleyemem ama onun teline vurduğum zaman nameler kendiliğinden geliyordu. Ben Pir Sultan, Şah Hatayi, Kul Himmet’ten artık akla gelen geçmiş zamanın her ozanından derleme yapıyordum. Belki dört yüzü geçik deyiş kırkı geçik duvaz ezberdeydi. Şimdi sorsan hiçbir kalmadı, şeker hepsini yedi. Bırakalı on iki sene oldu o günden sonra elime sazı almadım. Yazılı bir şey kalmadı artık elimde. (KK28)

Köse Süleyman Ocağı *kamber*lerinden olan Fikret Tuncel, *kamberliği* “Dede ile *kamber* bir elmanın yarısıdır.” (KK23) şeklinde yorumlamıştır.

“Her *kamberim* diyen *kamber* olamaz

Nişanı Hak’tan gerek

Her saz çalansa *kamber* olamaz

Doksan bin kelamı bilmesi gerek'

Bizim hizmetimiz bellidir. Duvazımam okuruz, nefes okuruz, kurban duası, delil duası okuruz, miraçlama, semah hizmetinde dualar okuruz. Cem ibadeti akşam güneş batımıyla başlar yedi gibi. Zaman gelir sabah dörde beşe kadar devam eder. Bu zamanda biz aşağı yukarı yedi dörtlük olmak üzere elli tane nefes söyleriz. Öyle sıradan bir şey değildir bu nefesler. Kur'an'ın ve On İki İmamların ve peygamber ve ehlibeytinin geçtiği nefeslerdir. Bunu biz telli Kur'an dediğimiz talibi de aşka getirdiğimiz sazımızla okuruz. Saza telli Kur'an dediğimiz için göbekten üst tarafta tutarız. Duvarı asılı durur. Kamber on iki hizmetler içerisinde dedenin en yakını ve sadığıdır. Cemlerde ikisi her köye gider. Bizim yedi ulu ozanımız vardır. Nesimî, Fuzulî, Hatayî, Pir Sultan Abdal, Viranî, Kul Himmet, Yeminî yedi ulu ozandır. Cemde hep bunların deyişleri okunur." (KK23)

4.1.2.3. Kapıcı/ Kapıkulu

Kapıkulu cemin düzenini sağlar. Törene katılamayacakları ceme almamakla görevlidir. Deliklitaş Cemevi kapıkulu görevlisi Ali Yıldırım, görevini şu şekilde tarif etmektedir:

"Ben iç kapıda görevliyim. Cem hizmeti başlayınca ben hep kapının yanında ayakta dururum. Cemaat secdeye iner ben yine burada elim göğsümde ayakta dururum. Sağ el sol elin üzerine koyularak niyaz edilir. Ceme gelen musahipliler ilk gün kapıda tövbe eder, Yezit'e lanet çekerler. Hz. Muhammet 'Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır.' dediği için kapının üstüne ya Ali diyerek, sağ ve sol tarafına da Hz. Hasan ve Hüseyin'i anarak niyaz edilir. Kapı eşiği Hz. Fatma'dır, eşiğe basılmaz." (KK2)

4.1.2.4. Gözcü

Gözcü, cemin düzenini sağlamakla görevlidir ve Karaca Ahmet'i temsil eder. Gözcünün elinde asası vardır. Bu asanın Musa Aleyhisselam'dan geldiğine inanılır. Gözcü, kurallara uymayanları, ayaklarını uzatarak adaba uygun oturmayanları elindeki asayla vurmadan uyarır. "Derviş oturmanı değiştir, bozma kendini." der. Yani cemdeki erenlere sahip çıkar. Gözcü sürekli meydanda bulunur.

4.1.2.5. Delilci/ Çerağcı

Cem ritüeli boyunca delil yakmak ve sönmemesini sağlamakla görevlidir. Delil kendisine niyaz edilen bir nesnedir. Bu sebeple tören boyunca sönmemesi oldukça önemli ve dikkat edilen bir konudur.

4.1.2.6. Kurbançı/ Aşçı

Cemde kurban edilecek hayvanın meydana getirilmesi, kesilmesi ve lokmaların pişirilmesi işleri ile görevlidir.

4.1.2.7. Süpürgeci

Süpürgeci, tarikat abdestini aldırır ve meydana süpürmekle görevlidir. Meydana gelen canların ardından yeri “Allah, Muhammet, ya Ali!” diyerek delile doğru üç kere süpürür.

4.1.2.8. İbrıkçı

Ceme gelenlerin su ile özel bir şekilde temizlenerek kalplerinin arınmasına yardımcı olmakla görevlidir.

4.1.2.9. Sakacı

Bakır kaplarla cem erenlerine su dağıtır.

4.1.2.10. Haberci

Cemin yapılacağını herkese haber verir.

4.1.2.11. Üç Bacılar

Lokmacı bacıdır, kurban lokmasını dağıtırlar.

4.1.2.12. Mercancı

Mercancı, delilcinin yardımcısıdır ayrıca güllük yakar.

Sonuç olarak cemdeki ibadetin kitlesel olduğunu belirten kaynak şahıslarımız cemevine gidiş amaçlarının bir ritüeli gerçekleştirmek olmadığını ve arınma gayesiyle gittiklerini belirtmişlerdir (KK32). Bunun yanı sıra Hz. Muhammet’in, Hz. Ali ile

yapmış olduğu ibadeti yerine getirdiklerini beyan etmişlerdir (KK2). Her kişinin değıl er kişilerin katıldığı görgü ve sorgu cemlerinde toplum temizlenir. Zina eden ve cinayet işleyenlerin asla giremediğı cemevi ve cem töreni, kaynak şahıslarımızın ifadelerine göre hem adliye sarayı hem de ibadethane olarak görölmektedir (KK35).

4.1.3. İkrar

İkrar, Tahtacı ve diğ er Alevi topluluklarında yola, erkâna, Aleviliğ e girecek olan talibin, mürşidin öğüt ve telkinlerini kabul edip yolun bütün kaidelerini aynen benimseyip, uyacağına dair eş iyle birlikte verdiği sözdür (Eröz, 1990, s. 139).

Mehmet Yaman'ın ifadelerine göre ikrar imandır ve Allah'ı bir bilen, Muhammet, Ali'ye ikrar veren Aleviler, bu dünyada alıp vereceklerini ödemek ve öbür dünyada Tanrı'nın karşısına kul hakkı ile çıkmamak için görgü ceminde sorguya çekilerek ibadetlerini yerine getirirler (2001, s. 156-167). İkrar söz verme, yemin etmedir. Araştırma sahasında ikrar ald ıran kişilerin Alevilik yoluna girdiğ ine bu sebeple Aleviliğ in esaslarına ve toplum kurallarına uyma zorunluluğ unun başladığına inanılmaktadır.

4.1.3.1. İkrar Alma/ Verme

Cem Dedesi Mustafa Oğuz'un ifadelerine göre Aleviler iki kere doğ ar iki kere ölür. Birinci doğ um biyolojik doğ umdur. İkinci doğ um ise evlenilen gün gerçekleşir (KK32). Düğ ün günü çiftler gerdeğ e girmeden bütün cemaat toplanır. Hizmet sahipleri gelir. Çifti kapıdan alırlar ve dedenin önüne gelirler. Dede, onlara cemaatin önünde çeşitli sorular sorarak çiftlerin yeminini alır ve ikinci doğ um baş lar.

“İkrardır koç yiğidin yuları

Çeksen gitsen muhanata ileri

Ak ak Akpınar'ın suları

Şahlanır şahım Abdal Musa'ya'

Kaygusuz Abdal demiş bunu. Kendisi Abdal Musa'nın müritlerinden birisidir. Şimdi ikrarsız hiçbir şey yoktur. İkrar inançta ehliyeti olmayan demektir. Ben anadan babadan doğdum Aleviyim demekle Alevi olunmaz. İkrar vermek zorundasın. Her yolun bir kuralı vardır. İmam-ı Hüseyin efendimizin oğ lu İmam-ı Zeynel efendimiz zindana düşünce başlamış ağ lamaya. Zindandakiler 'Niye ağ lıyorsun senin deden Muhammet Mustafa, bir deden Ali el-Murtezâ, babaannen Fatıma, baban İmam-ı Hüseyin. Sen niye ağ lıyorsun?' demişler. O da 'Ah keş ke öbür tarafta Cenab-ı Allah bizi soyumuzla imtihan etse, herkesin imtihanı kendine ait.' demiş. Yani eğer ikrarın yoksa istediğ in kadar ben Alevi

evladiyım de olmaz. İkrarsız cemevine giremezsin, dede de ikrarsız talibini ceme almaz. İkrar ilk önce iki kişinin arsında alınır, eşler arasında. Ondan sonra dört kişi arasında musahiplik olarak alınır. Bu aşamaya geldikten sonra musahiplik ikrarını dede cem erenlerinin huzurunda alır.” (KK23)

“Musahip olmadan da ikrar verebilirsin. Yeni evlenen çiftler arasında. Hani imam nikahı diyorlar ya biraz da onun yerine geçebilecek bir şeydir bu. O ikrar bütün Alevilerin vermesi gereken bir ikrardır. O ikrardan dönmek olmaz. Yirmi yaşını dolduran, evlenen her çift o ikrarını vermek zorundadır. O ikrarı vermeyenler Alevi olarak sayılmazlar. Muallakta olurlar ne Sünni ne Alevi. ‘Gelme gelme, dönme dönme. Gelenin malı, dönenin canı. Öl ikrar ver, öl ikrarından dönme.’ ikrar budur. Kimseye zorla ikrar ver demiyoruz ama veriyorsan da o ikrarından dönme.” (KK43)

“İkrar vermeyene *kara paça* denilir bizde. Yola girmeyene, ceme girmeyene ‘Bunlar kara paça bunların bir sorumluluğu yok.’ denilir. Hayatı boyunca hiç evlenmeyen biri bize göre ikrar veremez. Ama bu durum edepsizce yaşayacağı anlamına gelmez. İnanç olarak ikrar veremeyecek ama bana gelebilir. Dedenin yanına gider. Önüne niyaz eder. ‘Dedem sizle konuşmak istiyorum.’ der, dede ona telkinlerde bulunur yine. ‘Öl ikrar verme, öl ikrarından dönme.’ diye sözümüz vardır. Kimseden zorla ikrar alınmaz, ‘Tutamayacaksan verme.’ denir. ‘Dünya kadar ikrar vermeyen insan var. İkrarını verdiysen tut.’ denir.” (KK32)

“Talip ikrar alır, ikrarı veren de dededir. İkrar Aleviliğin, ehlibeytin yoluna inanmak için, bütün kötülükleri yapmamak için bir sözdür. İkrarın içerisinde hırsızlık yapmamak, kötü zina yapmamak, bu gibi kötülüklerden arınmak için peygamber efendimizin yasalarına uymaktır. İkrar almak budur.” (KK2)

Mustafa Dede’nin ifadelerine göre Köse Süleyman Ocağı’na bağlı olan Karesi Çepnilerinde kadın ve erkekler arasında ayrı ayrı ikrar alınmaz. İkrar aldırmaya karı koca beraber gidilir. Önde derviş arkada da bacı durur ve bacı, eşinin belinden tutar yani bir beden olurlar. Dedenin önünde diz çökerler ve bütün sorulara ikisinin de adına derviş cevap verir. İkrar alma töreninde Mustafa Dede şu şekilde dua vermektedir:

“‘Bismişah, Allah Allah! Geldiğiniz Hak yolu, gördüğünüz Hak didarı. Gelmekliğiniz Allah için. Âdem Peygamber’in neslindensin, Halil İbrahim Peygamber’in milletindensin, Muhammet Mustafa’nın ümmetindensin, Hz. Ali’nin bendesindensin. Dinin İslam, kitabın Kur’an, peygamberiniz Hz. Muhammet Mustafa, mezhebin İmam Cafer-i Sadık, pirin önce Ali sonra Hacı Bektaş-ı Veli. Ocağın Köse Süleyman Ocağı.’ der ve sorguya geçer. ‘Hayatımın bundan sonraki bölümünde haram yemeyeceğim, helalimden başkasına bakmayacağım, ağlattığım varsa güldüreceğim, dürttüğüm varsa kaldıracacağım. Doğru gezeceğim, dost gönlünü incitmeyeceğim. Elime, dilime, belime sahip olacağım. Büyüklerime saygılı küçüklerime sevgili olacağım. Yoluma, erkânıma bağlı olacağım. Eşime, işime, aşıma sahip olacağım. Yalan söylemeyeceğim, emanete hıyanetlik etmeyeceğim. Elimle koymadığımı almayacağım.’ gibi sözleri önce dede söyler peşinden ikrar aldırır derviş söyler. Her dede kendi meşrebine göre bunu ifadelerin sayısını arttırabilir. Burada önemli olan cemaati tatmin edecek soruları sormaktır. Dede ‘Bu sözlerin ikrar olsun mu?’ der cevap olarak da ‘Olsun.’ derler. Bu şekilde yemin alındıktan sonra dede ‘Hak kabul eylesin, yüce Rabb’im utandırmasın.’ deyip duasını verir. ‘İkrarların kabul olsun, ocağın aydın olsun. Hak, Muhammet, Ali dileğini, isteğini versin. Durduğun dardan geldiğin yoldan verdiğin ikrarlardan şefaet gelsin. Yüce Rabb’im utandırmasın, Hak, Muhammet, Ali yardımcımız olsun. Yüce Rabb’im bir yastıkta ömür boyu mutlu, mesut yaşamayı nasip etsin. Dil bizden, dua bizden, kabul yüce Rabb’imizden olsun. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.’” (KK32)

İkrar aldırır çift törenden sonra ilk önce dede daha sonra oradaki bütün büyüklerin elini öper. Lokma, lokum, bisküvi dağıtılır, çay ikram edilir ve sohbetler

edilir. Böylece ikrar alma töreni bitmiş olur. İkrar aldırmayan kişilere *kara paça* denildiği kaynak kişilerden öğrenilen bilgiler arasındadır (KK16, 32, 35).

4.1.3.2. Musahiplik

Musahiplik, “Alevilerde yol kardeşliği, yol arkadaşlığı, sohbet edilen, danışılan, sırdaş anlamlarına gelen bir kardeşliktir.” şeklinde açıklanmaktadır (Aydemir ve Şener, 2003, s. 48). İyi anlaşılan iki arkadaşın yol kardeşi olmaya karar verdiklerinde önce ailelerinin ve eşlerinin rızalarını almaları gerekir (Şener, 1997, s. 52). Yemin ederek bu topluluğa katılan kişi yolun gereklerini yerine getirmek ve erkânın kurallarına uymak zorundadır (Çınar, 2012, s. 145). Esat Korkmaz’ın ifadelerine göre musahiplik Arapça arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan anlamına gelmektedir. Alevi inancında ikrar verecek, nasip alacak erkek ve kadının seçtiği kefil anlamında yol kardeşi demektir (2013, s. 353).

Rıza Yıldırım’ın ifadelerine göre geleneksel Alevi toplum yapısı ve inanç sisteminin merkezindeki kurumlardan biri de musahipliktir. Kişinin toplumun gerçek bir parçası olabilmesi için evlenip musahip kardeşinin olması gereklidir (2018, s. 246).

Aleviliğin bel kemiği olarak görülen musahiplik dayanışmayı sağlayan bir olgudur. Ölüm, ayrılık, dargınlık gibi nedenlerle bozulsan bile tekrarlanamayan musahiplik, kişilerin hayatında bir kere yapılmaktadır. Kaynak şahıslarımız, musahipliğin Hz. Muhammet ve Hz. Ali’den kalan bir gelenek olduğunu bu sebeple çok önemli bir ritüel olarak gördüğünü ifade etmişlerdir (KK2, 23, 27, 31, 32, 33, 43).

Musahiplik törenini dede yönetmektedir. Araştırma sahasında musahiplik töreni, cem ritüelinin içerisinde uygulanmaktadır. Musahip olmak isteyenlerin dedeye ikrar verip kurban kesmeleri gerekmektedir. Musahipler eşleriyle birlikte musahip olurlar. Musahip olanlar kardeş olarak görülür ve çocukları birbirleriyle evlenemezler. Kaynak şahıslarımızın ifadelerine göre musahipler arasında sen-ben şeklinde bir ayrım yoktur. Namusları dışında kalan her şey ortak görülmektedir (KK2, 11, 27, 31, 32, 36).

Cem Dedesi Mustafa Oğuz musahipliği şöyle açıklamaktadır:

“Musahiplik Arapça kökenli dostluktan gelir. Musahipliğe ahiret kardeşliği deriz kısacası. Musahipliğin birkaç tane çıkış noktası vardır. Bir tanesi Kırklar Cemi ile ilgili. Bir tanesi de peygamberimizin Mekke’den Medine’ye hicretinde bir Mekkeli ile bir Medineli kardeş olsun diye toplumu kaynaştırmak adına dini motifleri de katarak dostluğu birleştirici bir ritüeldir. Musahiplik canı cana malı mala katmaktır. Musahipler

birbirinden borç alırken güvenir, evine gittiği zaman hiç teklif beklemeden oturur, sofrasında yemek yer. ‘Yârin dudağından başka her şey mubahtır.’ derler ya öyledir musahiplik.” (KK32)

Musahiplik töreninde dedenin verdiği dua şu şekildedir:

“Bismişah, Allah Allah! Kardeşliğiniz kabul ola, Hak, Muhammet, Ali dileğinizi, isteğinizi vere, yüce Rabb’im sizleri bu ikrarınızdan, yolunuzdan utandırmaya. İkrarlarınız kabul, ocaklarınız aydın ola. İbadetleriniz kabul ola. Ayaklarınız göl, başlarınız pınar ola. On İki İmamların şefaatleri, hidayetleri, bereketleri üzerlerinize ola. Her zorlukta sizleri yüce Rabb’im muzaffer eyleye. Durduğunuz dardan, geldiğiniz yoldan, yaptığınız ibadetten, girdiğiniz musahiplik kavminden şefaata gele. Rab’bim sizleri utandırmaya. Rabb’im birliğinizi, beraberliğinizi, kardeşliğinizi daim eyleye.” (KK32)

Kaynak şahıslarımız musahipliği şu şekilde yorumlamıştır:

“Dede musahibinin dede soyundan olması gerekir. Dede, taliple musahip olursa talip seviyesine düşer. Dedeliği biter. Talibin dedeyle musahip olması talibi dede yapmaz.” (KK43)

“Musahibin yoksa ceme katılamazsın. İnsanların kalpleri birbirine ısırırsa birbirlerine musahipliği teklif ederler. Eşleriyle birlikte gelirler öyle musahip olurlar. Eğer gönlü sevmediyse musahip olamazlar. Musahip olmak insanların, taliplerin kendi isteğine bağlıdır. Buna ne dede karışır ne de annesi babası karışır. Herkes kendi musahibini kendi seçer. Musahip olmak isteyenler dedenin karşısına çıkar dede de yasaları verir. Musahip olmak arzı, yarım elmanın yarısıdır, ayrı gayrı yoktur. Hz. Peygamber Efendi’miz de aynısını şöyle demiştir. Arapça olarak ‘Lahmüke lahmi’ demiştir. ‘Ruhu ruhumdan, cismi cismimden, kanı kanımdan, sırrı sırrımdandır.’ Türkçesi böyledir. Musahibin ayrı gayrısı yoktur. Musahip hiç birbirine kötülükte bulunamaz. Bacı kardeş olurlar yani. Bacı kardeş kötülükte bulunamaz. Her sene de dede bunlardan söz alır. Senede bir kere görgü alır. ‘Hak mı?’, ‘Hak.’ diye cevap verir. Eğer dört kişinin bir tanesi suç yaparsa dördü de o suçun cezasını çekmekle mükellefli. Dördü ceme de gelemmez. Dördünün birbirinden hiçbir ayrı gayrısı yoktur. Musahiplik ağırdır o yüzden dikkatli olacaksın ve musahibini iyi seçeceksin. Musahipten musahibe kötülük yapmayasıya söz verilir. Musahiplerin çocukları birbiriyle evlenemez onlar bacı kardeşler. O en yasaktır.” (KK2)

“Musahiplik çok sıkı bir bağıdır. Musahiplerin çocukları birbirleriyle evlenemez.” (KK31)

“Bizde musahiplik asla yan gözle bakmamaktır. Kardeşliktir. Kan kardeşi denir ya aynen öyledir. Ahiretliktir. Dört can bir can derler.” (KK11)

“Musahip olmak demek hacca gitmek demek bizde. Genç yaşta her şeyden elini ayağını çekiyorsun. O yüzden Hacı Bektaş Veli eline, diline, beline sahip ol demiş. Alevi toplumunda, Çepni kültüründe bu söylem yaygındır ve her zaman insanların ağızındadır. Bunun dışına çıkanın başına her türlü bela gelebilir.” (KK35)

“Ben daha evlenmeden nişanlıyken sağdıç olduydum. On dört yaşında öldü benim erkek musahibim. Bizde bir kere musahip olursun.” (KK27)

“İki kere, üç kere evlenebilirsin ama bir kere musahip olursun.” (KK33)

“Toplumdaki karakterine göre seçersin musahibini. ‘Hırsızlık yapıyor mu, anlaşabilir miyim, düşkünlük yaşar mıyız?’ gibi soruların cevabına göre seçersin musahibini. Düşkün olan insan yola gidemez. O yüzden dikkat edersin musahibini seçerken.” (KK42)

Kaynak şahıslarımızın ifadelerine göre ilk defa musahip olana *hacı* denilmektedir (KK2). Musahiplerden birisi öldüğü zaman canlardan hayatta olan, ölen musahip kardeşi için *dardan indirme* törenini yapar. Bu törende ölen can için

cemevinde kurban kesilir ve ceme katılan diğer canlarla tekrar helalleşmesi amaçlanmaktadır.

4.1.4. Düşkünlük

Yola aykırı davranan suçluya *düşkün* denilir. Düşkünlüğe karar verilen yer cemevidir. Dedenin ve diğer canların huzuruna çıkan kişi suçlu bulunursa düşkün sayılır. Düşkün olan kimse cem törenine alınmadığı gibi ailesi ve musahibiyle birlikte toplumdan dışlanır. Bu kişilerle konuşulmaz, selam verilmez ve ziyaretlerine gidilmez.

Çepnilerde hırsızlık yapan, başkasının namusuna göz koyan, cinayet işleyen, verdiği sözden dönen kişiler düşkün olarak adlandırılmaktadır.

“Düşkünlük suçlu demektir. Ceme giremez. Düşkün suçları işledi ama yola gelmek isterse bu büyük erdemdir. Düşkün ama neyse cezam her şekilde rızalaşacağım diye gelmesi büyük erdemdir. Onun da defterini düreriz, her şeyini hallederiz.” (KK32)

“Suç işleyen suç eliyle mi yaptı, diliyle mi yaptı, beliyle mi yaptı ona bakılır bunların cezaları vardır üç sene, yedi sene, on iki sene. On İki İmamlar aşkına on iki senedir. Suç işleyen ceme, topluma giremez. Eğer hırsızlık yaptıysa öder. Kimin koyununu çaldı, kimin tavuğunu çaldı ödemesi lazım. Eğer ödemezse ceme katılamaz. En büyük ceza bizde zina davaları vardır. Zina yaptığı kişiyle birlikte o ikisi ceme konmaz. Dede on iki hizmet sahiplerine danışır. Kapıkuluna, delilcisine, gözcüsüne. Kararda yedi sene, on iki sene ceza çıkarsa o zinacı cezası boyunca cem evine gelemmez. (KK2)

Araştırma sahasında düşkünlüğün iki çeşidinin olduğunu öğrendik.

4.1.4.1. Geçici Düşkünlük

Düşkün ilan edilen kişi, bir süre toplum tarafından dışlanır.

“Adam hırsızlık yapmıştır, Hizmet sahipleriyle beraber kanaat ne getirirsen artık ‘Üç ceme giremezsin. Git kendini temizle gel.’ dersin. Para cezası verirsin. O parayı dede almaz. Yoksula bağışlarsın, cemevinin bir eksigi varsa onu halledersin. Bu paraya *kesme* denir. Düşkünlüğü kaldırmak için, ‘Bu yol kıldan ince kılıçtan keskindir. Ateşten leblebidir. Gelenin canı dönenin malı...’ şeklinde sözler söyler dede.” (KK32)

4.1.4.2. Sürekli Düşkünlük

Düşkün olarak görülen kişi, hayatının sonuna kadar bir daha toplum içine karışamaz ve yoldan düşmüş olarak görülür. İkrardan dönmek, cinayet işlemek, zina etmek sürekli düşkünlüğe sebep olan durumlar olarak görülür. Bu suçları işleyen kişiler dede tarafından sürekli düşkün olarak ilan edilir ve o kişi bir daha cem törenine katılamaz. Düşkün olan kişi dedenin huzuruna çıkıp af dilerse, dedenin ve hizmet

sahiplerinin vereceği karar doğrultusunda affedilmeye uygun görülürse bir cezaya çarptırılır. Kaynak kişilerimiz eski dönemlerde düşkünlere verilen cezaların çok daha ağır olduğunu belirtmişlerdir.

“Yapılan suç eğer zina suçuysa ona On İki İmamlar aşkına on iki sefer beline ceza verilir, asa vurulur. Alnına sivri olan asa dayattırılır. Boynuna da ceza olarak taş asılır. Onu da cem erenleri görür. O kişiden ibret alıp onun gibi suç yapmamaya gayret eder. On iki seferde medete mürvete tövbe ettirilir. Düşkün bu cezaları çekmediği müddetçe düşkünlükten kaldırılmaz. Rehber dede söyler bu suçlara bu cezaları çekmeye razıysa ‘Gel gelme, dön dönme! Yolundan dönmeden sen onları azat et.’ Sen ben kabul edeceğim, cemaate katılacağım dersin bu cezaları çekersen. Bir de kara kazana para verir. On İki İmamlar aşkına on iki bin lira ceza kesilir. Ceza parasını rehber alır kapıkuluna gönderir. Kara kazan Hünkâr Hacı Bektaş Veli’dedir. Onun ceza parası ta oraya gider yani. Nevşehir Hacı Bektaş kasabasına gider. Gidemezse, engelli kişilere yardım olarak gider. Rehber aileden kimseye katmaz o cezayı.” (KK2)

“Ağır suçlar vardır. Cinayet işleyen ceme giremez bizde. Katil sürekli düşkündür. Kendi bacasına başka gözle bakan ensest şeyler ceme giremez. Hiç böyle bir durum görmedik ama ben bir dede olarak bunu affetmem. Bunun affi olmaz. Alevilik akılcı bir dindir. Ortak aklı, vicdanı kullanırız. Benim verdiğim karara cem erenlerinin rıza olması lazımdır.” (KK32)

Bir cem dedesinin düşkün duruma geldiği zaman posttan da düştüğünü belirten Seyfi Dede, düşkünün cezalı, kabahatli adam demek olduğunu; kabahatlinin önünde de kimsenin ibadet etmeyi istemeyeceğini söyleyerek düşkün hale gelmiş bir dedenin dedelik yapamayacağını belirtmiştir (KK43).

4.1.5. On İki İmam

Alevilik inancında Hz. Muhammet ve Hz. Ali’nin soyundan geldiğine inanılan kişilerdir. Bunlar:

1. Hz. Ali
2. Hz. Hasan
3. Hz. Hüseyin
4. İmam Zeynel Abidin
5. İmam Muhammed Bâkır
6. İmam Caferi Sadık
7. İmam Musai Kâzım
8. İmam Ali Rızâ
9. İmam Muhammed Takî
10. İmam Ali Nakî

11. İmam Hasan Askerî

12. İmam Muhammet Mehdî

İmamların ilki Hz. Ali, sonuncusu da Mehdî'dir. Araştırma bölgemizde Hz. Ali, oğulları Hz. Hasan ve Kerbela şehidi Hz. Hüseyin, Caferi Sadık ve Mehdî ön plandadır. Mehdî'nin mağarada sır olduğuna ve bir gün geri geleceğine inanılırken, Caferi Sadık, mezhep sebebiyle ilgi görmektedir.

4.1.6. Dört Kapı Kırk Makam

Dört kapının amacının insanı kâmileştirmek, olgunlaştırmak olduğunu belirten Mustafa Dede, insanı kininden, kibrinden, benliğinden, egosundan, nefretlerinden arındırıp kâmil insan yaparak salih toplum yapısına ulaşmayı istediklerini belirtmiştir (KK32).

Kapıkulu Ali Yıldırım, dört kapının, tarikatın farzı olduğunu söylerken bu yolun dede ve İmam-ı Cafer Buyruğu'ndan öğrenildiğini ifade etmiştir (KK2).

Yolda olan bir talibin geçmesi gereken kapılar şu şekildedir: Şeriat kapısı, tarikat kapısı, marifet kapısı, hakikat kapısı.

4.1.6.1. Şeriat Kapısı

Zahiri kapı yani görünen kapıdır. Peygamberin yaptıkları, Kur'an'ın görünen anlatıları bu kapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu kapının makamları şu şekildedir:

- “1) İman etme
- 2) İlim öğrenme
- 3) İbadet etme
- 4) Haramdan uzaklaşma
- 5) Nikâh kılma
- 6) Çevreye zarar vermeme
- 7) Sünnet-i cemaat olma
- 8) Şefkatli olma
- 9) Arı giyme-arı yeme (Temizliğe özen)
- 10) Yaramaz işlerden sakınma”

4.1.6.2. Tarikat Kapısı

Bâtını kapıdır. Rızalık, helallik kapısı. Kur'an'ın görünmeyen, yoruma dayalı yönleridir. Bu kapının makamları şu şekildedir:

- “1) El alma, tövbe etme
- 2) Mürit olma
- 3) Saçını giderme, libasını giyme
- 4) İyilik yolunda savaşma
- 5) Hizmetli olma
- 6) Haksızlıktan korkma
- 7) Umutsuzluğa düşmeme
- 8) Hırka, zembil, makas, seccade, ibret alma ve hidayete erme
- 9) Nimet dağıtma
- 10) Aşka erme, şevke erme, özünü fakir görme”

4.1.6.3. Marifet Kapısı

İlim kapısıdır. Makamları şu şekildedir:

- “1) Edepli olma
- 2) Bencillik, kin ve garezden uzak durma
- 3) Perhizli olma
- 4) Sabır gösterme
- 5) Utanma
- 6) Cömert olma
- 7) İlim öğrenme
- 8) Miskin olma
- 9) Özünü bilme
- 10) Arif olma”

4.1.6.4. Hakikat Kapısı

Hak, hakikat kapısıdır. Hakk'a ulaşma, onunla bütünleşme kapısıdır. Makamları şu şekildedir:

- “1) Türah olma (Toprak olma)
- 2) Tüm insanları bir görme
- 3) Elinden geleni esirgememe
- 4) Kimsenin ayıbını görmeme
- 5) Tevhit anlayışında olma

- 6) Vahdit-i mevcut anlayışında olma
- 7) Manayı bilme- sırrı öğrenme
- 8) Seyrû sülüğünü tamamlama
- 9) Gerçeği gizlememe
- 10) Münacat ve müşahade”¹

4.1.7. Kurban

Karesi Çepnilerinde kurban kesme hayatın çeşitli aşamalarında görülmektedir. Çocuğun doğumundan ölümüne hayatın çeşitli geçiş aşamalarında kurban kestiklerini ifade eden kaynak şahıslarımız, kurban kesmenin kültürlerinde vazgeçilmez bir olgu olduğunu ifade etmişlerdir (KK2, 13, 16, 22, 28, 32, 36, 37, 42). Kurban, *lokma* olarak da adlandırılırken kurban kesmek yerine *kurban tığlamak* deyiimi de kullanılmaktadır.

4.1.7.1. Görgü Kurbanı

Yola giren canların yılda bir kez bağlı oldukları dede tarafından görülüp sorulması gerekir. Cemevinde kesilen bu kurbanı görgü kurbanı denilmektedir. Cemevinde kesilen kurbanı sadece cemevinde bulunanlar yiyebilir. Kesilen kurban cemevinin dışına çıkarılmamaktadır. Cemde kesilen kurbanın her bir parçasının kutsal olduğuna inanıldığı için kesilen kurbanın derisi, kemikleri ve kanı derin bir kuyuya gömülmektedir.

“Cemevinde kurban kesilir. O kurbanın derileri, kemikleri, kanları gömülür. Sadece ceme gidip musahip olan insanlar o eti yerler. Başka insanlar yemezler.” (KK16)

“Elmayı da kurban olarak kabul ederiz. Hayvan alacak gücü olmayan ama ceme gelmek isteyen erenlerden dedenin huzuruna çıkıp görülüp sorulmak isteyenler olabilir. O zaman böyle bir kolaylığımız var. Musahibiyle birlikte gelir bir elmayla. Elmayı canlı kabul ederiz, kurban kabul ederiz. Dede elmayı dualar. ‘Kurbanlarınız kabul olsun, ocaklarınız aydın olsun...’ diye. Günde beş kurban keseceksek eğer dört hayvan kesilir bir tane de elma kesilir. Dört hayvanın eti pişerken kesilen elma kazana kurban niyetiyle dökülür ve öyle yenilir. Cem erenleri buna rızalık gösterir, herkesin görgüden sorgudan geçmesi amaçlanır.” (KK32)

¹ Detaylı bilgi için bk. Korkmaz, E. (1998). *Dört Kapı Kırk Makam*. İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

4.1.7.2. Musahip Kurbanı

Cemevinde gerçekleştirilen musahiplik töreninde musahip olacak olan canlar kurban kesmektedirler.

“Biz musahip olurken kuzu keseriz. Kuzu kesemeyenler elma keser. Dört kişi olur ya musahiplik, iki kadın iki erkek. Elmayı dörde kesersin. Herkese birer parçası düşer.” (KK42)

4.1.7.3. Düşkün Kaldırma Kurbanı

İşlediği suçtan ötürü düşkün hale gelmiş olan kişinin düşkünlüğünün kaldırması için kesilen kurbanı verilen addır.

4.1.7.4. Dar Kurbanı (Dardan İndirme)

Cemde kesilen bu kurban ölen kişinin musahibi ya da varisleri tarafından ruhunun diğer dünyada rahat ettirilmesi amacıyla kesilmektedir.

“Musahipli ise cem erenleri onun cenaze namazına durur. Bir daha ona kurban keser. Yakını ya musahibi kurban keser. O kurban da son kurbanıdır. Bir daha helallik alınır.” (KK32)

“Darda bir kişi hakkını helal etmezse, ölen kişinin yakını, musahibi o kişiden helallik alacak, onun hakkını verecek dardan düşmesi için. Eğer vermezse o dardan inmez, dar cemi çekilmez ona.” (KK2)

4.1.7.5. Adak Kurbanı

Kişinin niyetine bağlı olarak kesilen adak kurbanı, ekonomik duruma göre büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan veya kümes hayvanlarından biri olan horoz olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynak şahıslarımız, dileklerinin gerçekleşmesini istedikleri zaman veya Hıdırellez gibi günlerde adak kurbanı kestiklerini ifade etmişlerdir (KK22, 27, 32).

“Adak adayanlar genellikle kan akıtacağım der ve istedikleri hayvanı kestirirler. Üç sofraya beş sofraya hazırlar. Gönünün kanaat getirdiği kişileri çağırır. Dedeyi de çağırır bir dua alır. Öyle bir yemek verir.” (KK32)

4.1.8. Muharrem ve Yas

Araştırma bölgemizde İmam Hüseyin yası olarak görülen dönemde tutulan oruca çok büyük önem verilmektedir. İnancın temelini Mustafa Dede şu şekilde anlatmaktadır:

“Bizim orucumuz, yastır, matemdir. Muharrem ayında Küfe halkı İmam Hüseyin’i gel, halife seni ilan edeceğiz, arkadayız diye çağırırlar. Medine’dekiler gitme dese de İmam Hüseyin ben güveniyorum onlara diyerek yetmiş iki akrabasıyla Küfe’ye gitmiş. Küfe halkını da Yezit baskı altına alarak korkutuyor. Halk çekiniyor ondan. Kerbela’da eziyetler başlıyor. İlk önce ablukaya alıyorlar İmam Hüseyin’in ordusunu. Hatta Yezit’in ordusundan bile savaşmayalım diyenler olmuş. Susuz bırakıyorlar İmam Hüseyin’i. 10 Muharrem 680’de olmaz olasıca o savaş oluyor ve orada İmam Hüseyin katlediliyor. Muharrem ayında Hz. Hüseyin’in o acılarını hissetmek için on iki gün oruç tutarız. Oruçlarımız, oruçtan aç kalmaktan ziyade yas gibidir.” (KK32)

Araştırma sahasında Muharrem orucu Muharrem ayın ilk günü başlamaktadır. Kurban Bayramı’nın birinci gününden itibaren yirmi gün sayılarak belirlenen Muharrem ayında yirminci günün akşamı niyet edilerek oruca başlanır. Oruca, “Niyet ettim Kerbela şehitleri için bugün yaslı Muharrem orucu tutmaya. Hak kabul eylesin.” şeklinde bir niyetle başlanmaktadır. Hz. Hüseyin’in matemini için on iki gün boyunca oruç tutan Çepniler, orucun bitiminde aşure pişirmektedirler.

Orucun geçmiş dönemlerden günümüze kadar çeşitli amaçlarla tutulduğunu ifade eden Seyfi Dede bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Muharrem ayı denildiği zaman Muharrem orucu aslında peygamberin tuttuğu bir oruç. Peygamber daha İslamiyet gelmeden önce bile bu orucu tutuyormuş. Hz. Âdem, Hava Ana’mız cennete tekrar alınması için bir gün oruç tutmuş. Yunus Peygamber balığın karnından kurtulduğu zaman iki gün oruç tutmuş. Eyüp Peygamber hastalıktan kurtulsun diye üç gün oruç tutmuş. İsa Peygamber çarmıhtan kurtulması için dört gün oruç tutmuş. Ta Hz. Muhammet’e kadar bu oruçlar tutula gelmiş. Hz. Peygamber, Ramazan orucu ile ilgili şey gelmeden de bu orucu tutmuş. Mekke’den Medine’ye göç ettiği zaman. Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilmesiyle birlikte yasa bürünmüş bu oruç. Peygamberi sevenler, peygamberin ehlibeyti taraftarları bu orucu kendileri Hz. Hüseyin’in yası olarak tutmuşlar. Bugün günümüze kadar devam ediyor.” (KK43)

Çepniler, on iki günlük boyunca, gün aşırı oruç tutmaktadırlar. Sahura kalkmadan akşamdan akşama yemek yenilmektedir. Oruç, kaynak kişilerimizin tabiriyle beyaz iplik siyah iplikten ayrılınca veyahut karanlık kavuşurken bozulur. Bu matem döneminde bazı yiyecek ve içeceklerin yenmesi yasaklanmıştır. On iki gün boyunca saf su içilmez, su ihtiyacı genel olarak ayran, çay, hoşaf gibi içeceklerle karşılanır; et ve et ürünlerinin yanı sıra yumurta ve soğan yenmez. Yaşa yani canlıya zarar verilmez. Kaynak şahıslarımız Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilme şeklini anlatarak on iki gün boyunca canlı hiçbir şeyi kesmediklerini ve yemediklerini yinelemişlerdir (KK2, 11, 22, 23, 32, 35, 36, 41, 43, 45). On iki gün boyunca yas

halinde bulunan Çepniler, elleriyle, dilleriyle ve belleriyle oruç olmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir.

“Muharrem ayı boyunca cem yapılmaz, sadece oruç tutulur. On iki gün boyunca saf, arı su içilmez, suyun şekli değiştirilerek içilir. Et ve et ürünleri asla yenmez. Canlıya dokunulmaz, ağaç kesilmez, cana kıyılmaz, yumurta içinden canlı çıktığı için yumurta yenmez. Zevkten, sefadan kaçınılır. Düğün dernek o tarihlere denk getirilmez. Aynaları ters çevirirsin, aynaya bakmazsın. Erkekler sakal tıraşı olmaz. Tırnak kesilmez, Banyo yapılmaz, banyo yapılacak haller olmaz. Elma cennet meyvesi ve kurban sayıldığı için yenmez. Soğanın başı kesilmez. Soğanın başını kesmek İmam-ı Hüseyin’in başını kesmiş olmakla aynıdır. Soğan kırılarak yenilir. Kavga edilmez, küfredilmez. Eğlence, düğün olmaz. Önceden Muharrem zamanı demir kaşıkla yemek yenmezdi. Tahta kaşıkla yemek yenilirdi. Oruç genellikle tuzla bozulur.” (KK11, 23, 25, 27, 32, 33, 35, 36, 41, 43, 45, 49)

“Kerbela’ya uğrayalım

Gelin canlar ciğeri börkte olalım

İmam-ı Hüseyin şehit düştü

Yana yana ağlayalım

Muhammet’in torunu

Ali’nin oğlu

Fatma Ana’nın körpe kuzusu

Şehit düştü

Gelin canlar yana yana ağlayalım”

şeklinde deyişlerle yas çektiklerini belirten kaynak şahsımız sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Et yenmez, su içilmez. Sahura kalkılmaz. Yirmi dört saat yasak olan gıdalar vardır. Bunlardan canlılardan yumurta yenmez. Eşle birleşilmez. Büyük abdest yani gusül abdesti alınmaz. Böyle on iki tane yasaklı madde vardır. Erkekler saç, sakal tıraşı olmaz. Devamlı ağıt ağlar o muharrem orucunu tutan kimse. İmam-ı Hüseyin Kerbela’da susuz şehit olduğundan dolayı, yanındaki yetmiş iki kişi şehit olduğundan dolayı Hz. İmam-ı Hüseyin’in bacası Zeynep Ana yas ve matem çekmiştir. Siyah giyinmiştir. Muharrem ayı, yas ayıdır.” (KK2)

Günümüzde Muharrem orucuyla ilgili kısıtlamaların hayat şartlarına göre yavaş yavaş ortadan kalktığını ifaden eden Mustafa Dede, bu durumla ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur:

“Şimdi taliplerim soruyor bana, adam fabrikada çalışıyor mesela öğle yemeğinde köfte çıkıyormuş. Yiyeceksin diyorum ona. O keyif yapmıyor ki. Rızkını kazanıyor aç mı kalacak? Ya da toplantısı oluyormuş. Ben banyo yapacağım diyor. Yapacak tabii. Bu yasaklar çok eski. Alevilerin şehre inmediği, köyde yaşadığı zamanlardan kalma. Bizde sahur yoktur. Gece on ikiden sonra hiçbir şey yenmez oruca başlarsın. Akşam ezan okunduğu zaman ezanı beş on dakika geçer orucumuzu öyle açarız.” (KK32)

On ikinci gün kuşluk vakti denilen vakitte aşureyle birlikte Muharrem orucuna son verildiğini ifade eden Seyfi Dede, kurban veya imkânın yoksa bir elmanın kesilerek aşurenin içine atıldığını belirtmiştir (KK43). Yapılacak aşurenin içine

konulacak malzemelerin en az on iki çeşit olmasına dikkat ettiklerini belirten kaynak şahıslarımız, aşureyi On İki İmamlar aşkına yapıp dağıttıklarını ifade etmişlerdir.

“On ikinci gün aşureyi kaynatanlar sabahtan hayvan keserler. Ya oğlak keserler ya kuzu ya da horoz keserler. Aşurenin içine katarlar bir parça. Yemekler yaparlar. O aşureyi konu komşu, akrabaya dağıtırlar. Evde haneye yetecek kadar bırakırlar. Bizim on iki oruçlarımız çok ağır geçer.” (KK35)

“On iki gün sonra aşure kaynatılır. Herkes kendi evinde kaynatır. Buğday, hurma, yemiş, ceviz, fıstık, şeker, üzüm, fasulye, nohut, karanfil, bakla... On iki türlü malzemeden yaparız On İki İmamlar için. Nuh’un gemisi karaya çıkarken adamlar süpürmüş, on iki tür bulmuşlar da kaynatmışlar ondan on iki türlü olur. İmam-ı Hüseyin’in şehit olduğunun aşkına dede getirtiriz. Bilenlere duasını okuturuz sonra aşureyi dağıtırız.” (KK45)

4.2. Halk Edebiyatı

4.2.1. Masallar

Saim Sakaoğlu'nun kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal ürünü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen sözlü anlatım türü (1999, s. 2) şeklinde ifade ettiği masalları Pertev Naili Boratav, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı türü şeklinde tanımlamıştır. Hayal ürünü sözünü sadece olağanüstü şeyler olarak anlamamamız gerektiğini belirten Boratav, masal türlerinin bazılarında olağanüstü olayların ve kişilerin konu edinildiğini, bazı masalların da tamamıyla hayal ürünü, uydurma olmakla beraber olağanüstü olmadıklarını belirtmiştir (1969, s. 80).

Umay Günay, *Elâzığ Masalları* adlı çalışmasında masalların, birçok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan bir edebî tür olmadığını aynı zamanda okuryazar olmayan halk için okuryazar halkın romanı ve hikâyesi olduğunu belirtmiştir. Bugün Anadolu'da masal ve halk hikâyesi anlatma ve dinleme geleneğinin canlı olarak yaşadığını belirten Günay, masalın roman ve hikâyenin ilk şekli olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir (1975, s. 2).

Türkiye'de masal adı verilen anlatılara, diğer Türk topluluklarında *nağıl*, *ertegi*, *ertek*, *ekiyet*, *çörçök*, *şörçek*, *çöçek*, *nımah* ve *tool* gibi adlar verilmektedir. Masal, Türk diline Arapçadan girmiştir. Türkçe ve Osmanlıca sözlüklerde masal sözcüğünün Arapça *meselin* söyleniş ve anlam değişikliğine uğrayarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Aça vd., 2014, s. 150).

4.2.1.1. Masalların İncelenmesi

Masallar üzerine yerli ve yabancı pek çok araştırmacının çalışmaları bulunmaktadır. Antti Aarne tarafından başlanan Stith Thompson tarafından tamamlanan *The Types of the Folktale* ve W. Eberhard ile Pertev Naili Boratav'ın hazırlamış olduğu *Typen Türkischer Volksmärchen* adlı eserler masalların tiplerine dair yapılan önemli

çalışmalardır. Masal motifleri ile ilgili yapılan çalışma ise Stith Thompson'ın Motif Index of Folk-Literature adlı çalışmasıdır.

4.2.1.1.1. Masalların Tasnifi

Karesi Çepnilerinden derlenen masallar Anti Aarne ve Stith Thompson'ın *The Types of the Folktale* adlı çalışmasına göre tasnif edilmiştir. Bu tasnif şu şekildedir:

- 1) Hayvan Masalları
- 2) Asıl Masallar: Olağanüstü masallar, gerçekçi masallar
- 3) Güldürücü Hikayeler, nükteli fıkralar, yalanlamalar
- 4) Zincirlemeli Masallar

Kaynak kişilerimizden beş adet masal derlenmiştir. Derlenen masalların üç tanesi hayvan masalı, iki tanesi de asıl halk masalıdır. Derlemeler sırasında zincirleme masallara rastlanılmadığı gibi fıkralar ayrı bir başlık şeklinde incelendiği için herhangi bir metin koyulmamıştır. Araştırma sahasında görüşülen kaynak şahısların pek çoğu günümüzde masal anlatmadıklarını, kendilerine anlatılanları da unuttuklarını ve bu geleneğin yok olduğunu belirtmişlerdir.

Hayvan masallarının, asıl masallardan daha kısa olduğunu belirten Boratav, bu masallarda başlama tekerlemelerinin olmadığını, ortada ve sonra gelen tekerlemeler, ya da tekerlememsi kalıp sözlerin de ya hiç söylenmediğini ya da öteki masallardaki kadar önemli tutulmadığını ifade etmiştir (1969, s. 84).

4.2.1.1.2. Masallarda Formel İfadeler/ Kalıp Sözler

Masalların belirli yerlerinde birtakım sözler yer alır. Usta anlatıcıların kullanmak istediği bu sözler, masalda asıl olayların başlamasından önce ve asıl olayların bitmesinden sonra görülmektedir. Unutma ve yanlışlık gibi sebeplerle biraz bozulmuş gibi görünen bu sözlere *formel* yani *kalıp sözler* denir. Usta anlatıcı yani *masal anası* veya *masal atasının* dağarcığında mutlaka bulunan bu kalıp sözler gerekli yerlerde kullanılmadığı zaman masalların güzelliğini bozabilir (Sakaoğlu, 1999, s. 57).

Araştırma sahasından derlenen masallar, formel unsurlar yönünden zengin değildir. Kaynak kişiler, bazı masalarda formel ifadelerle başvurmadan direkt masal metnine geçiş yapmıştır.

4.2.1.1.2.1. Başlangıç (Giriş) Formelleri

Masalda asıl olaya geçmeden önce anlatıcının dinleyicileri masala hazırladığı, çeşitli uzun yapıdaki sözlerle başlangıç (giriş) formeli denir (Sakaoğlu, 1999, s. 58).

Tekerlemelerin masalarda belli görevleri olduğunu belirten Ali Duymaz, masaların başında yer alan tekerlemelerin masanın içeriğine inanılması için söylenirken anlatılanların gerçek değil, eğlendirmek ve ibret dersi vermek için uydurulmuş giriş klişeleri olduğunu ifade etmiştir (2002, s. 261).

Derlediğimiz masaların çoğu kısa giriş formellerine sahiptir. Masal anlatma geleneğinin yaygın olmadığı araştırma sahasında bazı kaynak şahıslar formel ifadelerle başvurmadan masala giriş yapmışlardır. Derlenen masal metnindeki formel ifadeler şu şekildedir:

“Bir zamanlar uzak ülkelerde bir padişah yaşarmış.”

“Bir gün bir hurma ağacında iki tane sincap varmış.”

“Bir kasabada bir tane köylü varmış.”

4.2.1.1.2.2. Geçiş Formelleri

Masalarda önemli rolleri olan bu formellerin başlıca görevi bir olaydan diğerine geçişi sağlamaktır. Anlatıcı, dinleyicilerin merakını canlı tutmak amacıyla bu formelleri kullanmaktadır (Sakaoğlu, 1999, s. 59). Derlenen masalarda çok fazla geçiş formeline rastlanmamaktadır. Örneğin:

“Bir gün sarayında gezinirken sarayın bahçesinde ufak bir köşk görmüş.”

“Günlerden bir gün...”

Araştırma sahasında masal anlatma geleneğinin ortadan kalkmaya başlamasıyla beraber geçiş formellerinin kısaldığı görülmektedir.

4.2.1.1.2.3.Bitiş Formelleri

Masal boyunca anlatılan olayların bir noktada birleştirilmesinden sonra anlatıcı masalını kafiyele bazı sözlerle bağlamaktadır (Sakaoğlu, 1999, s. 62). Derlenen masallardaki bitiş formelleri şu şekildedir:

“Ondan sonra fermanlarının bir tanesiyle bile halkı dolandırılmayan padişah huzur içinde yaşamış.”

“O günden sonra bu iki sincap çok iyi anlaşarak ağaçtaki hurmaları yemişler.”

4.2.1.1.2.4. Diğer Formeller

Anlatıcı, masalın çeşitli yerlerine sayı, zaman ve renk ile ilgili formel ifadeler ekleyerek anlatımını güçlendirmeye çalışır. Üç gün, üç dev, yedi gün yedi gece, yedi başlı dev, kırk gün kırk gece, kırk cezve, kırmızı elma, beyaz at, kara at... vb. ifadeler masallarda bulunan çeşitli formel ifadelerdir (Sakaoğlu, 1999, s. 66-68). Derlenen masallarda Saim Sakaoğlu’nun belirttiği bu formellere rastlanılmamıştır. Masallarda olayların geçtiği mekân formelleri “Bir zamanlar uzak ülkelerde...” ve “...bir hurma ağacında...” şeklinde belirsiz mekân ifadeleridir.

4.2.1.2. Masal Metinleri

4.2.1.2.1. Padişahın Ebrusu

Bir zamanlar uzak ülkelerde bir padişah yaşarmış ama padişahın bir derdi varmış. Çünkü padişahın fermanları sürekli halkını dolandırmak için kullanılmış ve zengin fakir demeden padişahın emridir diyerek ceplerindeki ve keselerindeki tüm altınlar alınmış. Padişah buna çözüm bulamayınca çok sinirlenmiş. Bir gün sarayında gezinirken sarayın bahçesinde ufak bir köşk görmüş. Köşkün içinde valide sultan ile bir tane ebrucu varmış. Valide sultan demiş ki:

-Padişahım siz burada ne yapıyorsunuz? Padişah da:

-Bu köşk nereden çıktı valide sultanım, demiş. Ebrucu:

-Hatırlamıyor musunuz? Siz buraya yaptırmıştınız bir tane ebru, demiş.

-Ebru nedir? diye sormuş padişah. Ebrucu padişaha ebruyu anlatmış ve:

-Padişahım siz de ebru yapmak ister misiniz? demiş. Padişah:

- Olur, demiş. Ebruyu yaptıktan sonra:

-Çok güzel aynısından yine yapılır, demiş. Ebrucu:

-Üzgünüm padişahım ama bir ebru yapıldıktan sonra başkası yapılamaz, demiş.

O gün padişahın aklına bir fikir gelmiş. Padişahın fermanlarıyla halkın elinden altınları alan bir not kâğıdı varmış fermanların not kağıtlarını o ebruyla değiştirmiş. Bir gün fermanlar yine halkı dolandırmaya giderken bir anda ebruyu fark etmişler. Ondan sonra fermanlarının bir tanesiyle bile halkı dolandırılmayan padişah huzur içinde yaşamış (KK38).

4.2.1.2.2. Sincap Hurması

Bir gün bir hurma ağacında iki tane sincap varmış. Ağaçtaki sincaplardan birinin adı Taner diğerinin adı Efe'ymiş. Yalnız bu iki sincabın çok büyük dertleri varmış. Dertleri yaz aylarında hurma ağacının meyvesinin olmasıymış. Hurma ağacı her yaz yılda üç ay hurma verirmiş. Taner ile Efe sincapları hurmaları paylaşamadığından sürekli başkaları alırmış bir gün Taner ile Efe tartışmaya dalarken tavuklar:

-Ya arkadaşlar bir şeyler yapmamız lazım. Yoksa bu gidişle tüm hurmalar ziyan olacak, demiş. Horozun aklına bir fikir gelmiş. Bu fikri gece gelip tüm hurmaları civcivler, tavuklar ve horozlarla beraber yemekmiş. Bir akşam planın aynısını yapmışlar ve hurmaların hepsini yemişler. Ertesi sabah Tamer ile Efe sincaplar hurmaları aramışlar ama hurmalar yokmuş. Hurmaları ararken çok iyi anlaştıklarını fark eden Efe sincap:

-Biz neden tartışıyoruz, çok iyi anlaşıyoruz, demiş. Taner sincap Efe'yi onaylamış. O günden sonra bu iki sincap çok iyi anlaşarak ağaçtaki hurmaları yemişler (KK38).

4.2.1.2.3 Şeftali

Şeftali adında güzel bir meyve varmış. Bu meyvenin arkadaşları kiraz, vişne ve erikmiş. Bir gün bu dört arkadaş beraber yolda giderken karpuzcu manav amcaya rastlamış ve demişler ki:

-Karpuzcu amca bize oradan iki kilo erik verir misin? demişler. Erik bunu duyunca:

-Nasıl verirsin eriği. En iyisi sen kiraz ver, demiş. Kiraz bunu duyunca:

-Sen kiraz verme bence vişne ver, demiş. Vişne bunu duyunca:

-Vişne verme! En iyisi sen şeftali ver. Şeftali daha iyi, demiş. Şeftali bunu duyunca:

-Evet amca sen bize en iyisi şeftali ver. Bu yaz da şeftali yenilir, demiş. Karpuzcu amca hemen şeftalileri vermiş ve erik hemen sormuş:

-Şeftali kızmadın mı yani bu işe? demiş. Şeftali:

-Yoo, kızmadım. Bence gayet güzel. Hem baksana beni yiyorsunuz, daha güzel değil mi? demiş (KK38).

4.2.1.2.4. Sütçü ile Maymun

Bir kasabada bir tane köylü varmış. Bu köylünün bir sürü ineği varmış. Köylü ineklerinden aldığı sütlerle bardağın yarısını doldurabilmiş. Diğerini ağacın yanındaki dereden doldurarak çok para kazanmış. Bir gün maymunlar sütçünün yaptığını görünce çok kızmışlar. Maymunlardan birisi plan yapmış. Sütçü geldiğinde altın kesesini almayı düşünmüş. Günlerden bir gün sütçü yine kasabadan gelip sütlerinin çoğunu satmış. Derenin yanındaki bir ağacın gölgesinde oturmuş ve maymun hemen kesesini kapmış. Sütçü hemen

-Lütfen paramı geri ver, onun için çok çabaladım, demiş. Maymun paranın yarısını nehre atmış yarısını da sütçüye vermiş. Sonra sütçü hatasını anlamış.

-Doğruya çok haklısın maymun, benim kazandığım paranın yarısı sudan oluşuyor, demiş ve bir daha asla ama asla insanları aldatmamış (KK38).

4.2.1.2.5. Tilki ile Turna

Tilki ile turna sağdıç olmuş. Harman sürmüşler, harmanı üleşmişler. Tilki gelmiş teneye konmuş, kuşta gelmiş teneye konmuş. Tilkiye kuş:

-Kalk oradan ben varım demiş, tilki samanı savurmuş, torbaya koymuş. Almış gitmiş... (KK45).

Kaynak kişimiz masalın devamını hatırlamadığını ifade etmiştir.

4.2.2. Efsaneler

Efsane, kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen anlatı türüdür. Efsane terimi ile Fransızcadaki *legende* ile Almandaki *Sage* ve *Legende* kavramlarının karşılandığını ifade eden Boratav, efsanenin başlıca niteliğinin inanış olduğunu, bu nedenle anlattığı şeylerin doğru ve gerçekten olmuş olarak kabul edildiğini belirtmiştir (1969, s. 107).

4.2.2.1. Efsanelerin İncelenmesi

Pertev Naili Boratav, efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- a) Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri
- b) Tarihlik Efsaneler
- c) Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler
- ç) Dinlik Efsaneler (1969, s. 108-109).

Derlediğimiz yirmi sekiz efsaneyi bu tasnife göre düzenledik. Buna göre efsanelerin iki tanesi *oluşum ve dönüşüm efsaneleri* kategorisine girerken, on altı tanesi *olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler*, on tanesi de *dinlik efsaneler* kategorisine girmektedir. Araştırma sahasından *havyan efsaneleri* kategorisine uygun efsane metni derlenememiştir.

4.2.2.2. Efsane Metinleri

4.2.2.2.1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

4.2.2.2.1.1. Taş Kesilme Efsaneleri

4.2.2.2.1.1.1. Taş Kesilme I

Bir yaşlı adam gelmiş, milletten ekmek istemiş kimse vermemiş. Bir bayan ekmek yaparmış, “Pişince vereyim.” demiş. Vermiş, dedeye yardım etmiş. “Allah razı olsun kızım, sakın arkana bakma. Çocuğunla git buradan.” demiş. Kadın deveye binmiş giderken, dede köyü batırmış selle. Kadın merak etmiş acaba ne olacak diye. Develerle arkasına dönüp bakmış. O da orada çocuğuyla beraber taş kesilip kalmış (KK16).

4.2.2.2.1.1.2. Taş Kesilme II

Hacı Bektaş Veli, dağın bir tarafında öküz çobanlığı yapıyor. Hünkâr’a sarıklı birisi öküzlerini getiriyor, bunlara da bak diye. Hünkâr:

-Sen öküzlerini buraya koyma, kurt yiyecek senin öküzlerini, demiş. Adam:

-Yok, demiş. “Köylününkini güdüyorsun, benimkileri de güdeceksin.” demiş. Hünkâr:

-Ben güdemem seninkileri kurt yiyecek, demiş. Akşam olunca Hünkâr öküzleri getirmiş sarıklı da kendininkileri sormuş. Hünkâr da:

-Ben sana demedim mi senin öküzünü falan dağda kurt yedi, demiş. Sarıklı Nevşehir’de kadıya gitmiş. Kadıya şikâyet etmiş:

-Benim koyunumu çaldı, kesti yedi, demiş. Hünkâr Hacı Bektaş Veli’yi mahkemeye davet etmişler.

-Ben öküzünü kesmedim, yemedim kurt yedi, demiş.

-Kurt yediğine şahit bulur musun? demişler.

-Bulurum, demiş o da. Öküzlerin öldüğü yere gitmişler.

-Hani şahitlerin kim, ya Veli! demiş kadı.

-Taşlar öküzü benim yemediğime şahitlik eder misiniz? demiş Hacı Bektaş Veli. Beş tane taş birden yanına dikilmiş. Kadı:

-Taştan şahit mi olur? demiş. Hacı Bektaş Veli de:

-Sen de inanmadın. Sen de olduğun yerde taş ol, demiş. Şimdi o yerde insan şeklinde bir taş var. Beş tane de başucunda da insan şeklinde koca koca taşlar var (KK2)

4.2.2.2.2. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneleri

4.2.2.2.2.1. Cin I

Bizim büyük dedemiz varmış, çobanmış. Aşağıdaki derenin öteki yakasına, yola geçerken bir keçi görmüş. “Mübarek bu dereden geçiyorum ama beni yordun.” demiş sonra onu omzuna atmış. Tam sudan geçerken erkek mi kancık mı diye yoklayınca, onun ne olduğunu anlamış. Suda atmış onu. Koşarak kurtulmuş. “Koşarak canım buraya kadar geldi.” demiş. O gördüğü şey sudan geçemeyince keçi olarak çıkmış karşısına (KK7).

4.2.2.2.2.2. Cin II

Eskiden bu tepenin ardında benim anneannemlerin evleri varmış. Beyköy’den bir asker gelmiş. Askerin önüne civcivleri olan tavuk çıkmış. Civcivler bunun arkasına geçmiş, önüne geçmiş. Tavuk bir köpek olmuş bir başka bir şey. Askeri kendi köyüne kadar kovalamışlar. Askerin yüreği yarılmış. Asker evine varınca bir su vermişler, asker orada ölmüş. O zaman araba yokmuş yolda koşarak gidince tepelleş olmuş (KK7)

4.2.2.2.3. Cin III

Bizim evin karşısında çeşme var. Eskiden orada hep bir şeyler gördüklerini söylerlerdi. Bizim keçiler var, kaybolmuş. Annem eltisiyle birlikte aramaya gitmiş. Akşam, seher zamanı gün batımı gibi bir zaman görmüşler. Biz peşinden gidiyoruz o bizim karşıımızdan bize bakıyor, görünüyor, tam yanına gidince yok oluyor demişlerdi. Çan sesi duymuşlar (KK11).

4.2.2.2.4. Hacı Bektaş-ı Veli I

İmam Musa el-Kâzım torunlarından Ahmet Yesevi, Türkmenistan'da peygamberimizin postunu taşımış. Üç sefer hacılığa gitmiş. Hacı Bektaş Veli hacılıktan geldikten sonra:

-Anadolu'da bir kabile var Horasan erenleri, senin mekânın orası olacak, demiş.

-Oraya ben nasıl gideceğim? demiş. Sonra Hacı Bektaş kasabasına konmuş. Oraya güvercin olarak konmuş. İnsanları ikna etmeye gitmiş. Allah'a tapın gittiğiniz yol iyi değil diye. Buğday istemiş, buğday vermemişler. "Buğdayınız taş olsun." demiş, taş olmuş. Para istemiş "Vermeyenin parası pul olsun." demiş. Vermeyenlerin parası pul olmuş. Sonra oradaki insanlar:

-Biz sana inanıyoruz, demişler. "Bir parça toprağın üstünde hiç dağıtmadan iki rekât namaz kıalarsan sana inanırız." demişler. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, hiç dağıtmadan iki rekât namaz kılmış. Köy dutluk oluyor sonra. Köyün hâlâ yarısı dut veriyor tam on iki ay (KK2).

4.2.2.2.5. Hacı Bektaş-ı Veli II

Hacı Bektaş Veli, otuz altı bin evliya yetiştirmiş. Üç yüz altmışı türbede kendisine hizmet etmiş. Bunların içinde Sarı İsmail var, Cemal Baba var. Bir gün diyor ki Sarı İsmail'e:

-İsmail'im bugün günlerden perşembe ben Hakk'a yürüyeceğim, diyor. "Boz atlı birisi gelecek, sorgu sual sormayacaksınız. Direkt içeriye girecek benim cesedimi yıkayacak, kefenleyecek, ceviz tabuta koyacak." diyor. "Ben öldükten sonra bin

koyun, yüz sığır kesin, cenazeme katılanlara ikram edin.” diyor. Bu işlemler gerçekleşiyor. Boz atlı işlemlerini bitirdikten sonra dışarı çıkıyor. Boz atına binip gidiyor. Sarı İsmail diyor ki:

-Ben Hacı Bektaş Veli’yi çok iyi tanırım, kırk yıldır hizmet etmekteyim. Ben bunu hiç görmedim bu türbede, diyor ve arkasından koşarak gidiyor. Önüne geçiyor:

-Sen kimsin, ben seni hiç görmedim tanımıyorum, diyor. “Yüzünü aç.” diye ısrar ediyor. Boz atın üzerinden iniyor, yüzü peçeli ya peçesini açıyor Hacı Bektaş Veli’nin kendisi çıkıyor. Hemen Sarı İsmail secdeye kapanıyor.

-Ya Hünkâr’ım ben bu kadarını beklemiyordum senden, diyor. Hacı Bektaş Veli:

-İsmail’im biz ölmeyiz don değiştiririz, diyor (KK35).

4.2.2.2.2.6. Hacı Bektaş-ı Veli III

Hacı Bektaş Veli, okula başlamış. Bir gün Lokman Perende hocası okula gelmiş. Bakmış Hünkâr’ın sağında solunda iki kişi oturuyor. Şaşırmış bunlar kim diye. Hacı Bektaş Veli:

-Hocam yanındakiler kimler biliyor musun? Kim olduklarını bildir, demiş.

-Birisi Muhammet birisi Ali, demiş. Hoca şaşırmış. Lokman Perende Hoca’da Ahmet Yesevi tarafından özel olarak yetiştirilmiş evliyalardan. Hoca her gün abdest alırken Hünkâr’a ibrâğını veriyormuş.

-Git dışarıdan testiye doldur gel. Ben alacağım, diyormuş. Bir gün demiş ki Hünkâr daha küçük çocuk:

-Hocam, demiş. “Bir nazar etseniz de okulun içinden bir su çıkarsanız.” demiş.

-O kadarı bize ağır gelir, biz çıkaramayız.” demişler. Hacı Bektaş Veli küçük çocuk secdeye kapanıp:

-Ya Allah! demiş, okulun ortasından pınar çıkmış. O suyu görünce herkes şaşırmış (KK35).

4.2.2.2.7. Hacı Bektaş-ı Veli IV

Lokman Perende hacca gitmiş. Hacda demiş ki:

-Bugün günlerden arife benim evde pişi, lokma yapılıyor. Şimdi olsa da yesek. Lokman Perende'nin evinde de o gün pişi yapılmış. Hacı Bektaş Veli tepsiyi alıp:

-Biraz pişi doldurun buna, demiş. Herhalde kendisi yiyecek diye vermişler. Hacı Bektaş Veli, hacca götürmüş. Dönüşte Lokman Perende'yi tüm halk karşılamış hacılığın mübarek olsun diye.

-Asıl hacı, Hünkâr, demiş. “Onu kut sayın çünkü hep benim yanımda namaz kıldı, kayboldu. İbadet etti kayboldu.” demiş (KK35).

4.2.2.2.8. Hacı Bektaş-ı Veli V

Bir gün Hacı Bektaş Veli yanında üç yüz altmış evliya varmış. Sarı İsmailler, Cemal Dedeler falan. Bunların bir kısmıyla köyün harmanına gitmiş. Köylünün üretmiş olduğu bakla, nohut gibi şeyler istemeye gitmiş. Eteğini açmış Hacı Bektaş Veli, köy halkına:

-Biraz bir şeyler verin, demiş. Onlar da:

-Bir şeyimiz yok, demiş.

-Bir şeyiniz olmasın, demiş. Onlar, Hacı Bektaş Veli gelirken ürünlerinin üzerini örtmüşler. “Gelip bizden bir şey istemesin, Hünkâr geliyor kapatın ürünleri.” demişler. Hünkâr'ımız türbesine dönmüş. Ertesi sabah köy halkı örtüleri bir açmışlar ki mercimek, buğday hepsi taş olmuş. Buğday mercimek gibi görünümlü ama taş gibi olmuş.

-Bunlar taş olmuş, demiş köy halkı. “Aman olursa olsun, evimizdeki altınlar bize yeter.” demişler. Hünkâr'ımıza bu beyan olmuş.

-Onlar da taş olsun, deyince altınlar da taş olmuş.

-Bir tanesi ne olacak bu mercimekler, bulgurlar, diye sormuş Hacı Bektaş Veli'ye. Hacı Bektaş Veli:

-Buğday bulanın oğlu olsun, mercimek bulanın kızı olsun. Bizi ziyarete gelenlere hediyemiz olsun, demiş. Şimdi oraya türbeye gittiğinde kadınlar eşelerler.

Hatta bizim komşu var gelininin oğlu olmuyordu. Buğday buldu geldi üç yıl önce iki tane oğlan torunu oldu. Ben de buğday buldum büyük oğlumun oğlu oldu. Adamın biri “Hadi canım, buğdaydan oğlan mı olur?” deyip yutmuş sonra adam hamile kalmış. Dokuz ay sonra günü gelmiş o ağrıdan bağırmış hep. Hünkâr’a sormuşlar o da:

-Ağrıdan bağırarak, demiş. “Siz karnını açın o çocukları alın içinden.” demiş. Adam ölmüş, karnını açmışlar çocukları almışlar. Onların soyuna Buğdayoğulları denmiş. Hala Ankara’da, Kırıkkale’de onların soyundan var. (KK35)

4.2.2.2.2.9. Hacı Bektaş-ı Veli ve Saru I

Kadıncık Ana’nın kayınbiraderinin adı Saru. Saru başından beri Hacı Bektaş Veli’ye hep iftira etmiş. Kırşehir kadısına gitmiş, Nurettin Hocaya:

-Kadıncık Ana’nın evine, kardeşimin evine bir evliya geldi yerleşti bunu oradan çıkaralım, yurdundan kovun, demiş. Hatta dedikodu yaymış “Evliya Kadıncık Ana’ya âşık oldu, onun için evinden çıkmıyor.” demiş. Hacı Bektaş Veli birkaç defa evliya olduğunu Saru’ya göstermiş ama o yine de kanaat getirmemiş, kötülük yapmaya devam etmiş. Hacı Bektaş Veli’ye:

-Bugün benim öküzlerime de bakacaksın, demiş. Hacı Bektaş Veli:

-Ben senin öküzlerine bakmam, demiş Saru’ya:

-Senin öküzlerini kurt, kuş yerse sorumlusu ben değilim, demiş bırakmış gitmiş. Onun öküzlerini de kurt, kuş yemiş. Saru köy halkına demiş ki:

-Benim öküzlerimin iki tanesini Hacı Bektaş Veli kurda kuşa yedirdi. Ya benim öküzlerimi ödeyecek veya iki tane öküz getirecek bana, demiş.

-Ben senin öküzlerini bana bırakma dedim, sen dinlemedin bana bıraktın gittin. Benim şahitlerim var, demiş Hacı Bektaş Veli. Kadıya şikâyet etmiş Saru. Hep birlikte gidelim bakalım olay yerine deyip Beştaşlar’ a gitmişler.

-Kim senin şahitlerin? diye sorunca taşları göstermiş Hacı Bektaş Veli. Herkes gülmüş taştan şahit mi olur diye.

-Ey taşlar! Dile gelin. Bana şahitlik edeceğinize söz vermediniz mi? Ben öküzleri bana bırakma kurt, kuş yerse sorumlusu ben değilim demedim mi? Siz de şahittiniz değil mi? demiş Hacı Bektaş Veli.

-Evet, sen öyle dedin, diye taşlar konuşmuş ve herkes Saru'nun yüzüne tükürmüş, lanet okuyup dağılmışlar (KK35).

4.2.2.2.10. Hacı Bektaş-ı Veli ve Saru II

Bir kış günü yerde kar varmış. Hacı Bektaş Veli:

-Düş önüme Saru, biraz meyve toplayalım, demiş.

-Bu kış gününde ne mevyesi ya, demiş Saru. Elma ağacının dibine gelmişler.

-Hadi Saru çık şu dala. Biraz elma indir de yiyelim, demiş Hünkâr.

-Ya ağaçta yaprak bile yok ne elması? demiş Saru.

-Tamam Saru sen aşağıdan topla ben çıkayım, demiş Hünkâr.

-Ya Allah, bismillah! diyerek ağaca yapışmış Hünkâr, ağaç anında elmaları çiçeklenmeye başlamış. Hacı Bektaş Veli aşağıya bir bir elma atmaya başlamış, Saru da topluyormuş. Demiş ki:

-Saru ağaca bak, göster. Hangi elmayı beğeniyorsan onu atayım sana, demiş. Saru bakmış, Hacı Bektaş Veli'nin eteğinin altından her şey görünüyormuş. Mesanelerinin bir tanesinin kırmızı bir tanesinin beyaz gül olduğunu görmüş. Saru hemen secdeye kapanmış. Hacı Bektaş Veli ağaçtan inince ona yalvarmış. Hacı Bektaş Veli:

-Ben sana kaç defa gösterdim sen bana kanaat getirmedi. Saru senin böğrün şişsin, böğründen sarı sular aksın, diye beddua etmiş. Saru'nun soyundan gelenlerin böğründen sarı sular akmaya başladı mı kefenlerini hazırlıyorlarmış ölüm yaklaştı diye (KK35).

4.2.2.2.11. Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlâna

Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli'yi yemeğe çağırır Konya'ya. Yemeklere bilerek tuz atmazlar. Yemekler yenildikten sonra Hacı Bektaş Veli:

-Bu yemeklerin niye tuzu yok? der. Cevap olarak:

-Hünkâr'ım, bir nazar etseniz de bir yerlerden tuz çıkarsanız, derler. Hacı Bektaş Veli:

-Yarın gidin falan dağı kazın orada tuz çok. Bizden sonra bize inanların da çerağlarının dibine görgü olsun, der. İşte şimdiki tuz oradan kalır. (KK35)

4.2.2.2.12. Hz. Ali I

Hz. Ali Efendi'miz bir gün cenge gidiyor. Savaşa yani. Düldül'le mezarlıktan geçerken hızlı geçmiş. Düldül Hz. Sallallahu Efendi'mizden davacı olmuş. "Ben savaşta hiç yorulmadım, Ali beni mezarlıktan geçerken yordu." diye. Ertesi gün yine savaştan geliyor. "Ya" diyor. "Beni" diyor "Hz. Peygamber Sallallahu Efendi'ye şikâyet ettin." diye mezarlıkta durduruyor. O günde dünyadan terazi geçiyor (KK2).

4.2.2.2.13. Hz. Ali II

Sorgu melekleri gelmiş. Hz. Ali Efendi'miz de Düldül'le dinliyormuş. "Rabbin kim?" diye sormuş sorgu melekleri, karşıdaki bilmiyorum dedikçe vururmuş sorgu melekleri. Hep bilmiyorum demişler. Sorgu melekleri ölen kişiye:

-Hadi görmedin, bilmiyorsun hiç dünyada da bir şey duymadın mı? demiş. Ölen kişi:

-Bir yerde geçerken medet, mürvet diye duydum, diyor. O zamanlar Hz. Ali Efendi'mizin bir ismi de Mürvet. Hz. Ali bunu duyunca sorgu meleklerine:

-Bizim yüzü suyu hürmetimize bağışla, demiş (KK2).

4.2.2.2.14. Kadıncık Ana

İdris Hoca'nın hiç çoluğu çocuğu olmuyormuş. Hanımı da Fatma isminde bir kadın. Fakirlermiş zaten, topraktan bir evleri varmış. Hiç kimsenin misafir almadığı sakallı bir er kişi gelmiş bunlara. Buyur etmişler. Buyur etmesiyle beraber ambarında unlukta unu çoğalmış tuzlukta tuzu çoğalmış, yağı çoğalmış.

-Sen kimsin? diye sormuşlar misafire.

-Ben evveli Ali'ydim sonra oldum mor veli, demiş.

-Sen kimsin peki? demiş. Ben de diyor:

-Bir kadıncık. O zaman Hünkâr'ın burnu kanamış. Burnunun altına tepsi tutmuşlar.

-Ya kadıncık bunu dök, demiş misafir. Kadın dökse evinin önü harmanlık sürülen yer, mahalle kalabalık. Dökmemiş, burnunun kanını yutmuş.

-Ne yaptın onu kadıncık? diye sormuş kadında cevap vermiş. Cevabı duyduktan sonra ermiş:

-Sana üç tane oğlan evladı versin, demiş. İdris hocanın hanımının oradan üç tane oğlan evladı dünyaya gelmiş. Evlatları da şu an ki Hünkâr Hacı Bektaş Veli'de ocakzadelik, pirlık yapıyorlar. Veliddin Efendi, Celaleddin Efendi, Mahmut Bey. O sülale devam ediyor yani (KK2).

4.2.2.2.15. Tapduk Emre

Hacı Bektaş Veli, Horasan tarafından Anadolu'ya giriş yapmış. “Buraya bir evliya gelecek.” demişler. Tapduk Emre güvercin donuna girip arşa çıkmış. Bu topraklara öyle girmiş. Taşın üzerine konmuş. Karaca Ahmet'e:

-Bak bakalım gelmiş mi? demişler gözcü olduğu için. Karaca Ahmet bakmış herkes eşiyile oturuyor ama bir tanesi taşın üzerinde tek oturuyor.

-Eyvah, bu o zaman bu, demiş. Cem Sultan'ın yetiştirmiş olduğu bir evliyaya gitmişler.

-Sen gît bunu al gel, demişler. Şahin donuna girmiş yukarıdan saldırıya geçmiş. Güvercin silkelenip insan kılığına girmiş. Şahini gırtlğından yakalayıp bayılmış. Hacı Bektaş-ı Veli'yi karşısında görünce durmuş.

-Biz size masum güvercin donunda geldik, siz bize şahin donunda geldiniz, demiş. Bütün Orta Anadolu'nun evliyalarını karşısına dizmiş, bir tek Tapduk Emre gelmemiş.

-Bizim ocaklarımızda, kitaplarımızda böyle bir evliya yok, demiş Hünkâr için. Hacı Bektaş niye gelmediğini sormuş, öğrenmiş. Ertesi gün:

-Emre'yi bana getirin, demiş.

-Sen demişsin ki bize bildirilen böyle bir evliya yok. Sana bu nişanı kim verdi? diye Emre'ye sormuş.

-Yeşil perdenin arkasından bir avuç açıldı. Avucun içinde yeşil ben vardı. Şimdi görsem bile tanırım, demiş Emre. Hacı Bektaş Veli avcunu açınca yeşil beni görmüş. Hemen secdeye kapanmış Emre.

-Tapduk Hünkâr'ım, tapduk Hünkâr'ım, demiş. Oradan adı Tapduk Emre olarak kalmış (KK35).

4.2.2.2.16. Yunus Emre

Yunus Emre katırına ahlat sarıp Hacı Bektaş Veli'nin türbesine getirmiş. Hacı Bektaş Veli:

-Ne istiyorsun? demiş. O da:

-Benim çoluğum çocuğum aç. Ben buğday istiyorum, demiş.

-Sana nefes verelim, demişler. Nefes verelim demek gözünden perdeyi indirelim seni evliya yapalım demek. Yunus Emre:

-Yok. Ben nefesi ne yapayım. Ben nefes istemiyorum. Çoluğum çocuğum aç. Ben buğday istiyorum, demiş.

-Peki o zaman. Getirmiş olduğun meyvelerin çekirdeği kadar nefes verelim, demiş. Yine:

-İstemem, cevabını almış. Hacı Bektaş Veli:

-Tamam o zaman, buğday verin gitsin, demiş. Yunus Emre'nin katırına buğdayı sarmışlar. Beştaşların olduğu yere gelince Yunus Emre'nin aklı başına gelmiş.

-Eyvah. Ben ne yaptım. Bana nefes vereceklerdi halbuki bu buğday gelip geçici, demiş. "Ben aç mı kalacaktım? Geri döneyim, nefesi alayım." demiş. Geri dönmüş. Tabii Hünkâr'a ulaşmak o kadar kolay değil.

-Ben nefes alacağım, buğdayları geri veriyorum, demiş. Hünkâr'a sormuşlar. Hünkâr:

-O iş bitti, mühür bende değil. Tapduk Emre'ye gitsin. Onun nefesi onda, demiş. Tapduk Emre'ye gitmiş. Tapduk Emre Hünkâr'ın sağ kolu. Tapduk Emre:

-Bize hizmet et bakarız, demiş. Kırk yıl dağlardan odun çekmiş sırtında, hizmet etmiş. Kırk yılın sonunda Tapduk Emre, Yunus Emre'ye:

-Konuş Yunus, dile gel. Dilin açıldı, özün açıldı. Anlat, demiş. Yunus Emre öylece deyişler söylemeye başlamış (KK35).

4.2.2.2.3. Dinlik Efsaneler

4.2.2.2.3.1. Bektaş Dede I

Akhisar Beyoba'da Bektaş Dede Türbesi var. Almanya'dan, Yugoslavya üzerinden izne gelen bir vatandaşın arabasının benzini bitiyor.

-Ya koca Bektaş Dedem yetiş bana, beni buradan kurtar. Sana yedi yerden görünecek cami yaptıracağım, diyor. İki dakika sonra yaşlı bir ihtiyar bir çanta benzinle geliyor.

-Al oğlum bu seni istediğin yere götürür, diyor. Sonra o adam bütün mühendisleri topluyor. İzmir'den Manisa'ya inerken Sabuncubeli Dağlarından bile mühendislerle bakmışlar. Şimdi o cami yedi yerden görünüyor. Tek minare üç boylu, her yerden o cami görünüyor (KK35).

4.2.2.2.3.2. Bektaş Dede II

Beyoba'daki Bektaş Dede, Hacı Bektaş Veli'nin yetiştirmiş olduğu müritlerden. Birlikte çalıştığım arkadaşlarımla, eşimle birlikte türbeyi bir ziyaret edelim dedik. Hayır dua edelim dedik. Baktım türbenin kapısı kilitli. Asma kilit takmışlar. Ama evliyanın kapısı kilitli olmaz. Kadınlara:

-Gelin şuradan bir abdest alalım. Üstümüz başımız kirli tozlu, bir abdest alalım, tekrar gelelim, dedim. Biz abdest aldık, temizlendik. O sırada türbe tam karşımızda gelen giden de olmadı hiç. Tekrar türbenin kapısına gittik, kapıda kilit milit yok, açık.

-Gördünüz mü dedim, bizi pisliğimizle, tozumuzla, dumanımızla içeriye almadı. Ben böyle şeylere çok inanırım (KK35).

4.2.2.2.3.3. Cemevi

Bizim rahmetli dayı vardı. Rahmetli cemevine sarhoş gelmiş. Dedeye demiş ki:

-Kalk oradan, ben oturacağım. Dede:

-Yapma Ali, zararını görürsün, demiş.

-Ya sen kimsin bana zarar verecek? Kalk oradan, diye cevap vermiş. Dedeyi üzmüş. Peygamberimiz “Fatma’yı, Ali’yi üzen beni üzer, beni üzen Allah’ı üzer.” demiş. E dedeyi üzen Allah’ı üzer çünkü o da bir rehber, yol gösterici. Sana orada ibadet yaptırıyor. Dede üzölmüş. Ertesi saat dokuzda oğlu kuyuya düştü öldü. Bir hafta sonra da torunu öldü. Ondan sonra adam cemevine nasıl bağlandı. Ne perşembe günü ne senelik cemevini hiç boş bırakmaz (KK35).

4.2.2.2.3.4. Sarıkız

Sarıkız’ın babası Ayvacık’tan Altınoluk Çökelek köyüne gelmiş. Sarıkız, köyün güzel kızlarından. Sarıkız’ın babası hacca gider. Giderken de köye benim kızıma sahip olun diye tembih eder. Babası hacca gidince kızı isterler. Kızda kimseyle evlenmek istemez. Babası hacdan gelinceye kadar kıza iftira ederler. Babası hacdan dönünce derler ki işte senin kötü yola düştü, şu suçu işledi. Şu kişiyle bir hayat yaşadı, yapılacak durum belli derler. Ya öldüreceksin ya da azat edeceksin. O da öldürmeye kıyamaz alır Kazdağı’nın tepesine götürür. Azat edip gelir, nasıl olsa burada kendiliğinden ölür diye hesap etmiş. Bayramiç’ten gelenler atla, eşekle geliyormuş. Bayramiç’ten Edremit’e gelenler anlatıyorlarmış.

-Ya bizim Kaz Dağları’nda kazlar var. Bizim tarlalarımıza, ektiklerimize, bağımıza, bahçemize çok zarar veriyor. Ama başında bir kız çoban var eteğine küçük çakıl taşları toplamış bir atıyor örgü oluyor, demişler. Sarıkız’ın babası kulak veriyormuş bu anlatılanlara. Şüphelenmiş, Kaz Dağları’na çıkmış kızını bulmak için. Kızını buluyor. Kızı:

-Hoş geldin baba, demiş.

-Hoş bulduk kızım, ben bir abdest alacağım, demiş. Babasının üzerinden eğilmiş, güneşi kapatıp gölge olmuş. Denizden testiği doldurmuş babasının abdest

alması için. Babası abdest alırken kızım bu tuzlu demiş. Babası kızının erdiğini gölge edince anlamış. Kız topuğuyla taşa vuruyor. Taştan pınar su çıkıyor, tatlı su. Abdestini alıyor, hiçbir şey demeden ağlayarak geri dönmüş. Çökelek Köyüne:

-Siz benim kızıma iftira ettiniz, soyunuz kurusun, diyor. Çökelek Köyünde nüfus bitmiş şimdi. Hiç canlı kalmamış, terk edilmiş köy (KK35).

4.2.2.3.5. Zeynel Dede I

Bizim burada Zeynel Dede var. Adını da cemevine vermişler. Cem sürdürüyormuş. Jandarmalar basmış, o zamanlar kaçak ibadet ediyorlarmış. Jandarmalar kapıyı açıyor bir bakıyor kapıkulu çoban olmuş, diğerleri hepsi koyun. Dedenin altında ay yıldızı görmüşler. On iki dilimli sarığı görmüşler. Ondan Zeynel Dedeye çok büyük inanç var (KK35).

4.2.2.3.6. Zeynel Dede II

Manisa Kuyucak kasabasında mezarlığın içerisinde Zeynel Dede Türbesi var. Beş tane askere gitmeye hazır genç arabaya binmişler, içmişler, içmişler Zeynel Dede'nin türbesine gelmişler. Bir tanesi hariç dördü de türbeyi tekmeleyip küfretmişler.

-Burada yatıyorsun, senin kime ne faydan var? Evliyaysan, ermişsen bize ne olduğunu göster, demişler. Bakalım bize zarar verebiliyor musun? demişler. O zamanlar çift katlı otobüsler vardı şehirlerarası. O beş arkadaş bu işlemi yaptıktan sonra eğlenmeye Manisa'ya gidiyorlarmış beyaz Toros arabayla. Çift katlı otobüsün altına girmişler arabayla. O Zeynel Baba'nın türbesine küfretmeyen, tekme atmayanın burnu bile kanamamış diğer dördü feci şekilde can vermiş. O kazada ölen çocuklardan birinin babası Zeynel Dede'nin türbesini yaptırdı sonradan. Köyde eksik bir şey olunca hemen o tamamlıyor. Bu gibi şeyleri görenler oraya daha çok bağlanıyorlar (KK35).

4.2.2.3.7. Telli Doğan

Biz 1826'lara kadar çadırlarda yaşamışız. Buraya on dört hane gelmiş Kocabük Balya'ya bağlı. İvrindi, Soğanbükü köyünden gelmişler. Cenazeler ortak mezarlığa

gidiyormuş yani. Ortak mezarlıkta Turplu'da. Oranın adına da Koca Mezar diyorlar. Aktarma, Narlı, Turplu, Deliklitaş dört beş köyün mezarlığıymış orası. 1826'da iskân etmeden önce orada Telli Doğan isminde bir derviş geziyor. Daha önce hiç evlenmemiş, çoluğu çocuğu yok. Bir gün çadırdakilere:

-Kurban kesin, demiş. Çadırdakilere: biri de:

-Ulen! demiş canın et mi istedi, ne kurbanı, demiş. O da bunlar benim sözüme bakmadı diyerek "Ben kendime bir yurt bulacağım, ölürsem kendimi oraya gömdüreceğim." demiş. Giderken Aktarma köyüne:

-Buradan kalkın hastalık gelecek, demiş. Onlar da bunun sözüne bakıp, "Bu hastalık geleceğini nereden bildi acaba, bunun sözü doğru mudur?" deyip oradan kalkmışlar. Derviş buradan bir gitmiş Bergama'nın Madra Dağı'na kadar. Madra Dağı'na varmış.

-Eyyy cemaat! Benim sesimi kim duyarsa ben oraya geleceğim, demiş. Yaylalara sormuş:

-Benim sesimi duydunuz mu, köye sormuş, mahalleye sormuş. Hiç kimse "Duyduk." dememiş. Gerisin geri gelmiş çadırhaneye.

-Benim sesimi duydunuz mu komşular, demiş.

-Tepedeydin, çadırın az güneyinde, niye bağırıyordun? demişler. Bağırıldığı yer halbuki Bergama'nın Madra Dağı'yı. Öyle dedikleri için,

-Beni buraya gömün, demiş. Hastalık gelecek, çoluk çocuğunuza dikkat edin, mezarlığa koymayın, demiş. Mezarlığı o adam kurdurmuş. Kimi kimsesi yok ama ne türbe yaptıran var ne de başka bir şey. Orada bizim çocukluğumuza kadar mum yakıp dilek dilerlerdi. "Derviş, benim hayvanlarım üremiyor ya da nazara geldi." diye oraya gidip mum yakarlardı, dilek dilerlerdi. Hayvan iyileşirdi. Şimdi o derviş tanıyan yok (KK2).

4.2.2.2.3.8. Hasan Baba I

Hasan Baba'nın kardeşi var Çırpılı Dede derler. Hasan Baba ayakkabı tamircisiymiş, kunduracı. Bir gün kardeşi Çırpılı Dede yanına ziyarete gelmiş. Bir kadın müşteri kadın gelmiş. Ayakkabısını Hasan Baba ayağının önüne koymuş.

Müşteri ayakkabısını giyerken dizkapağından aşağısı tabii biraz görünmüş. Çırpılı Dede mendilin içerisinde süt getiriyormuş. O mendilden süt damlamıyormuş. Yani o kadar nurlu, temiz bir insan. Asıyormuş askıya mendilin içindeki sütü. Hasan Baba kadına ayakkabıyı giydirirken kadını bacağına görmüş Çırpılı Dede, bozulmaya, etkilenmeye başlamış. Süt damlamaya başlamış o zaman. Hasan Baba, Çırpılı Dede'yi uyarmış.

-Amaç dağda ermek değil, insan içinde ermek kendine gel, demiş. “Mekânın yerin olmasın buralarda.” demiş. Çırpılı Dede'nin de mekânı dağ başında şimdi (KK35).

4.2.2.2.3.9. Hasan Baba II

Hasan Baba'nın kardeşi Çırpılı Dede var. Sayaları varmış. Hasan Baba ayakkabı tamircisi, kâmil insan. Kardeşi bez torbasında süt götürmüş ona. Bir kadın gelmiş dükkâna. Çırpılı Dede kadının bacağına görünce bezdeki süt, tıp tıp tıp diye damlamaya başlamış. Hasan Baba kardeşini:

-Ne yapıyorsun? diye uyarmış. “Kendine gel, zihniyetini bozma.” demiş. (KK42)

4.2.2.2.3.10. Hasan Baba III

Hasan Baba'nın kendisi ayakkabı tamircisi ama Hünkâr Hacı Bektaş'a bağlı. İbadetlerini Alevilik üzerine yaparmış. Ta Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi görmeye gidermiş. Gittiğini de kimse görmezmiş. Kardeşi Karegedik tepesinde keçi güdermiş. Kardeşi Çırpılı Baba bir gün Hasan Baba'nın dükkanına gitmiş.

-Birader, demiş Hasan Babaya. “Eriştin ben.” demiş.

-Eriştiysen bakalım sen mi eriştin ben mi eriştin? demiş Hasan Baba. “Keçilerin sütünden iki bez süt getir.” demiş. “Kendine de getir bana da getir.” Beze koymuş sütü damlamamış. Dükkânın başucuna asmışlar onu. Hasan Baba'ya bir kadın ayakkabısını tamir ettirmeye gelmiş. Çırpılı Baba'nın kalbi bozulmuş bu kadına. Hasan Baba:

-Birader bu dağda çobanlık yapmaya benzemez. Kendine gel, demiş. Hasan Baba'nın mezarının olduğu yeri 56'ya kadar belediye dağıttı. 56'dan sonra mezarını yaptırdılar. Çarşının içinde öyle kaldı. (KK2)

4.2.3. Fıkralar

Şükrü Elçin'in "Umumiyetle gerçek hayat hâdiselerinden hareketle 'hisse' kapılmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, mensur hikâyelere *fıkra* adı verilir." (2004, s. 566) şeklinde tanımladığı fıkrayı Erman Artun çok geniş bir coğrafi alan içinde oluşmuş ve binlerce yıldır sözlü gelenekte yaşayan halk edebiyatı ürünleri şeklinde tanımlamıştır (2008, s. 145).

Fıkrayı müstakil bir tür olarak tanımlayan Dursun Yıldırım, hikayelerin özünü, hayattan alınmış olay veya tam bir fikrin oluşturduğunu, kısa ve yoğun anlatımlı, beşeri kusurlarla toplumsal ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çarpıklıkları, zıtlıkları, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir alay yoluyla yansıtan, genellikle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış bir tür olarak ifade etmektedir (1999, s. 2-3).

4.2.3.1. Fıkraların İncelenmesi

Fıkraların ve nükteli hikayelerin çeşitlenmeleriyle ilgili olarak Boratav bu anlatı türünü şu bölümlere ayırmaktadır:

1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar. Bu tipler ya ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişilerdir (Bekri Mustafa, İncili Çavuş vb.) ya da özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişilerdir (Bektaşî, Yörük, Tahtacı vb.).

2. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar (karı-koca, çocuklarla ana-baba, uşak-efendi vb.) ve şaşırtıcılığı ve eğlendiriciliği sadece açık saçık olmaktan gelen fıkralar da bu bölüme girer (1969, s. 93).

Araştırma sahasında görüşülen kaynak şahıslar Bektaşî fıkrası ya da Çepni fıkrası olarak sınıflandırabileceğimiz bir örnek vermemişlerdir.

4.2.3.2. Fıkra Metinleri

4.2.3.2.1. Deli

Akıl hastanesini boşaltıyorlarmış. En akıllılarını şehirlerarası uçakla nakledeceklermiş. En akıllısına demişler ki:

-Uçak havalanıncaya kadar bunlara sahip ol, tamam mı? demişler.

-Tamam, demiş. Uçak havalanmış görevliler içeriye girmiş. Bir bakmış akıllı seçtikleri, liderlik yapmalarını istedikleri adam uçağın içini süpürüyor arkadaşları yok.

-Ne yapıyorsun? demişler.

-Yerleri temizliyorum, uçağın içini süpürüyorum, demiş.

-Arkadaşların nerede? diye sormuşlar.

-Vallahi toz yutmasınlar diye hepsini dışarı attım, demiş (KK35).

4.2.3.2.2. Kurbağa

Bir gün bir sürü kurbağa yolda giderken iki tanesi yoldaki çukura düşmüş. Bir kurbağa:

-Oradan çıkmanın imkânı yok, çok derin kuyu, demiş. Kuyuya düşen kurbağalardan biri zıplamaya çalışarak çıkmayı başarmış. Diğer kurbağa ise öylece onu izliyormuş. Kurbağa zıplamış zıplamış en sonunda başarmış. Arkadaşlarını dinleyememiş çünkü o sağırmış (KK38).

4.2.3.2.3. Geçim

Nasreddin Hoca'ya sormuşlar.

-Karınla niye geçinmiyorsun? diye. Hoca:

-Geçinmekte gözüm yok da ondan, demiş (KK45).

4.2.3.2.4. Ahir Zaman

Nasreddin Hoca'ya sormuşlar.

-Hocam, demişler. “Sen çok hocasın. Ahir zaman ne zaman?” Hoca da:

-Benim eşim öldü mü ahir zamanın yarısı, demiş.

-Tamamı ne zaman? diye soranlara da:

-Tamamı da ben ölünce, demiş (KK2).

4.2.3.2.5. Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca'nın üç keçisi varmış. Nevşehir'de yaylaya kapı yapıyormuş.

-Ne yapıyorsun Hocam? diye sormuşlar.

-Koyunlara saya yapıyorum, demiş. Etrafa hiçbir şey yapmadan sadece kapısını yapıyormuş ama. Üç tane keçisini oraya koymuş. Keçisinin biri kısır çıkmış. Birinin de oğlağı ölmüş. Biri kalmış.

-Ne oldu Hoca? demişler. Koca saya sen üç tane koydun, bir tane yavru var.
Hoca:

-Onlar döldür döştür. Kimi doğar, kimi ölür, demiş (KK2).

4.2.3.2.6. Parayı Veren Düdüğü Çalar

Bir gün Nasreddin Hoca pazara doğru yürüyormuş. Karşısına dört çocuk gelmiş. Dört çocuk hocadan düdük istemiş. Bir çocuk düdük parasını vermiş. Hoca pazardan dönerken bir çocuğa düdüğü vermiş. Çocuklar:

-Hocam, bizim düdüğümüz nerede? diye sormuşlar. Hoca da:

-Parayı veren düdüğü çalar, demiş (KK3).

4.2.3.2.7. Tesbih

Bir gün Nasreddin Hoca'nın tesbihi ortadan kaybolmuş. Komşularına:

-Komşular benim tesbihimi gördünüz mü? demiş. Komşular:

- Aman Hocam, nasıl görelim tesbihi? demiş. Hoca da:

-Ya hu! Evimde değil. Aradım didik didik her yeri. Hanıma da sordum. Kimse bilmiyor, demiş. Komşulardan bir tanesi:

-Ya Hoca, ne yapalım senin tespihini, tespih işte tespih! Alışırın kaybolur, demiş. Bir gün komşulardan birisinin tespihi yine kaybolmuş. Hocaya:

-Hocam, tespihim kayboldu. Bana yardım eder misiniz? demiş. Hoca da:

-Sen bana yardım etmedim. Tespih işte kaybolur dedin. Ben de sana yardım etmeyeceğim, demiş. O günden sonra hoca komşusuna küskün küskün kalmış. Komşusuyla barışmaya karar verince ikisi de mutlu mesut hayat yaşamışlar (KK38).

4.2.3.2.8. Kazan Doğurdu

Bir gün Nasreddin Hoca, komşusundan bir kazan istemiş. İşini bitirince kazanın içine küçük bir tencere koyup geri vermiş. Kazan sahibi tencereyi görünce:

-Bu nedir? diye sormuş. Hoca:

-Müjde! Kazanın doğurdu, demiş. Bu haber komşusunun hoşuna gitmiş ve kazanını almış. Hoca yine bir gün komşusundan kazanı istemiş. Ama bu sefer iade etmemiş. Sahibi bir süre bekleyip kazanın gelmediğini görünce, hocanın evine gidip kazanı geri istemiş. Hoca:

-Sizlere ömür, kazan öldü! demiş. Komşusu şaşırılmış:

-Aman Hocam! Hiç kazan ölür mü? deyince Hoca:

-Kazanın doğurduğuna inanıyorsun ama öldüğüne mi inanmıyorsun? demiş (KK3).

4.2.4. Türküler

Türkü, anonim halk edebiyatının en yaygın türlerinden birisidir. İlk söyleyenleri başlangıçta belliyken zamanla halka mal olan ürünler anonimleşerek halkın duyuşu, görüşü, tercümanı olmuşlardır. Türküler, halkın iç dünyasını yansıtan ve bütün hayatını kucaklayan edebî ürünlerdir. Türkülerde değişmez bir şekil ve ölçü

olmamasıyla beraber en bariz özellikleri nakarata sahip olmalarıdır (Öztelli, 2002, s. 12).

Boratav, Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin çeşidini göstermek için en çok kullanılan adın türkü olduğunu belirtirken (1969, s. 162) Hikmet Dizdaroğlu, türkülerin ezgili bir şekilde söylenen bir tür olduğuna değişmiş ve bu konuyla ilgili olarak “Bir ezgiyle söylenen her türlü manzum parçalar halkça türkü kabul edilir.” ifadelerinde bulunmuştur (1969, s. 103). Öcal Oğuz, türkünün Türklere ait ezgiler olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (2001, s. 16).

4.2.4.1. Türkülerin İncelenmesi

Geçmişten günümüze kadar yapılan türkü tasniflerinde eksiklikler olduğunu belirten Doğan Kaya, türkülerini üç ana başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar:

- a. Yapılarına Göre Türküler
- b. Konularına Göre Türküler
- c. Ezgilerine Göre Türküler (1999, s. 138-140).

Araştırma sahasından derlediğimiz türkülerin pek çoğu erkeklerin çekingen yaklaşımları sonucu kadınlardan derlenmiştir. Günümüzde eskisi kadar çok çok türkü söylemediklerini belirten kaynak şahıslarımız eskiden tarlada çalışırken ve kına gecelerinde çok fazla türkü söylediklerini ifade etmişlerdir (KK7, 11, 33).

Karesi Çepnilerinden derlenen türküler içeriklerine göre şu şekilde tasnif edilmiştir.

- a) Olay Türküleri
- b) Kına Türküleri
- c) Gurbet ve Ayrılık Türküleri
- ç) Aşk ve Seveda Türküleri

Derlenen türkülerden iki tanesi *olay türküleri*, on tanesi *kına türküleri*, iki tanesi *gurbet ve ayrılık türküleri*, üç tanesi de *aşk ve seveda türküleri* bölümüne dahil edilmiştir.

4.2.4.2. Türkü Metinleri

4.2.4.2.1. Olay Türküleri

4.2.4.2.1.1. Türkü I

Evimizin oğlu hazır

Yanıyor fasır fasır

Sür şoför arabayı

Bizim yol Balıkesir (KK33)

4.2.4.2.1.2. Türkü II

Karşıdaki oturan

O da bizim patron

Ellerimiz yarıldı

Kına getir patron (KK33)

4.2.4.2.2. Kına Türküleri

4.2.4.2.2.1. Kına Türküsü I

Dere geliyor dere yalelel yalelel

Kumunu sere sere yalelellim

Al beni götür dere yalelel yalelel

Yârin olduğu yere yalelellim

Amanın aman aman

Zamanın zaman zaman

Bizim düğün ne zaman yalelellim

Amanın aman aman

Zamanın zaman zaman

Bizim düğün ne zaman yalelellim (KK45)

4.2.4.2.2.2. Kına Türküsü II

Köprüden geçti gelin

Köprüden geçti gelin

Saç bağı düştü gelin di loy loy

Hâlden bilmez di loy loy

Söz anlamaz ne fayda

Eğil bir yol öpeyim

Eğil bir yol öpeyim

Gençliğim geçti gelin di loy loy

Hâlden bilmez di loy loy

Söz anlamaz ne fayda

Köprüden geçemiyom

Köprüden geçemiyom

Az doldur içemiyom di loy loy

Hâlden bilmez di loy loy

Söz anlamaz ne fayda

Sen benden geçtin ama

Sen benden geçtin ama

Ben senden geçemiyom di loy loy

Hâlden bilmez di loy loy

Söz anlamaz ne fayda (KK45)

4.2.4.2.2.3. Kına Türküsü III

Kınayı getir aney

Kınayı getir aney

Parmağım batır aney

Parmağım batır aney

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Koynunda yatır aney (KK45)

4.2.4.2.2.4. Kına Türküsü IV

Zeytinin yaprağı yeşil

Aman da bir yar elinden

Altında kahve pişir

Yandım bir yar elinden

Beni sana vermezler de

Aman da bir yar elinden

Aklın başına devşir de

Yandım bir yar elinden

Yar eli yar elinden

Koy beni sallanayım da
Aman da bir yar elinden
Zülfünün telinden
Oy nerelere gidem elinden
Yar eli yar elinden

Koy beni sallanayım da
Aman da bir yar elinden
Zülfünün telinden
Oy nerelere gidem elinden
Yar eli yar elinden (KK45)

4.2.4.2.2.5. Kına Türküsü V

Oy tombulum tombulum
Yoldan geldim yorgunum
Eller ne derse desin
Yar ben sana vurgunum

Bebek girmiş yaşına
Şapka ister başına
İsmarladım gelecek
Bu haftanın başına (KK11)

4.2.4.2.2.6. Kına Türküsü VI

Bir dalda iki kiraz
Biri al biri beyaz

Eğer beni seversen

Mektubumu sıkça yaz

Sallasana sallana mendilini

Akşam oldu göndersene sevdiğini

Sallasana sallana mendilini

Akşam oldu göndersene sevdiğini

Bir dalda iki ceviz

Biri derya biri deniz

Sen orada ben burada

Ne bet kaldı ne beniz

Sallasana sallana mendilini

Akşam oldu göndersene sevdiğini

Sallasana sallana mendilini

Akşam oldu göndersene sevdiğini (KK11)

4.2.4.2.2.7. Kına Türküsü VII

Bir fırın yaptırđım doldurdum ekmekleri

Gel beraber yiyelim yaptırđım börekleri

Evreşe yolları dar daaar

Bana bakma benim yârim yârim vaar

Sırtındaki yeleği ben örmedim mi yârim

Kızlarla konuşurken ben görmedim mi yârim

Evreşe yolları dar daaar

Bana bakma benim yârim yârim vaar

Yeleğimin içinde mavi boncuk nazarlık

Benim yâre hediyem bi ufacık nazarlık

Evreşe yolları dar daaar

Bana bakma benim yârim yârim vaar

Evreşe yolları dar daaar

Bana bakma benim yârim yârim vaar (KK11)

4.2.4.2.2.8. Kına Türküsü VIII

Ayakkabı giyerim üstü güzel olursa

Ayakkabı giyerim üstü güzel olursa

Kaynanamı severim oğlu güzel olursa

Kaynanamı severim oğlu güzel olursa

Oy narin narin narin askerdir benim yârim

Oy narin narin narin askerdir benim yârim

Şu dağlar izin vermez ne yapalım biz yârim

Şu dağlar izin vermez ne yapalım biz yârim

Dolmuş geliyor dolmuş dolmuşun rengi solmuş

Dolmuş geliyor dolmuş dolmuşun rengi solmuş

O dolmuşun içinde benim askerim gelmiş

O dolmuşun içinde benim askerim gelmiş

Oy narin narin narin askerdir benim yârim

Oy narin narin narin askerdir benim yârim

Şu dağlar izin vermez ne yapalım biz yârim

Şu dağlar izin vermez ne yapalım biz yârim

Tepsiye fincan koydum içine mercan koydum

Tepsiye fincan koydum içine mercan koydum

Gözün aydın gaynanam senin gelinin oldum

Gözün aydın gaynanam senin gelinin oldum

Oy narin narin narin askerdir benim yârim

Oy narin narin narin askerdir benim yârim

Şu dağlar izin vermez ne yapalım biz yârim

Şu dağlar izin vermez ne yapalım biz yârim (KK11)

4.2.4.2.2.9. Kına Türküsü IX

Sırtındaki yeleşti

Ben örmedim mi

Kızlarla konuşurken

Ben görmedim mi

Denizin boylarında

Parası olan gezer

Yar üstüme yar sevmiş

Benden neresi güzel (KK6)

4.2.4.2.2.10. Kına Türküsü X

Yoğurt koydum dolaba ellere vay

Yoğurt koydum dolaba ellere vay

Bugün başım kalaba ellere vay

Seni doğuran ana ellere vay

Olsun bana kaynana

Olsun bana kaynana ellere vay

Olsun bana kaynana

Olsun bana kaynana ellere vay (KK1)

4.2.4.2.3. Gurbet ve Ayrılık Türküleri

4.2.4.2.3.1. Türkü I

Asker oldum gidiyim

Asker oldum gidiyim

Yârim bana ne diyin

Ne diyosan da söyle

Ben yoluma gidiyom (KK14)

4.2.4.2.3.2. Türkü II

Hey on beşli on beşli

Tokat yolları taşı

On beşliler gidiyor

Kızların gözü yaşlı

Aslan yârim kız senin adın hediye

Ben dolandım sen de dolan gel beriye
Fistan aldım en dazesı on yediye
Ben dolandım sen de dolan gel beriye
Aslan yârim kız senin adın hediye (KK3)

4.2.4.2.4. Aşk ve Sevda Türküleri

4.2.4.2.4.1. Türkü I

Teptim tekerlendi
Üstü şekerlendi
Olmaz olsun senin gibi yar
Hayatımız geçti
Sen dul kaldın ben bekar (KK33)

4.2.4.2.4.2. Türkü II

Ay doğar aşar gider
Ay doğar aşar gider
Günler gelir şaşar gider
Gel gidelim nazlı yârim
Buralarda durmayalım (KK14)

4.2.4.2.4.3. Türkü III

Bu dere baştan başa
Kunduram kaydı taş a
Kunduramı alırken
Nazlı yârim çıktı karşıma

Bu derenin uzununu
Kıramadım buzunu
Aldım Çerkez kızını
Çekemedim nazını (KK14)

4.2.5. Ağıtlar

İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığı kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli ve düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere *ağıt* adı verilmektedir. Ağıt söyleyenler için *ağıtçı* sözü yaygınlaşmış ve *ağıt yakmak* deyiimi türemiştir (Elçin, 2004, s. 290).

Orhun Abideleri'nde *sığıt*, *sığıtçı*, *yog*, *yogçı*, *yuglamak*; Dede Korkut Hikayeleri'nde *ağlamak*, *buzlamak*, *buzaltmak* gibi kelimelerle karşılanan ağıt geleneği, Türklerin bulunduğu bütün tarih ve coğrafyalarda mevcuttur (Kaya, 1999, s. 245). Türklerin eski geleneklerinden olan ağıt yakma geleneğinin araştırma sahasında zayıflayarak kaybolduğu kaynak şahıslarımız tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bizde şiir şeklinde ağıt yakan, beste yapacak kimse yok artık. Gelenekler battı artık.” (KK2)

“Sünni kardeş gibi gözlerinden yaş dökülür. Herkes ‘Ah annem seni böyle görmek istemezdim.’ diyor. Zaten şimdi ağıtçı yok. Eskiden bizim çocukluğumuzda ağıtçılar vardı. ‘Anneciğim, babacığım’ diye ağlıyorlardı. Şimdi gözümüzden yaş dökülür, baş sağlığı dileriz. ‘Annem öldü gitti, yerinde dinlendirsin Allah, ıstırabından kurtuldu.’ diyorlar artık.” (KK22)

4.2.5.1. Ağıtların İncelenmesi

Ağıtların genellikle sekiz heceli dörtlüklerle icra edildiğini ve kafiye düzenlerinin farklılık gösterdiğini belirten Kaya, ağıtları şu şekilde tasnif etmiştir:

- a. Yapılarına Göre Ağıtlar
- b. Konularına Göre Ağıtlar
- c. Söylendiği yerlere Göre Ağıtlar (1999, s. 261- 262).

4.2.5.2. Ağıt Metinleri

4.2.5.2.1. Ağıt I

Evimin süpürmesi

Yüklüğümün kınalı kaşığı

Penceremin perdesi

Ay kızım neden gittin beni bıraktın? (KK12)

4.2.5.2.2. Ağıt II

Ah annem!

Annem seni böyle görmek istemiyordum.

Annem nasıl?

Sana doymadım.

Kara yeller doysun annem.

Gitmez yollara gittin

Geri dönmezsin annem

Köşelerin boş kaldı annem (KK22)

4.2.6. Mâniler

Mâniler, anonim halk edebiyatının en yaygın türü olarak bilinmektedir. Genellikle dört mısradan oluşan mâniler, yedili veya sekizli hece ölçüsü ve aaxa kafiye şemasına sahiptir. Pek çok konuda söylenmiş olan mâniler şekil olarak düz ve cinaslı olarak ikiye ayrılmaktadır (Elçin, 1990, s. 7-8).

Doğan Kaya, az sözle çok anlamın ifade edildiği, sevda konusu başta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlüklere sahip anonim şiirlere mâni dendiğini ifade etmiştir (1999, s. 10).

Boratav, mânileri *konularına* ya da *söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara* göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a) Niyet, fal (yorum) mânileri
- b) Sevda mânileri
- c) İş mânileri
- ç) Bekçi ve davulcu mânileri
- d) İstanbul’da bazı sokak satıcılarının mânileri
- e) İstanbul Meydan Kahvelerinin cinashı mânileri
- f) Doğu Anadolu’da hikâye mânileri
- g) Mektup mânileri (1969, s. 190- 192).

Mânilerin daha çok kadınlar tarafından söylendiğini belirten Hikmet Dizdaroğlu, halk arasında mâni söylemek için *mâni yakmak*, *mâni düzmek*, *mâni atmak* deyimlerinin kullanıldığını, mâni söyleyenlere de *mânici*, *mâni yakıcı*, *mâni düzücü* dendiğini belirtmiştir (1969, s. 67).

Ramazan ayında bekçi ve helasacıların yanı sıra sokak satıcıları, niyete ve fala bakan kızlar, semai kahvelerinde âşıklar ve mahalli sanatçılar, Hıdırellez ve Nevruz’a katılan insanlar, saya gezenler, imeceye, sıra gecelerine, düğünlere ve eğlencelere katılanlar vs. tarafından söylenen mâniler dinlenme yoluyla nesilden nesile aktarılmaktadır (Kaya, 1999, s. 18).

Karesi Çepnilerinden altmış sekiz adet mâni derlenmiştir. Mâniye *deyiş* adını da veren Çepniler, mânilerde genellikle aaxa ve axax kafiye şemalarını kullanmaktadırlar. Ölçü olarak yedili hece ölçüsü kullanılmaktadır ancak bazı mânilerde hece sayısı sekiz veya ona çıkabilmektedir. Hacim olarak genellikle dörtlükler halinde söylenen mâniler bazen iki, bazen beş, bazen de yedili mısralar halinde icra edilmiştir. Araştırma sahasında seymenler tarafından icra edilen mânilerin genellikle beşli mısralar halinde icra edildiği, son mısranın da “Hayde hayde haydee!” şeklinde bir nida olduğu tespit edilmiştir.

Tarlada çalışırken, nişanda ve kına gecelerinde kadınlar; düğün günü gelini almaya giderken bayraktar ve seymenler tarafından icra edilen mânileri söyleme geleneği herkes tarafından bilinmektedir.

4.2.6.1. Mâni Metinleri

1) Ak güvercin olaydım

Yol üstüne konaydım

Gelip geçen yolcudan

Ben yârimi soraydım (KK45)

2) Akşam oluyor akşam

Akşamlarda konuşam

Oğlan sana varmazsam

Mendilim olsun nişan (KK34)

3) Aktır minarenin yapısı

Kibleye bakar kapısı

Arkadan gelir

Yârin kokusu (KK 4, 5)

4) Aktır minarenin yapısı

Kibleye bakar kapısı

Burnuma gelir

Sevdiğimin kokusu

Hayde hayde haydee (KK15)

5) Aldık kızınızı

Yırttık bezinizi

Bir daha görmesin

Yüzümüz yüzünüzü (KK4, 24, 35)

6) Alıç alıca benzer

Kılıç kılıca benzer

Bizim köyün kızları

Dünya güzeline benzer (KK4, 24)

7) Altınım var bir tane

İpinden ayırmayın

Vurun öldürün beni

Yârımden ayırmayın (KK34)

8) Armut dalda bir iki

Saydım saydım on iki

On ikinin içinde

En güzeli benimki (KK11)

9) Arpalar hasır oldu

Bizim iş nasıl oldu

Alcam dedin almadın

Ellere nasip oldu (KK34)

10) At gelir takır takır

Su gelir bakır bakır

Şu oğlanın gözleri

Nedense çakır çakır (KK34)

11) At gelir takır takır

Su gelir bakır bakır

Yine karşıma çıktı

Börölce gözlü çakır (KK20)

12) At gelir şakır şakır

Süt gelir bakır bakır

Yine karşıma çıktın

Börölce gözlü çakır (KK42)

13) At gelir takır takır

Su gelir bakır bakır (KK18)

14) Ayağımda terlikler

Çiçek açmış erikler

Oğlan nasıl varırım

Hazır mı gelinlikler (KK34)

15) Ayakkabı giyerim

Üstü beyaz olursa

Kaynanamı severim

Oğlu güzel olursa (KK34)

16) Ayakkabımı giyerim

Üstü beyaz olursa

Kaynanamı severim

Kızı güzel olursa (KK20)

17) Ayakkabımı giyerim

Üstü beyaz olursa

Kaynanamı severim

Oğlu yakışıklı olursa (KK20)

18) Biz bir yeşil fenerik

Hem yanarık hem dönerik

Biz nişanlı değilik

Her tarafa dönerik (KK6)

19) Bahçelerde saz olur

Gül açılır yaz olur

Ben yârime gül demem

Gülün ömrü az olur (KK34)

20) Bahçelerde börülce

Oynar gelin görümce

Oynasınlar bakalım

Bir araya gelince (KK33)

21) Biz geldik haberiniz olsun

Bahçenizde güller solsun

Bizi sevmeyen kızların

Gözü kör olsun

Hayde hayde haydeeee (KK15)

22) amı ama atmalı

ama kurşun atmalı

Yaylacığın güzel kızlarını

Derelere atmalı (KK20)

23) am içinden su geçer

Suyu güzeller içer

Güzellerin ömrü

Ah ile geçip gider (KK6)

24) Dönelim kızlar dönelim

Sırtı sırta verelim

Vur elleri ellere

Eller koysun bellere (KK6)

25) Dönelim kızlar dönelim

Sırtı sırta verelim

Vur elleri ellere

Eller konsun bellere (KK33)

26) Evimizin önü ınar

Her kuşlar ona konar

Varsın gitsin askere

Asker olmadık kim var (KK33)

27) Evlerinin önü iğde

İğdenin dalı yerde

Benim sevdiğim kız

Karşiki evde (KK18)

28) Evlerinin önü iğdedir iğde

İğdenin dalları yerde

Benim sevdiğim kız

Taa karşiki evde (KK4)

29) Geçtim dağın düzünden

Bastım geldim izinden

Yârim şu çektiklerim

Gözlerinin yüzünden (KK42)

30) Geline bak geline

Kına yakmış eline

Gelin kurban olayım

Saçlarının teline (KK34)

31) Geliyik haberiniz olsun

Aldık kızınızı

Yırttık bezinizi

Bir daha da görmeyicik yüzünüzü

Görmesin yüzünüz yüzümüzü (KK33)

32) Aldık kızınızı
Yırttık bezinizi
Şeytan görsün yüzünüzü
Hayde hayde haydee (KK15)

33) Haranası da haranası
Bulgur aşısı tarhanası
Ay mısın yıldız mısın?
Gelin misin kız mısın?
Geldik haberin olsun
Aahh!
Aldık kızınızı gidiyoruz! (KK2)

34) İki tren çarpışır
Acın acın çığırışır (KK18)

35) İn dereye dereye
Dere alanlarına
Babam verse ben gitmem
Koyun çobanlarına (KK20)

36) İndim kuyunun dibine
Baktım suyun rengine
Sizin gibileri vermesinler
Dengine (KK33)

37) İndim kuyunun dibine
Baktım suyun rengine
Analar neler doğurmuş
Vermiyor dengi dengine
Haydee haydee haydee (KK15)

38) İndim kuyunun dibine
Baktım suyun rengine
Analar kız doğurmuş
Vermiyor dengine (KK5)

39) İşte geliyoruz haberiniz olsun
Bahçenizdeki güller sararıp solsun
Bizi sevmeyen kızların
Gözü kör olsun (KK4)

40) İşte geldik haberiniz olsun
Bahçenizdeki güller solsun
Bizi sevmeyen
Kızlarınız ölsün (KK5, 15)

41) İşte geldik haberiniz olsun
Bahçenizdeki güller solsun
Bizi sevmeyen kızın
İki gözü kör olsun (KK24)

42) Karşıdan köpek gelir

Tüyünü döküp gelir

Bizim köyün kızları

Donunu çekerek gelir (KK4)

43) Karşıdan köpek gelir

Tüyünü döküp gelir

Bizim köyün kızları

Donunu çekip gelir (KK5, 15)

44) Karşıdan köpek gelir

Tüyünü döküp gelir

Bizim köyün erkekleri

Pantolonunu çekip gelir (KK30)

45) Kaşların kömürden mi

Geçen gün ömürden mi

Yaza yolla bir mektup

Yüreğin demirden mi (KK2)

46) Kara kara kazanlar

Kara yazı yazanlar

Cennet yüzü görmesin

Aramızı bozanlar (KK11)

47) Kara tavuğu kesmeli

Kanadından asmalı

Bizim köyün kızlarını

Gazeteye basmalı (KK4, 5, 15, 24)

48) Kara tavuğu asmalı

Kanadından tutup asmalı

Bizim köyün erkeklerini

Gazeteye basmalı (KK30)

49) Kırık sandık kapa

İçi elma topa

Sizin gibi oğlanlar

Keçi koyun köpe (KK30)

50) Kolumdaki saati

Ya kurarım ya kurmam

İki sene nişanlı

Ya dururum ya durmam (KK20)

51) Kumpile bak kumpile

Kara sürmeli kumpile

Bizim köyün kızlarına

Çingen çocuğu çok bile (KK15)

52) Mendilimin ucuna

Sakız bağladım sakız

Doğru söyle yârim

Seviyon mu başka kız (KK2)

53) O iğdedir iğde

İğdenin dalları yerde

Benim sevdiğim kız

Karşık evde

Hayde hayde haydee (KK5)

54) Ona öyle demezler

Peynir ekmek yemezler

Sizin gibi oğlanlara

Oğlan bile demezler (KK30)

55) Oy peynir topağı

Peynir topağı

Bizim köyün kızları

Astsubay uzman köpeği (KK24)

56) Oy sandık kapa kapa

İçinde peynir topa

Bizim köyün kızları

Astsubay uzman köpe

Hayde hayde haydee (KK5)

57) Pencereden bak bana

Nane şeker at bana

Nane şekeri yerine

Nişan yüzüğü tak bana (KK34)

58) Sandık kırık kapa

İçi peynir yuma

Bizim köyün kızları

Keçi koyun köpe (KK44)

59) Sandığın kırık kapa

İçi dolu peynir yuma

Sizin gibi oğlanlara

Keçi koyun köpe (KK30)

60) Saz olur

Gül açılır yaz olur

Ben yârime gül demem

Gülün ömrü az olur (KK42)

61) Sırtındaki yeleği

Ben örmedim mi

Kızlarla konuşurken

Ben görmedim mi (KK6)

62) Söyle sevdiğim söyle
Başlayayım türküye
Dalgayla yar seven
Gidiyor gümbürtüye (KK2)

63) Tren gelir yanaşır
İçi dolu çamaşır
Yaylacığın kızları
Koca diye ağlaşır (KK34)

64) Yaylacıktır köyümüz
Zemzem akar suyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz (KK10)

65) Yazı yazarım yazı
Aynanın kapağına
Yine mi geldik yârim
Ayrılık sokağına (KK2)

66) Zeytin dalı dik durur
Dibinde geyik durur
Nazlı yârimin selamı
Gelip durur (KK34)

67) Zeytin kara ben kara
Zeytine vermem para
Gel yârim buluşalım
On bire çeyrek kala (KK11)

68) Zeytin kara ben kara
Zeytine vermem para
Gel yârim buluşalım
On bire yedi kala (KK17)

4.2.7. Ninniler

Anne ve çocuğun uyumunu, birliğini ve yakınlığını sağlayan ninniler tarih boyunca hemen her toplumda var olan edebî örneklerdendir. Ninni, uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu severken söylenen, birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları kapsayan, çoğunlukla dördlü mısralar ile mısra sonlarına birtakım kalıp sözler ilave edilerek ezgi ile mırıldanır gibi söylenen manzum sözlerdir (Kaya, 1999, s. 339-341).

Divanü Lûgat-it Türk'te *balu balu* (Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi, 1992, s. 232) şeklinde geçen ninni, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgili bir şekilde söylediği manzum ya da mensur eserlere verilen addır (Elçin, 2004, s. 271).

Ninnilerin konusunun çocuk olduğunu belirten Elçin, sağlıklı doğurmadan gelen mutluluk, fizik, güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olma, evlenme, yalnızlık, gurbette kalan baba, Hızır... vb. konuların ninnilerin içeriğini oluşturduğunu belirtmiştir (2004, s. 271).

4.2.7.1. Ninnilerin İncelenmesi

Karesi Çepnilerinin ninni yerine daha çok *nenni* kavramını kullandıkları tespit edilmiştir. Araştırma sahasından dokuz adet ninni derlenmiştir. Derlenen ninnilerin

şekil özelliklerine bakıldığı zaman belirli bir şekillerinin olmadığı görülmüştür. Ninnilerin ölçülerinde de bir tutarlılık bulunmamaktadır.

4.2.7.2. Ninni Metinleri

4.2.7.2.1. Ninni I

Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Bey babası gelir Şam'dan

Nenni bebek oy oy oy

Bebek beni deyleydi

Yaktı yaktı kül eyledi

Her kapıya kul eyledi

Ne guzum ne bebek

Ne yavrum ne bebek

Deveyi deveye çattım

Yuların boynuna attım

Bebeği dallara attım

Nenni bebek oy oy oy

Bebek beni deyleydi

Yaktı yaktı kül eyledi

Her kapıya kul eyledi

Ne guzum ne bebek

Ne yavum ne bebek (KK45)

4.2.7.2.2. Ninni II

Ninni bebem ninni

Kurdum sana bebek sallangaç

Ninni bebem ninni

Kuzum sana dedim ninni (KK14)

4.2.7.2.3. Ninni III

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı (KK11)

4.2.7.2.4. Ninni IV

Eledim eledim

Höllük elledim

Aynalı beşikte yavrum

Bebek beledim (KK11)

4.2.7.2.5. Ninni V

Yorgun gözlerim

Küçük bebeğim

Uykusu gelmiş

Minik bebeğim

Uyu bebeğim

Yürü bebeğim

Uyu bebeğim

Küçük meleğim (KK11)

4.2.7.2.6. Ninni VI

Eledim eledim

Hölük eledim

Aynalı beşikte

Bebek beledim (KK33)

4.2.7.2.7. Ninni VII

Dana dana dastana

Danalar girdi bostana

Kov bostanı danayı

Yedi bitirdi lahanayı

Lahananın turşusu (KK33)

4.2.7.2.8. Ninni VIII

Uyusunda büyüsün nenni

Tıpış büyüsün nenni

E ee eee eeee (KK8)

4.2.7.2.9. Ninni IX

Uyusun da büyüsün

Benim yavrum

Nenni nenni

Askere gitsin

Benim yavrum

Nenni de nenni (KK34)

4.2.8. Atasözü ve Deyimler

Nazım veya nesir, eski tecrübeleri bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebî sanatların gücünden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık mecazsız bir şekilde yeni nesillere aktaran sözlere *atasözü* denir (Elçin, 2004, s. 626).

Atasözlerinin masal ya da türkü gibi, durup dururken tek başına söylenmeyeceğini belirten Boratav, “‘Bize bir masal anlat.’ dediğiniz zaman masalcı masalını anlatır, kendisinden bir türkü söylemesi istenince güzel sesli bir kimse türküsünü söyler, başka bir vesile olmasa da. Bir atalar sözünün söylenmesi için ise belli bir vesilenin çıkmış olması gereklidir; bu bakımdan atalar sözü ‘fıkra’ya benzer.” ifadelerinde bulunmuştur (1969, s. 129).

Sözlükte, genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeklerine *deyim* denir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 51) şeklinde tanımlanan deymi Şükrü Elçin, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış, iki veya daha çok kelimeden kurulu olan sözlere denir şeklinde açıklamıştır (2004, s. 642).

4.2.8.1. Atasözü ve Deyimlerin İncelenmesi

Karesi Çepnilerinden derlediğimiz atasözlerinin sayısı yirmi üçtür. Bu atasözlerinin çoğu bilinen atasözleridir. Derlenen atasözlerinin hepsi tek cümleden oluşmaktadır. Araştırma sahasından on bir adet deyim derlenmiştir. Derlediğimiz deyimlerin çoğu mecaz anlamlarıyla kullanılmaktadır.

Araştırma sahasında görüşülen kaynak şahıslardan atasözü ve deyim söylemelerini istendiğimizde genellikle cevap alınamamıştır. Ancak, farklı konularda görüşmeler yapılırken “Atalarımız boşuna dememiş.”, “Atalarımız ne demiş?” şeklinde ifadelerle durumlarını anlatmaya çalıştıkları görülmüştür. Bu durum Boratav’ın

atasözlerinin durup dururken söylenmeyeceği şeklindeki ifadelerini doğrular niteliktedir.

4.2.8.2. Atasözü ve Deyim Metinleri

4.2.8.2.1. Atasözü

- 1) Ak koyun kendi, kara koyun kendi bacağından asılır.
- 2) Armut dibine düşer.
- 3) At çamuru izi kalsın.
- 4) Ayağını yorganına göre uzat.
- 5) Bir elin nesi var iki elin sesi var.
- 6) Bir kahvenin kırk yıl hatırı var.
- 7) Can malın yongasıdır.
- 8) Cana geleceğine mala gelsin.
- 9) Damlaya damlaya göl olur.
- 10) Erkek seldir kadın göldür.
- 11) Geç olsun da güç olmasın.
- 12) Hazıra dağ dayanmaz.
- 13) Her koyun kendi bacağından asılır.
- 14) İki ucu b.klu değnek.
- 15) İyilikten maraz doğar.
- 16) Kepek olmadık yere köpek gelmez.
- 17) Kimse ayranıma ekşi diyemez.
- 18) Parayı veren düdüğü çalar.
- 19) Sabreden derviş muradına ermiş.
- 20) Sabrın sonu selamettir.

- 21) Sütü sıcak yiyen kişi yoğurdunu üfleyerek yermiş.
- 22) Tok açın halinden anlamaz.
- 23) Yaş kesen baş kesmiş olur.

4.2.8.2.2 Deyim

- 1) Alan memnun satan memnun.
- 2) Baş göz etmek.
- 3) Başına kakmak.
- 4) Başımın üstünde yerin var.
- 5) Borusu ötenin sözü geçer.
- 6) Delik kabakta su durur mu?
- 7) Dil dökmek.
- 8) Dilinde tüy bitmek.
- 9) Ekmeği taştan çıkarmak.
- 10) Gözüüm görmesin.
- 11) Tepetaklak olmak.

4.2.9. Bilmeceler

Şükrü Elçin'in "Tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; zekâ güzellik nevinden mücerret kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münâsebetler ve çağırışımlarla düşünce, muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir." (1989, s. 1) şeklinde açıkladığı bilmeceler toplumun geçirdiği gelişime ve yasayıya dair pek çok şeyi bünyesinde taşır, sosyal hayattan aldığı konuları kendine özgü üslubuyla kullanıma sürer. Bilmecelerde insan hayatını çevreleyen bütün nesneler kullanılmaktadır (Çelebioğlu ve Öksüz, 1979, s. 7).

Alevi toplumlarında da eğitim amacıyla bilmeceye başvurulduğunu belirten Doğan Kaya, cem ayini sırasında Alevi dedesinin bilmece sorarak toplantıya yeni

katılan acemileri, tarikatın inanç ve öğretileri çerçevesinde bilgilendirme yoluna gittiğini belirtmiştir (1999, s. 468).

4.2.9.1. Bilmecelerin İncelenmesi

Şükrü Elçin, *Türk Bilmeceleri* adlı çalışmasında konularına göre bilmeceleri sınıflandırmıştır. Araştırma sahasından derlenen bilmeceler bu sınıflandırmaya benzer bir şekilde tasnif edilmiştir. Bu tasnif şu şekildedir:

- a) Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler
- b) İnsan ve insan uzuvları ile ilgili bilmeceler
- c) Eşyalarla, aletlerle ilgili bilmeceler
- ç) Hayvanlarla ilgili bilmeceler
- d) Bitkilerle ilgili bilmeceler
- e) Yiyeceklerle ilgili bilmeceler
- f) Diğer bilmeceler

Araştırma sahasından derlenen kırk dört bilmecenin üç tanesi *tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler*, üç tanesi *insan ve insan uzuvları ile ilgili bilmeceler*, on üç tanesi *eşyalarla, aletlerle ilgili bilmeceler*, dört tanesi *hayvanlarla ilgili bilmeceler*, on üç tanesi *bitkilerle ilgili bilmeceler*, iki tanesi *yiyeceklerle ilgili bilmeceler* ve altı tanesi de *diğer bilmeceler* kategorisine girmektedir.

4.2.9.2. Bilmeceler Metinleri

4.2.9.2.1 Tabiat ve Hadiseleriyle İlgili Bilmeceler

1. Gece çıkar göğ

Sabah saklanır bir yere

Gelirse aydınlatır (Ay) (KK38)

2. Gece olur dizilir

Gündüz olur süzülür (Yıldız) (KK38)

3. Yarı su yarı kara

Yarı ateş yarı taş (Dünya) (KK38)

4.2.9.2.2. İnsan ve İnsan Uzuvarlarıyla İlgili Bilmeceler

1. Başı yapışık bir kepçe (Kulak) (KK3)

2. Biz bize dedik

Otuz iki kız idik

Ezildik, büzüldük

Bir araya dizildik (Diş) (KK3)

3. Kendisi konuşur

Meslek sahibi olur (İnsan) (KK38)

4.2.9.2.3. Eşyalarla, Aletlerle İlgili Bilmeceler

1. Yazın kalkar kışın gelir (Soba) (KK38)

2. Het dedim

Hüt dedim

Git oraya yat dedim (Süpürge) (KK45)

3. Yarısı tahta

İçi cam (Pencere) (KK38)

4. Dışı duvar

İçi dekorasyon (Ev) (KK38)

5. Bilmece bildirmece

El üstünde kaydırmaca (Sabun) (KK3)

6. Arabalarda kırmızı ışık (Far) (KK38)

7. Yemeği pişiren alet (Ocak) (KK38)

8. Bilgi öğretir bize (Kitap) (KK3)

9. Saydamdır ve görünür (Cam) (KK38)

10. Dört tekerim vardır

İçime binilir

Bilin bakalım ben neyim? (Araba) (KK38)

11. Bilgileri saklar

İçinde depolar

Sorduğun soruları hemen anlar (Bilgisayar) (KK3)

12. Küçücük bir tahta

Kutusunda ateş çıkar (Kibrit) (KK3)

13. Kurarsın, zırt pırt zırt pırt çalarsın (Çalar Saat) (KK38)

4.2.9.2.4. Hayvanlarla İlgili Bilmeceler

1. Yazın gelir

Parmağını ısırır (Yengeç) (KK38)

2. Daldan dala atlarım

Kuyruğumdan sarkarım (Maymun) (KK3)

3. Tay tay gider, üstünde yeller eser

Ayağı takılırsa, seni yerde sürükler (At) (KK38)

4. Yeraltında yağlı kayış (Yılan) (KK33)

4.2.9.2.5. Bitkilerle İlgili Bilmeceler

1. Ağaçlarda da bulunur

Tomurcuk açar (Çiçek) (KK38)

2. Hem yakılır

Hem de dallarında meyveyle çiçek bulunur (Ağaç) (KK38)

3. Bilmece bildirmece

Dil üstünde kaydırmaca

Dış katık içi kütük (Zeytin) (KK35)

4. Çarşıdan aldım bir tane

Eve geldim bin tane (Nar) (KK35)

5. Çok küçük yeşil ama turuncu (Havuç) (KK3)

6. İçi kırmızı

Dış yeşil (Karpuz) (KK3)

7. Turunçgillerdendir

Teyzesinin oğludur (Mandalina) (KK38)

8. Pazardan aldım bir tane

Eve geldim bin tane (Nar) (KK38)

9. Avludan atladım

Dibine yumurtladım (Kabak) (KK13)

10. Saydamdır, koyulduğu kabın şeklini alır (Su) (KK3)

11. Dışardan aldım bir tane

Eve getirdim bin tane (Nar) (KK33)

12. Alçacık boyu var

Kadifeden donu var (Patlıcan) (KK33)

13. Avludan atladım

Dibine yumurtladım (Kabak) (KK19)

4.2.9.2.6. Yiyeceklerle İlgili Bilmece

1. Fırında taze evde bayat (Ekmek) (KK38)

2. Şişirirsin balon olur, basarsın dert olur.

İlk tattığında hoştur, sonrası boştur. (Sakız) (KK38)

4.2.9.2.7. Diğer Bilmeceler

1. Uyur ölmez

Gider gelmez

Yatar kalkmaz (biri ateş, biri duman, biri kül) (KK45)

2. Bilmece bildirmece

El üstünde kaydırmamaca (Kum) (KK3)

3. Ev ardından keçi geçer

Bir k1.1 kırık geçer (Damla) (KK33)

4. İlkyardımdan sorulur

Hızlı hızlı yetişir (Ambulans) (KK38)

5. Yangın çıkarsa gelir

Ateşin üstesinden gelir

Sirenle gelir

Kalabalıklar birikir (İtfaiye) (KK38)

6. Sıra sıra oda (Tren) (KK13)

4.2.10. Tekerlemeler

Şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilmemiş halk edebiyatı ürünlerine *tekerleme* denir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer almalarından kaynaklanmaktadır. Diğer halk edebiyatı ürünleriyle ilişkili olsa da tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek

mümkündür ancak diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır (Duymaz, 2002, s. 9).

Doğan Kaya'ya göre anonim halk şiiri içerisinde değerlendirilen tekerlemeler, mânî, ninni, ağıt gibi müstakil bir kullanıma sahip değildir. Çeşitli sebeplerle bir araya gelindiğinde, oyunlar, dilek-dua ve daha birçok ortamda kullanılmaktadırlar (1999, s. 545).

Ali Duymaz tekerlemelerin anlatım ve içerik bakımından temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Tekerlemeler belirli bir ana konudan yoksundurlar ve bağlı bulundukları türle ilişkileri itibariyle anlamlarından çok işlevleriyle değerlendirilebilirler. Seçilen kelimelerin anlamsız olması ya da henüz anlamı oturmamış alıntı kelimelerin seçilmesi, tekerlemelere hayalî ve mantık dışı bir içerik verdiği gibi engin bir kullanım alanı da sağlamaktadır.

2. Mısra başı ve mısra sonu kafiye, aliterasyon ve secilerle sağlanan ses oyunları ve çağrışımlarla birbirine bağlanmış olan tekerlemeler, belirli bir nazım düzenine kavuşturulmuş, birbirini tutmayan hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir.

3. Tekerlemelerde duygu, düşünce ve hayaller tezat, mübalağa, şaşırtma, tuhaflık ve güldürmeye dayalı birtakım söz kalıpları içinde art arda sıralanır ve yuvarlanır.

4. Tekerlemelerde düşünceye sadece bu nazım unsurları kılavuzluk eder; muhteva diğer halk edebiyatı türlerinde olduğundan daha kaypak, kararsız ve tutarsızdır.

5. Bazı tekerlemeler karşılıklı soru ve cevap şeklinde zincirleme diyalog halinde gider.

6. Tekerlemeler muhteva ve anlatım bakımından yakın veya yabancı halklarla benzerlik gösterebilir (2002, s. 21-22).

4.2.10.1. Tekerlemelerin İncelenmesi

Pertev Naili Boratav, tekerlemeleri dört ana başlık altında tasnif etmiştir. Bunlar:

1) Masal Tekerlemeleri

2) Oyun Tekerlemeleri

3) Tören Tekerlemeleri

4) Bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler (1969, s. 146).

Bu tasnife göre araştırma sahasından derlenen yedi tekerlemeden altı tanesi *oyun tekerlemesi* başlığına dahilken bir tanesi *bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler* kategorisine girmektedir.

4.2.10.2. Tekerleme Metinleri

4.2.10.2.1. Tekeleme I

Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak

Saklasak da mı saklasak

Saklamasak da mı saklasak (KK38)

4.2.10.2.2. Tekeleme II

Oooo

Ya şundadır ya bunda

Helvacının kızında (KK3)

4.2.10.2.3. Tekeleme III

Bir kedi varmış

100'e kadar sayarmış

0'ını atmış

10 kalmış (KK38)

4.2.10.2.4. Tekeleme IV

Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum
Dolapta pekmez
Yala yala bitmez
Ayşecik cik cik cik
Fatmatcık cık cık
Sen bu oyundan çıktın. (KK3)

4.2.10.2.5. Tekeleme V

Komşu komşu
-Hu, hu!
-Oğlun geldi mi?
-Geldi.
-Ne getirdi?
-İnci, boncuk.
-Kime, kime?
-Sana, bana.
-Başka kime?
-Kara kediye.
-Kara kedi nerede?
-Ağaca çıktı.
-Ağaç nerede?

-Balta kesti.
-Balta nerede?
-Suya düştü.
-Su nerede?
-İnek içti.
-İnek nerede?
-Dağa kaçtı.
-Dağ nerede?
-Yandı, bitti kül oldu. (KK3)

4.2.10.2.6. Tekeleme VI

Yağ satarım bal satarım
Ustam ölmüş ben satarım
Ustamın kürkü sarıdır
Satsam on beş liradır
Zambak zumbak dön arkana iyi bak. (KK3)

4.2.10.2.7. Tekeleme VII

Oooo piti piti karemela sepeti
Terazi lastik jimnastik
Biz size geldik bitlendik
Hamama gittik temizlendik
Dik dik dik
Son dersimiz matematik (KK3)

4.2.11. Alkış ve Kargışlar

Günlük hayatta sıkça karşılaşılan alkış ve kargışlar kalıp ifadelerdir. Kaya, alkışı yani dua kelimesini birinin iyiliği için Allah'a yakarma, niyazda bulunma şeklinde tanımlarken kargışı yani bedduayı çaresi olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak amacıyla söylediği kötü düşünce ve dilekleri kapsayan ifadelerdir şeklinde tanımlamıştır (2001, s. 4-22).

Boratav, alkış ve kargışları konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleri olarak ifade etmiştir (1969, s. 136). Eski Türkçe'de duanın karşılığı olarak *alkış*, *öğme* kelimelerinin kullanıldığını belirten Elçin, duayı insanın kendisi ve içinde yaşadığı toplumun maddi refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniş şeklinde ifade etmiştir. Bedduayı ise duanın aksi ve zıttı olan lanet, inkisar, bela ve öfke şeklinde ifade ederek bu terimin en eski Türk kaynaklarından 19. yüzyıla kadarki kültür eserleri ve sözlüklerinde *kargış* ve *ilence* kelimeleriyle karşılandığını belirtmiştir (2004, s. 662- 663).

İnsanların psiko-sosyal yapıları gereği din ve büyü kavramlarının yanı başında sözlü bir etkileme aracı olarak dua veya alkışları kullandıklarını ifade eden Duymaz, bugün daha çok nezaket ve iyi dilek temennisi mahiyeti kazanmış olan alkışların dinî anlamdaki duaların kapladığı alanın içine girerek büyüsel niteliklerinden sıyrıldıklarını belirtmiştir (2002, s. 45).

4.2.11.1. Alkış ve Kargış Metinleri

4.2.11.1.1. Alkışlar

Allah yolunu açık etsin. (KK45)

Hayırlı işler. (KK45)

Allah kazadan beladan korusun. (KK45)

Hak, Muhammet, Ali yardımcın olsun. (KK45)

Allah bahtını açık etsin. (KK36)

Allah işini rast getirsin. (KK36)

Allah yolunu açık etsin. (KK36)

4.2.11.1.2. Kargışlar

Ocağına baykuş tünegin. (KK49)

Ayağın göl başın pınar olsun. (KK11)

Ağzın kitlensin. (KK45)

Şeytan görsün yüzünü. (KK45)

Cehenneme kadar yolun var. (KK45)

Gözümüz görmesin. (KK33)

Yezit olasın! (KK18)

Yezit ol! (KK20)

Seni Yezit seni. (KK20)

4.3. Hayatın Geçiş Aşamaları: Doğum, Düğün ve Ölüm

Hayatın geçiş aşamaları doğum, düğün ve ölüm olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Bu dönemler kişinin hayatını anlamlandırmasında önemli rol üstlenmektedir. Sedat Veyis Örnek geçiş aşamalarıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli ‘geçiş dönemi’ vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu ‘geçiş’leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu ‘geçiş’ dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktadır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.

Böylece ‘geçiş’ dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar. Geleneksel halk yaşamının başarılı bir bireşimine varabilmek için, birçok başka şeyin yanı sıra bu üç önemli ‘geçiş’ döneminin de sistemli bir şekilde araştırılması gerekmektedir.” (1977, s. 131).

4.3.1. Doğum

Geçiş dönemleri arasında ilk sırayı alan doğum tüm toplumlarda yaşamın başlangıcı olduğundan çok önemli bir olay olarak kabul edilmiştir. Kelime anlamı olarak doğum, doğma işi, tevellüt, veladet; bir kimsenin doğduğu yıl anlamlarına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 692).

Örnek’in ifadelerine göre dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmektedir. Doğumla birlikte soyun sayısı artmaktadır. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü hissetmektedirler. “Çocuk ailede ocağı tütürür.” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır. Doğum, kadına duyulan saygınlığı arttırdığı gibi, onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırmaktadır. Baba ise evlat sahibi olmakla hem geleceğe güvenle bakar hem de dostları ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur (1977, s. 131-132). Gebelik ve doğum süreciyle birlikte evlilik ana babalığa dönüşür. Bu süreç hiçbir zaman saf fizyolojik ya da özel bir süreç olarak kalmaz. Gebeye ve kocasına bir dizi davranış kuralı dayatılır (Malinowski, 1992, s. 113).

Doğumundan itibaren çocuktaki tüm değişimler onu sosyal hayata hazırlar. Eş, dost ve akrabaların katılımıyla gerçekleştirilen çeşitli uygulamalar bebeğin tecrübelerini oluşturan unsurlardandır. Çocuğun doğduğu zaman sadece fiziksel bir varoluşa sahip olduğunun belirten Eliade, çocuğun bu haliyle ne ailesi tarafından tanınmış ne de topluluk tarafından kabul edilmiş olduğunu, doğumdan hemen sonra yapılan ritüellerle yeni doğan bebeğin gerçek anlamda yaşayan statüsüne kavuştuğunu ifade etmiştir (2019, s. 163).

Her toplum, kültürel ve dinî inançlarına göre çeşitli inanış ve uygulamalarla, her zaman mutlu bir olay olarak görülen doğumu kutlamıştır. Doğum ile ilgili aşamalar çoğunlukla doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak üç başlık altında incelenmiştir.

4.3.1.1. Doğum Öncesi

Aile kavramının tamamlanması için özellikle kırsal kesimlerde evlenen çiftlerin hemen çocuk sahibi olması beklenmektedir. Doğum öncesi inanmalara yönelik uygulamalar; kısırlığı giderme, gebe kalma, aşırme/ ağız tatsızlığı, hamile kaçınmaları, çocuğun cinsiyetinin tayini ve doğum hazırlığı gibi başlıklar etrafında şekillenmiştir.

4.3.1.1.1. Çocuğu Olmayan Kadınların Başvurdukları Uygulamalar

Evliliğin ardından uzun bir süre geçmesine rağmen çocuğu olmayan çiftlere halk arasında *kısır* denilmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen çiftler bu durumdan kurtulmak amacıyla geçmişten günümüze kadar çeşitli uygulamalara başvurmuştur.

Daha evlenmeden önce genç kız, çocuğu olup olmayacağını öğrenmekte sabırsızlık gösterir ve fal türünden bazı işlemlere başvurur. Kadının çocuk öncelikle erkek çocuk sahibi olması için evliliğin başlangıcında uygulanan işlemler vardır. Yeni gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlamak, kucağına erkek çocuk vermek gibi. Bütün bunlar bir çeşit tedbirdir. Evlendikten sonra çocuk olmuyorsa bunun giderilmesi için değişik yollara başvurulur (Boratav, 1984, s. 143). Halk kısırlığı gidermek için kendi bilgi ve tecrübelerine dayalı çeşitli inanış ve pratikler geliştirmiştir.

Türk kültüründe çocuksuzluğu giderme yollarından en yaygınları; bel çektirmek, yakı yakmak, buğuya oturmak, çeşitli bitkilerden yapılmış yerli ilaçları kullanmaktır (Altun, 2004, s. 103). Hocaların okuyup üflemeleri ve muskaları kısırlığın sebebi olan kötü, zararlı güçleri kovmak, uzaklaştırmak amacıyla yapılan uygulamalardandır (Boratav, 1984, s. 144).

“Deliktaş’ın, Turplu’nun ötesinde Hacıhüseyin köyü var. Orada hoca var. O hocaya götürürlerdi eskiden, tılsım yaptırırlardı. Hoca ne yapıyorsa onu yaptırıyorlardı. Kepsut tarafında da tekke var. Çocuğu olmayanlar oraya adak adamaya, kuzu kesmeye gidiyorlar. Orada türbe varmış oraya giderlermiş adak adamaya. Kekik buğusu, süt buğusu, çalba (adaçayı) buğusu yapıp onun buğusuna da oturturlar. Bunları eskiden çok yaparlardı artık doktora gidiyorlar.” (KK45)

“Bizim evlendikten sonra bir buçuk yıl kadar çocuğumuz olmadı. Aslında bizde hemen istemiyorduk ama çevrenin de baskısıyla çocuğumuz olsun istedik. Ben görümcemden süt istedim, süt buğuna oturdum. Annem kekik buğuna otur dedi. Süt buğuna oturduktan sonra hamile kaldım. Sütü alıp kaynatıyorsun sonra onun buharına oturursun. Ondan sonra fayda gördüm ben. Annem demişti dağdan kekik toplayıp onun buğusuna oturursan o da fayda edermiş. Göbeği mi düştü acaba göbeğini saralım falan derler ama o nasıl yapılır onu bilmiyorum. Kepsut’ta tekke varmış. Kepsut Tekkesi diye geçer. Oraya giderler adak adarlar, kurban adarlar genelde. Kurbanın kulağından kanını akıtıp onu enseye sürerlermiş. Oradaki ihtiyaç sahiplerine hayır olsun diye dağıtılmış o adak. Ben de Hasan Baba Türbesi’ne gidip dua etmişim.” (KK11)

“Çocuğu olmuyorsa tekkelere götürürlerdi, hocalara götürürlerdi. Eskiden o vardı. Falan yerde bir hoca varmış mesela, ona götürürlerdi. Hoca muska yazardı, inşallah maşallah olurdu.” (KK22)

“Yatıra gidenler var Manisa taraflarına. Buğuya oturanlar da var. Doktora gidiyorlar artık.” (KK41)

“Yatıra giderler, doktora giderler. (KK7)

“Buğu yaparlar sarımsak, soğandan.” (KK13)

“Benim on sene çocuğum olmadı. Bizim büyükler torunu olsun diye çok istiyorlardı. Yatıra gittim ben. Ege-Marmara’ya gideriz biz çalışmaya. Çalışmaya gittiğimiz yerde vardı bir yatır. Beyim de bana kızardı çocuğum olmuyor diye. Ben ona kızdım gittim yatıra. ‘Dedem ya bana çocuk ver ya da benim canımı al.’ diye hem ağladım hem döndüm ben ona o zaman kocam beni boşayacak korkusuyla. Hamile oldum ama karnım büyümedi. Rüyamda sakallı dede gördüm o bana ‘Senin bebeğin kabarmıyor, on beş gün içinde düşük yapacaksın.’ dedi, düşük yaptım ben. Sonra o dedeye tekrar gittim, doktora da gittim, çocuğum oldu. Buğuya falan oturmam. Sonraki çocuklarımda da ben çok çektim diye kızım olsun istemedim hiç hep oğlan istemişim yatıra gidip. Sonra bir gün babamla gittik. Özür diledim ben, ‘Dedem bir zaman gelir çocuk yaparsam kız çocuğu ver bana.’ dedim. Sonra bir de baktım ki hamile kalmışım. İkizlerim oldu sonra.” (KK27)

“Eskiden çocuğu olmayanlar yatıra giderlerdi. Çıprılı Dede yatırına gidilirdi.” (KK26)

“Eskiden Beyköy’de saman buğusu yapıldı. Oraya giderlerdi. Buğuya otururlardı. Şimdi doktora gidiyorlar ama.” (KK33)

Araştırma sahasında kısırlığı giderme yolları incelendiğinde günümüzde çiftlerin ilk olarak modern tıp yardımı alarak tedavi görseler bile geleneksel yolları da unutmadıkları ve gerekli durumlarda uyguladıkları görülmektedir. Bu bakımdan dinsel-büyüsel ve halk hekimliği kapsamına giren pratiklere başvurulduğu tespit edilmiştir. Kısırlığı gidermede dinsel-büyüsel nitelikte olan uygulamalarda büyü ve

muskaya başvurulduğu görülürken yatır, türbe ziyaretleri sırasında adak adayan kişilerin kurban kesme yani kan akıtma ritüelini de yerine getirdiği tespit edilmiştir. Halk hekimliğine dayalı uygulamalar arasında kadının buğuya oturtulduğu kaynak kişiler tarafından verilen bilgiler arasındadır.

4.3.1.1.2. Gebeliğin Başlangıcı (Aş Erme/ Ağız Tatsızlığı)

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen hâldir. Kelimenin aslında *aş yerme* olduğu ve bu biçimiyle *yiyecek şeylerden tikslenme* anlamına geldiğini belirten Boratav, deyimın giderek anlam değiştirdiğini ve yüklü kadının kimi yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamlarına geldiğini ifade etmiştir (1984, s. 146).

Örnek'e göre, kadın, halk deyimiyle aşerme aşamasına gelince, bazı şeyleri yapmaktan özellikle belirli nesneleri ve yiyecekleri yemekten kaçınır ya da tam tersine belirli şeyleri yemeye özen göstermektedir. Aşeren kadın, genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutum çok yaygındır ve *ye ekşiyi doğur Ayşe'yi* tekerlemesinde de karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun ön belirtisi olarak yorumlanmaktadır ve bu durumda da *ye tatlıyı, doğur atlıyı* tekerlemesiyle açıklanmaktadır. Ülkemizin çeşitli yerlerinden derlenen, aşerme durumunu niteleyen ad, deyim, ima ve yakıştırmalardan bazıları şunlardır: *Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yerik yeriyor, yerikli, yergin, yerikleme, beşi kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü...* (2000, s. 134-135).

Anadolu'nun diğer bölgelerinde aşerme ile ilgili inanışlar, bu dönemde yenen yiyeceklerin şekli ve çocuğun üzerine bırakacakları etki arasındaki bağlantı olduğu yönündedir. Balık eti yiyen annenin çocuğunun kemiklerinin zayıf olacağı, patates yiyenin çocuğunun tüysüz olacağına dair inanışlar da vardır (Acıpayamlı, 1974, s. 13).

Karesi Çepnilerinde aşerme ile ilgili tespit edilen bilgilerde diğer bölgelerden farklı bir durum söz konusu değildir. Görüşülen kaynak kişilerin çoğu aşermeyi *ağız tatsızlığı* olarak adlandırmaktadırlar. Gebenin yediklerinin ve gördüklerinin bebeğin üzerinde etkili olacağına inanılır. Bu sebeple gebe, bebekte iz bırakacak şeyleri

yemekten ve çirkin şeylere bakmaktan kaçınır. Bu dönemde kadının istediği yiyeceklerin bulunamaması halinde doğacak çocuğun vücudunda çeşitli lekelerin olacağına dair yaygın bir inanış vardır.

“Ağzı tatsızsa canı ne isterse, gönlünden ne geçerse onu yapıp verirler. Süt olsun yoğurt olsun her şey verilir. Nar verilmez ama ben yapar. Hayvan ciğeri de ben yapar. Ağzı tatsızken yerse koca koca ben yaparmış ciğer.” (KK45)

“Ben aşererken ciğere dokunup yanlışlıkla kulağımın arkasını kaşınışım. Oğlumun doğum lekesi var o yüzden. Çilek, kiraz yediğin zaman kaşıma izi çıkar derler. Hamileyken daldan meyve koparma o dal kurur derler. Kayınvalidemin ayva ağacının dalından aşeren kız, meyvesini koparmış. Yedi yıl boyunca ayva dökmedi o ağaç. Ağaç yeşeriyor ama meyve vermiyor tam yedi yıl sonra meyve verdi. Çocuk gamzeli olsun istersen ayva, armut yersin. Elma ye elma yanaklı olsun, kiraz ye kiraz dudaklı olsun derler. Ben oğlumda gamzeli olsun diye ayva yedim oğlum gamzeli oldu.” (KK11)

“Sevap olur diye ona elimize geçeni verirdik. Burnuna kokusu gider, yarın çocuğuna bir şey olur diyerek ağzı tatsız olan kadına devamlı vermek isterdik.” (KK22)

“Canı ne isterse verilir o. Ciğer yeme derler.” (KK41)

“Gebenin canı ne çekiyorsa onu alır yer. Ağzı bozukken ciğer yiyip bir yere dokunursa orada leke oluşur. Kırmızı bir şey ellediğin dikkat ederler leke kalmaması diye.” (KK7)

“Yemesine karışmazlar ama oranı buranı elleme derler. Nar, ciğer, çilek yenildiği zaman dikkat edilir.” (KK13)

“Canı ne çekiyorsa o verilir. Ciğer yerip bir yerini ellerse leke olur. Balık yerse ağzı balık gibi kokar.” (KK33)

“Bizim zamanımızda aşerme falan yoktu, biz ekmeği nerede bulduk. Biz çocuğumuzu kucağımıza alıp doğru düzgün sevemedik bile. Canının istediğini söyleyemezdin ki.” (KK27)

4.3.1.1.3. Hamilenin Kaçınmaları

Hamile kadın gebelik durumunu öğrendikten sonra hayatını daha dikkatli yaşamaya başlamaktadır. Gebelik döneminde çocuğun sağlıklı bir şekilde doğmasını sağlamak ve annenin zarar görmesini önlemek amacıyla çeşitli pratikler uygulanmaktadır.

“Ağır işler yaptırılmaz. Bizim köyde hamur işleri vardır. Doğum yaklaşınca yapma deriz.” (KK45)

“Hamile kadın cenazeye götürülmez, ölümü çeker diye. Hamile kadını sakınırlar genelde ağır iş yaptırılmazlar. Eskiden böyle değilmiş tabi. Eskiden çocuğu doğurana kadar tarlada çalış, hayvanlarla uğraş. Hep iş yaptırılmış.” (KK11)

“Eskiden olurdu. Bizi şehre, gezmeye, cenazeye götürmezlerdi hamile kadına bir şey olur, çocuğuna bir şey olur. Büyüklerin sözünden de çıkılmazdı zaten, şimdikiler öyle değil. Herkes ne çalarsa onu oynuyor.” (KK22)

“Valla ben büyük kızda ormana gitmiştim de tepe taklak oldum. Ama bir şey olmadı. Eskiden yoktu hiç öyle şeyler.” (KK26)

4.3.1.1.4. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini

Hamilelik belirtileriyle birlikte geçmişten günümüze en çok merak edilen durum doğacak çocuğun cinsiyeti olmuştur. Günümüzde bu merak modern tıbbın yardımıyla erken dönemlerde giderilmeye başlanmasına rağmen mevcut araştırma sahasında doğacak çocuğun cinsiyetinin çeşitli yollarla tahmin edildiği öğrenilmiştir.

“Hamile kadın çok güzelse bebeğe erkek derler. Erkek bebek annesinden güzelliğini almazmış. Kız bebeği olacak olanın güzelliği gidermiş, bebek annenin güzelliğini almış. Doğuma yakın kadının beli ağrırsa erkek, kasıkları ağrırsa kız olacak derler. Bir de karnı büyük ve yayıksa kız derler ama göbeği yuvarlasa, topluysa oğlu olacak derler. Kız çocuk anneyle ağırlık verir, eli ağırlaşır, ağır canlı olur derler kadın yürümekte zorlanırsa da kızı olacak derler, erkek çocuk da pratik olur, hızlı olur.” (KK11)

“Gelinin kucağına ilk oğlan verirken oğlu, kız verirken kızı olur.” (KK25)

“Karnı çok şiş olursa kız olacak derler. Kalçası büyük olursa kız olur derler.” (KK33)

“Göbeğinden aşağı siyah çizgi olursa oğlan olacak derlerdi.” (KK27)

“Düz hamileliğin olursa oğlan derler. Öne doğru giderse göbeğin kız derler.” (KK41)

“Kız hamileliği daha kıvrak geçer. Kız hamileliği hareketli olur, oğlan hamileliği ağır geçer.” (KK7)

“Benim oğlanlar göbeğimden yukardaydı kız aşağıda. Kız çok zorlamıştı beni.” (KK13)

Doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin ederken kimi zaman yaşlıların tecrübelerine güvenildiği görülmüştür.

“Biz hamile olurduk. Üç aylık, dört aylık oldu mu o zaman doktora gitmek yoktu. Köyde ben biliyorum diyen bir dede vardı. Birkaç nine vardı onlar ‘Kızım, senin oğlun olacak. Kızım, senin kızın olacak.’ diye söylerlerdi. Bazen tuttururlardı bazen de tutmazdı. Bilemedikleri zaman, ‘Sen bilemedin nine.’ derdik ona.” (KK22)

Anne ve babanın erkek ya da kız çocuğu istemesinin dışında, belki onlardan daha çok kişinin bağlı bulunduğu ailenin, grubun, cemaatin ya da toplumun isteği ağırlığını duyurmaktadır. Geleneksel kültürümüzde, erkeğin ağırlığı ve üstünlüğü göz önüne alındığı zaman, hiç değilse ilk doğan çocuğun erkek olmasının istenme yaygınlığı kendiliğinden anlaşılır (Örnek, 2000, s. 136). Görüşülen kaynak şahıslar da eskiden erkek çocuk isteğinin daha çok olduğunu ancak günümüzde bu durumun değiştiğini ifade etmişlerdir.

“Erkek çocuğu daha değerliymiş eskiden. Erkek çocuğu olmayana çok üzürlüler ama Allah’tan ne gelirse o kabulümüzdür.” (KK45)

“Bizim oralarda genelde oğlan çocuğu illa olsun isterler. Hani olmayan da olana kadar doğurur. Beş altı tane kızı olup hâlâ oğlan arayanı bilirim. Aslında hayırsız oğlanla uğraşacağına hayırlı kızın olsun ama işte herkes aynı değil.” (KK11)

“İlle de oğlan olacak diye isterler. Oğlan daha kıymetliydi bizde.” (KK25)

4.3.1.1.5. Doğum Hazırlığı

Hamileliğin öğrenildiği ilk aylardan itibaren anne adayına ve bebeğe yönelik çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Bebeğin kıyafetleri, gebeye ait doğum çantası ve bebeğin yatacağı beşik bu hazırlıklar arasında görülmektedir. Çocuğa ait eşyaların doğumdan önce hazırlaması kültürümüzde yer edinmiş önemli aşamalardan biridir.

“Çocuğun bezi, kıyafeti, battaniyesi ne ihtiyacı varsa hepsi alınır. İlk iç aspafı alınır. Eskiden beşikleri de tahtadan olurdu. Kurulup sallanırdı bebekler biz hep öyle büyüttük. O yüksek olurdu tavandan demirle asılırdı, çocuk düşecek diye korkulu olurduk hep.” (KK45)

“Eskiden çocukları kundaklamak için bezi hazırlanırdı. Bebek kırk gün kundakta kalırdı eli ayağı düzgün olsun bacakları çarpık olmasın diye. Kundak bezi dikilir, kenarları oyalanırdı ona bir ip dikilir uzun şerit gibi onun da kenarları oyalanırdı. Erkekse mavi oya kızsız pembe oya yaparlardı. Beşik alınırdı. İlk *doğducalık* alınır. Bu eldiveni, patiği, tulumu ilk giydirilecek kıyafetleridir. Anneye kırmızı eşarp alınır. Şalvar alınır, pijaması alınır.” (KK11)

“Hazır bez bilmezdik biz. Benim makinem vardı. Makinemde dikerdim bezlerimi çocuk olacak diye. O ihtiyarlar bana kızın olacak dediyse kızınkinden, oğlun olacak dediyse de oğlanınkinden dikerdik öyle bohçası olurdu. Beşiğini dedeleri yapardı. Yerde istersen yerde tavanda istersen tavanda. Tavandan aşağıya yapılan daha güzel olurdu. Çocuk uyurdu onda dedesi ninesi sallardı. Çocuğunun altını alırsın, doyurursun yine o beşiğe koyarsın dedesi ninesi sallardı. Sen de işine bakarsın. Yemeğine gidersin, hayvanlara gidersin biz öyleydik. Şimdi çocuk öyle değil, başından ayrılmıyorlar. Anne baba beraber bakıyor artık.” (KK22)

“Eskiden hazırlık mı vardı sanki? Bezini hazırlardık, beşiğini hazırlardık. Bezi yıkayıp yıkayıp kullanırdık.” (KK26)

“Bez yapardık bebeğe eski kıyafetlerden.” (KK27)

“Çocuğun bezi, maması, giyecekleri hepsi hazırlanır.” (KK7)

4.3.1.2. Doğum Sırası

Doğum zamanı geldiğinde çeşitli uygulamalar yapıldığı bilinmektedir. Bu uygulamaların odak noktası doğumun kolay ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesine yöneliktir. Boratav’ın ifadelerine göre Anadolu Türklerinin geleneklerinde belli başlı doğurma teknikleri vardır. Bu teknikler, oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların gebe kadının duruşuna, kullanılan aygıtlara, yaptırılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ile çeşitlenmeleri vardır (1984, s. 148).

Araştırma sahasında kaynak kişilerimiz, eskiden köyde yaşayan ebeden yardım aldıklarını ancak günümüzde doğumun daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için hamile kadının hastaneye gittiği ifade etmişlerdir.

“Eskiden kadınlar birbirini doğurttururdu. Kendi köylülerimiz yapardı. Benim beş çocuğum evde oldu, üç tanesi doğumevinde. Doğum kolay olsun diye kadının belini ovalarlardı.” (KK33)

“Köyde komşular doğurturdu. Eskiden ebe falan yoktu.” (KK27)

“Köyde eskiden ebe vardı şimdi yok. Eskiden bir kocakarı vardı, o tılsım yapıyordu. Keçe, kepenek derler hamile kadını onun içine koyup sallardı doğum için. Artık doktora gidiyorlar. Bizim köy Alevi köyü. ‘Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali, Fatma Ana’nın eli olsun İmam-ı Hüseyin aşkına’ derler doğuma başlarken.” (KK45)

“Kır ebesi derdik, onlar vardı onlar yaptırırdı. Biraz bilgili olurdu onlar, onları çağırırdık. Benim gelinim rahatsızlandı diye başındaki kayınvaliden olsun söylerdi, onlar da gelirdi. Bismillah ile başlardı. Duasız olmaz, her şeye dua ile başlanır. ‘Benim ellerim değil, Fatma Ana’nın elleri. Allah yardımcın olsun. Bu yollarda eğlemesin seni yavrum, kuzum.’ derdi.” (KK22)

Kaynak şahıslarımızdan alınan bilgilere göre eskiden doğum yaptıran ebenin “El benim değil, Fatma Ana’nın elleri.” diyerek doğuma başladığı, böylece doğumun daha kolay gerçekleşeceğine inanıldığı ifade edilmiştir. Işıl Altun, bu inanışa Sivas, İstanbul, Balıkesir, Çorum, Mersin, Erzurum gibi pek çok bölgede rastlanıldığını belirtmektedir (2004, s. 129). Müjgan Uçar, sadece insan doğumlarında değil, hayvan doğumlarında da doğumu yaptıranın “Benim elim değil, Fatma (Fadime, Meryem) Ana’nın eli.” şeklinde bir cümle kurduğunu ayrıca *Fatma Ana Eli* diye bilinen bir bitkinin de doğumda bulundurulduğunu belirtmiştir (1976, s. 150).

4.3.1.2.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi (Plasenta)

Gebelik süresince döl yatağında ananın kendi kanı ile çocuğunu beslemesini sağlayan organa kimi yerlerde *eş*, kimi yerlerde *son*, kimi yerlerde de *etene*, *eten* denilmektedir. Halk geleneği bu organa büyük önem vermiştir (Boratav, 1984, s. 149). Doğumun gerçekleşmesinden sonra sıra, anne ile çocuk arasındaki bağlantıyı sağlayan göbek bağının kesilmesi işlemine gelmektedir. Gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı gibi, çocukla göbeği ve eşi arasında da aynı inanç söz konusudur. Bu sebeple çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerideki uğraşı ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz (Örnek, 2000, s. 142).

“Bebek doğduktan azıcık bekledin mi eşi beline geçer. Doğumdan sonra beklemeden eşini hemen almaları lazım. Toprağa gömülür sonra. Suyu çok içersen çocuğun göbeği geç düşer, az içersen çabuk düşer derlerdi.” (KK27)

“Eşi gömülür. Ayak altına atılmaz.” (KK22)

“Eşi düşecek diye kadını sallarlardı. Çocuk çok emerse göbeği çabuk düşer. Oğlansa göbek bağını okul yanına ya da defter içine koyarlardı okusun diye. Kızınıkini mutfağa koyarlardı evden çıkmasın diye.” (KK33)

“Makasla bağlanıp kesilirdi bağı.” (KK25)

“Genellikle çocuğun göbeği, göbek bağı düşünce okula götürürler, oraya gömülür okusunlar diye.” (KK45)

“Ben okula gönderdim okusunlar diye. Daha ufaklar bakalım.” (KK13)

“Ben birisini okusun diye okul bahçesine gömdüm astsubay oldu. Eskiden teselliydi bunlar. Eskiden evcil olsun diye evin bir tarafına gömerlermiş. Kimisi mutfağa atar, mutfakta oyalansın diye. Sokağa atılmaz.” (KK7)

4.3.1.2.2. Göbekle İlgili İnanışlar

Araştırma sahasından edindiğimiz bilgilere göre göbekle ilgili pratiklerin ortak noktası, göbeğin bırakıldığı yerin çocuğu gelecekte etkileyecek olmasıdır. Bu sebeple göbek bağının genellikle okul bahçesine gömüldüğü belirtilmiştir.

“Hayvanın ahırına da atılır hayvancıl olsun, hayvanı sevsin diye. Mala baksın diye. Bir şey sahibi olmazsa mal sahibi olsun diye öyle tılsım yaparlardı.” (KK45)

“Çocuğun göbeği okul bahçesine gömülür. Makam mevki sahibi olsun diye öyle yerlere gömülür genelde. Çöpe falan atılmaz. Saklayanlar olur kuruduktan sonra beze sarıp saklarlar.” (KK11)

“Kızların o zamanlar okuma şeyi yoktu. Onları biz mutfakta yemeğini yapsın, yemeğini temiz tutsun diye kızın göbeği mutfağa gömülürdü ama oğlan çocuklarında okul vardı. Onlarinkini okusun diye okulun bahçesine gömerdik.” (KK22)

“Ben çocuğumunkini sakladım. Bende duruyor. Çoğunlukla atarlar. Ne olmasını istiyorsan ona göre bir yere gömerler. Okul önüne gömenler de çoktur. (KK41)

4.3.1.3. Doğum Sonrası

Doğumun gerçekleşmesiyle birlikte annenin ve çocuğun sağlığını korumak amacıyla çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Doğum ile ilgili yapılan uygulamaların pek çoğu doğum sonrasında gerçekleştirilmektedir. Lohusalık, bebeği kırklama, tuzlama, kırk uçurma, bebeğe ad verme, diş buğdayı vb. ritüeller bölgede doğum sonrası yapılan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1.3.1. Lohusalık/ Kırklık

Yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadına *loğusa*, *loğsa*, *dığakesen*, *emzikli* veya *nevse* gibi isimler verilir (Acıpayamlı, 1974, s. 65). Araştırma sahasında yeni doğum yapmış kadını ifade etmek için *lohusa* veya *kırklık* ifadeleri kullanılmaktadır. Loğusalık özel olarak görüldüğünden dolayı annenin ve bebeğin

rahatsız olmaması için sadece yakın akrabaların *geçmiş olsun, hayırlı olsun*a gittiği bir dönemdir.

“Kadın lohusayken yalnız bırakmayız mezarı açık olur diye.” (KK45)

“Anneyle bebek için köyde ayrı, özel bir oda olmaz ama şehirde yapıyorlar. Süslenir o oda. Bunu yapmaya yeni başladılar ama eskiden böyle şeyler yoktu. Loğusa kadının kabri kırk gün açık derler.” (KK11)

“Bizim bebekler oldu, kalktık sabahında iş yaptık. Şimdiki evden çıkmıyor.” (KK26)

“Sekiz çocuğum var benim. Ben çocuğumu doğurdum da bir hafta sonra dağdan iki kere meşe odunu getirdim sırtımda. Kırklıydım çocuk da evde yatıyordu. Dışardakiler lohusa kadının kırk gün mezarı açık durur derler ya bizde yok öyle.” (KK33)

“Biz işlenirdik hep, bizim ne lohusalığımız oldu?” (KK27)

“Kırklı kadının mezarı açık olurmuş derlermiş eskiden. Soğuk bir şeyler yeme çocuğu yalnız bırakma derlerdi.” (KK7)

4.3.1.3.2. Kırk Lokması

Karesi Çepnilerinden doğan çocuk ister kız ister erkek olsun, anne ve bebeğin kırk günlük süreyi atlatmasıyla birlikte kırk lokmasının yapılıp dağıtıldığı öğrenilmiştir.

“Yemek pişirilir. Çevrelerin gelir, yemek yer, içer. Hediye getirir, elbise getirir, para getirir. Bebeğin yaşını uzatırlar. ‘Haydi bebeğinin yaşı uzun olsun.’ diye dua ederlerdi, hediyesini koyarlardı. Yemeğini yer çayını içerler sonra giderlerdi.” (KK22)

“Eskiden lokma yapılırdı şimdi lokum, bisküvi alıp dağıtıyorlar.” (KK7)

4.3.1.3.3. Alkarısı (Albastı)

Halk dilinde *al*, *alanası*, *alkızı*, *alkarı*, *albası* ve *albıs* adlarıyla da bilinen ve cin, peri, dev veya şeytan şeklinde tasavvur edilen *alkarısı*, kötü ruhlardan sayılmaktadır (http-7). Türkiye’nin değişik bölgelerinde, farklı adlarla anılmasına rağmen benzer tasvirler ve inanışlarla kendisinden bahsedilen, kırklı lohusa ve çocuklara musallat olan kötü bir ruh veya hastalık olarak ifade edilen alkarısı inanması oldukça yaygındır (Acıpayamlı, 1974, s. 75).

Araştırma sahasında görüşülen kaynak kişiler alkarısı ya da al basması kelimelerini bilmediklerini ifade etmişlerdir (KK11, 33, 45). Doğumdan sonraki kırk günlük süreçte lohusa ve bebeğini tehdit eden unsurlar olabileceğini bu sebeple ikisinin de yalnız bırakılmadığı ve kırmızı giydirilerek korunduğuna inandıklarını belirtmişlerdir.

“Kırkı çıkmamış bebek yalnız bırakılmaz.” (KK13)

“Yeni doğum yaptığın zaman kırmızı giydirebilirler. Yanına uğramasınlar diye. Kırmızı giyersen üstüne nazar gelmezmiş derler.” (KK7)

“Anneyle bebeğin kırkı çıkana kadar yalnız bırakmazlar. Başı açık gezmez hatta cenazeye de gitmez. Elektrikleri kapatılmaz. Kırklı çocuğun kapısı hiç kapatılmaz derler kapısı sürekli açık durur. Uyurken yanında hep birisi olur. Yastığın altına bıçak, makas koyulur. Çörek otu koyarlar. Çocuğun omzuna cevşen asılır.” (KK11)

4.3.1.3.4. Kırk Basması

Doğum sonrasında loğusa kadın ve çocuğunun hastalanması durumuna *kırk basması* denilmektedir. Bu dönem loğusa ve bebek için en tehlikeli dönemlerden biri olarak görülmektedir ve sorunsuz bir şekilde geçirilmesi için çeşitli inanış ve uygulamalar geliştirilmiştir.

“Çocukla anneye kırk basar. Benim abimin eşine olmuştu. Rahmetli halama söylemişler sonra bir hocaya okutmuşlar. Eskiden kül atılan yerlere oturulmaz, su dökülmezmiş. Oralarda kötü ruhların olduğuna inanılır. Küllük derler bizde oralara. Oralardan geçersen üstüne ağırlık çöker, gözlerini açacak halin kalmaz.” (KK11)

“Mahallede bir iki tane gelinin çocuğu olurdu. Kız devamlı oğlanı basıyor derlerdi. Oğlan büyümüyor derlerdi. O zaman kırk basmasın diye seninki benimki birkaç günlük olunca görüştüğümüz zaman boncuk değiştirdik. Sen bana gök boncuk verirsin ben sana göz boncuk veririm. Öyle yapınca birbirine kırk basmazdı.” (KK22)

“Bebeğin beşiğinin içine ayna, tarak, küçük çakı koyulur.” (KK7)

“Sarılık olmasın diye sarı yağlık örtülür bebeğin kafasına. Sarı eşarp örtülür kırkı çıkana kadar.” (KK13)

“Kırk basmasın diye kırmızı bağladık beşiğine. Tavandan asılı beşik yapardık bebek onda yatardı. Bebeği yerde tutmazdık kırk basar diye. Gelin gelirse kırkı basardı. Ölü kırkı da basar. Ölü geçerken bebeği kucağa al, ayağa kalk derlerdi.” (KK33)

4.3.1.3.5. Kırk Karışması

Birbirine yakın zamanlarda doğum yapmış loğusa kadınların ve henüz kırkı çıkmamış bebeklerin birbirini kötü etkilememesi ve hastalanmamaları için yan yana getirilmemesine özen gösterilen ve çeşitli ritüellerin uygulandığı bir dönem bulunmaktadır. Bu dönemde loğusaların kendi aralarında kırk basmaması için boncuk, iğne, düğme, para vb. eşyaları değiştirdikleri görülmektedir.

“Bebeklerin kırkı birbirine basmasın, karışmasın diye boncuk verirler karşılıklı, nazarlık değiştirir.” (KK45)

“Çocukların kırkı karışmasın diye boncuk değiştirirlerdi. Şimdiki öyle şeyler bilmiyor. Bizim günümüzde kırk basmasın diye üzerinde mavi boncuk varsa bir tane alırdım. Bir şeyler değiştirilir. Eşarp da değiştirdik. Kızda eşarp oğlanda mavi boncuk değiştirdik.” (KK7)

“Oğlanla kız bir oldu mu, kızın kırkı oğlana basarmış. O zaman kırklı kadınlar iğne, boncuk değişirler.” (KK33)

“Kız, oğlan olduğu zaman boncuk verirlerdi birbirlerine.” (KK27)

4.3.1.3.6. Kırklama/ Kırk Uçurma

Malinowski, doğum öncesinde ve sonrasında tehlikeleri uzaklaştırmak ve kötü büyülerini kovalamak için çeşitli büyü ayinleri, arınma törenleri, yeni doğanın yüce güçlere ya da topluluğa tanıtıldığı toplu şenlikler ve eylemler olduğunu belirtmiştir (1990, s. 27). Loğusa ve bebeğine kırk basmaması için doğumdan sonraki kırk gün içinde yapılan ve *kırklama*, *kırk uçurma* olarak bilinen pratik, Türk boyları arasında oldukça önemli bir gelenektir.

“Çocuğa kırk yaparız kırk basmasın diye. Kız otuz dokuz günde oğlan da kırk günde kırklanır. Kırk taş atarlar, kırk çiçekli su kaynatıp kırk suyu serperler evin içine. Vardıkları yere verirler komşuya. Sana kırk suyu verdimsem sen de evine serpersin kırk basmasın diye.” (KK45)

“Bebeğin kırkı çıkacağı zaman sabahleyin erkenden daha gün doğmadan kırk suyu hazırlanır. İçine çiçekler atılır, kırk tane taş sayılır, fesleğen, kokulu çiçekler koyulur. Anneyle çocuk gün doğmadan banyosunu yapar, kırklanır. O kırk suyunu evin diğer fertleri de yıkanırken kullanır. Hayvanların damları, evin içlerine dökülür, serpilir. O çiçekli su eve ev dağıtılır yakın çevreye kırk suyu getirdik diye.” (KK11)

“Kırk taş toplardık. Bir de çiçek getirirdik. Çocuğun suyunun içine atardık. Banyosunu yapar, kırkı çıktı diyerek yeni elbiselerini giydirirdik.” (KK22)

“Kırk tane taş toplayıp suyun içine atarız. Çocuğu o su ile yıkarız.” (KK27)

“Sen kırklısın diyelim senin evine gelirken su da getiririm serperim onu kırk basmasın diye.” (KK33)

“Suyun içine taş atıyorlar, sonra o suyla çocuğu yıkıyorlar.” (KK8)

“Suyun içine kırk tane taşı atarız. O suyla banyo yaptırılırdı bebeğe. Şimdikiiler topluyor mu bilmiyorum. Hiçbir şeye değmemiş beze toplanırdı o taşlar.” (KK7)

“Kırklandıktan sonra oşürlü derler bizde. Yeni elbiseler giydirilirdi.” (KK13)

“Çocuğu alıp gezdiriyorlar.” (KK39)

4.3.1.3.7. Tuzlama

Bebek doğduktan sonra bir iki haftalık süreçte, bebeğin vücudunun tuzlu su ile yıkanması veya tuz ile ovulması şeklinde yapılan işleme *tuzlama* denilmektedir. Tuzlamayı *bebeğin kokmaması* amacıyla yaptığını ifade eden kaynak şahıslarımız, bu işlemin genellikle bebek on beş günlükken yapıldığını belirtmişlerdir.

“Bebek on beş günlükken tuzlu suyla yıkanır kokmasın diye, pişmesin diye. Ayak parmaklarının arasına kadar yıkarız bebeği. Komşuları toplarız hepimiz tuzlarız. Hayvan

keseriz, yemek veririz tuza gelenlere. Davet sofrası açarız. Hediye getirenler hediye getirir tuz deriz buna. Altın, hediye, para çocuk bereketli olsun diye getirilir.” (KK45)

“Çocuğun göbek bağı düştükten sonra bildiğimiz sofraya tuzuyla yapılır. O tuzun içine çiçek atılır. Bebeğin her yeri tuzlanır. Bacak araları, kulağının arkaları pişmesin, ayakları kokmasın diye. Ağzına birazcık dökülür ağzı kokmasın diye. Bebek tuzlandıktan sonra kırkı çıkana kadar tuzlu suyla yıkanır. Tuza komşular, akrabalar çağırılır. En yakını tuzlar bebeği ama komşular da çağırılır. Yemek verilir, onlar da hediye getirirler. Beşiğinin yanına biraz tuz koyulur. Bebeğin suratında örtü olur yüzü gösterilmez kırkı çıkmadan. Gelenler örtünün üstünden tuz serper isterse. Bebek o tuzlu haliyle birkaç saat bekler hemen yıkanmaz. Bebeğin ağzına şeker de atılır biraz tatlı dilli olsun diye.” (KK11)

“Bizde yapılır. Çocuk on beş yirmi günlük oldu mu tuzluyorduk. Hafif ekelerdik öyle yapardık.” (KK22)

“Bebek on beş yirmi günlük oldu mu pişik olmasın diye bacak, koltuk araları bir güzel yıkanır. Sonra ince tuzla bedenini bir güzel ovarak ovarak tuzlarız. Sonra bir yıkarız, bir daha şampuanlarız. Sonra da zeytinyağıyla yağlarız. Bebek o gün hiç kalkmaz. Bedeni bembeyaz olur.” (KK7)

“Yemek yaparız, kuzu keseriz. Çocukları önce bir yıkarız. Sonra tuza batırıp sürte sürte yıkarız. Yazın terlediğinde kokmasın diye. Çocuğun ağzına bal süreriz. Yemek yaparız, nohutu, pilavı, kompostosu. Çağırırız komşuları. Yirmi günlükken ya da çocuk çok zayıfsa bir aylıkken yapılır. Annem ikinci abimi tuzun içine koymuş, kütüğe gitmiş. Geldiğinde tuzun içinde pişmiş kardeşim. Doktora bile götürmemişler. Şimdi bebeği tuzlatmıyorlar.” (KK33)

“Çocukları tuzla yıkarız teni kokmasın diye. Benim kız kardeşim Fransa’da. Komşusu ‘Siz kokmuyorsunuz benim çocuğumu da tuzlayın.’ demiş, tuzlatmış. Doktorlar şimdi yapmayın diyor ama biz yaptık da ne oldu?” (KK27)

“Bebeği tuzlarsın sonra normal duru suyla yıkarsın. Çocuğun gelişimine bağlı, on beş yirmi günlükken veya bir aylıkken yapılır.” (KK41)

4.3.1.3.8. Ad Verme

Doğumdan sonraki süreçte çocuğa yapılan öncelikli işlemlerden birisi de *ad vermedir*. Anne ve baba çocuk doğmadan yeni bir isim belirleyebildiği gibi aile büyüklerinin de adını çocuklara verilebilmektedirler. Pek çok olaydan sonra kurban kesen Karesi Çepnileri, çocuğa ad verirken de kurban kesmektedirler.

“Annesinin babasının adını vermek isterse nüfusa gidip kaydettiririz. Yaş gününde biraz büyüyünce dedesi oğlansa kol kolyesi, kızsı altın yapar hediyesini verir. Şimdi herkes bir ad söylüyor, en çok beğenilen koyuluyor çocuğa.” (KK45)

“Bebeğe adını dede söyler, kulağına seslenir. Besmele çeker. Adıyla yaşasın sağlıklı olsun gibi sözler söyler. Kulağa ezan okunmaz. Bebeğin adı üç defa söylenir.” (KK11)

“Çocuğa koyulacak isim ölü değilse hemen adını söyler. Eğer ölü kimsenin adı koyulacaksa o zaman bir hayvan keser ismini kulağına üç kere çağırır. Ezanla okumak yok bizde.” (KK2)

“Herkes sevdiğinin adını koyar. Çocuğun annesi babası karar verir.” (KK41)

“Adını büyüklerimiz koyar. Büyüklerinin adını koyarsan bir kuzu keserler, yemek yaparlar. Şimdi sıradan koyuyorlar, öyle şey olmuyor. Ama biz büyüklerimizin adını koyardık ismi aynı yerine gelsin diye.” (KK7)

“Şimdikiler araştırarak koyuyor.” (KK13)

4.3.1.3.9. Yaşamayan Çocuk

Doğum gerçekleşmeden ya da gerçekleştikten sonra çocuğun kaybıyla derin bir üzüntüye boğulan aileler, çocuğu ve annesini korumak amacıyla çeşitli pratiklere başvurmaktadır. Özellikle kurban kestiklerini belirten Karesi Çepnileri bu konuya dair şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“Tılsım bir şey yapmayız. Doktora başvururuz. Bizim bir tanıdığın oldu öyle. Hocaya gitti her yere gitti. Çocuğu yaşamadı sonra doktorlar çare buldu.” (KK45)

“Doğan çocuk yaşamazsa ona da cenaze töreni yapılır. Kur'an'ı okunur, hayrı yapılır, mezarı yapılır. Yetişkin cenazesi gibi olmaz, ikinci derece akrabaları katılır.” (KK11)

“Kurban keser annesi babası çocuk yaşasın diye. Sonra onu köy halkına yedirir.” (KK22)

“Adak kurbanı keserler.” (KK2)

4.3.1.3.10. Duşak- Köstek Kesme

Çocuğun yürümeye başladığı dönem gelmesine rağmen yürüyememesi halinde bu duruma sebep olan kötü ruhlar olduğu düşünülür ve durumu tersine çevirmek için çeşitli ritüeller yapılır. Bu ritüellerden biri de *köstek kestirme* olarak adlandırılmaktadır.

“Çocuk büyür koşar düşer, bir adım atar düşer. O zaman köstek kestirme yaparız. Çocuğun ayağını bağlarlar. Kim kıvrak görünürse çocuğun evinin etrafını üç kere dolaşır kösteğini keser, benim gibi kıvrak olsun diye öyle tılsım yaparlar.” (KK45)

“Çocuk çok düşerse köstek kestirme yapılır. Doktora götürülür.” (KK11)

“Köstek keseriz. Kim hızlı yürüyorsa onu çocuğun yanına getirirler. Benim de çocuğum onun gibi yürüsün diye. Ona köstek kestirirler. Üç sefer ‘Benim gibi sen de koş.’ diyerek çocuğun ayağındaki bağları keser.” (KK2)

“Bebek yürüyor ama iki yaşında falan devamlı düşüyor. Bebeğin poposuna ufak bez bağlarlar. Kıvrak birine makasla kestirirler o bezi düzgün yürüsün diye.” (KK7)

“Köstek kestirme yapılır. Ovacık'tan ötede bir Türkmen köyü var. Çocuk yürümedi mi orada bir kadın var ona gideriz. O söyler.” (KK33)

4.3.1.3.11. Diş Buğdayı/ Diş Hediği

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden olan diş çıkarma, halkımız tarafından genellikle bir törenle kutlanmaktadır. Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde önemli bir rolü olan dişin çıkması nedeniyle düzenlenen bu törende yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma ve bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin güçlü olması da amaçlanmaktadır.

Çeşitli adlarla anılan bu törenin halk arasında *diş aşı*, *diş bulguru*, *diş buğdayı* ve *diş hediği* olarak da bilinmektedir.

Araştırma sahasında diş buğdayı olarak bilinen bu törene *diş kaynatması* da denilmektedir.

“Çocuğun dişi çıkınca hemen çıkar çıkmaz değil de müsait olduğun bir zamanda buğday, bakla, fasulye, nohut, mısır bunların hepsini kaynatırsın temizleyip ayıkladıktan sonra. Evin önüne bez yayılır. Tavukları da oraya toplarız. Bezin ortasına çocuk oturtulur. Sonra çocuğun etrafına ayna, tarak, kitap, kalem, cüzdan aklımıza ne gelirse onları koyarız. Ayna, tarak genelde kesin koyulur. O kaynatıklarını çocuğun tepesinden dökersin, saçarsın. Tavuklar gelir o saçılanları yer. Çocuk o koyduğu eşyalardan birine yönelir. Kalem aldı diyelim işte bak okuyacak deriz, tarak alırsa ya da ayna alırsa bu çocuk çok süslü olacak deriz. Para alırsa bu çocuk çok zengin olacak denir.” (KK11)

“Çocuğun dişi çıktı mı ilk kim görürse ona hediye alınır. Sonra dişi beş altı tane oldu mu arpa, buğday, mısır, bakla hepsini kaynatırız diş kaynatması diye. Çocuğu evin önüne dingeltiriz, üstüne kaynatıklarımızı atıp ‘Dük dük.’ diye tavukları çağırıp onlara yediririz.” (KK45)

“Diş kaynatması yapılır. Akşamdan buğdayı ıslardık, sonra sabah kaynatırdık.” (KK22)

“Yedi türlü bitkiden kaynatılıp yedi haneye dağıtılırdı diş kaynatması.” (KK2)

“Çocuğun dişi olunca buğday kaynatırdık. Mısır da atardık içine. Komşulara dağıtırdık. Komşular tabaklara para atarlardı. Gümüş atarlardı.” (KK27)

4.3.1.3.12. Çocuğun İlk Saçı ve Tırnağı

Çocuk doğduktan bir süre sonra tırnakları ve saçları uzamaya başlar. Ana saç olarak ifade edilen saçlar güçsüz oldukları düşüncesi ile tırnaklar ise kıvrılmaya başladığında kesilir. Kesilen bu ilk saç ve tırnaklar üzerine bazı ritüeller bulunmaktadır.

“Çocuğun ilk saçını istersen saklarsın. İlk saç kesen kişiden para alınır başka bir şey yapılmaz. Bebeğin ilk tırnağı cüzdana kesilir. Bol, dolu dolu olan bir cüzdana kesilir. Eli bol bereketli olsun, cüzdanı kabarık olsun diye. O cüzdanda da çocuk hangi parayı tutarsa alır, çocuğun olur o para.” (KK11)

“Çocuğun ilk saç kesildiğinde babası anası ona bir şey verir.” (KK33)

“Çocuğun saç kesilince koyun, kuzu, tarla verilirdi.” (KK25)

“Dedesi varsa dedesi koyununda kuzu varsa, ilk kırkan kişiye bağışlar.” (KK2)

4.3.1.3.13. Mevlit ve 6 Ay Kınası

“Altı aylık kınası yaparız. Yemek yapıp hayvan keseriz. Çocuğa hediye yaptırılır küçük nazarlık onu dağıtırız. Bebeyle annesinin avuç içine kına yakılır. (KK45)

“Altı ay kınası bizde olmazdı aslında. Yeni yeni yapılmaya başlandı. Kızı olanlar yapar onu. Benim kızım olmadığı için çok denk gelmedim ama bebeğe bindallı alınıyormuş. Bir hafız çağırıp dualar eşliğinde kına yakıyorlarmış. Yemek de verilir gelenlere mevlit de okutulur.” (KK11)

“Yemek hazırlarlar. Komşuları çağırırlar, sohbet ederler. Çayı kolası yerler içerler. Sonra havai fişek patlatırlar.” (KK7)

“Sadece kıza yapılıyor.” (KK39)

4.3.2. Sünnet

“Sünnet ilkel toplumlarda ve gelişmiş ülkelerde dinî- kültürel bir ritüel biçiminde uygulanmış, aynı zamanda tedavi edici ve hastalık önleyici yönüyle modern tıpta yer almıştır.” (http-8). Türk kültüründe erkek çocukların erkekliğe geçiş töreni olarak görülen sünnet pek çok uygulama ile kutlanmaktadır.

Sünnet geleneğinin temelinin Boratav şu şekilde açıklamıştır:

“Bir inanışa göre Muhammet Peygamber sünnetli doğmuş; inanış, sünnet göreneğini bu olguya bağlamak istiyor. Gerçekte ise çocukları ‘sünnet etmek’ İslâmdan önce de, sâmi asıdan ve başka soylardan toplumlarda olduğu gibi, Araplarda da uygulanan bir töre idi; Muhammet bu töreyi sürdürdü. İslâm dininde Peygamberin yaptığı, ya da yapılmasını öğütlediği şeylere uymaya ‘sünnet’ adı verildiği için, oğlan çocukların erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi çepeçevre kesip alma işlemi, halk dilinde bu deyimle adlandırılır. Deyimin eski yazı dilinde (osmanlıcada) karşılığı, arapça ‘hitân’ kelimesi idi.” (1984, s. 159)

Sünnet zorunluluğu, İslamiyet’in kutsal kitabında açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen “İbrahim peygamberin bu husustaki şeriatına tâbi ol” ayeti kural olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de sünnet geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı bir şekilde yerine getirilmesinde dinsel, toplumsal, hijyenik ve cinsel içerikli görüşler hakimdir (Örnek, 1977, s. 173).

4.3.2.1. Sünnet Çocuğunun Yaşı

Sünnet çocuğunun yaşıyla ilgili araştırma sahasında görüşülen kaynak kişiler net bir yaş aralığı verememişlerdir. Karesi Çepnileri sünnet düğününü, kendi ifadeleri ile gelin düğünü gibi büyük eğlence şeklinde yapmaktadırlar.

“Çocuğu dört beş yaşlarına kadar bekletiriz.” (KK45)

“Eskiden dokuz on yaşlarına kadar sünnet yapılırdı. Şimdi çocukluktan yapıyorlar.” (KK37)

“Eşim ikiyle altı yaş arası erkek sünnet olmaz dedi. Ben büyük oğlumu iki yaşına gelmeden, küçüğü de bir yaşında sünnet ettirdim.” (KK11)

“Şimdi bebek doğunca bir buçuk yaşına gelmeden hastanede yaptırılıyor. Şimdi sünnetçi yasak. Sünnet düğününü on yaşına kadar yapıyorlar. On yaşını geçirmezler.” (K29)

“Eskiden bizim çocuklar koca koca olurlardı. Şimdi daha bebekken yaptırıyorlar. Benim torunların sünnet olduğundan haberim bile olmadı.” (KK33)

“Altı yedi aylık yapanda var. Dört beş aylık yapanda. Şimdi genellikle erkenden yapıyorlar.” (KK49)

“Genelde yedi sekiz yaşında sünnet ettiriyorlardı ama şimdi üç dört yaşında kestiriyorlar.” (KK7)

4.3.2.2. Sünnet Hazırlıkları

Sünnet düğününde çocuğun sünnet kıyafetlerinin alınması, davetlilerin çağırılması, düğünde verilecek yemeklerin belirlenmesi ve pişirilmesi gibi çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır.

4.3.2.3. Sünnet Töreni

Araştırma sahasında sünnet düğünlerinin eskiden üç gün günümüz de ise bir gün sürdüğü öğrenilen bilgiler arasındadır. Kimi zaman gelin düğünleriyle birlikte yapılan sünnet düğünleri kaynak şahıslarımızdan öğrendiğimiz bilgilere göre eskisi kadar detaylı bir şekilde yapılmamaktadır.

“Sünnet düğününün içkili eğlencesi yapılır gündüz. Yemek verilir, kavurma verilir. Davul tutulur çala çala düğün yaparız. Gece yemekler pişmeye başlar, akşama saz ekibi kurulur kına gecesi yapılır çocuğa. Altın getiren altın getirir. Hediye getiren hediye, battaniye getirir, isteyen para getirir. Herkes hediyesiyle gelir. İlk gün erkekler eğlence yemekli eğlence yaparlar o günün akşamına kına yapılır.” (KK45)

“Sünnet normal düğünler gibi yapılır. Üç gün düğünü olur. Yemekli alkollü olur. Dana, koyun keserler böyle yaparsak sünnet düğünü deriz. Alkol olmazsa sünnet hayrı deriz. Sünnet mevlidi yapılır. Dualar okunur o şekilde yapılır. Hoca ya da cem dedesi çağırılır o okur duaları.” (KK37)

“Eskiden köyde davullu zurnalı evin önünde yapılmış. Eskiden gelin düğünleri yapılırken yapılmış sünnet düğünü. Çocuk sünneti çok düğün gibi görülmezdi. Evden evlenen biri varsa hemen çocuğa bir sünnet kıyafeti alınır. ‘Hadi oğlum sen de sünnet oluyorsun.’ diye düğünün yanında yanaşma gibi yapıldı. Amaç gelin düğünü olur ama o da arada kayardı. Aynı evden olanlar yaparlar böyle. Abinin düğünü yapılırken sünnet düğünü de yapılır mesela. Şimdi sünnet ayrı bir düğün oldu. Normal düğün gibi hazırlık yapılır. Amcası, dayısı, halası yakın akrabalara hediye alınıp. Kumaş aldık annelere şalvarlık denilir, penyeler aldık, yazma aldık. Ben bütün yazmalarımı oyalı dağıttım benim ilk sünnet düğünüm diye. Çocuğun sünnet odasına süs alınır odalar süslenir. Sünnet kınası alınır. Kıyafetlerini aldık. Kendimize kıyafet aldık. Bildiğin gelin düğününe nasıl bir hazırlık yapıyorsa aynı hazırlık yapılır yine. Hatta dana aldık. Aşçı gelir yemek yapar. İçkili düğün yapılır bizde. Birasını, rakısını alırsın içmek isteyen içer, istemeyen içmez. İçki erkeklerde olur kadınlarda olmaz. Erkekler bir yerde olur kadınlar başka bir yerde. Taşkınlık vs. olmasın diye ayrı yerlerde yapılır. Kadınlar kendi kendine eğlenir kına gecesi yapılır. Pilavı, nohutu ya da fasulyesiyle, taze yemeğiyle, hoşafıyla, tatlısıyla, kavurmasıyla yemek dağıtılır. Kadınların hepsine bir örnek çember alıp dağıtmıştık.” (KK11)

“Gelin düğünü gibi sünnet düğünü olur. Üç gün üç gece evvelde düğün yapıldı. Şimdi artık bir akşamda bitiyor. Önceden yemek olurdu, hediyeyle giderdin üç gün devam ederdin. Önceden oyun oynanırdı. Beygirler vardı koşu beygirleri, pehlivanlar davet edilirdi. Onlar güreşirdi. Öyle eğlenceler yapıldı. Ovacık’dan 3 kilometre yerden

beygirlerle koşu yapılırdı. Birinci gelene ufak altın verirdin. İkinciye mesela yüz lira, üçüncüye yetmiş beş lira, dördüncüye de basma ya da çember verilirdi.” (KK2)

“Şimdi bir gün yapıyorlar. Yemek yeniliyor, yemekten sonra bir oyun. Hopla zıpla, hediyeni tak sonra bitiyor. Etraf köylerden de görüştüğün ahabpların gelirdi. Pehlivan gelmezse köyün gençleri güreşirdi. Kim kazanırsa ufak altın hediye edilirdi.” (KK22)

“Sünnet düğünleri gelin düğünü gibi büyük yapılır. İçki yemek olur. İlk akşam düğünü yapan adam evini önüne masa döşer, içki içirir. Erkekler bir tarafta içki içer kadınlar evin diğer tarafında oynar.” (KK29)

“Eskiden sünnet düğünleri davullu, yemekli oluyordu. Çocukları son gün beygire bindirip gezdirirlerdi. Komşular çocuğa şerbet yapıp içirirlerdi. Komşular ona para verirdi, çocuk ev ev gezdirilirdi.” (KK26)

“Sünnet ve gelin düğünleri eskiden iki gündü ama çok zor bir düğündü. Taş ocağının olduğu yere eskiden çırpı tarlası derlerdi. Kırba derler o çırpının adına. Oradan düğün yapacak kişinin yakınları, akrabaları oraya giderler. Erkekler o çırpıları köküyle kazarlar, kadınlar da sırtlarına sararlar, getirirler. Ertesi gün düğünden bir hafta önce fırın dolusu ekmekler yaparlar, köylü ekmeği. Nohutlar ıslanır, köy meydanındaki oyulmuş taşın içine buğdaylar doldurulur. Bütün gençler toplanıp o keşkek buğdayını döverler. İki gün boyunca bu işlemler yapılır. Sünnet olacak çocuklar eşeklere bindirilirdi. Her evin önüne o eşek getirilir. Getirdikleri evin sahibi o sünnet çocuklarına birer bardak şerbet verirdi. Öğleden sonra saat iki, üç gibi sünnetçi köye gelirdi, sünnet olacak çocukları sünnet ederdi. Bütün akrabalar, komşular herkes toplanır. O çocuklar sünnet olurken de ağlayanlar olurdu, duygusallık kaplardı herkesi. Şimdi artık hastanelerde sünnet ettiriyorlar. Kimse bile duymuyor sünnet olduğunu. Birkaç gün sonra düğün yapıyorlar. Her şey sosyete oldu. Şimdiki zamanda sünnet düğünleri bir gün. Gelin düğünleri de öyle ama bütçesi şey olanlar iki gün yapıyorlar.” (KK35)

“Amcasının düğününde yaptık sünnetini biz. İki yaşındaydı o zamanlar. Sünnet düğünü bir gün genellikle. Büyük gelin düğünleri gibi olur aynı.” (KK41)

“Sünnet düğünleri gelin düğünü gibi yapılır. Bir gün olur. Yeme, içme her şey olur.” (KK49)

“Konu komşu gelir, yemek yaparlar. Para atarlar. Düğün gibi olur.” (KK7)

4.3.3. Evlenme

İnsanların hayatında ikinci geçiş dönemi olarak görülen evlilik, evrensel boyutta benimsenmiş bir kavramdır. Çiftler için yeni bir hayatın başlangıcını ifade etmesi ve yeni bir ailenin kurulduğunu belirtmesi bakımından Türk kültüründe önemli görülen evlilik, çeşitli gelenek-görenek ve ananelerin yerine getirilmesiyle kutlanmaktadır.

4.3.3.1. Evlenme Biçimleri

Sedat Veyis Örnek, Anadolu’da çeşitli evlenme biçimlerinin olduğunu, bunlar arasında *görücü usulü*, *kız kaçırma*, *oturakalma*, *dezmal kaçırması*, *beşik kertmesi*, *berder*, *kepir* ve *taygeldi* gibi türlerin bulunduğunu ifade etmiştir (1977, s. 185-189).

Ali Yakıcı ise günümüzde, kültürel değişmelerin daha etkin görülmesiyle beraber, anlaşarak evlenmelerin giderek yaygınlaştığını belirtmiştir (1992, s. 29).

Karesi Çepnilerinde kaçarak, görücü usulü ve anlaşarak evlenme biçimlerinin olduğu görülmektedir.

“Eskiden görücü usulüyle evleniliyordu. Şimdi artık öyle değil herkes kendi buluyor. Eskiden kızın anası babası seni oraya vereceğim diyordu. İstese de istemese de kız oraya gidiyordu. Falancanın oğluna seni vereceğim diyorlardı. Dışardan seyrek gelirdi gelin hep köy içinden evlenilirdi. Şimdi kızlar çoğunlukla dışa gidiyorlar. Kız senin gösterdiğine gitmek istemiyorsa kaçıyor hâlâ. Geçen kahvesi içilmeden bir gün önce oğlana telefon etmiş kız gel beni al diye. Öyle kaçtı gitti. Oğlanda istemediğini almıyor artık.” (KK45)

“Çok eskiden görücü usulü evlilik olurdu. Anne baba istemediğini söyler ama gidene de karışmaz. Anne baba istedikten sonra kız istemese bile evlenirmiş. Şimdi zorlama yok. Genelde herkes anlaşarak evleniyor. Kiminle konuşursan onunla evlenirsin kıza laf söz gelmesin diye öyle şeylerden çekinilir. Evlenmeyeceksen hiç konuşmayacaksın. Kaçana da düğün yapılır.” (KK11)

“Eskiden evlilikler şimdiki gibi değildi. Biz oğlan kız, kız oğlanı severek evlenmedik. Babalar anneler karşılıklı istediler ilk ana baba rızasıyla oldu bu iş. Yani bizim aramızda anlaşarak değil. O zamanlar âdet öyleydi. Evlenene kadar buluşmadık desem yeri var. Elli yıl kadar önceydi. Şimdi öyle değil. Şimdi kızla oğlan buluşuyor. Şimdiki durum daha iyi. Kızla oğlan karşılıklı anlaşmadıktan sonra evlenmek olur mu? Ama o zamanlar gelenek öyleydi.” (KK29)

“Kaçıp giden de oluyor, görücü usulü de. Annen baban kimi derse ona giderdin, hiç itiraz yoktu. Gitmeyeceğim diye karşılık verme yoktu. Şimdi zor, eskiden daha iyiydi, boşanmalar yoktu. Şimdi benim aklım şaşıyor be! Vallahi aklım şaşıyor. Bizim kızda beni istediğime vermezseniz başkasına gitmem dedi. Artık zaman değişti.” (KK22)

“Eskiden babası annesi kimi tercih ederse ona giderdi. Gönlünü almak için kıza öyle bir sorulurdu ama %90 verilir. Usulden sorulurdu yani. Şimdi sevdiğine gidiyor, annesi babası bilmiyor. Şimdi birbirlerini severek evleniyorlar ama en ufak şeyden yine de ayrılıyorlar.” (KK2)

“Ben görücü usulü evlendim. Benim sevdiğim bir kız vardı. Annemle yengeme ‘Ne olursunuz bu kıızı bana nişanlayın. Ben bu kıza çok aşığım.’ dedim. Kızın babası ‘Beş tane iki buçukluk altın takın verelim.’ demiş. Bizim beş altın takacak gücümüz vardı ama bana vermediler. Başkasına verdiler. Ben akraba evliliğine karşıydım ama babam çok ısrar etti. ‘Halanın kızını almazsan seni evlatlıktan reddederim.’ dedi. İki gün boyunca peşimde koştu, çok yalvardı babam bana. ‘Peki, tamam.’ dedim. Üç yıl nişanlı kaldık. Askerden geldikten sonra düğün yaptık. Çocuklarım istediğini aldı. Büyük oğlan ‘Ben bu kıızı alacağım, almazsanız ben bu köyü terk ederim.’ diye diretti. Nişanlısını da kendim kaçırdım hatta. Babası ‘Çeyizle vereceğim.’ dedi. Büyük oğlan ‘Baba bana yardım et, ben kaçıracağım.’ dedi. On yıl dünürüm benimle konuşmadı. Şimdi torunlar onun yanında benim yanımda değil. Akraba evliliğine karşıydım ama eşimle evlendiğime hiç pişman olmadım. O benim doktorumdu, annemdi, babamdı, kardeşimdi, eşimdi, arkadaşımı, berberimdi.” (KK35)

“Ben beş yıl nişanlı bekledim. Bizim zamanımızda ben şunu istiyorum, aşk gibi şeyler yoktu. Annen baban veriyordu seni. Şimdi öyle değil. On altı yaşındaydım ben. Anne baba kime uygun görürse onunla evlenirdik.” (KK7)

“Bizim burada eskiden boşananı dışa gönderirlerdi. Köye varmazdı, almazlardı. Evlilik nedir bilmeden evlendim ben. O iyi değil. Bilerek evlenmek en güzeli.” (KK27)

“Ben on sekiz yaşındaydım kaçtım.” (KK25)

“Kaçarak evlendim ben. Şimdi isteyen istediğiyle evleniyor. İçimizde yabancı yoktur, yeni yeni dıştan gelmeye başladılar. Karıştı artık evlilikler.” (KK33)

“Ben kaçırdım eşimi. Benim hanım başkasına sözlüydü.” (KK19)

“Kaçarak evlendim ben. İki gün oldu düğünüm.” (KK48)

“Ben evleneceğim kişiyi kendim seçtim. Bizde kız kaçsa bile düğünü yapılır. Hiçbir şeyi eksik kalmaz. Benim iki tane ablam var. Onlar hiç tanımadan babam vermiş, evlenip gittiler.” (KK42)

“Ben eşimi kendim seçtim. Bizim evlendiğimiz zamanlar görücü usulü vardı da ben kendim evlendim. (KK16)

“Ben on altı yaşında evlendim. İlkokul üçe gidiyordum. Tabi o zaman büyük diyorlardı bize. Ana baba kiminle nişanlarsa onunla evlenirdin. Kendi beğendiğinle evlenme şimdi var. Şimdi ben üç oğlan evlendirdim üç de kız, benim haberim yok. Onlar aralarında anlaştılar bize babalık görevi yapmak düştü. Bizim o şansımız yoktu. Ana baba kime verirse onunla evlendik.” (KK49)

“Ben kaçarak on beş yaşında evlendim. Okulda bulduk birbirimizi, sevdik, anlaştık.” (KK8)

“Seviyordum ben kaçtım ama yine de düğünüm yapıldı.” (KK41)

4.3.3.2. Evlilik Yaşı

Türk Cumhuriyeti Mevzuatı Evlendirme Yönetmeliği 14. maddesine göre, on sekiz yaşını doldurmuş, mahkemece vesayet altına alınmamış olan erkek ve kadın, başka bir kimsenin rızası veya iznine bağlı olmaksızın evlenebilir. Ayrıca on yedi yaşını tamamlayan erkek ve kadın velinin izni, veli yoksa vasi veya vesayet makamının izni ile, on altı yaşını dolduran kadın ve erkek hâkimin izni ile evlenebilir. Ancak ayırt etme gücüne sahip olmayanlar ve on beş yaşını dolduran küçükler, mahkemece ergin kılınsa dahi evlenememektedir. Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra bu konuda başvuran küçük ve kısıtlının evlenmesine izin verebilmektedir (http-9).

Araştırma sahasında yapılan görüşmeler sonucu küçük yaşta evliliklerin hâlâ devam ettiği tespit edilmiştir.

“Eskiden kızlar küçükten evlendiriliyordu. Ben on yedi yaşında evlendim. Şimdi yirmi beş yirmi altı hatta otuzuna gelip evlenmeyen kızlar var.” (KK45)

“Küçük yaşta evlenilmez.” (KK11)

“Bizim evlilik on dört yaşında başladı. Benim büyük oğlum benden on yedi yaş küçük. On yedi yaşında ilk çocuğumuz dünyaya geldi. Beşinci sınıfa giderken nişanladılar beni. Benimkiler oğlan evlendirmeye çok meraklıydı. Benim büyüklerim ablalarım hepsi gitti evlendiler. Babam evde gelin olmadığından çok meraklıydı. Hemen ben daha ilkokul beşe giderken nişanladılar beni. Ben sana bunu söylememiş olsam, sen araştırmaya geldin ben sana söylemedim diye beni kınarlar. Ben Allah’ın bildiğini kuldan saklamam, yaşadık biz o hayatı. Doğruyu söylemek günah değil yalan söylemek günah. Şimdi benim torun askerden geldi. Yirmi iki yaşında daha evlenmeyi düşünmüyor. Diğeri yirmi beş yaşında o da düşünmüyor daha. Artık eşten önce iş lazım diyorlar. Önce işini bulsun sonra aşını hazırlasın ondan sonra da eşini bulur.” (KK2)

“Ben evlendiğimde on altı yaşındaydım kocam on dört. Ben nişanlandığımda evde bile yoktum. Zeytin toplamadaydım. Şimdi evveli iş diyorlar sonra eş.” (KK22)

“Ben evlendiğimde yirmi dört hanımım yirmi bir yaşındaydı.” (KK29)

“Biz beyimle on iki yaşında isteştik. Ben kocamı severek evlendim. On dört yaşında nişanlandım. On beş on altı yaşında evlendim.” (KK27)

“Ben on altı yaşında evlendim.” (KK33)

“On dört yaşındaydım ben, kaçtım da öyle evlendim.” (KK39)

“Ben on sekiz yaşında evlendim.” (KK19)

“Ben davullar çala çala evlendim on altı mıydı on beş miydi neydi. (KK26)

“Ben yirmi yaşında evlendim.” (KK7, 47)

“Ben on yedi yaşında evlendim.” (KK41)

“Ben otuz yaşında evlendim, geç evlendim. Eşimi kendim seçtim.” (KK42)

4.3.3.3. Evlenme Beyanı

Araştırma sahasında gençler evlenmek istediklerini genellikle dolaylı yollardan beyan etmektedirler.

“Benim küçük oğlan astsubaylığı kazanınca ‘Annemgil yüzük taksın bize.’ diye söylemiş. Kızla konuştuk o da ‘Biz isteşiyoruz.’ dedi.” (KK7)

“Kiminle evlenmek istediğin anneye rahat konuşuluyor zaten annene söyledin ama babayla konuşamazdın.” (KK13)

“Oğlum abimin hanımına söylemiş. ‘Yenge ben biriyle konuşuyorum.’ diye.” (KK27)

“Şimdi burada eskiden çok sevdiği kızı isteyen çocuk annesine, babasına utanma vardı o zamanlar o yüzden söyleyemezlerdi. Sofraya not kağıdına yazıp bırakanlar olurdu ‘Bana falanca kızı alın yoksa kendimi öldürürüm.’ diye. Annesine, babasına söyleyemeyen amcasının karısına veya en yakınında kim varsa ‘Yenge, dayı şunun kızını bana nişanlayın. Onu bana almazsanız ben intihar ederim.’ gibi şeyler vardı. Bunlar sevgiydi, büyük aşktı. Köy meydanında çeşme vardı. Eskiden bütün kızlar oraya toplanırdı. Gençler gelip geçerlerdi ama kızlara söyleyemezdi seni seviyorum diye. Bazı cesaretli olanlar çeşmenin başında olan kızın başındaki yazmayı alıp kaçırdı. Onu alıp kaçınca herkes şahit oluyor tabii. ‘Özcan’ın oğlan falancanın eşarbını almış. Artık ona dünür de gidemez, kimse de bakamaz.’ denilirdi.” (KK35)

“Hâlâ kimse rahat söyleyemez. Filancayla filanla isteşirlermiş diye duyulur.” (KK49)

“Bizim buralarda her şey telefonla artık. İsteyen istediğini söylüyor evleniyorlar.” (KK47)

4.3.3.4. Evlilik Aşamaları

4.3.3.4.1. Eş Seçimi

Evlilik konusunda çeşitli inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Evlenecek olan kişilerde eş seçimi önemlidir. Evliliğin mutlu ve huzurlu bir şekilde devam edebilmesi

için evlenecek adayların yaşı, fiziki durumu, mesleği ve inancı gibi çeşitli özelliklerinde uyum olmasına önem verilmektedir.

“Alevi-Sünni arası evliliklere sitemli bakılır. Sevdik deyip evleniyorlar ama aile büyükleri pekiyi bakmıyor. Ama artık evleniyorlar. Okulda tanışıyorlar, işte tanışıyorlar biz evleneceğiz deyip evleniyorlar ama sonra ayrılmalar çok oluyor. Ayrılmayanda var ama genelde evlilikleri başarılı gitmiyor. İbadetlerinin farklı olması sorun oluyor. Oğlan Sünni ise kendi mezhebine göre ibadet etmek istiyor kız da öyle. İbadet yönünden anlaşıyorlar. Bu sefer çocukları da mağdur oluyor. Çocuklar babası neyse onun gittiği yola gider. Annesine uymaz. Geçen Sünni kız geldi, düğün yaptılar. Bizde Aleviliğe başlamak için ikrar alınır. Kız ikrarını aldırmadı, ben dönmem dedi yani. Bizim dede de ‘İkrarını aldırmayacaksan neden anlaştımadın kızım!’ dedi. Kız sonra ayrıldı zaten. Bizim ibadetler zayıflıyor artık. Bizim kızlar Sünnileşiyor. Oradan gelenler bize uyum sağlamıyor ama. İkrar aldırıyorlar. Eline, diline, beline sahip olacaksın sözünü vermiyorlar. Bizde Aleviliğe dönmek kabuldür. Şu an ben Aleviyim diyorlar ama görevlerini yapmıyorlar, çoğaldı artık onlar. Bizde zorlama yoktur. İsteyen gelebilir.” (KK2)

“Bizim köyümüzde de karışık evlilik çok. Geçen Sünni kız geldi, düğün yaptılar. İnsan insandır diyorlar artık. Herkes istediğiyle gidiyor.” (KK22)

“Biz Alevi köyüz. Köyde artık karışık evliliklerde var. Benim kayınçomda Yörük gelini var. İşte tanışıp evlendiler. İki çocukları var.” (KK49)

“Oğlan dışardan kız getirdiği anda iş biter. Ayrı gayrı olmaz.” (KK47)

Geçmiş dönemlerde akraba evliliklerinin fazla olduğunu belirten kaynak şahıslarımız bu durumun günümüzde çok sık görülmediğini ifade etmişlerdir.

“Bizim buralarda akraba evliliği çok olurdu. Şimdi on beş, yirmi seneden beri yok desek yeridir. Bende amcamın kızı var. Biraderimde de teyzemin. Herkes genellikle biri biriyle evlenirmiş. Eskiden %99,9 köy içinde evlenirdi, şimdi tek tük. Bu köyde çok az yabancı vardır. On tane çıkmaz bile ama bundan on sene öncesi yabancı yoktu.” (KK49)

“Bizde akraba evliliği çoktur.” (KK27)

4.3.3.4.2. Kız Görme/ Kız İsteme

Evliliğin ilk aşamalarından biri de kız bakma, kız arama, kız soruşturmadır. Aileler öncelikle akrabalarından, komşularından başlayarak kız soruşturmaya başlarlar (Örnek, 1977, s. 190). Kaynak şahıslarımızdan edindiğimiz bilgilere göre Yaylacık Mahallesi’nde kız evine ilk olarak akrabalar arasından seçilen ve *öncü* olarak adlandırılan bir grup yollanmaktadır. Bu grubun gidişi her iki aile içinde olumlu sonuçlanırsa erkek tarafı kızını istemeye kalabalık bir şekilde gider. Bu konuda kaynak şahıslarımız şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“Eşimi ben kendim seçtim. Ben askerdim, dünürücü gönderdim bir iki defa istiyorum diye. Dünürücü gittiler oldu. İstemeden önce öncü yolladık. Akrabalar öncü olarak gitti. Bu çocuk seni istiyor gelir misin diye soruyorlar, kabul ederse, onay verirse isteme yapıyor. Otuz, kırk kişi dünürücü gider. Amcan, teyzen, halan, enişten, bütün akrabalarını toplayıp gidersen. Kız tarafına Allah’ın emrini andıkları zaman isteme olur. Verirlerse sonra kız tarafı akrabalarıyla toplanır, kahve içmek için sözüm kesildi diye haber verir. Toplanma,

yeme içme olur. Ertesi gün oğlan tarafının kızları, kadınları toplanıp kız evine gider oradan kızı alırlar. Evde hayvan keseriz kız gelirken. Koç ya da koyun olur bu. Onu keserken eğlence başlar. Silah atarlar, yeme içme olur. İsterken Allah'ın emri anılır.” (KK37)

“Kızla oğlan anlaştıktan sonra *öncü* gider. Dünürcü deriz. Eskiden direkt kahve içilirdi. Şimdi kızı yazma bağlarlar, kız kuaföre gidiyor, abiye elbise alınır ama eskiden şalvarlık alınırdı, gömlek alınırdı üzerine. Kırmızı yazması bağlanırdı. Terliği, ayakkabısı, havlusu, akla gelen her türlü kıyafeti alınır. Sandıkları hazırlanır. Kahve içimi kalabalık olur. Büyükler arasında söz alınıp verilir. Bir iki takı takılır. Herkesin köyde olduğu, işlerinde az olduğu bir zamanda da kahve içilir. Bu genelde bayramda olur. Bayramda herkes köyde olduğu için. O gün gündüz kız evinde yemekler hazırlanır. Oğlan evi kız evine sandıklarla lokum, bisküvi, şeker alır. Oğlan evi karşılar kız evine gidecek olanları. O gün orada kahve içilir. Allah'ın emri anılır. İkrar alınır verilir. Kızı babadan oğlan tarafından amcası, dayısı ya da dedesi ister. Büyükler ‘Allah'ın emriyle kızınızı istiyoruz veriyor musunuz?’ diye üç defa sorar. Kahveler yapılır. İlk önce dört tane kahve gelir. Kızın ve oğlanın anne babasına ilk onlar içer kahveyi. Sonra onlarla birlikte gelenlere verilir. Gelen herkes o kahveden içer. Kızın ilk kahvesi için fincan takımı ve cezvesi alınır. O takımla dört kahve yapılır, diğer misafirler çok kalabalık olduğu için pet bardaklar alınır, kahveleri tencerede yapılır ve gelen herkese verilir. Herkese avuç avuç şeker, lokum, bisküvi dağıtılır. Gün sonunda kalanlar varsa onlara yemek yapılır, sofraya kurulur. Giderken silah atılır kahveler içildi diye. Ertesi gün kız ilk defa oğlan evine gittiği için hayvan kesilir, kan akıtılır. Kan akıtılmadan kız o eve girmez. Koyun, kuzu bazıları koç keser. Kız o akıtılan kanın üzerinden üç defa geçer. Kız oğlan evine öyle girer.” (KK11)

Kız istemeyi *Allah'ın emrini anmak* şeklinde ifade eden Karesi Çepnileri bu cümle ile aileye ve evliliğe verdikleri önemi göstermektedirler.

“Kızı oğlan tarafından yaşı büyük olan kişi ister Allah'ın emri ile. Verirken kızın babası ‘Aldık, kabul ettik, verdik kızımızı.’ der.” (KK36)

“Önce dünürcüye kız istemeye gidilir. ‘Allah'ın emriyle bizim oğlan sizin kızı istiyor.’ diye. Ondan sonra babası razı gelirse yüzük takmadan yine Allah'ın emri anılır. ‘Allah'ın emri peygamberin kavliyle senin kızı bizim oğlana istemeye geldik.’ diye. O zaman en büyükleri kimse yüzükleri o takar. Falan gün düğünleri olacak diye de söylenir. Altın takılır.” (KK2)

“İki yaşlı yakının olurdu. Onlarla giderdin. Onlar Allah'ın emrini anarak isterdi. O da verdiği zaman ikrar verilirdi. İkrar verdik anlamında söz verdik demek. Kahve içilir. O âdetimiz hâlâ devam eder. Kızı istemeye gelenlere kahve içirilir. ‘Allah'ın emriyle kızınızı istemeye geldik.’ denilir. Onlar da ‘Beğendik, konuştuk, verdik.’ derlerdi öyle denilirdi.” (KK29)

“Belirli bir gün anlaşır aileler. Kızın çevresi, kendi çevren toplanırsın öyle istenir. Ama kız isteme yok artık. Çoğunluk kaçıyor. Kız tarafı oğlan tarafı toplanıyor kız evinde. Kaç ay, sene bekleyecekler aralarında anlaşır. Kahve içerler dağılırlar.” (KK49)

“Şimdi, kız istemeye gidilir. Kız verilirse, kahve içilir. Kız kahve pişirir. Bazen tuz atar bazen çok şekerli olur. Onlar anlaşır.” (KK42)

“Kız istenirken biz de Allah'ın emri anılır. Sözü kesilir. Sonra büyük nişanı yapılır.” (KK27)

“Çiçek, tatlı alırlar istemeye giderler. Söz alırlar. Yüzükler, bilezikler takılır. Sonra büyük nişan yapılır. Toplaşılır, kahve içilir. Büyük eğlence yapılır nişanda.” (KK48)

“Allah'ın emriyle istenir kız. ‘Allah'ın emri peygamberin kavliyle diye kızınıza talibiz.’ denilir. Sistemde bir değişiklik yok.” (KK16)

“Kahve içmeye bütün akrabalar gider, eğlence yaparız.” (KK7)

“Kahve içmeye kırk, elli kişi gider.” (KK13)

4.3.3.4.3. Söz Kesimi

Kız isteme bittikten sonra yapılan ilk işlemlerden biri de *söz kesmedir*.

“Önce söz kesilir kızı istedikten sonra uygun görülürse bir ay ya da bir hafta sonra için. O zaman otuz kırk kişi akrabalarla gidilir. Eskiden takı konuşuluyordu, herkes elinden geleni yapmaya çalışıyor.” (KK37)

“Kız oğlan evine öyle girer. Sözde kızla oğlanın birinci dereceden yakın tanıdıkları olur. Sözde yüzük de takılır.” (KK11)

“İki aylık, bir senelik yaşı ufaksa ona göre belirlenir söz kesilir. Sonra nişan yapılır.” (KK42)

“İki aile anlaşınca oğlanın anne babası gider bir yağlık atar. Bizde öyle derler. Yazma atarlar yani, pullu yağlık atılır, kırmızı. Onu bağlarlar. Ondan bir ay kadar sonra da kahvesi içilir. Büyük nişanı yapılır. (KK7)

4.3.3.4.4. Başlık Parası/ Süt Parası

Başlık parası, evlenecek erkeğin ya da ailesinin kız tarafına, çoğu kez kızın babasına verdiği nakit para ve eşyadır. Başlık, bedel, kalın ve ağırlık olarak da adlandırılmaktadır (Örnek, 1977, s. 201). Türk topluluklarının evlenmeyle alakalı âdetlerinden biri olan *kaim*, *başlık* söz kesmeden sonra, erkek veya ailesi tarafından, kız tarafına verilen para, mal, armağan vs. için kullanılan bir kelimedir (Turan, 1991, s. 39-40).

Karesi Çepnileri, başlık parası yerine *süt parası* ifadesini kullanmaktadırlar. Kaynak kişilerimiz günümüzde bu âdetin sıkı sıkıya uygulanmadığını, sadece âdet yerini bulsun diye bir miktar paranın kızın annesine verildiğini ifade etmişlerdir.

“Başlık parası eskiden vardı şimdi yok. Süt parasını düğüne bir, bir buçuk hafta kalınca kızın annesine verirler. Yörük altını deriz biz, büyük altın yaptırıp kızına takar onu.” (KK7)

“Süt parasını anne alır ama yemez. Yine kızına bir şeyler yapar o parayla.” (KK13)

“Süt parası verilir kızın annesine. Ben şu kadar istiyorum denilmez ama.” (KK39)

“Eskiden başlık parası/ süt parası vardı ama 90’lı yıllarda kalktı artık.” (KK10)

“Başlık derler ama bizde süte döndü. Sana söylemeden dünürünün oturduğu yere bırakır, 500 lira mı 1000 lira mı artık neyse verir onu.” (KK2)

“Çok eskiden vardı. Sana hiç söylemeden oturduğun yerdeki yastığın altına koyar.” (KK22)

“1,5 milyar gibi para verilir. O da zaten yaptığın eşyanın yüzde birini karşılamaz. İğneden ipliğine bütün ev eşyalarını ev hariç kız evi yapar.” (KK49)

“Bizim başlık paraları anneye süt hakkıdır.” (KK47)

“1000, 1500 lira kadar sembolik bir şey takılır. O da geri verilir zaten. Bizde ben onu istiyorum bunu istiyorum dayatması olmaz. Elinden ne gelirse herkes onu yapar.” (KK19)

4.3.3.4.5. Nişan

Araştırma sahasında kız isteme ve söz kesme merasimlerinden sonra daha kapsamlı bir tören olan nişan yapılmaktadır. Düğünün küçük bir versiyonu olarak görülen nişanı kaynak şahıslarımız şu şekilde anlatmışlardır:

“Eskiden böyle nişanlıyla el ele gezilmiyordu. Biz nişanlımızdan kaçırdık nişanlımız bizden kaçardı. Biz nişanlandık şimdi ekip kuriliyor, bizimki öyle değildi. Bir buçuk sene nişanlı durduk birbirimizin evine hiç gitmedik. Ben köylü usulü evlendim.” (KK40)

“Köye davetiye dağıtırız. Okuntu şekeri. Bugün akşamüstü iki hayvan alırsın, yiyecek- içecek, nohut ya da fasulye, yoğurt... hoşaf akşamdan hazırlarsın yemekleri. Hayvanları kesip kavurma olarak hazırlarsın. Ertesi gün sabah yerli kiremitleri, toprak kiremitleri açık alana dikeriz. Davetli olanlar silahını, tüfeğini alır ona ateş eder. Kiremidi kim vurursa ona altın takarsın. Kiremidi vurma olayı bittikten sonra kız evinin önüne geliriz. Yemeklerimizi yeriz, çalgılar kurulur. Çalmaya başladı mı köy halkı toplanır. Takı merasimi olur. Takılanlar, hediye edilenler mikrofonla söylenir. Mesela ‘Ayşe’den bir elbiselik, yazma ya da altın.’ diye söyleriz. Mikrofondan anons edilir mutlaka.” (KK37)

“Okuntu şekeriyle davet ederiz komşularımızı. Nişan da ikinci yüzük takılır. Nişan yemekli olur, yine hayvan kesilir. Nişan günü sabahdan bir yer belirlenir. Erkekler toplanır, köyün müsait bir yerinde yerli kiremitler vardır oluklu olur. O kiremidi uzak bir yere dikerler. Herkes kiremidi vurmaya çalışır. Vurana küçük altın verilir. Silahına kumaş bağlanır, şalvarlık gibi. Kiremit hızlı vurulursa kız oğlanı çok seviyor derler. Zaten herkes dinler o sesleri. Hemen vurulursa bak bunlar birbirlerini çok seviyormuş denilir ama yavaş vurulursa bu iş zorla olmuş bak vurulmuyor kiremit derler. Nişan gününden bir gün önce ikindide kız evine hayvanlar, yemeklikler gider. İkindinin akşamında her şey hazırlanır. Yemekler pişirilir, etler hazırlanır. Yemek yeme faslı kiremidi vuranla başlar. Kız arkadaşlarıyla kuaföre gider. Köyde nişanın yapılacağı yer hazırlanır. Misafirler ödülleriyle, hediyesiyle gelir. Bir tane mikrofon sahibi vardır oğlan tarafından gelen hediyeleri söyler. Kızla oğlan nişanlıyken bir bayram denk gelirse kız evine helva alınır *tatlılık* deriz ona. Mesela beş kilo tahin helvası alınır, çerez alınır. Kıza hediye alınır altın ya da bilezik. Akrabalarla topluca kız evinin müsait olduğu bir bayram günü helva götürülür. Kız evi *helvacılar* gelecek diye yemek hazırlar. Tatlısı, tuzlusu, içeceği, bazıları rakı verir. Oğlan tarafından giden misafirlerin kimi para atar, kumaş getirir şalvarlık, yemek tabağı gibi hediyeler götürür.” (KK11)

“Nişan her iki hanenin anlaşmasına göre yapılır. Nişan durum meselesi. Benim gücüm yok iki ay sonra, benim gücüm yok altı ay sonra ya da hemen olsun diyen de var. Nişan yapmak masraf. Nişanda meydana kiremit dikilirdi. Buradan beş altı avcı çıkardı. Kim kiremidi avlarsa ona bahşiş verilirdi. Nişan böyle koyulurdu daha eskiden, şimdi bu âdet kalktı. Şimdi sadece eğlence yapılıyor kız evinin önünde. Cümbüş, müzisyen gelir, eğlence yapılır. Yeme içme olur. Nişanda okuntu şekeri dağıtılır. Yakının olan bir genç çocuğun eline bir gömlek içine bir tül bent, tül bendin içine şeker dolduruyordu. Ben falancanın nişanına buyurun diye şeker getirdim diye dağıtırdı. Arzu eden alıyor arzu etmeyen ben o topluma gitmeyeceğim diye almaz. Kapı kapı bütün köy dolaşılır.” (KK29)

“Nişanda ‘Yoğurt koydum dolaba.’ diye tef çalıp türkü söylerlerdi. Eskiden davul yoktu saz ekibi de yoktu, leğen çalıp söylerlerdi.” (KK1)

“Şekerle davet edilir herkes. Abisi, komşusu, başka bir yakını köye şeker dağıtır. Liste çıkarılır, şu eve git şu eve gitme diye. Kız evinde yemek hazırlığı yapılır. Kolonyası, şekeri, kahvesi, çayı artık ne gerekiyorsa hepsi hazır edilir. Kız tarafında da oğlan tarafında da yemek yenilir. Takısını takarsın. Yemekler pişer hayırlı olsun diyerekten katılırsın. Eskiden de öyleydi şimdi de öyle.” (KK22)

“Köylü şekerle davet edilir. Benim falan günü nişan merasimim var, buyurun diye. Eğer dargınsa şekerini almaz.” (KK2)

“Ben üç sene nişanlı kaldım.” (KK13)

“Eskiden bu köyde kızlar dokuz on yıl nişanlı kalıyordu. Kimse de saçının teline dokunmazdı. Bir kıza dünür gidildiği zaman bütün köy halkı davetli olur. Herkes toplanıp gider. Kahve dağıtımı faslı bittikten sonra köy meydanında nişan gecesi düzenlenir. Gelin kız kuaförden gelir. Gece elbiseleri giyiyorlar artık. Takılar takılır. Paran çoksa her türlü eğlenceyi yapabilirsin. Havayı fişekli doğum günü partileri yapılıyor artık bizim burada.” (KK35)

“Bundan kırk sene önce oğlanın haberi yok, kızın haberi yok. Anne baba görücü usulü bitiriyor. Bitiriyor demek nişanlıyor. Bir, iki sene bekleyip kimse kimseyi tanımadan evlendiriyorlar.” (KK16)

Nişan töreninde önemli bir noktada nişan bohçasıdır. Nişan bohçası sözden hemen sonra ya da nişanın olduğu gün götürülmektedir.

“Uzun bir ip gerilir. Gelen şalvarlıklar, kumaşlar o ipe asılır. Üç gün kalır o ip. Nişan tepsişi olur. Kıza ayna alınır. O tepsinin üzerine *goca donluk* derler bizde annesi alır onu musahip olurken o donu diktirirler ve onu giyerler. O goca donluk koyulur, kayınvalidesi aldığı kumaşı, havluları, yaptığı çetikleri, yazmaları koyar o tepsiye tepsinin alabildiği kadar. O tepsiyi süslemek amaçlı. Sonra iyisinden bir tencere alır, o tencerenin içine paralar koyulur. O tepsiyi oğlan evinden bekar bir genç kız kafasının üstüne alıp götürür kız evine. Nişan söylene söylene giderler. Herkesin elinde tef gibi şeyler olur ona vura vura hem türkü söylenir hem gidilir. Oğlan tarafı kız evinde ne kadar teyze, hala, nine, abla, abi varsa herkese her haneye birer tane helva alır yanında çereziyle. Nişan bittikten sonra kızın annesiyle oğlanın annesi herkesin evine götürür bunu dağıtırlar. Helvalar dağıtıldıktan sonra nişan biter. Nişanda takılan takıların hepsi oğlanla kıza aittir.” (KK11)

“Bohça, söz kesildiği zaman olur.” (KK22)

4.3.3.4.6. Çeyiz

Çeyiz, kızların baba evinden götürdüğü ve önemli bir kısmı el emeği olan ürünlerin adıdır. Çeyiz hazırlanışı evlilik sürecinde çeşitli inanış ve pratiklerle gerçekleştirilmektedir. Kaynak kişilerimiz geçmişte çeyize daha büyük önem verildiğini, çoğunluğunun el emeği ürünlerden oluştuğunu ve çeyizin serildiğini günümüzde ise çeyize dahil edilen ürünlerin hazır bir şekilde alındığını ifade etmişlerdir.

“Çeyiz köyde evleniyorsa kız evine serilir bir hafta önce. Bakmak isteyen gider bakar. Kız evi çeyiz serileceği zaman yakınlarını çağırır yardıma. Kızın çeyizinde ne varsa yatak örtüleri, dantelleri, havlusu, yazması alınan her şey odada sergilenir. Oğlan tarafı mobilyaların hepsini alır. Kız tarafı da beyaz eşyayı komple alır ve mutfak eşyalarını alır. Halıları, perdeleri alır. Yorganını kız alır. Anneleri kızlarına koyunların yününden yatak yapar. Koyunların yünü alınır. Deredeki çeşmede yıkanır bol suyla sonra onu ditelersin. İçine kekik, naftalin atarsın güve gelmesin diye. Döşek hazırlarlar öyle.” (KK11)

“Mutfak, ev eşyaları için gerekiyorsa hepsi vardı.” (KK41)

“Şimdi bir şeycik koyulmuyor. Eskiden bir eve ne lazımsa o alınırdı, şimdi ne? Havlular, çemberler olsun, gittiğimiz yere çoraplar yapardık. Şimdi kızlar hemen gidiyorlar bir şey yapmadan. Yataklara kocaman yün döşekler yapardık. Ekmek dökülen tahtalara kadar olurdu, bakır kazanlarımız olurdu.” (KK33)

“Eskiden pamuklu yorganlar, kap kaçak her şey olurdu.” (KK19)

“Bizim günümüzde biz kazaklar yapardık, patikler, havlular yapardık. Şimdi anlaşıyorlar büyük eşyaları yaptırıyorlar hep. Ufak eşyalara bakmıyorlar artık. Bizim sandıklar dolu geliyordu. Şimdi sandık bile kalmadı.” (KK7)

“Bir, iki sene nişanlı kalanlar sandık yapıyor şimdi.” (KK13)

“Eksik, noksan bir şey kalmaz. Tülbent, patik olur, 25-30 havlusu olur, çarşafları dikilir. Kızın evinin bahçesine çeyiz iplere serilir. Nişan akşamı yemek olacak, takı takılacak ya, gelen herkes bakar kızın çeyizine.” (KK22)

“Kimse zorlanmaz. Kız tarafı kendine bağlıdır, oğlan tarafı kendine. Herkes elinden geleni yapar. Kimse kimseyi zorlamaz.” (KK2)

4.3.3.5. Düğün

4.3.3.5.1. Düğüne Davet/ Okuntu

Düğünün zamanı ve yeri, kimler arasında olduğu düğün öncesi çıkarılan *okuyucular* tarafından bildirilmektedir (Örnek, 2000 s. 197). Eski Türklerde davet aracı olarak kullanılan “ok”tan türetilen okuyucu, çantasında veya heybesinde taşıdığı kesme şekerleri dağıtarak kişileri düğüne davet eder. Düğüne davet edilirken dağıtılan hediyelere *okuntu*, *mum* veya *yol* adı verilmektedir (Boyraz, 2009, s. 87-96). Günümüzde her ne kadar davetiye dağıtma ve internetten yapılan davetiye paylaşımları yaygın olsa da araştırma sahasında okuntu dağıtma geleneği varlığını sürdürmektedir.

“Okuntu dağıttılar. Şeker alıyorlar okuntu şekerini. Gençler dağıtıyor onu bütün köye.” (KK40)

“Şekerle davet edilir herkes. Abisi, komşusu, başka bir yakını köye şeker dağıtır. Liste çıkarılır, şu eve git şu eve gitme diye.” (KK22)

“Köylü şekerle davet edilir. Benim falan günü nişan merasimim var, buyurun diye. Eğer dargınsa şekerini almaz.” (KK2)

“Şeker dağıtılır davet ederken. Okuntu, ev ev dağıtılır o.” (KK33)

“Kahvelere tarihler yazılır. Okuntu şekerini dağıtılır, bayram şekerini gibi. Bizim köy büyük olduğu için haftada iki üç düğün olur. Düğünler köyde olur. Böyle amir memur olursa salon düğünü olur ama genelde köyde yapılır.” (KK49)

Düğün sahibinin yakın akrabalarını tülbent, gömlek, şalvarlık kumaşla davet ettiğini belirten kaynak kişilerimiz, bu hediyeleri alan kişilerin de kendi düğünlerinde karşı tarafı aynı şekilde davet ettiğini belirtmişlerdir.

“Yakın sülalemize erkekse gömlek, kadınsa şalvar veririz. Şeker verilecekler şeker veririz öyle dağıtırlar. Almak istemeyen almaz.” (KK37)

“Düğüne davet için kart bastırırız. Eskiden kart yokken yine okuntu şekerleriyle davet edilmiş herkes. Oğlan evi yakın akrabalarına, kız tarafının en yakınlarına hediye alırlar. Gömlek alırlar erkeklere bayanlara şalvarlık alır, tişört, kumaş alır. Onlarla davet edilir.

Giderken poşete hediyesi koyulur öyle verilir kart. Sana hediye getirene de hediye verirsin.” (KK11)

“Köyümüzde şeker dağıtırız. İki kişi çıkar, bütün köyü gezerler. Dışarıya davetiye yaptırırlar. Yakın arkadaş, akrabalara şalvar alınır. Büyükleri komple düzeriz.” (KK13)

“Bütün köyü arabayla gezerler, okuntu şekeri deriz biz. Onu dağıtırlar herkese. Yakın akrabalara şalvar, kazak alınır.” (KK7)

“Ev ev gidilir, şeker dağıtılır. Yakınlara şalvarlık dağıtılır.” (KK39)

“Şeker dağıtırız. Yakın kesime havlu gibi, basma gibi hediyeler alınıp verilir.” (KK42)

4.3.3.5.2. Kına Gecesi

Kına gecesi, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Gelin olacak kıza yakın arkadaşları veya akrabaları tarafından kına yakılır. Kınanın Kâbe’den geldiğine bu sebeple dini bir anlam ve değer taşıdığına inanıldığı için, geline kına yakılması kutsal bir anlam ve değer kazanmıştır. Kınanın yeşil renginin ezilip yakıldığı zaman kırmızıya dönmesi ve kokusu uğurlu sayılmıştır (Ataman, 1992, s. 7-8).

Araştırma sahasındaki âdetlere göre üç gün süren düğün töreninin ikinci gününde kına gecesi düzenlenmektedir.

“İlk gün düğün başlar ertesi gün kına götürürüz, kına başlar. Sonraki gün gelin çıkar. Eskiden gelini bir köşeye oturturlarmış. Âmin derlermiş, davul tutulmazmış. Başında köyün kızları olurmuş dümbelek çala çala oynarlarmış. Sonra üstüne yazma örtüp kınasını yakarlarmış.” (KK45)

“Eskiden davul yoktu. Âminle çıkardık. Kızı kınalarlardı. Dümbelek oynardık. Ben gideli yetmiş bir sene oldu.” (KK14)

“Kına gecesini tefle yapıyorlardı evin önünde. Davul, ekip yoktu. Kadınlar, gençler oynardı, tef çalarlardı.” (KK40)

“Düğünün ikinci günü kına günüdür. İkindiden sonra kına gider kız evine. Kınayla birlikte bir tane de hayvan gider kuzu, oğlak gibi. Kız evi ağlamaya başlar, akrabalar toplanır. Bir bezin altında kız ortaya oturtulur. Kızla birlikte ağlar herkes kızım gidiyorsun diye. Kız ağlarken oğlan evinde çalgılı eğlence başlar. Kız evine giden hayvan kesilir, yemekler pişer. Kız evine giden misafirlere yemek verilir kına esnasında. Kız kuaföre gider hazırlanır, gelinliğini giyer. Saz ekibi gelip herkes toplanınca eğlence başlar. Günün sonunda kıza kına yakılır ama kına yakılmadan önce bindallısını giyer. Kızı içeri götürüp gecelik giydirirler kına yakmak için. Kızı ortaya oturturlar. Kızın ağlaması gerekir. Annesi ağıt yakar. ‘Ayağın göl, başın pınar olsun kızım’ diye. Kızı ağlatırken büyük bir leğende kına yoğurulur büyük bir leğende. Kınayı kim yakacaksa o yoğurur en yakını teyzesi, halası kimse o yapar. O kişi kıza eskiden bazlama yapılan tahtalar olurdu, kızın başı açılmadan o tahtanın üzerinde kınalanır. Elleri bileklerine kadar ayakları da öyle ayağının altı kınalanmaz ama üst kısımları komple kınalanır. Ondan sonra kıızı yürütmezler kucağına alır bir kişi yatağına götürür. O gece gelin olacak kızın yanında bekâr bir kız yatar. Kızın kınaları yıkanmaz elinde kalır. Kıza kına yakılırken kaynanası altın verir eline. Damadın da küçük parmağına kına yakılır. Ertesi gün davulla birlikte bir iki bayan gelir kızın eline kına girmiş mi diye bakar. Eksik yer kaldıysa oraya yine kına sürülür, kına yıkanmaz ama. Kına kurudukça kendiliğinden ovalanır ama yıkanmaz. Nişanda hediye olarak gelen helvayı yiyenler kına da kıza hediye alırlar. Kızın annesi lokma yapar. Hediye getirenler getirir. Oğlan evinden kınacı toplanır. Davul eşliğinde geze geze kız evine gelirler kıızı almaya.” (KK11)

“Kına yakılır. Bir kat elbise giydirdiler bana. Eskiden gelin oynamazdı bile bir köşeye oturturlardı. Hısımlı, akrabası oynardı. Yakını biri artık görüncesi mi olur yengesi mi olur o gelini kınalardı. O gün yanında bir kız çocuğu bırakırlardı. Ertesi gün düğün olurdu.” (KK22)

“Köyde eskiden kına gecelerinde deyiş söyleyen kadınlar olurdu. Eskiden kırmızı gül takımı yoktu yani müzisyen grup. Demirden yapılmış bir leğen, plastik bir leğen olurdu. Onu çalıp kadınlar mâni söylerdi kızlarda oynardı.” (KK35)

“Ekip falan yoktu o zamanlar. Çalıp oynuyorduk. Teyp çalıyordu. İnsanlar kendileri söylüyordu. Kendimiz söyleyip kendimiz oynardık.” (KK6)

“Şimdi kına gecelerinde gece elbisesi giyiyorlar, bindallı giyiyorlar. Düğünde de gelinlik. Biz üç etek giymedik. Benim kınamda saz ekibi vardı.” (KK13)

“Şimdi kınada bindallı giyiliyor. Benim kına gecemde teyp vardı. Şimdiki gibi zambur zambur yoktu. İki aile topladı kınamızı yaptı. Kına yakılırken çeyrek koydular avucuma. O hâlâ var. Bizden önce leğen çala çala oynarlarmış. Sazlı sözlü teypler bizim zamanımız da yeni çıkmıştı. Biz kırmızı duvakla çıktık.” (KK7)

“Düğün cuma günü başlar akşamdan. Cumartesi devam eder. Cumartesi öğlen, öğlen kınası gider. O kınayla akşam kına gecesi olur. Ertesi gün, pazar günü gelin çıkar.” (KK42)

“Kına yaptılar bize. O zamanlar bakır leğenler vardı. O leğenleri çaldı birisi, ortada kızlar oynardı öyle yapıldı. Kınada da üç etek giyerdik. Kırmızı peştamal, altına beyaz gömlek dolanırdı, üst yanına da yine giyerdin, şimdi kalmadı onlar.” (KK33)

“Leğenle vuruyorlardı biz de oynuyorduk.” (KK39)

Kına gecesinde *gelinin ağılatılması* şeklinde bir âdet olduğu için çeşitli mâni veya türküler eşliğinde ağıt yakılarak gelin ağılatılmaktadır.

“Kınayı getir aney

Parmağım batır aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Koynunda yatır aney” (KK45)

4.3.3.5.3. Nikâh

Alan araştırmamıza göre Karesi’de yaşayan Çepniler nikâh olarak resmi nikâhı tercih etmektedirler. Eskiden yapılan dede nikâhının artık yapılmadığı belirtilmiştir.

“Eskiden dede getirip dua ettiriyorlardı, dede nikâhı kıyılıyordu. Onu artık yapmıyorlar ama şimdi direkt nikâh salonuna orada resmi nikâh olup geliyorlar.” (KK45)

“Dede nikâhı eskiden oluyormuş şimdi yok. Biz resmiyet nikâhı yaparız.” (KK10)

“Bizde dede nikâhı olmaz. Resmi nikâh olur sadece.” (KK13)

“Dede nikâhı diye bir şey yoktur bizde. Biz medeni kanuna göre elinde evlilik cüzdanı olmayan kimseye nikâh falan kıymayız. Evlenenlerin ikrarını alırız sadece. Evlenen çiftler ilk gün daha gerdeğe girmeden önce o gün ikrar aldırılmazlarsa da musahip olmaya karar verdikleri gün ikrarını alırız. Cemaat şahit olur, hizmet sahipleri gelir. Gençler kapının dışında olur. Herkes hazır olduktan sonra kapıkulu onları içeri alır. Onlara ‘Dinin İslam, kitabın Kur’an, peygamberin Hz. Muhammet... bunu yapma şunu yap.’ diye

anlatırız. ‘Söz mü?’, ‘Söz.’, ‘Söz mü?’, ‘Söz.’ Dedenin elini, herkesin elini öperler. Dede dualarını verir. Bir çay, kahve içilir. İkrarlar alınmış olur böyle.” (KK32)

“Sünni’den kız alıp vermezdik. Artık onun da bir şeyi kalmadı. Benim gelinim Yörük. Artık insana insan diye bakıyoruz. Kız gittiği yere uyum sağlıyor daha çok. Dedeye ikrarını aldırdı. Bizim için imam nikâhı ikrardır. İkrar aldırmadan olmaz. İkrarını aldırmayana karapaça denilir. İkrarını aldırmayanın darı inmez.” (KK16)

“Bize dışarıdan gelen çok kız var. Buradan da Sünnilere giden çok kız var. Artık o eski kültürü kaldırdılar. Genelde kız nereye giderse oraya uyum sağlıyor. Buranın kültürü neyse uyum sağlıyor. ‘Ben musahip olmak istiyorum, ben yol sürmek istiyorum.’ diye kendileri söylüyorlar. Bizden giden kızlar da gittikleri yere uyum sağlıyorlar. Uyum sağlamak zorunda değil aslında ama o zaman evlilikte sorun oluyorlar.” (KK35)

4.3.3.5.4. Düğün

Evlilik aşamalarının en belirgin kısmını düğün oluşturmaktadır. Düğünlerde verilen en güzel mesaj sosyal yardımlaşma ve dayanışmadır. Evlenecek bireylerin toplum tarafından kabul görmesi, onaylanması anlamına gelen düğünlerde eğlence amaçlı pek çok gelenek oluşmuştur (Şahin, 2013, s. 320).

“Ak gömlek giydirdiler kenarları işlemeli. Küpe taktılar. Başıma duvak örttüler kırmızı. Beygire bindirildim. Atı birisi çekerdı, iki kişiye yapıştırdın öyle götürdüler beni, al duvakla. Şimdi taksiye bindiriyorlar, ak gelinlik giydireyorlar. Al duvak olurdu boydan boya. İpekli üstlük olurdu arkadan öne atarlardı, atın üstüne öyle bindiriyorlardı.” (KK13)

“Üç gün düğün yaparız.” (KK45)

“Bizim düğün bir gün oldu kına gecesi de bir gün. İki günde tamamdı. Beygirle geldim ben. Ata bindirdiler bizi atla geldim ben babamın evinden. Dolandıra dolandıra beygirle geldim benim adamın evine. Ufak geldim. On yedi yaşında gelin geldim. Nişanlıyken birbirimizin yüzünü düğüne kadar görmezdik. Düğünde kumaş entari giydirdiler. Rengi alacaydı, uzun dikme giydirdiler üstüne. Cıncavlı sıncavlı onu giydirdiler üstüne altına da beyaz gömlek.” (KK40)

“Düğünler genellikle cumadan başlar. Cuma günü akşam genelde davullar gelir. O gün anons ederiz köye mesela Özgür Özkan’ın düğünü başlamıştır. Davetli olan, uygun olan misafirler buyursun diye. Masaları yayarlar yemek alkol olarak devam eder. Ertesi gün kız evinde kına, oğlan evinde dıştan gelenlere yemek olur. Gündüzleri davullarla oğlan evine davetliler ödül (para) götürür. Oğlan evine bayrak asarız. Üç dört gün evde takılı kalır. (KK37)

“Bizde üç gün üç gece düğün olur. Eskiden düğünlerde cirit oynanır, güreş tutulmuş artık yapmıyorlar. Damat tıraşına Balıkesir’e gidiyoruz. Eskiden ulaşım kısıtlı olduğu için damat komşu köylerdeki berbere giderdi. Arkadaşlarıyla traktöre binip giderdi.” (KK10)

“Bizim düğün üç gün olur. İlk gün hayvan kesilir, aşçı gelir yemekleri yapar. Erkeklerle içki günüdür ilk gün. Köy düğünü denilir buna. O gün artık kimin düğünüyse hoparlörle duyurulur. İşte şunun düğünü başlamıştır davetli olan herkese duyurulur diye. Bayanlar eğlence yapmaz ilk gün. Eskiden silah atılırdı ama şimdi birine zarar gelir diye çok istemiyorlar onu. İkinci gün sabahleyin eskiden *konak* verilirdi. Bizde sınırsız yemek vardır. Kazanlarla yemek pişirilir. Hoparlörle haber verilir yine herkese falancanın konağı başlamıştır diye. İlk gelen kişiye yazma, havlu ya da şalvarlık verilirdi. O şimdi kalktı. O gün evlerde kahvaltı bile olmazdı konak yemeye gideceğiz diye. Çorbası olur düğün çorbası olmazsa olmazdır o. Pilav olur, nohut, etli bir yemek olurdu. İrmik helvası karılırdı şimdi o tahin helvasına döndü. Hoşaf olur. Tepsilerin içinde herkes tabağını götürür konağı alıp yerdi. Kız evine davul gönderilir. *Gelini uyandırma* deriz ona kız evinin önünde baya çalar. Köyden yakın akrabalar davul vurdura vurdura ödülünü getirir.

Uzak olanlar kendisi gelir. Damat kıza yüz görümlüğü takar. Düğünde takılan takıları oğlanın annesi babası alır.” (KK11)

“Ben at ile geldim, duvak ile. Eski gelenek öyleydi. Altmış altıda geldim ben. Benden sonra duvak bitti, gelinlik başladı. Şimdi Tahtacılar’da var benim gelinliğimden öyle giyinirdik. Donumuz kumaştandı, alacalı olurdu. Kafamızda saç bağı derdik, saç bağı, oluk bağı olurdu. Yüzümüzü kapatmaya kırmızı duvak olurdu. Üstüne de kafamızın arkasında yirmi tane otuz tane çember olurdu. Beş altı tane çemberle boğardık onları. Benden sonra kayboldu onlar. Gelinleri bile traktörle getirmeye başladılar kasanın içinde. Ondan sonra da taksiler çıktı. Gelinle oğlan beraber binmeye başladı.” (KK22)

“Üst pullu, üç etek derlerdi üst giyimine. Donları alacalı kumaştandı. Öyle gelinlik giyerlerdi.” (KK2)

“Eskiden düğün iki gün sürerdi. Şimdi artık o kadar uzun yapılmıyor. Eskiden gelinlerin kıyafetlerin başka oluyordu. Şimdi kalmadı o kıyafetlerden.” (KK29)

“Bizde düğünler kırk sekiz saat olur.” (KK1)

“Bizim düğünde saz ekibi vardı. Onlar çaldı biz oynadık. Ben gelinlik giydim.” (KK7)

“Gelinlik yoktu bizde. Yağlık dolandı bana. Normal kırmızı duvakla çıktım. Bizden bir sene sonra da gelinlik çıktı. Bizden bir sene evveli atla çıktılar. Biz taksiiyle geldik. Bizim günümüzde üç gün olurdu düğünler. Bir baş bağı olurdu, iki gün düğün olurdu. Şimdi iki gün oluyor. Kaçanların bir gün olur.” (KK6)

“Arabayla çıktım ben gelinlik giydim.” (KK41)

“Çok detaya girersek gelin düğünü dört gün sürer ama köyü ilgilendiren kısmı iki gündür.” (KK49)

“Benim zamanımda üç etek yoktu, elbise giydim ben. Onu da kendimiz dikerdik. Saz ekibi falan olmadı. Bakır leğenlerle çalar oynardık.” (KK27)

“Eskiden buranın düğünleri iki gün oluyordu. Mesela on sekiz on dokuz yaşında nişanlanıyor. Kaç yıl nişanlı kalacaksa artık bir yıl, iki yıl ona iki, üç gün düğün yapılırdı. Şimdi artık iki gün düğün yapan yok. Bir akşam çalgıcılar geliyor, müzisyen grup geliyor. Kına gecesi düzenleniyor. Ertesi gün sabahleyin kazanlarda yemekler pişiyor. Kavurması, etli nohutu, etli bulgur aşı, keşkek, helva, hoşaf... sabah saat yedide davullar vurmaya başlıyorlar. Davul sesini duyan saklama kaplarına yemeklerini alır. Sonra saat üç gibi kız evine geçilir. Kız hazırlanır bu sırada, kuaföre gider kardeşleriyle, arkadaşlarıyla. Gelin dış kapıya çıkar yanında da damat durur. Bütün akrabaları, sevenleri, eşi dostu takı töreni olur orada. Takılarını takarlar. Sonra düğün alayı saat beş, beş buçuk gibi düğün evine iniyor. Düğünde gelin arabasının önüne gençler geçerler, bahşiş alırlar. Düğün sahipleri de hiç vermeyiz demezler, verirler mutlaka. Düğünde geline kumaş bağlanır. Kocasının evine gelip arabadan indiği zaman. Boncuklu kuşak bağlanır beline. Don üzerine allı pullu etek giydirilir. Gelin iki üç gün öyle gezer. Yeni gelin olduğu belli olsun diye. Şimdi şalvarın üzerine altın sarısı telli etekler giyiyorlar.” (KK35)

“Genelde iki gün olur bizim düğünler. On tane hayvan kesilir.” (KK47)

Düğünlerini genellikle ilkbahar, yaz döneminde yaptıklarını belirten kaynak şahıslarımız kızın kaçması durumunda da düğün yaptıklarını ifade etmişlerdir.

“Kız kaçarsa da düğünü yapılır mutlaka yapmamak olmaz.” (KK10)

“Kızla oğlan kaçsa bile düğünleri yapılır. Kaçtı diye düğünsüz mü olacak? Önceden başlık parası vardı. Başlık parası neyse kızın babasına verip anlaşılırdı. Kızı geri alıp evinden çıkarırlardı yine. Ama kızın babası istemediğim yere gitti bu kız, ben onunla barışmak istemem derse oğlanın babası kendi evinde ona göre düğün yapardı. Düğün olmadan olmaz.” (KK29)

Düğünden önce gelinde görülen hazırlık damatta damat tıraşı olarak görülmektedir.

“Şimdi Balıkesir’e gidiyorlar tıraşa.” (KK1)

“Damat evinde tıraş olurdu önceden. Çalgılar çalınır oyunlar oynanırdı.” (KK29)

“Damat tıraşına Balıkesir’e gidiyoruz. Eskiden ulaşım kısıtlı olduğu için damat komşu köylerdeki berbere giderdi. Arkadaşlarıyla traktöre binip giderdi.” (KK10)

Düğünde eve bayrak asma geleneği Balıkesir Çepnilerinde de bulunmaktadır. Günümüzde hâlâ devam eden *bayraktarlık* geleneğini yerine getiren gençlere *seymen* denilmektedir.

“Çok eskidir o hâlâ devam eder. Gelinin evine ilk çalgılar girdiği zaman bir bayrak dürülür. Köyde bayrak direği var zaten yeri belli, hazır. Çalgıcılar İstiklal Marşı çalar, marşla birlikte bayrak açılmaya başlanır. Düğün sahibinin evinin önüne dikilir bayrak. Gençlerde bayraktar vardır, o çeker bayrağı. Çalgı çengiyle gelini almaya giderler. Bayrak ellerinde gelini oğlan evine götürürler.” (KK29)

“Cuma akşam düğün başlar. Cumartesi sabah davullar gelir. İstiklal Marşı çalınır. Bayrak sarılıdır. Bir tane horoz keserler bayrağı açarken. İstiklal Marşı eşliğinde açarlar bayrağı, evin bir köşesine direğe asarlar. Kız evine giderken, kına götürürken, gelin getirilirken bayraktar olarak görevlendirilen gençler gidecek olan yerlerde bayrağı gezdirirler sonra getirip aynı yere sabitlerler. Gelin alındıktan sonra toplanırlar, seymen deriz biz, gençler bağırırlar mâni söylerler.” (KK37)

“Seymenlerimiz hâlâ vardır. Kız evine gelin almaya gidilirken alay olarak gidilir. Önde büyük Türk bayrağı. O Türk bayrağını taşıyan çocuğa bayraktar denilir. Onun koluna yedi, sekiz tane genç girip deyişler söyler. ‘Aldık kızınızı yırttık bezinizi!’ diye mâniler söylerler. Kız evinden gelini alınca da deyişler söylerler.” (KK35)

“‘Aldık kızınızı görmeyelim bir daha yüzünüzü’ diye mâni okuya okuya dolaşırlar. Erkekler söyler böyle mânileri. Bayraktar olur. O ve yanındaki gençler kol kola girerek söylerler mânileri. İçki de verirler onlara.” (KK11)

“‘Aldık kızınızı gidiyoruz!’ seymenler bu şekilde seda verirdi kızı almaya giderken.” (KK2)

“‘Yaylacıktır köyümüz

Zemzem akar suyumuz

Sevip sevip ayrılmak

Yoktur öyle huyumuz’ diye mâni söyler seymenler.” (KK10)

Araştırma sahasındaki düğünlerde dikkat edilen bir diğer önemli konu da ikram edilen yemeklerdir. Düğün yemekleri düğünlerin vazgeçilmezlerinden biridir. Düğüne toy dediklerini de belirten kaynak şahıslarımız (KK19), köyde gerçekleştirilen düğünlerde çeşit çeşit yemeklerin yapılıp gelen misafirlere ikram edildiğini belirtmişlerdir (KK11, 28, 37, 49).

“Düğünlerde on iki kazan yemekler yapılır. Keşkek, fıstıklı irmik helvası, kavurma olur mutlaka ana yemektir, etli nohut olur. Bütün yemeklerin hepsi etlidir. Etli bulgur aşısı yapılır. Herkes yemeklerini yer. Düğünün ilk akşamı ağır misafirler, düğüne katılıp bir duble rakı içeyim diyenler gelir o akşam. Onlar için özel menü hazırlanır. Cacık salatası, yeşil salatalar, rakının yanında ne giderse onlar hazırlanır. Herkes edebiyle, adabıyla içer. Davullar sabaha kadar düğün evinin önünde çalar. O içenler çiftetelli oynarlar. Ama taşkınlık olmaz. Kültürümüzde düşkünlük olduğu için kimse kimseye kötü gözle bakmaz. (KK35)

“Düğünde yemeğin başpehlivanı kuru fasulye pilavdır. Sonra et verilir. Tas kebabı gibi dana kesen tas kebabı yaptırır koyun kesen kavurma bunun yanında karma helva, üzüm hoşafı yapılır. Çok eskiden keşkek yapılırdı. Şimdi kim yapacak keşkeği, onu bilen kim? Eskiden keşkek çok meşhurdur. Düğünlere keşkek yemeye gidilirdi. Onun lezzeti bambaşkaydı. Şimdi onu yapan kalmadı artık. Eskiden düğün yemeklerini köy haklı yapardı şimdi Balıkesir’den aşçı getiriyorlar. Eskiden daha güzeldi ama şimdi o yaşlılar, o insanlar kalmadı. Herkes efendi oldu herkes kibar oldu. O zaman kadınlar eziyete katlanıyordu, fedakârdı insanlar. Şimdi öyle insanlar kalmadı.” (KK29)

“Bizim düğünlerimizde içki biraz bol olur. Köyde düğünün başladığı gün erkek tarafında içmek isteyenler içer. Bizim düğünler iki gün olur. Çevren genişse on beş hayvan kesersin. (KK49)

“Düğünde mutlaka yemek verilir. Pilav, nohut ya da kuru fasulye, karma helva, hoşaf, salata türü yeşillik, patates taşlaması/yoğurtlaması, yazsa taze fasulye yapılır. Eskiden keşkek yapılmış artık yapan yok. Bizde alkolsüz düğün olmaz. Ne kadar çok verirsene o daha iyi anılır.” (KK37)

“Nohut çorbası, pilav, keşkek, hoşaf, tatlı olur düğün yemeği.” (KK19)

Günümüzde olmasa da eski düğünlerde cirit, at koşusu ve güreş gibi çeşitli oyunların oynandığını ve bu oyunların sonucunda kazanan kişiye ödül verildiği de alan çalışmamız sırasında konuştuğumuz daha yaşlı kaynak şahıslardan öğrenmekteyiz (KK1, 29).

4.3.3.5.5. Gelin Alımı

Düğün törenlerinin önemli aşamalarından bir diğeri de gelin alımıdır. Günümüzde de pek çok bölgede işlevini kaybetmeden devam eden düğün öncesi uygulamalardan biri olan gelin alımı, kızın yakın arkadaşları ve akrabalarının kız evden çıkmadan önce çeşitli zorluklar çıkarmasıyla başlamaktadır. Kız evinde, kız yeni yuvasına gittiği için hüznün ve sessizlik görülürken oğlan evi aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur.

Karesi Çepnilerinde de gelin almaya gidildiği zaman birtakım uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Kız evine hediyelerle gittiklerini belirten kaynak şahıslarımız *kapı tutma* ve *toprak bastı* olarak bilinen ritüellerin eğlence amacıyla yapıldığını ve karşı tarafa çok fazla zorluk çıkarılmadığını ifade etmişlerdir.

“Kapı tutulur. Evin içinden birisi tutar. Kapıda oğlan tarafından para alınır ama onu da yemezler bizim burada. Yine geline verilir o da. Gelinin yakasına takılır.” (KK7)

“Bir çantanın içine bulgur koyarız, şeker koyarız, rakı, çay koyarız gelin almaya giderken. Onu kız evine bırakırız.” (KK39)

“Toprak bastı parası esprisine yapılır. Gençler, çocuklar traktörü yola iple bağlar. Ağa gelsin derler. İstedikleri neyse verilir. Şakasına yapılır bu. Kapı parasını da damadın babası verir sonra gelin çıkmadan evden her eşyası çıkar sandığı kalır. Sandığın üstüne kız tarafından biri oturur. ‘Ağa gel bakalım sandığı kurtar.’ der. Damadın babası gider ortada anlaşılır, damadın babası parayı verir, sandık alınır. Arabanın üstüne kızın annesi

su döker gelin arabasının üstüne. Yolu gibi açık olsun diye. Asker arabasına da yapılır.” (KK37)

“Çiçek, şeker, arpa, buğday kız damadın evine girerken atılır bereketi bol olsun diye. Damadın annesi atar gelini arabadan indirirlerken. Kız babasının evinden çıkarken gelin annesi de atar. Gelin kendi evine girerken şerbet yaparlar. Tatlı yesin tatlı olsun diye. Geline içirirler o şerbeti.” (KK10)

“Üçüncü gün kınacılar kızı alana kadar insanlar dışarıda bekler davullar çalar hep. Kız gelinliğiyle evden çıkar. Gelin arabasına bir kazanın üstüne basarak biner. Kızın annesi babası kızla ayrılır artık. Kıza arkayı dönüp evine bakma sakın gözün arkada kalır diye derler. Kız arkasına bakarsa annesinin babasının evine çabucak geri gelecek gibi düşünülür. Kızın gelin arabası arkasındakilerle beraber köyleri dolaşır, gezerler. İçki de verirler onlara.” (KK11)

“Geline aldıktan sonra üç yerde toprak bastı yapılır onu da seven kimseler yapar. Oğlan tarafını seviyorsa urgan koyarlar. Üç yerde keserler onu. On lira yirmi lira artık ne isterlerse onu verip yollarına devam ederler. Eskiden de vardı hâlâ daha devam ediyor o.” (KK2)

“Genç oğlanlar, kızlar toplanır. Bayrak alırlar, davul zurnayla mâni söyleye söyleye kız evine giderler.” (Veli Mülâyim)

“Toprak bastı dışa giderse olur. Köy içinde olmaz o.” (KK19)

“Gelin almaya erkekler bayrak çeker, *höydülen* deriz biz ona. Bazen kadınlar da bir bayrak alır arkadan. Kız evine taksi, süslü arabalar davul çala çala gider. Name söyler gençler. Kızın babası kuşağını bağlar, süslerler, hazır olur zaten kız. Ailesiyle helalleşir arabaya biner. Gençler, kadınlarla erkek evine gelir.” (KK42)

Gelinin baba evinden çıkarken ve yeni evine girerken gelecek yaşantısının olumlu yönde etkilenmesi amacıyla yerine getirilmesi gereken çeşitli pratikler olduğu görülmüştür. Gerek başa saçılan gerekse akrabalar ve komşular tarafından geline verilen çeşitli hediyeler ve paraların tümü *saçı* adıyla yaygınlık kazanmıştır (Örnek, 1977, s. 199).

“Gelin evden çıkarken buğday, bozuk para saçarız.” (KK48)

“Gelin babasının evinden çıkarken şeker atarlar başından.” (KK1)

“Gelin annesinin evinden çıkarken kızın annesi buğday atar, bereketli olsun diye. Arkasından su döker su gibi gitsin diye. Uğurlama töreninde bunlar yapılır. Oğlan evinde su dökülmez.” (KK2)

“Gelin babasının evinden çıkmadan son hizmet olarak kızına kırmızı kurdele bağlar. Babası üç defa ‘Allah, Muhammet, ya Ali’ diyerek kurdeleyi çevirir sonra bağlarlar. Gelinin ayakkabısını üç defa çıkarıp giydirir. Bir miktar para koyar pabucunun içine. Kendi abileri toplaşır para koyarlar yine. Öpüşürler, ağlaşırlar.” (KK7)

4.3.3.6. Düğün Sonrası

Düğün sonrası, gelinin oğlan evine girmesi sırasında çeşitli pratikler yerine getirilmektedir. Bunlar:

“Gelin oğlan evine girerken hoca hayırlı olsun duasını verir. Kaynanası oklava verir geline. Kaza bela görmesin diye oklavayı üç kere okşar. Şerbet verir, tatlı verir. Geçimi

tatlı olsun diye. Bunlar oğlan evinin kapısında yapılır. Gelin odasına çekilince şerbet verilir sebebi de tatlı geldi tatlı olsun diyedir.” (KK2)

“Gelin oğlan evine girerken dua ile karşılanır. Damat gelinin koluna girdikten sonra şeker atarlar üstlerine, tatlı atarlar. Tatlı olsun, geçimleri tatlı gitsin diye yaparlar.” (KK29)

“Gelin oğlan evine gelince ‘Gelin inmiyor!’ diye söylerler. O zaman kayınbabası gelir. Koyun verir, tarla verir, altın verir. Ondan sonra gelin iner. Eve girerken de kaynanası bir kabın içine buğday, mısır, üzüm, leblebi koyar. Onları atar.” (KK22)

“Kız arabadan inerken de kazana basarak iner ama kız hemen inmez. Kayınpederi artık inek mi verir, koyun kuzu mu verir, tarla mı verir. Durumuna göre bir şey verir. Kız inmeden önce bir hayvan kesilir. Şerbet hazırlanır ağızları tatlı olsun diye. Evdeki herkes içer o şerbeti.” (KK11)

“Gelin içeri girerken kuzu keseriz. Kana basıp girer içeriye. Kapıdan girerken de bir bardak şerbet tatlı olsun dili diye.” (KK39)

4.3.3.6.1. Baş Bağlama

Yeni gelinlere uygulanan bir tören olan baş bağlama, bazı yörelerde gerdeğin ikinci günü, bazı yörelerde kaçarak evlenmelerde gelinin hamile kalmasından sonra, bazı yörelerde ise ister kaçarak ister düğünle evlenilsin, kadının hamile kalıp, genç kızlıktan ayrılarak kadınlığa adımını atması anlamına gelmektedir (Asan, 1997, s. 8-10).

“Geline baş bağı yaparız yani dördüncü gün. Komşuları, akrabaları toplarız baş bağına gelinin başını yazmalarla boğarız. Sihirli gömlek giydiririz, don dikeriz büzmeli don onu giydiririz. Kolunun içine buğday doldurup para koyarız. Çeşmeye suya götürürüz. Gelin onu dökerek çeşmeye gider. Eline bir şişe veririz, çeşmeden bir şişe su getiririz. Onun getirdiği o suyu içeriz, tılsımlı su deriz. Oğlu evlenmeyen, kızı evlenmeyen onu içen onlara da sıcrasın çocukları evlensin diye. Düğün sabahı geline tabak götürürüz. Kaynanası yüz görümlüğü takar. Baş bağı olduğu zaman gelin el öpmeye gelir. Kaynana o zaman takar.” (KK45)

“Dördüncü gün sabahtan kaynanam beni ateş yakmaya götürmüştü. Birkaç kişinin evine gider ateş yakarsın. Ben iki kişiye gidip yakmıştım. Ocağı tütsün, ocağında ateşi yansın diye yapılır. Eve döndükten sonra kıza *baş bağı* derler bizim orada o yapılır. *Al emr* dediğimiz bezi kızın kayınvalidesi evlenirken hazırlar. O bağlanır. Sadece altına sarılır o. O gün yöresel kıyafet giydirenler kıza. Yine kuru buğday, üzüm leblebi, fındık fıstık hepsi karıştırılır. Bizim yöresel kıyafetlerimizin kolu geniş *siğili* derler. Şimdi kalmadı artık onlar. Bizim kıyafetimize *üç kuyruk* derler. Altına *beyaz köynek* giyilir. Onun üstüne üç kuyruk onun da üstüne bir tane *peşkir* giyersin önünde durur. Gömlek vardır üstünde yarım. Etekleri pırpırlıdır önünde tek düğmesi vardır. Başına eski zaman yazması olur onu bağlarsın. Küçük altın bağlarsın başlığına. En alttaki yazma boynun altından bağlanır. Boyun kısmı iç gösterilmez. Tel bağlarsın uçlarına, yazmalar bağlarsın birkaç tane. O gün herkes toplanır. Hiçbir iş yaptırılmaz kıza. Bir su bile verdirmez kimse o gün çalışan ömür boyu çalışır, o kişinin hiç işi bitmez diye düşünülür ondan kıza iş yaptırılmaz. Evde şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Kız kıyafetin önündeki uzun beze o karışık hazırlanmış çerezlerden doldurur sonra herkese dağıtır. Çerezleri dağıtırken gelen misafirler de o eteğin içine para atarlar. Hediye getiren hediyesini kenara koyar. Kayınvalide de o arada altın takar. Sonra çeşmeye gider genç kızlarla, genç gelinlerle birlikte. Akan çeşmeye giderler. Buğdaylar kıyafetinin kolunun içine koyulur. Onu serpe serpe çeşmeye kadar gidersin. Çeşmeye kadar yetirmen gerekir onu. Buğday bereket olduğu için yapılır. O çeşmeye gelinle birlikte giden herkes gelinin avucunda su içer. Kızın eli o gün sabah yıkanır. Gelinin hızlı gidip gelmesi istenir. Sonra herkes dağılır. O kıyafetin üç gün

giyilmesi söylenir. Üç gün sonra kız kendi anne babasına el öpmeye gider. Öylelikle düğün biter.” (KK11)

“Ufak hayvan kesilir. Hayırlı olsuna gelen yakınlarına yedirilir. O kesilen hayvana gelin baş bağı derler. Hayırlı, evlatlı olması için yapan yapıyor bunu. Kuzu keserler. Yakın birinci sınıf akrabalarını davet eder. Gelenler de hediye ile gelirler.” (KK2)

“Gelin önce kendi evinde ateş yakar. Sonra yakın iki haneye daha gider. O gittiği evlerin de ateşini yakıp eve öyle gelir. Çeşmeye de giderdik. Çoluğu çocuğu bol olsun diyerek elbisenin içine buğday koyardık. O buğdayı döke döke çeşmeye giderdik. Geri gelirken bir bardak su getirirdik. Boş dönmezdik, çeşmeye kadar gittik diye su ile dönerdik.” (KK22)

“Renkli gireplerle başını çekiyorlar, ona küçük altın çiziyorlar. Buğdayı döke döke çeşmeye gider gelin.” (KK41)

“Sabah herkes toplaşır, yemek yenilir, gelin herkese su dağıtılır. Gelin çeşmeye gider bir su getirir. Konu komşuya orada kim varsa dağıtır. Eskiden gelin akşam geldi mi, sabah hiç kimse kalkmadan kendi evinin ve bildiği iki kişinin daha evine giderdi. İki üç tane kibrit ile üç evin ateşini yakardı. Ocağı bereketli olsun diye.” (KK7)

“Arpayı, buydağı koluna doldurur gelin. Onu döke döke çeşmeye gider. Çeşmenin önünde su doldurur eve gelir. Bereket olması için.” (KK13)

“Düğünden sonra geline baş bağı yapılır. Küçük hayvan kesilir. Yakın akrabaları falan bir kutlama yaparlar. Özel kıyafeti vardır onun onu sadece gelin giyer.” (KK42)

“Baş bağı, çemberlerin altına yazma bağlarız. Çemberleri dürer bağlarız. Baş bağlamak kocasına sıkı durmak demektir bizde. Altınlarını alnına doğru takar, üstüne de tül bent. Gelin gömleğinin bileğine buğday, arpa öteberiyi doldurur. Çeşmeye gider. Onu döke döke çeşmeye gider. Çeşmeden bir ibrik su doldurur gelir. Çocuğu arpalı buğdalı olsun diye bir kız bir oğlan olsun diye yaparız. Su, çerez dağıtılır.” (KK39)

“Baş bağı düğünün dördüncü günü yapılır. Gelini oturtup başını renk renk girep deriz onlarla bağlarız. Üstüne de *pullu yağlık* bağlarız. *Üstlük* deriz sarı çember var onu da bağlardık. Alnına altın takardın. Gümüşten *siyeş* derdik o takılırdı ya da. Gelinin koluna buğdayla arpa doldurup suya yollarlar. Gelin tane tane döke döke akan suya gider. Oradan geri gelirdi sonra. Kızlı, oğlanlı çocukları olsun diye yapılır o. Eskiden bu kadının kırkı çıkasıya kadar takılı kalırdı şimdi hemen çıkarıyorlar. İki üç çocuk olasıya kadar gelinlerin alnında üç tane girep dururdu. Kırmızı, sarı, yeşil renkli olurdu.” (KK27)

Karesi Çepnilerinin düğün öncesi ve sonrası gerçekleştirilen pek çok ritüelde bir arada bulundukları tespit edilmiştir. Evlenme geleneklerinde zaman içerisinde meydana gelen değişimler bulunmaktadır. Kaynak şahıslarımıza evlenme gelenekleri sorulduğu zaman “Eskiden, bizim zamanımızda...” diyerek cümleye başladıkları tespit edilmiştir. Günümüzde bazı uygulamaların korunmaya çalışıldığı gözlemlense de geleneklerin eski önemini ve geçerliliğini kaybetmiş olduğu yaşça daha büyük olan kaynak şahıslarımız tarafından ifade edilmiştir.

4.3.4. Ölüm

Ölüm, hayatın geçiş dönemleri arasında son basamak olarak görülmüştür ve sonu temsil etmektedir. Her ne kadar üzücü bir durum olsa da bu dönemde de yerine getirilmesi gereken çeşitli inanış ve uygulamalar vardır. Alevilikte ölüm ile ilgili olan

uygulamalar hasta ve hasta ziyareti, ölüm döşegindeki insana karşı görevler, ölümden sonra yapılacaklar (cenazenin yıkanması, cenazenin kefenlenmesi, helallik alınması ve namazının kılınması, cenazenin kabre taşınması, ölünün toprağa verilmesi, telkin verilmesi), mezarlık dönüşü ve vefat edenin ardından yapılan uygulamalar (kırk yemeği) şeklinde ifade edilmektedir.

4.3.4.1. Ölüm Öncesi

İnsanlar, hayat tecrübelerinden yola çıkarak etrafında olan bazı olayları ölümün ön belirtisi olarak yorumlamıştır. Ölüm kavramından rahatsız olan insanoğlu, ölüm zamanını her ne kadar tahmin etmeye çalışsa da kesin sonuçlara ulaştığını söyleyemeyiz. Bu nedenle, çevresindeki eşyaların, hayvanların, insanların alışlagelmiş hareketleri dışındaki tavırları ölüm habercisi olarak yorumlanmaktadır (Örnek, 1971, s. 15).

4.3.4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Toplumların düşüncesinde pek çok olay, ölümün habercisi olarak kabul edilmiştir. Bu olaylar bazen hastanın görünüşündeki değişiklik bazen bir rüya bazen de bir hayvan olmuştur (Örnek, 2000, s. 15).

4.3.4.1.1.1. Hayvanlar İle İlgili İnanışlar

Halk inancında, ölümü önceden haber verdiğine inanılan belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer tutmaktadır. Hayvanların ötüşleri, ulumaları, belli hareketleri ve alışılmışın dışındaki davranışları ölümün işareti olarak kabul edilmiştir (Örnek, 2000, s. 15). Ölüm habercisi olarak bilinen en önemli hayvan baykuştur (Akalın, 1993, s. 77).

Mahalle sakinleri de bu inancı devam ettirerek tilki ve karga gibi hayvanların seslerini ölümün habercisi olarak yorumlamıştır.

“Eskiden karga ötermiş, ‘Eyvah! Bugün ölüm var.’ derlermiş. Köpekler garip garip uluduğu zaman da deriz onu.” (KK7)

“Karga kapıya kondu mu o haberci, ölüm olacak derler. Kara tilki bağırdığı zaman da ölüm olacak derler.” (KK45)

“Karga bağırsa ölüm olacak denir. Dedikleri de oluyor ama üç, dört gün arka arkaya sürekli bağırsa o köyden birisi ölür. Kara tilki ulursa yine kötü şeyler olacak deriz.” (KK11)

“Karga ötüyor lanet olasıca iyi değildir bu derlerdi.” (KK29)

4.3.4.1.1.2. Rüya İle İlgili İnanışlar

Yöre halkı hayvanların çıkarttıkları seslerin yanında görülen düşlerin de kötü bir haberci olduğuna inanmaktadırlar.

“Rüyada kötü şeyler gördüğünüz zaman, ‘Ne olacak kötü şeyler gördüm. Allah'a hayır diyelim de hayırlı şeyler olsun.’ derler. Rüyada kötü şeyler gördüğün zaman kimseye anlatma derler. Kediye köpeğe ekmek ver kafanda çevir de derler. Besmele çekip bir parça ekmek alırsınız. Kafamızda çevirip atarız yesin diye.” (KK45)

“Rüyada kalabalık görürsen olumsuzluğa yorumlanır bu. Birisini ölü görmek de gördüğün kişiye ömür vermek anlamında kullanılır. Kötü rüya görürsen git tuvalete anlat, suyunu dök derler.” (KK11)

4.3.4.1.1.3. Hastadaki Psikolojik ve Fizyolojik Değişikliklerle İlgili İnanışlar

Hasta insanlardaki psikolojik ve fizyolojik değişikliklerden hareketle toplumda zamanla oturan gözlem ve tespitler sonucu ölümün yaklaştığına yönelik çeşitli yorumlar yapılmaya başlanmıştır.

“Hasta olanın elinin yüzünün rengi değiştiği zaman da ölümü düşünüyoruz.” (KK7)

“Birisi hastadır mesela. Daha değişik, olduğunda daha farklı görünür. O zaman ölüm güzelliği gelmiş denir.” (KK11)

“Yüz rengi değişir oradan anlarız.” (KK45)

4.3.4.1.1.4. Diğer

“Cenaze giderken tabut sallandı mı cenaze ağır, gitmedi. Bunun arkasından yine gidecek var deriz.” (KK45)

“Cenaze mezarlığa giderken çok ağır gidemiyoruz derler. Arkasından gelecek var derler öyle zamanlarda. Hasta can çekişiyordur ama ölmez bir türlü. O zaman birinin şapkasını, başörtüsünü, bezini git bırak derler. O kişi genelde hastanın küs olduğu ya da görmek istediği kişidir. Mesela benim teyzeme dedemin şapkasını götürmüşlerdi. Şapkayı götürdükten sonra yarım saat geçmeden teyzem canını verdi.” (KK11)

4.3.4.1.2. Kaçınmalar

Ölümü hatırlatan, ölüme ön belirti sayılan belli olayların yanı sıra, yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan birtakım işlemler ve davranışlar da vardır (Örnek, 2000, s. 212). Halk arasında ölümü geciktirebilecek bazı uygulamalar olduğuna inanılmaktadır.

“Mezarlıktan çıkınca elimizi yüzümüzü yıkarız. Mezar toprağı getirdin mi ölüm olur derler. Oradan çıktık mı hemen çeşmeye gideriz. Köyden mezarlığa cenaze giderken uyuyan herkesi uyandırırız. Tabutun arkasından şeker, çay, un hepsini karıştırıp saçarız. Elden ele bir şey verilmez herkes alacağını kendi alır.” (KK45)

“Sabahleyin ölüm ağırlığı düşmesin diye çoluk çocuk herkes erkenden kalkar.” (KK11)

4.3.4.2. Ölüm Sırası

Araştırma sahasında bir canın Hakk’a yürümesinden sonra yapılan işlemler ölümün duyurulması, ağıt yakma ve defin işlemleri şeklinde ilerlemektedir.

4.3.4.2.1. Ölümün Duyurulması

Ölümün gerçekleşmesinden sonra yapılan işlemlerden ilki ölümün duyurulmasıdır. Ölümün duyurulmasında Anadolu’da çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar:

- a) Ölü sahipleri tarafından
- b) Komşular tarafından
- c) Camilerde sala verdirmekle
- ç) Belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle
- d) Gazete ilanlarıyla
- e) Radyo, telefon, telgraf vb. aracılığıyla (Örnek, 1971, 41).

Kırgızlar arasında da ölümün duyurulması, ölen kişinin mezarına toprak atmak için çağırılma insanların birbirlerine verdiği değeri ve ölen kişinin itibarını göstermesi bakımından önemlidir. Cenazenin defnedileceği gün toprak atmak için çağırma âdetine çok önem verilmektedir. Çağırılmayan kişiler çağırılmadıkları için, çağırıldığı halde gelmeyenler de bir avuç toprağı esirgedi düşüncesinden hareketle toplum

tarafından kınanırlar. Bu nedenle ölüm haberinin duyurulması oldukça önemlidir (Dıykanbayeva, 2009, s. 90-91).

Çepni kültürüne mensup olan kişi her ne işi olursa olsun, her nerede bulunursa bulunsun ölümünden haberdar olduğu kişinin defin işlemlerine katılmalıdır. Bu anlayış Çepniler arasında sıkı bir dayanışma ve yardımlaşmanın göstergesidir (Şahin, 2006, s. 66-67).

Çepni köylerinde, ölümün duyurulmasında kullanılan en etkili yol, ölen kişinin yakınlarının ağlamaları ve ağıt yakmaları olarak ifade edilse de günümüzde gelişen teknoloji ile ölümün duyurusu daha çok internet kanalları aracılığıyla yapılmaktadır. Araştırma sahasındaki mahallelerde cami bulunmamaktadır. Bu sebeple ölüm haberi, muhtarlık binası ya da cemevine bağlı bulunan hoparlörlerden duyurulmaktadır.

“Artık telefon olduğu için herkesin hemen haberi oluyor. Muhtarlığın üstünde megafon var. Megafondan bugün falanca öldü diye anons da yapılır. O zaman herkes duyar, cenaze evine gider. Vefat etti demeyiz Hakk’a yürüdü deriz.” (KK45)

“Şimdi hani bir laf var. Kara haber tez yayılır diye, o haber çabuk yayılıyor zaten içte olsun dışta olsun.” (KK36)

“Birisi öldüyse telefonla köy dışındakilere haber verilir.” (KK11)

“Acı haber tez duyulur. Şimdi mesajla beş dakikada herkesin haberi oluyor. İnternete de koyuyorlar artık Facebook’a. Hemen duyuluyor hemen. Eskiden megafondan duyururlardı. Falanca kişi vefat etmiştir. Falanca saatte kalkacaktır diye duyurulur.” (KK29)

“Birisi vefat ederse bizim köyün internet sayfası var. Başkan oraya atar.” (KK16)

“Acı haber tez yayılıyor. Kahvelerden, telefondan hemen yayılıyor haber.” (KK42)

“Vefat eden kişi olursa hemen anında duyurulur o. Onda hiç sıkıntı olmaz. Ölecek kişi hasta olduğu için zaten herkes bekler haberini.” (KK47)

“Hemen duyurulur. Yakınlarımız arar, cemevinden anons yapılır. Hemen duyulur haberi.” (KK49)

4.3.4.2.2. Ağıt Yakma

Çepnilerde ölüm sonrası ağıt yakmak vazgeçilmez âdetlerdendir. Geçmişten günümüze ağıt ve yas geleneğinde değişmeyen birtakım temel unsurlar olduğu görülmektedir. Ölünün ardından onun olumlu özelliklerini söyleme, ölenin ölümünden duyulan kaygının ifade edilmesi vs. ağıt yakma geleneğinde; ölüm olayından sonra ölüye saygı için günlük hayatta mutluluk göstergesi olan tavır ve davranışlardan uzaklaşma yas tutma geleneğinde önemli olan unsurlardandır (Şahin, 2006, s. 70).

Kimi köylerde ağıtçılar da bulunmaktadır. Bu kişiler ölen kişinin evine gidip ağlayarak ağıt yakmaktadırlar. Orhun Abidelerinde yer alan “... Kendisi öylece vefat etmiş. Yasçı, ağlayıcı, doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar, Bizans, Kırgız, Üç Kurikan, Otuz Tatar, Kıtay, Tataı, bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş. Öyle ünlü kağan imiş...” (Ergin, 2015, s. 41) satırlarından da anlaşılacağı üzere Kül Tigin öldüğünde onun için çeşitli bölgelerden gelip yas tutarak ağlayan insanların olması ile günümüzde Çepni kültüründe ölen kişinin ardından ağıtçıların gelerek yas tutması arasında kültürün korunarak aktarılması şeklinde bir bağlantı kurulabilmektedir ancak kaynak şahıslardan edinilen bilgilere göre araştırma sahasında artık ağıtçı kadınlar bulunmamaktadır. Ağıt doğaçlama olarak yakılmaktadır. Ezgili söylendiği için ahenkli oldukları da görülmektedir.

“Bizde şiir şeklinde ağıt yakan, beste yapacak kimse yok artık. Gelenekler battı artık.” (KK2)

“Oğluysa, kocasıysa beni neden yalnız bıraktın gittin. Beni kimlere koydun diye, kardeşiyse kardeşim göçtü dünyadan şimdi gitme zamanı mıydı diye o an içinden kalbinden ne geçiyorsa ona göre ağlar söyleriz.” (KK45)

“Genelde konuşma şeklinde olur. Ölüm herkesin içini dağlar. O an içinden ne geçerse onu söylersin. Şu şunu söyler diye bir şey yok.” (KK11)

“Cenaze evinde yakın akrabaları ağıt yakar. Eskiden ağıt yakan kadınlar vardı. İçinden ne gelirse o an onu söylersin.” (KK7)

4.3.4.2.3. Defin İşlemleri

Ölüm, her ne kadar üzücü de olsa toplumda ölen kişinin ruhunun geride kalanları rahatsız edebileceği şeklinde genel bir inanış olduğu için vakit kaybetmeden defin işlemleri başlatılmalıdır. Defin işlemleri sırasıyla cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, gömülmesi ve telkin verilmesi şeklinde ilerlemektedir.

4.3.4.2.3.1. Yıkama

Ölünün yıkanması dinî bir kural olduğu için her cenazede gerçekleştirilmektedir. Yıkama işlerini yapanlar ölünün cinsiyetine göre değişmektedir. Cenaze erkekse, yıkayan erkek; kadınsa da yıkayan kişi kadın olmaktadır. Alan araştırması sırasında edindiğimiz bilgilere göre cenazeyi yıkama işi eskiden ölünün kendi evinde gerçekleştirilirken günümüzde hastanede

gerçekleştirilmektedir. Ölünün yıkanması için suyun bahçede kazanlarda ısıtıldığı ve kadın cenazesi için yıkama suyuna çiçek ve güzel kokulu bitkilerin konulduğu yine alan araştırması sırasında öğrendiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır.

“Köyde yıkanacaksa kazanlara su koyar içine çiçek atarlar. Çiçekli suyla iki kişi yıkar. Biri döker öteki yıkar. Kadını kadın yıkar erkeği erkek yıkar. Abdestini aldırıp duasını ederler, güzelce yıkarlar. Çünkü güzel yıkamazsa, duasını etmezse günahı boynuna olur. Yıkarken üstüne bez örterler. Ne kadar akrabası varsa herkes ona gelir birer kap su döker. Kimse ağlamaz. Ağlarsa abdesti bozulur derler. Kim su dökmek isterse suyunu döker. Vasiyet ederse mezara kıyafet koyulur vasiyet etmezse koyulmaz. Herkesi evinde yıkarlar. Büyük örtü açıp bir yerde yıkarlar, evin altında mesela. Cibindirlik kurarlar. Yıkandığı yerde üç gün ateş yakılır. Onun ruhu oraya gelir diye.” (KK45)

“Morgda yıkanıp geliyor artık köyde hiç cenaze olmuyor.” (KK22)

“Hastanede ölürse orada yıkanıyor, evinde ölürse evinde. Burası Alevi köyü. Bize karşı kıyafet giydiriyorlar diye bir söylem var ama bizde yok öyle bir şey.” (KK36)

“Eskiden evlerde yıkanırды ama şimdi hastanede yıkanıp hazırlanıyor. Evde yıkanan cenazede çeşmeden sular getirilirdi. Belli kişiler yıkar zaten öyle sıradan herkes yıkamaz. Çiçekli suyla yıkanır cenaze. Kadını kadın yıkar erkeği de erkek. Abdestini aldırırlar.” (KK11)

“Kadını eski, yaşlı kadınlar, erkeği de yaşlı erkekler yıkar. Hoca tarif eder. Cesaretli olan yürekli olan suyunu da döker, yıkamasına da yardım eder. Eskiden böyleydi şimdi hastanede morgda yıkanıp geliyor.” (KK29)

“Cenazeyi eşi, dostu, akrabası yıkar.” (KK1)

“Bunlar daha önce burada da yapılıyordu ama şimdi direkt merkezde, hastanede yapılıyor artık. Eskiden köyde yapılıyordu. Ölen kendi evinde yıkanılıyordu. Cenaze yıkanırken duası Fatiha ile başlar, İhlas suresini okur. Cenazeyi yıkayanlar abdestini aldırırlar. Abdestini aldırırken bu duaları okurlar. Kadın cenazelerinde yıkama suyuna çiçek koyulur.” (KK2)

“Köyde yıkanacaksa kazana çiçek atılır. Şimdi hastaneden hazır geliyor.” (KK33)

“Erkek olursa erkekler, kadın olursa kadınlar yıkar. Gül suyu, çiçek atarlar yıkama suyuna.” (KK27)

4.3.4.2.3.2. Kefenleme

Yıkama işleminin ardından gerçekleştirilen işlem kefenlemedir. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Erkek kefeni gömlek, izâr ve lifâfe denilen üç parça bezden; kadın kefeni ise himâr, dir, hırka, izâr ve lifâfe denilen beş parça bezden oluşmaktadır (Örnek, 1971, s. 52-53). Karesi Çepnilerindeki kefenleme işleminde herhangi farklılık bulunmamaktadır.

“Ben kefen de biçerdim.” (KK27)

“Ölen kişinin kefeni biçilirdi. İç gömleği, donu, eldivenleri biçilirdi. Sonra bütün boylamayla bağlanırdı. Bizde kefenden hariç kıyafet, elbise giydirme gibi şeyler yoktur.” (KK2)

“Hoca tarif eder, ona göre giydirilir kefeni.” (KK29)

“Kefeni biçilirdi. Şimdi hepsi hazır. *Al emr* vardır. *Al* denilen kırmızı, *emr* denilen yeşil bezdir. Onlar bağlanır yine.” (KK11)

“Cenazede ne gerekiyorsa dinimize göre aynen uygulanır. Kefeni biçilir, yapılır, dikilir.” (KK36)

“Bilenler kefenini biçer, bilmeyenler yapmaz. Kefenlerler, giydirebilirler, kuşatırlar. Bizde *al emr* vardır üç tane. Yeşil, kırmızı, sarı onlarla başını alnını boğarlar cenazenin. Üstüne kıyafet giydirmezler.” (KK45)

“Eskiden köyde hazırlanırdı kefeni. Şimdi hastanede yapılıyor. Cenaze arabasıyla geliyor artık. Ölen kişi gençse yediden yetmişe herkes toplanır hemen. Bizim köy büyüktür genelde herkes taşımayla işe gider. Cenaze olduğu zaman gitmezler işe.” (KK49)

“Kefenlenme Balıkesir’de yapılıyor.” (KK16)

“Şimdi belediye yapıyor. Eskiden kazanlarla su ılıtılıyordu. Bayansa bayanlar yıkardı. Kokulu ot falan atılıyordu suyuna. Yakın akrabaları, seveni varsa kadını kadın yıkıyordu, erkeği de erkek. Herkes kendi evinin uygun bir yerinde kazanlarla su ılıtıp yıkardı.” (KK42)

4.3.4.2.3.3. Cenaze Namazı

Defin işlemleri arasında önemli görülen bir diğer işlem cenaze namazının kılınmasıdır.

“Bizde cenazede tabutun üstüne mum ve saz koymak gibi şeyler yoktur. Kur’an okuduktan sonra ‘Aslolan, yüce Rabb’imizin bize verdiği bu ömürden bilerek, isteyerek kul hakkı yememek. Birbirimizi üzmeden, yıkmadan, dökmeden geçip gitmek. Görüyoruz üryan geliyoruz üryan gidiyoruz. Hiçbir şey gitmiyor. Sadece gök kubbeye bıraktığımız sada kalıyor. Bunu bilin, bu bilinçte olun üzmeyin, kinden, nefretten, egolarınızdan arının.’ diye sohbet ediyoruz. Cenazeye yapılacak en güzel hizmet bir an evvel toprağa türap etmektir. Hemen emaneti yerine koymak gerekir. Geleneğine göre namaz mı kılacaksın ne yapacaksın bir an evvel helalleştirip, rızalaştırıp defnetmek gerekir.

Ben cenaze namazlarında hiç Arapça kullanmıyorum. ‘Bismillahirrahmanirrahim’ yerine ‘Esirgeyen bağışlayan yüce Rabb’imin adıyla’ diyorum. ‘Euzübillahimineşşeydanirracim’ demiyorum. Onun yerine ‘Lanetlenmiş, kovulmuş şeytanın şerrinden yüce Allah’a sığınırım.’ diyorum. Salavatı Türkçe getiriyorum. ‘Allahümme salli alâ Muhammet ve alâ âli Seyyidinâ Muhammet.’ En kısa haliyle salavat böyledir. Ben bunu ‘Ya Rabbi, peygamberimiz ve onun temiz ehlibeytini zikrediyoruz. Ona duaları, selamları kabul eyle, haberdar eyle ya Rabbi.’ diyoruz. Salavatı Ahzâp suresi 56. Ayete göre getiriyoruz. Orada diyor ki ‘Yüce Rab ve melekler, peygambere ve ehlibeytine selamlar ediyor, zikrediyorlar. İnanlar, iman edenler de onun adı anıldığında dualar etsin onlara.’ diyor. Türkçe kullanıyorum ben hepsini. ‘Bismişah’, Alevi bir besmeledir. Şah’ın adıyla, Ali’nin adıyla diye başlarız. Ali’nin adı uludur çünkü ama Ali Allah değildir. Peygamber değildir. Ali pirdir. Alevilik tarikatının kurucusudur. Ali’den sonra da bizde Hünkâr Hacı Bektaş Veli gelir. Baba İlyas Ayaklanması’ndan sonra dağılan tarikatı toplamıştır. Ali, Alevilik inancında önemli bir figürdür.

Ben cenaze kaldırırken ‘Hamd olsun iki cihanın sahibi yüce Allah’a, kulak verin dedeye cemi cümlemiz adına Türkçe el Fatiha’ diyorum bitirirken ve Fatiha’nın Türkçesini okuyorum. Onlara Fatiha okuyorum. ‘Esirgeyen, bağışlayan yüce Allah’ın adıyla. Hamd alemlerin Rabbi Allah’adır. O esirgeyendir, o bağışlayandır. Hesap gününün, din gününün, ceza gününün, ödül gününün sahibidir o. Allah’ım yalnız sana kulluk ederiz. Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola eyle. Kendisine

nimet verdiklerinin, ödüllendirdiklerinin yoluna. Gazaba uğrayanların, sapkınların, şaşkınların yoluna değil. Allah eyvallah.' diyorum bitiriyorum." (KK32)

Cem görevlisi Ali Yıldırım'dan aldığımız bilgilere göre cenaze namazında herhangi bir farklılık yoktur.

"Cenaze namazlarını bizde dedeler kıldırır. Cenaze namazının bizim Sünni kardeşlerimizden hiçbir farkı yoktur, aynıdır. Mezarlıkta toprak *evleme* yapılır oyulur yani. Cenaze oraya koyulur." (KK2)

"Kadınlar arkaya erkekler öne durur safa. Cenaze namazını cem sürdüğümüz hoca kıldırır. Helallik verdiğimiz için hepimiz safa dururuz. Helalliği verip cemevinin önünde namaz kılınır, akşamına da Kur'an okunur cemevinde. Dede bütün duaları cenazenin üstüne okur, bir akrabalarına okur. Allah bir daha acısını göstermesin diye cenazenin sağ akrabalarına sağlık duası okur. Defin işlemleri olurken kadınlardan giden de var gitmeyen de." (KK45)

"Evinde helallik alınır. Sonra cemevinde cenaze namazı kılınır, götürülüp defnedilir. Namaza kadın gitmez. Cemevinin önünde sal taşı vardır. Orada sadece erkekler olur. Onlar namaz kılar. Kadınlar cenaze evinde kalır. Cenaze evinde helallik alınır. Kadın ayrı erkek ayrı saflarda helallik alınır. Cemevine gidilir namaz orada kılınır. Orada yetişemeyenler olur diye tekrar helallik alınır." (KK36)

"Cenaze namazını cemevinde dede kıldırır. Aynı namazdır ama dedemiz kıldırır. Kibleye doğru durulur. Önde erkekler vardır kadınlar arkada durur. Herkesten helallik alınır. Kadınlar cenaze namazı kılmaz. Cenaze nereden çıkıyorsa orada helallik alınır." (KK11)

"Gömülürken kılınır. Dede gelir o kıldırır. İki üç tane dede var." (KK49)

"Mezara giderse, bizim mezarlığın önünde musalla taşı var. Evinin önünde helalleşirsin, musalla taşının önünde de cenaze namazı kılınır. Bize dede gelir. Ama dualar falan aynıdır." (KK42)

4.3.4.2.3.4. Defin

Ölünün gömülme merasimi, cenaze namazı kılındıktan sonra tabutun mezarlığa götürülmesiyle başlamaktadır. Cenazenin *evleme*, *sapıtma* denilen oyuga konulmasıyla devam ettirilen ritüel, gömme işleminin tamamlanmasıyla bitirilmektedir. Evleme, mezarın sağ tarafının içeri doğru oyulup ölünün oraya yerleştirilmesi demektir.

"Mezarı erkekler kazar. Akrabalarından beş altı kişi gider kazar. Mezar kazanlar eve gelmez. Cenaze gömülene kadar orada bekler. Mezarı kazdılar mı boş bırakmazlar. Boş kalmasın derler. Mezar kazıldıktan sonra kuzey tarafından oyulur. Cenazeyi oyuga sokarlar. Mezar kibleye bakar. Mezarı kazanlar 'İmam-ı Hüseyin aşkına Kerbela'nın aşkına, Allah, Muhammet, ya Ali!' diyerek vururlar çapayı yere." (KK45)

"Cenazenin takma dişleri varsa yanına koyulur. Mezarı erkekler kazar. Mezarı kazanlar dua okurlar. Bizim mezarlar Sünni mezarına göre farklı olur. Evleme derler bizde. Cenazeye hiçbir türlü toprak değmez. Cenaze evlemeye koyulur, tahta önüne dikilir. Tahtanın arkasına hasır koyulur. İlk toprağını mezara kazmayı ilk vuran atar. Ondan sonra sırayla herkes atar. Kadın cenazesi olsun erkek cenazesi olsun ilk toprağını kazan atar." (KK36)

“Mezarı erkekler kazar. Mezar kazıldıktan sonra birisi orada bekler. Evleme yapılır. Cenaze evlemeye koyulur. Kadının mezarına oyalı eşarp bağlarlar. Eşya koyulmaz mezara.” (KK11)

“Besmele ile kazmaya başlarlar. Mezar kazıldıktan sonra boş bırakılmaz, biri mezarda bekler.” (KK2)

“Evlemeye sapıtma derler bizde. Bizim köylerimizde düz mezar olmaz. Mezar kazılır, mezardan sonra sağına bir cenaze sığacak kadar yer yapılır cenaze oraya koyulur. Kibleye çevirirsin hafif. Mezarı toprakla örterisin. Eskiden mezarın üstüne ağaç dalı, çaltı koyarlarmış hayvanlar zarar vermesin diye. Toprakdan geldin toprağa dönüyorsun artık diyerek cenazenin gözüne doğru temsili toprak atarlarmış. Kıyafetle, yorganla gömülme gibi şeyler yoktur bizde ama bir vasiyeti varsa onu yerine getirirsin.” (KK46)

“Sadece kefenlenir yanına başka eşyası koyulmaz. Kimileri kıyafetle koyar bizde yok o. Toprakdan geldik toprağa gideceğiz. Sadece kefenle defnederiz. Evleme yapılır bizde. Evlemesi yapılır, tahtası koyulur deliklerine yumuşak toprak koyulur. Cenaze evlemenin içine koyulur. Sonra tahta, tahtanın dışına halı, kilim, hasır artık ne varsa o koyulur. Kibleye doğru koyulur. Toprakla üstü kapatıldıktan sonra üstüne su dökülür. Başından ayakucuna kadar su dökülür sonra bardak ters çevrilip orada bırakılır, almaz kimse onu.” (KK1)

“On yıldan beri cenazeleri ben organize ederim. Kepçe gelir mezarı kazar. Cenaze kazılan yere koyulmaz. Oyuk açarlar mezarın sağ tarafına doğru oraya ev derler, ev yaparlar. Cenazenin yönü kibleye doğru çevrilir. O açılan eve yerleştirildikten sonra tahtaları dikerler, hasırı üzerine çekerler. Kazılan toprakların hepsini doldururlar. Mezarı bir yıl sonra mezar yapmaya gelir. Eve koyulan cenazeyi ortaya alacak şekilde mezarını çevirir. Bunu yapma sebebimiz eskiden mezarlıkların avlusu yokmuş. Yabancı hayvanlar eşeleyip mezarı çıkarmasın diye mezarı saklamışlar. Bunu o sebeple yapmışız.” (KK35)

“Cenaze kefenle gömülür. Bizim mezarlarımızda azıcık değişiklik vardır. Mezarın içine oyuk açarız biz. Düz mezara koymayız hemen.” (KK49)

“Kefenle gömülür. Onun elbiseleri mezarın içine ayrı atılır gözümüz görmesin diye.” (KK16)

“Mezarda kefen açılır cenazenin gözlerine toprak atarlar. Gözlerini toprak doyursun diye mi yapıyorlar onu bilmiyorum ama. Bizde bir insan boyunda mezar eşilir sonra ev yapılır. Mezarın tabanına hasır koyulurdu şimdi yok.” (KK27)

Ölünün evinde yıkanması halinde yıkama suyundan bir bardak alınarak gömme işleminin gerçekleşmesinden sonra mezarın üzerine döküldüğü kaynak kişilerimizden öğrenilen bilgiler arasındadır.

“Cenazenin yıkandığı sudan bir bardak kadar da mezara dökülmüş.” (KK46)

“Cenazenin yıkandığı kazanda kalan sudan bir bardağa doldurulup mezara dökülürdü.” (KK33)

“Evleme yapılır bizde. Cenazenin defnedildiği yerden onu yırtıcı bir hayvan vahşi bir hayvan söküp alamasın diye cenezeyi toprağa sır ederiz. Amaç cenazeyi emniyete almaktır. Mezarın sağ tarafına doğru elli santim kadar çapayla ileri doğru yuva yapılır. Ceneze baş batıya gelecek şekilde koyulur. Sağ omzunun üzerine kibleye doğru yatırılır. Yanındaki topraklarla beslenir. Ağaçlarını koyarsın, ortaya da toprağını basarsın. Onu artık oradan kimse alamaz. Mezara toprak atarken herkes rızalaşmak, helalleşmek için gelip toprak atar. Bir emeğim geçsin diye. Küreğin sapını tutmak hizmetin başladığını temsil eder bırakmak da benim hizmetim bitti anlamına gelir. Suyu dökmeden önce kürekle çapayı getirip suyu onun üzerine dökkenlerde varmış. Bunun sebebi de kürekle çapa da onun için çalıştı, onları da rızalaştırmak için yapıyorlarmış ama bizde yok o. Mezarın üstüne dökülen bir bardak suyu da insan ruhunun öldüğüne inanmıyoruz. İnsanın ruhu ölmez. Onu hakka uğurluyoruz. Son yolculuğuna uğurluyoruz. Arkasından da *selamet suyu* döküyoruz gurbete giden çocuklarımızın arkasından döküğümüz gibi. Su,

arılığı duruluğu tarif eder. Sular seller gibi geç sırat köprüsünden, zorluklarla karşılaşma diye onu uğurluyoruz. Cenaze dört yerinden kefenli gelir. Ayağına bağlı olan kefen bağı, tarih yazan ayakları olur ya ona bağlanır. Başındaki kefen bağı da baş tarafına koyulan ağaca bağlanır. Diğer bağlar çözülür mezarın içine bırakılır. Bununla ilgili ‘Cenaze yeni gömüldü, bu belli olsun diye bağlandı.’ şeklinde yorum yapanlar var.” (KK32)

4.3.4.2.3.5. Telkin

Sözlükte, 1. Aşılama, kulağına koyma, 2. Yeniden Müslüman olan kimseye iman esaslarını anlatma, 3. Ölü gömüldükten sonra, mezar basında imamın söylediği dini sözler (Devellioğlu, 2012, s. 1248) anlamlarına gelen telkin, araştırma sahasında ölüye bazı hatırlatmalarda bulunmak amacıyla kullanılmaktadır.

“Dede Kur’an okur. Bizim dedeler beşinci mezhebe göre telkinde sorular sorar. Sünni kardeşlerimiz İmam-ı Azam mezhebine göre defneder, biz beşinci imam mezhebine göre defnederiz. Rabbini söyler, peygamberini söyler, kitabını söyler, mezhebinin söyler. “Ey Zeynep oğlu Ömer veya Ali, Rabb’in Allah, nebin Muhammet, kitabın Kur’an, mezhebin İmam-ı Cafer Sadık’tır.” Sünni hoca mezhebin İmam-ı Azam der. Sadece mezhep kısmında farklılık vardır yani. Bizim ehlibeytler beşinci mezhebe göre ibadet yapar. Beşinci mezhebin imamı Cafer Sadık’tır.” (KK2)

“Telkini dede yapar.” (KK36)

“Hoca yapar onu. Toprağa teslim eder cenazeyi.” (KK1)

4.3.4.3. Ölüm Sonrası

Ölüm sonrası yapılan uygulamalar cenaze evi ve cemevinde ölünün ardından belirli günlerde Kur’an-ı Kerim okutulması ile başlar. Karesi Çepnilerinde, ölünün gömüldüğü akşam Kur’an okunmaktadır. Ölünün yedisinde, elli ikisinde ve senesinde de Kur’an okutulduğu kaynak şahıslar tarafından ifade edilmiştir. Cenaze evine yiyecek götürülerek baş sağlığı dilenir. Cenazenin yıkanması amacıyla ısıtılan suyun ocağında üç gün boyunca ateş yakılmaktadır.

“Yıkandığı yerde üç gün ateş yakılır. Onun ruhu oraya gelir diye.” (KK45)

“Cenaze evine yemek yapılır öyle gidilir. O gün akşam evde bir şey pişmez, kaynamaz, yemek yapacak halleri yoktur diye. Eskiden 7 gün boyunca evde yemek kaynamazdı. Herkes yemek götürürdü. Cenaze için helva karılır.” (KK11)

4.3.4.3.1. Cenaze Evi

Cenaze evinde Kur’an-ı Kerim okutulması yaygın bir gelenektir ve araştırma sahasında da bu geleneğin devam ettirildiği görülmektedir. Türk kültüründe ölüm olayının gerçekleştiği gün hayvan kesilmesi ve kesilen hayvandan yemek yapılıp

cenaze törenine katılanlara ikram edilmesi çok yaygın bir gelenektir. Bugün Anadolu'nun pek çok yerinde bu uygulama hâlâ yapılmaktadır (Şahin, 2006, s. 69).

“Defin bittikten sonra akşam başsağılığına gidilir. Komşular yemek yapar. Ama kimse yiyemez zaten. Bir hafta kadar ziyaretlerine gidilir.” (KK49)

“Cenaze evinde eskiden yedi gün Kur'an okunurdu şimdi onu kaldırdılar sadece bir gün cem evinde yapıyorlar.” (KK36)

“Taziyede bulunmaya giderler.” (KK42)

“Öldükten sonra ev komple temizlenir komşular yapar onu da.” (KK27)

4.3.4.3.2. Ölünün Günleri

Ölen kişinin ardından yemek verme geleneği özellikle eski Türklerdeki toy verme geleneği ile yakından ilişkilidir. Ölümle ilgili olan *yuğ* törenlerinin ve bu törenlerin ardından yapılan toyların Türklerin sosyal hayatında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Paylaşım ve yardımlaşma gibi toplumsal hayatı etkileyen çeşitli fikirlerin aşılandığı toylar önemli ritüellerdir.

Doğum, ilk av, ad koyma ve evlilik gibi önemli görülen geçiş dönemlerinde düzenlenen toylar ölen kişinin ardından da düzenlenmektedir (Duymaz, 2005 s. 47). Eski Türklerdeki bu anlayış zamanla çeşitli değişim ve dönüşümlere uğrayarak devam ettirilmiştir. Ölünün gömüldüğü akşamın yanı sıra yedisinde, kırkında, elli ikisinde ve senesinde Kur'an okutulduğu kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir.

“İlk gün, yedisinde ve kırkında Kur'an okuturuz biz. Kırkında yemek yapılır. Şimdi ölünün bir şeyi yenmez diye yemiyorlar gerçi. Çay, kola, kek artık kim ne vermek isterse onu dağıtır.” (KK27)

“İlk gün Kur'an okunur Cem evinde. Koli koli içecekler, çikolatalar, kekler, lokumlar, bisküviler, meyve suları poşet yapıp dağıtılır. Yedisinde lokma yapılır. Bütün köye dağıtılır. Dede Kur'an okur. Kırkında kurban kesilir. Bütün köy davet edilir, yemek verilir. Akşam yine dede gelir kırk Kur'an'ı okur. Koyun kesilir kırk hayvanı olarak. Kesilen hayvanın hiçbir şeyi dışarı atılmaz. Kemiği, derisi her şeyi ölen kişiye kurban olduğu için gömülür, onun niyetine kesildiği için kediye, köpeğe atılmaz. Hepsini gömeriz.” (KK45)

“Vefat ettiği gün, yedisinde, kırkında, elli ikisinde ve senesinde Kur'an okunur. Kur'an okunduktan sonra Cem evinde millet dağılırken kapıda kadın tarafında kadın, erkek tarafında erkek durur. Onlar lokum, bisküvi, meyve suyu gibi şeyler dağıtırlar.” (KK36)

“İlk gün gece Kur'an okunur. Hayır için lokumu, bisküvisi dağıtılır. Yedisi geldiği zaman yine Kur'an okutulup hayır için lokması yapılır, yiyecek dağıtılır. Kur'an'ını dede okur. Kırkı geldiği zaman hayvan kesilir. Kırk hayrı yapılır. Lokması yapılır dağıtılır. Yemek yapıp o dağıtılır. Kırkı yapılmadan bir gece önce yemeklerin pişirilme gecesinde beklerler. O gün ölen kişinin geldiğine inanılır. Kazanların başı beklenir o gece. Gelip bir dolanacak denilir. Ertesi gün zaten herkes bilir ama yine de bir söylenir. Köylüler gelir akşamına cemevinde yine Kur'an okunur. Orada yine lokumu, bisküvisi dağıtılır. Almak isteyenler yemek için malzemeleri alır, kimisi de para verir. Destek olsun alacağını alsın diye. Elli ikisinde lokmacı tutulur. Lokmacı başına kimse gelmez. Sadece akrabalar gelir.

Lokmalar, şeker, lokum, bisküviyle poşetin içine koyulur öyle herkesin evine dağıtılır. Kur'an okunur. Ondan sonra senesinde okuma yapılır. Mezarlığa gidilip yapılan hayırlardan mezara da götürüp bırakırlar.” (KK11)

“Öldüğü gün akşam bir, yedi iki, kırkı üç gün cemevinde Kur'an okunur. Bir de yıl hayrı yapmak isterse adam yıl hayrında da okutabilir. Yıl hayrının tarihi pek önemli olmasa da hemen hemen çoğunluğu yıl gününde yapmaya çalışılır. Kırkında ve yıl hayrında kurban kesilir. Öldüğü gün ve yedisinde sadece lokma dağıtılır.” (KK29)

“Üç gün bir okunur. Yedisi okunur, kırkı okunur, senesinde okunur. Elli iki geleneği yoktur bizde. Okumalar Kur'an'dan Yasin okunur, Bakara suresi okunur, Ayet-el Kürsi okunur, Nûr suresi okunur. Üç gün lokum bisküvi, yedisinde lokma, kırkında koyun kesilir bütün halka dağıtılır.” (KK2)

“Kırkında hayır yapılır. Hayvan kesilir, aşçı gelir yemek pişirmeye. Evinin önüne masalar sandalyeler dizilir. O gün akşam Kur'an'ı okunur.” (KK22)

“Öldüğü gün Kur'an okunur topluca. Tütsü otları vardır insanların kokularını yok etmek için onu yakarsın. Güllük yakarsın cemevinde, Kur'an okunurken mis gibi o kokar o. Eskiden okuması da evlerde yapılırdı.” (KK42)

“Vefat ettiği akşam, yedisi, kırkında Kur'an okuturlar. Senesinde okutulan Kur'an'da kurban da kesilir, dardan indirme zamanı.” (KK13)

“Cemevinde Kur'an okutulur. Kek bisküvi dağıtırlar. İsteyen kırkında kazan yemeği yaptırır.” (KK33)

“Yedisinde hayrı yapılır. Lokma dağıtılır.” (KK7)

“Kırkında helvası karılır.” (KK25)

“Bizde öldüğü gün, yedisinde, kırkında ve senesinde okuma yapılır.” (KK16)

4.3.4.3.3. Dardan İndirme

Dardan indirme ölünün ardından yapılan pratikler arasında yer almaktadır. Ölünün borçları varsa bunların giderilmesini sağlamak ve diğer dünyada darda kalmasını önlemek amacıyla, cemevinde görgü-sorgu ceminin yapılacağı zaman yerine getirilen bir uygulamadır. Dardan indirme, ölen kişinin hayattayken herhangi bir cana borcunun olup olmadığının belirlenmesi, borcu varsa bu borcun kapatılması ve ölen kişinin ardında bıraktığı canlarla son bir kez helalleşmesi amacıyla yapılmaktadır.

“Cemde yapılır. Cem darı musahipliyse cem darında cemdeki kişiler onun namazına durur. Oradaki cem erenlerine helallik veririr dede. Helallik alındıktan sonra cenaze sahibi tekrar lokumunu, bisküvisini tekrar ikram eder. Vedalaşır öyle biter. Dede üç sefer ‘Bu dünyadan geçen er kişiyi veya hatun kişiyi nasıl bilirsiniz?’ diye sorar üç kere sorduktan sonra ‘Helal edin bu dünyadaki bütün haklarınızı.’ der. Dara olan kişi kadınsa cenaze namazını kadınlar kılar, erkekse erkekler kılar. Dar cemi bu şekildedir. Kadının oğlu, eşi hiç kimseye müsaade verilmez. Musahibi varsa onun dar kurbanı kesilmiştir. Kestiği hayvanın kalbini dededen duasıyla beraber alır ve o yer. Musahibi yoksa kızı alır veya gelini. En yakınları alır yani. Onun adı bizde lokmadır. Darda helallik vermeyenle hiç karşılaşmadık daha ama eğer öyle biri çıkarsa evlatları veya musahibi ölenin en yakınları hakkını verecek ondan sonra cenaze namazı kılınacak. Yani dar cenazesi. Hakkını vermedikçe dardan indirilmez. Cenazede de hakkını vermeyen olursa dede cenazeyi kaldırmaz.” (KK2)

“Cem erenleri cemde toplanır. ‘Fani dünyadan baki dünyaya göç etmiştir. Hakkınızı helal edin.’ derler. Cem erenleri orada dardan indirilir. Bir tane kurban kesilir, dünyaya geldim göç ettim diye. Cem erenlerinden helallik almak için yapılır darda kalmaz. Bir kişi çıkıp da ben buna helallik vermiyorum demedi daha. Öyle bir sorun olmadı daha.” (KK1)

“Karşı taraf helallik vermezse dardan inemez. Alana kadar bekler. Ben kestirmiyorum, rıza vermiyorum derlerse kurban kesilmez. Bu cem üzerinde yapılır cemevinde.” (KK36)

“Genelde ölen kişinin senesi dolunca yapılır. ‘Erkenden indirme.’ derler, ‘Başının zoru ne daha iner.’ falan derler. Cem evinde yapılır o. Bir sene sonra yapılmaya başlar. Cem zamanı yapılır. Cem sürülürken dardan indirilir. Dar lokması derler o ayrıdır. İşte bizim kuzu olur kurbanımız olur cem sürülürken, dar sürülürken onun kurbanı ayrı olur. Erkekler duasına durur, namazına durur. Helallik verilir yine öyle iner. Dardan inmesine itirazı olan varsa mesela benden para aldı ama geri vermedi der. Onu geride kalanları halleder. Birisi rıza değilse dardan inmez. Kurban kesimi rızalık aldıktan sonra olur zaten. Kimisi de ben hakkımı öbür dünyada alacağım der o zaman bir şey yapılmaz dardan indirilir.” (KK11)

Dardan indirilecek can için varsa musahipleri yoksa çocukları tarafından son kurban kesilir. Kesilen kurbanın yüreğinin ölen kişi kadınsa kadın musahibi, erkekse erkek musahibi tarafından alındığı kaynak kişilerimizden öğrenilen bilgiler arasındadır.

“Cem sürülürken dar süreceğiz derler bir kuzu alırlar onun şeyine dedeye o gün dualattırılır ve kesilir. O darı kadınsa ölen kadın alır, erkekse erkek. Yüreği ayrı pişirilir. Onu kadın ya da erkek alır ölene göre. Bu darı musahibi alır. Musahibi öldüyse bacısı, kardeşi alır.” (KK45)

“Dardan indirme definden 1 sene sonra yapılır. Alacak verecek varsa bu dardan inemez dersin. Sana sorarlar neden inemez diye mesela benim bahçeme zarar verdi, hayvanımı çaldı... söylersin. Orada sorumlusu, musahibi, çocukları anlaşılmaya, rızanı almaya çalışırlar. Mutlaka rızanı alacak. Rızanı aldıktan sonra darda kurban kesilir. Normalden farklı hayvan kesilir. 20 kiloysa 40 kilo kesilir adamın zaten son kurbanı, hayvanı diye.” (KK37)

“Bizde ölülerimiz dardan indirilirken kuzu kesilir. Kadında kadınlar durur, erkekte erkekler dara durur. Herkes sıraya geçer kollarını birbirlerine uzatırlar. ‘Allah Allah!’ deriz sürekli, dede duasını verir.” (KK27)

İkrarını aldırılmamış, musahip olmamış kişilerin dar indiremeyeceğini belirten kaynak şahıslarımız şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“Dar cemevinde indirilir. Bizde farklı kişiler kardeş olur. Musahip deriz biz. Musahipliği bilmeyenler sağdıç der hatta. Musahip olanlar dar indirir, dara dururlar. Musahip olmayanlar dar indiremez. Ben musahip değilsem babamın darını indiremem.” (KK42)

“Evlenirken ikrar aldırıyorlar ya ikrarı olmayanlar dar indiremez.” (KK16)

4.3.4.3.4. Ölünün Eşyaları

Sedat Veyis Örnek’in ifadelerine göre ölen kişinin geride bıraktığı eşyalarıyla ilgili işlemlerin oluşmasında başlıca iki temel neden bulunmaktadır. Bunlardan biri ölenin geri geleceği korkusu diğeri ise ölünün anısını yaşatma isteğidir. Ölen kişiden kalan kişisel eşyalardan özellikle giysilerinin ve ayakkabılarının başkalarına verilerek

en kısa zamanda evden uzaklaştırılması ya da yıkanarak ölümün bulaştırdığı öldürücü etkiden arıtılması, hatta çok seyrek de olsa yakılarak bu etkinin hepten yok edilmesi dikkat çekmektedir (1972, s. 75).

Araştırma sahasında ölünün eşyaları ile ilgili fakir fukaraya dağıtmak, gömmek, yıkayarak evde saklamak veya yakmak gibi birkaç farklı uygulamanın olduğu tespit edilmiştir. Örnek, kıyafetlerin seyrek olarak yakıldığını ifade etse de kaynak kişilerimizden kıyafetlerin genellikle yakıldığı öğrenilmiştir.

“Ölünün eşyaları genellikle yakılır, bizim burada ölünün kıyafetlerini genellikle kimse almaz. Özel eşyalarını çocukları alır ama diğer kıyafetleri yakılır. Derede cenazeden bir gün sonra *soyka* (cenaze elbisesi) yıkamaya giderler. Cenazenin yatağı, üç beş parça kıyafetini yedi gün dışarda sererler. Yedisi çıkana kadar toplamazlar. Yedisi çıkınca yakarlar hepsini. Çakmak, tesbih yakılmaz.” (KK36)

“Ölünün kıymetli eşyalarını çocukları alır kalanlar yakılır. Bir dereye giderler. Bir dereye yakarlar boşa atmazlar. Bir çeşmenin yanında yakarlar.” (KK45)

“Cenaze defnedildikten bir gün sonra *soyka* derler bizde kıyafetleri falan yıkanır. Bizim köyde derenin orada bir çeşme vardır. Orada yapılır genelde. Ateş yakılıp bir kazanda su kaynatılır. Yıkanan kıyafetleri yakılır sonra. Kıyafeti eski bile olsa çöpe atılmaz yakılır.” (KK11)

“Bizde ölen kişinin kıyafetleri yakılır, saklanmaz.” (KK35)

“İyi, kullanışlı bir şeyse yakınlarına verilir. Ama iyi değilse, kötüyse yıkanır sonra yakılır ya da gömülür. Kaybedilir.” (KK29)

“Kıyafetleri yakılır bizde. Eskiden yıkanır sonra yakılırdı. Eskiden mezarına da koyarlarmış.” (KK27)

“Benim abim vefat ettiğinde çocukları kıyafetlerini aldılar büyük bir ağacın dibine koydular gübre oldu gitti öyle.” (KK25)

“Kıyafetleri eğer giymek isteyen varsa ister kendi yakınları, evlatları alır ister hediye olarak başkalarına verilebilir. Hiç kimse giymezse imha edilir. Ayrı bir yere gömülür. Cenaze gömüldükten bir gün sonra kıyafetler yıkanır, kurutulur öyle gömülür. Cenazenin, kıyafetlerin yıkandığı yerde üç gün ateş yakılır geleneklerimiz böyle.” (KK2)

“Cenaze gömüldükten sonra ertesi gün gömülür kıyafetler.” (KK22)

“Mezara gömülür. (KK47)

“Sevenler giyer, atan atar. Eskiden mezara koyuyorlardı.” (KK33)

“Çoğu mezara gömer. Giyilecek gibi olanları dağıtmak isteyen dağıtır. Ölen kişi çok yaşlıysa yakılır. (KK49)

“Eskiden mezarlığın münasip bir yerine gömüyorlardı. Gözümüz görmesin diye. Şimdi kırkı çıktı mı toplayıp yakıyorlar.” (KK7)

“Eskiden ölü elbisesi, ölü ayakkabısı diye giymezlerdi. Şimdi insanlar ekonomik problemlerden dolayı sevdiği ölen kişinin eşyalarını belediyeye verebiliyor.” (KK42)

“Şimdi bağışlıyorlar kıyafetleri.” (KK39)

4.3.4.3.5. Ölüm ve Ruhla İlgili İnanmalar

Ölenlerin, öldükten sonra ruhları aracılığıyla hayatlarını sürdürdüklerine dair inanç, atalar ve ölümler ibadetini doğurmuştur (Örnek, 1995, s. 25).

“Cenazenin yıkandığı yerde üç gün ateş yakılır. Bir tas su koyulur. Üç gün gelirmiş oraya diye.” (KK39)

“Cenazenin yıkandığı yerde önceden ateş yakılırdı ama şimdi yok. Morgda yıkanıp geliyor artık köyde hiç cenaze olmuyor.” (KK22)

“Bir kelebek olarak mı, kuş olarak mı, böcek olarak mı, nasıl bir şekilde geldiği bilinmez ama o gece onun geleceğine inanılır. O evde o gece ışıklar açılır ve hiç kapanmaz.” (KK11)

4.3.4.3.6. Yas Tutma

Toplumsal, ekonomik, biyolojik ve duygusal yönden bağlı bulunduğumuz bir insanın kaybindan duyduğumuz acı, insancıl bir tepkidir. Yas, toplum tarafından bizim için önemli olan insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektir. Yasla ilgili âdetler, acıyı azaltmaya ve bu durumdan çıkma amacına yöneliktir. Dünyanın her yerinde bu amaçla uygulanan birtakım âdetler ve törenler olduğu görülmektedir. Aynı durum Anadolu halkı içinde söz konusudur (Örnek, 1971, s. 81). Anadolu'da ölenin ardından yas tutmanın süresi en az üç gün en çok da yedi sekiz yıl arasında değişen bir zaman parçasını içine almaktadır (Örnek, 1974, s. 400).

Karesi Çepnilerinde yas döneminde yerine getirilmesi gereken çeşitli uygulama ve âdetlerin olduğu görülmektedir. Ölen canın ardından özellikle yakın akrabaları tarafından tutulan ve genellikle kırk gün süren yas döneminde yumurta, et, süt gibi çeşitli gıda maddelerinin yenmemesinin yanı sıra erkeklerin kırk gün tıraş olmaması ve kadınların siyah kıyafetler giymesi karşımıza çıkan inanış ve uygulamalardandır.

“Yas tutarken kırk gün et, yumurta yenmez. Yumurta et yerine geçer.” (KK45)

“Kırk gün yas tutarız. Eskiden erkekler kırk gün sakal tıraşı olmazmış şimdi oluyorlar ama. Oyun oynanmaz, eğlenceye katılmazlar.” (KK36)

“Siyah kıyafetler giyeriz. Kırk gün erkekler tıraş olmaz. Düğüne eğlenceye gidilmez. Aynayı ters çeviririz. Televizyona bakmayız.” (KK1)

“Ölüm artık normale, şakaya dönüştü. Eskiden bir ölüm oldu mu kırk gün köyde ne aynaya bakılırdı ne de tıraş olunurdu. Yakınları kırk gün yapardı bunu köy yedi gün. Kırk gün televizyon bile açılmazdı benim çocukluğumda. Üzüntünü belli etmek için eğlenceli ortamlara girmezsın, tıraş olmazsın, kahveye gidip de oyun oynamazsın.” (KK42)

“Yas tutanlar et yemez, yumurta yemez. Banyo yapmaz, tıraş olmaz. Kırk gün yas tutarız biz.” (KK19)

“Zevki kısıtlıdır. Eğlenceye, zevke kırk gün dur deriz. Temizliğinde gıdanda bir sorun yok. Temiz olacaksın, gıdanı yiyeceksin, işine de gideceksin. Vücuduna zarar verecek bir madde yok. Yalnız ne var ki zevk, eğlence olmaz. Eskiden bizim buralarda televizyon bile açılmazdı. Şimdi çocuklar onu dinlemiyor.” (KK29)

Geçmiş dönemlerde kadınların yas süresince başını çektiği öğrenilen bilgilerdendir.

“Kırk gün yas tutulur bizde. Erkekler kırk gün boyunca tıraş olmaz. Kahveye gitmez gitse bile oyun oynamaz. Düğüne gidilmez öyle bir toplumda bulunulmaz. Gitse bile oyun oynamaz, bende ödülü vardır. Onu verip geri dönerim. Bir oyun oynayamam. Bayanlar kırk gün boyunca başına bez bağlar *çekki* derler ona. Siyahtır genelde. Kırk gün başından çıkarmaz onu. Eşarbi siyahtır kıyafetlerini de siyah giyer genelde. Çekkiyi ablasıdır, annesidir, karısı, kızı bağlar. Bekâr kız bağlamaz yine siyah eşarbını bağlar ama başını çekmez.” (KK11)

“Ölen kişinin arkasından kırk gün yas tutulur. Yas döneminde erkekler saç, sakal tıraş olmazlar. Yıkamazlar. Kendilerini işe fazla vermezler. Yumurta yenmez. Et yenmez. Kadınlar siyah giyinir, erkeklerde siyah gömlek giyer. Kadınlar yasta olunca başını bağlardı, siyah olurdu.” (KK2)

“Kadınlar siyah giyer. Eskiden kadınlar başını çekerek ama artık o da bitti. Şimdi yas da bitti hiçbir şey yok. Eskiden ölenin arkasından karısı, kızı, gelini çekerek. Siyah da olurdu normal de olurdu. Çocuklar yapmaz ama. Geçen cenaze oldu, kızları bile başını çekmedi. (KK22)

“Yas tutulurken duş almıyorlar bir ay, kırk gün falan. Et türü yemezler. Cenazede yas tutulan dönemde aileden başını çekenler olur.” (KK41)

“Genç ölüye kadınlar başını çeker.” (KK39)

“Kırk gün yas tutulur. Kırk gün et yenmez, yemek yenmez, eğlenilmez. Genelde yaşlılar çeker başını.” (KK27)

“Ölen kişinin annesi, evlatlarını başını çeker. Bekar kızı yapmaz.” (KK25)

4.3.4.3.7. Mezarlık

Araştırma sahasındaki mezarlıklar tarihi olarak genellikle yeni dönemlere aittir. Mezar taşlarının bazılarının eski harflerle yazılmış olduğu tespit edilse de çoğu günümüz alfabesiyle yazılıdır. Aynı soydan olan kişiler yan yana gömülmektedir. Kadın mezarlarına eşarp ve oyalı yazma, erkeklere ise oyasız yazma bağlanmaktadır.

“Şehide bayrak dikerler. Kadınsa oyalı yazma, erkekse oyasız yazma bağlanır. Mezarlık çöktüyse mezarın üstüne toprak atarız, çiçek dikeriz, otlarını, dikenlerini ayıklarız. Mezarın üstünde ne varsa temizleriz. İçeri girmeden Fatıha okuruz.” (KK45)

4.3.4.3.8. Mezar Ziyaretleri

Genç, yaşlı fark etmeksizin mezarlıkta yatanlara yapılan ziyaretler kültürümüzde vefat eden kişiye duyulan saygı ve özlemin bir göstergesidir. Genellikle

arife, bayram ve din açısından kutsal görülen günlerde gerçekleştirilen bu ziyaretler sırasında ölünün yakını mezar temizliğini yapar, dilerse mezarı güzelleştirmek için çiçek diker, mezar toprağını ıslatır ve duasını okuyarak ölüye karşı görevini yerine getirir.

“Gitmek isteyen gider ama genelde arife günü yapılır.” (KK13)

“Ölüm günü geldiği zaman, arife günlerinde giderler.” (KK7)

“Bayramda, Hıdırellez’de aklına ne zaman gelirse o zaman gider ziyaret edersin mezarını.” (KK27)

“Genç ölenlere devamlı gidip geliyorlar.” (KK25)

“Genelde arife günü gideriz, özel günde. Giden duasını okur. Abdestsiz mezarlığa girilmez.” (KK36)

“Her bayram arifesinde herkes gider mezarlığa. Herkes mezarlıkları ziyaret eder. Otlar olur yabancı otlar. Onları temizlerler. Mezarlığa başörtüsüz asla girilmez. Genelde sağ ayakla girilir derler. Mezar yanından geçerken mezar üstüne asla basılmaz. Elle mezarı asla gösterme, mezar taşı da okuma derler. Abdestsiz asla girilmez.” (KK11)

4.3.4.3.9. Mezar Taşları

Mezar taşları ait olduğu toplumun inanç ve düşünce yapısını yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Ölen kişinin kadın mı yoksa erkek mi olduğu, niçin öldüğü, mezar sahiplerinin hayat anlayışlarını bu taşlar söylemektedir (Şahin, 2013, s. 352).

Karesi Çepnilerine ait mezar taşlarının üzerine ölen kişinin adı soyadı, doğum ve ölüm tarihi gibi bilgilerin kaydedildiği görülmüştür. Bazı mezar taşlarında sözler olmakla birlikte kimi mezar taşlarında da ölen kişinin mesleğine uygun motiflerin varlığı tespit edilmiştir. Ölen kişinin cinsiyetine göre yazma bağlamak yaygın bir gelenektir. Eski mezar taşlarında, erkek mezarların baş kısımlarının fes şeklinde yapıldığı görülürken, bazı mezar taşlarına ay yıldız, bazılarında hayat ağacı motifi, bazılarında da Hz. Ali’nin kılıcı olan Zülfıkar motifinin yapıldığı tespit edilmiştir. Genellikle her mezarın başında bir ağaç bulunmaktadır.

“Genelde genç ölenlere söz yazdırılır.” (KK36)

Mezar taşlarında geçen bazı sözler şu şekildedir:

“Gökyüzünde İsa ile

Turdağında Musa ile

Elimdeki asa ile
Çağırayım Mevlam seni”

“Canım annem ah!
Annem sana rahmetli demek zulüm annem
Kaç gün oldu sarılmayalı
Gül yüzünü görmeyeli
Kokunu özledim
Neredesin canım annem”

“Genç yaşta düştüm
Dermansız hastalığa
Çare aradım bulamadım
Ecel geldi başıma
Bir Fatiha okuyun canlar
Ağlamayın boşu boşuna”

“Önce hayallerin öldü
Sonra güzelliklerin
Sanma ki unutuldun
Kalbimizdesin
Seni unutmayan eşin ve çocukların
Canım babamız”

“Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm.”

“Kalbin nur ile dolsun
Mekânın cennet olsun
Seni hiç unutmayacağız
Eşin ve evlatların.”

“Konca gül iken
Açmadan soldum
Güzel kız idim
Cennet hurisi oldum.”²

² Mezar resimleri için bk. Fotoğraflar.

4.4. Bayramlar, Kutlamalar ve Törenler

Bayramlar, kutlamalar ve törenler, herkesin bir arada bulunduğu dini ve kültürel değerlerin hatırlandığı günlerdir. Bu günler için birtakım hazırlıkların yapıldığı bilinmektedir.

Karesi Çepnilerinde kutlanan bayramlar Hıdırellez, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'dır. Hıdırellez, bahar bayramı, Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı ise dinî bayramlar olarak kutlanmaktadır. Bunun yanı sıra araştırma sahasında genellikle mayıs ayında köy hayrı yapıldığı kaynak şahıslarımızdan edinilen bilgiler arasındadır.

4.4.1. Ramazan Bayramı

Karesi Çepnilerinin Ramazan Bayramı geleneklerine baktığımız zaman birçoğunun Anadolu'nun pek çok yerinde karşımıza çıkan uygulamalarla benzer olduğunu görürüz. Arife gününden başlayan hazırlıklar, mezarlık ziyaretleri, bayram günü aile büyüklerini ziyaret etmek ve küslerin barıştırılması şeklinde devam etmektedir.

“Arife günü lokma yaparız, mezarlık ziyareti yaparız. Bayramda sevdiklerimizle bayramlaşmaya gideriz. Ramazan Bayramı da bizim bayramımız.” (KK45)

“Bayram namazı kılarız. Arife günü mezar ziyaretleri yapılır. Bayramda köy çok hareketli olur.” (KK36)

“Bayram namazını cem evinde dede kıldırır.” (KK11)

“Bayramlaşma yapılır. Lokma dökülür. Ev ziyaretleri olur. Kimi büyüğüne gider. Tatlı ziyareti olur.” (KK1)

“Ramazan Bayramı'nda namaz kılmıyorlar. Ramazan Bayramı'nı kutluyorlar. Mesela ben oğlana kız nişanladım. Helva deriz biz ona, çerez deriz, onlarla takı götürürüz. Kurban Bayramı'nda bir götürürüz. Ramazan Bayramı'nda bir götürürüz. Kurbanı kutluyoruz biz. Aleviler olarak Ramazan Bayramı'nı da kutluyoruz. Tatlılar yaparız, takı götürürüz ama namazını kılmıyoruz, o problem gibi geliyor bana. Kırk sekiz perşembe var bizde, Ramazan'ı siliyoruz ama bayramını kutluyoruz, yanlış. Yarım yamalak uygulama yapıyoruz.” (KK42)

“Normal bayram namazı kılınır. Sıradan şeyler yapılır yine. Kızlarım, torunlarım gelir. Bayramın ikinci, üçüncü günü herkes normal çalışmasına devam eder.” (KK49)

4.4.2. Kurban Bayramı

Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan anlamına gelen kurban (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1529) günümüzde hâlâ birçok millet tarafından farklı şekillerde uygulanmaktadır. Kan akıtılarak yapılan kurbanın yanı sıra kansız kurban da mevcuttur. İslam dinine göre kan akıtılarak yapılan kurban uygulaması Kurban Bayramı şeklinde bilinmektedir. Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı'nda olduğu gibi hazırlıklara önceden başlanılan ve yöre halkını bir araya getiren bir bayramdır.

Araştırma sahasındaki temel geçim kaynaklarından biri hayvancılık olduğu için yöre halkı kurban kesmekte zorlanmamakla birlikte birçok aile Kurban Bayramı için keseceği hayvanı evinde beslemektedir.

“Kurban keseriz. Bütün çoluk çocuk toplanırız. Kurbanı herkes evinde keser. Yalak kazarız, gömülenler gömülür. Sonra kavurma yaparız. Konu komşuyu çağırırız, yediririz. Olmayanlara dağıtırız. Arife günü mezarlık ziyareti yaparız. Lokma yaparız köyde yapıp evlere dağıtırız, burnuna koksun diye.” (KK45)

“Arife gününden başlar bayram boyunca mezarlık ziyareti yapılır. Kesilen kurban evine gelene yedirilir, ihtiyacı olana dağıtılır. Kurban olduğu için yalak açılır atılacak şeyler oraya gömülür. Herkes kendi bahçesinde kestirir kurbanını. Büyükbaş hayvanda ortaklaşa toplanıp kesilir ama küçükbaş herkes kendi bahçesinde keser.” (KK36)

“Namazımızı kılarız kurbanımızı keseriz. Eskiden yemek verilirdi. Şimdi et dağıtılıyor.” (KK1)

“Eski ile yeni arasında hiçbir fark yok. Namazdan çıkılır. Dua edersin duayla kurban kesilir. Ahbapla dostla yersin. Olmayanlara, kesemeyenlere artık gücün neye yetiyorsa ona göre dağıtırsın. Herkesi mutlu etmek gerekir.” (KK29)

“Birinci gün kurban kesildikten sonra konu komşu toplanır. Yemek yapılır onlar yenilir, olmayanlara dağıtılır.” (KK7)

“Sabahtan herkes abdestini alır. Cemevinde bayram namazı kılınır. Orada olanlar bayramlaşır sonra kurban kesenler kurban kesmeye dağılırlar.” (KK42)

“Kurban Bayramı'nda kurban kesilir. Ondan yirmi iki gün sonra bizim orucumuz başlar. Şimdi gençler az tutuyor orucu. O sabır kalmadı artık.” (KK27)

“Eskiden Kurban Bayramı'nda direk kurarlardı. Onun üstüne uzun bir ağaç *kingıraç* derdik ona. İki kişi karşılıklı onunla dönerlerdi. Havaya kalkardı bir anda. Şimdi hiçbir şey yok. Kes kurbanı koy dolaba. Eve yemekçi çağırırdık. Her şey değişti. Kimse kimseyi görmüyor bile.” (KK33)

“Kurban Bayramı'nda da Şeker Bayramı'nda da bizde helva, çerez, altın, giysi gider kız evine. Kız evinde de yemek yapılır.” (KK27)

“Kurban Bayramı'nda eskiden herkes kurban keserdi. Birbirinin kurbanından tatmaya gelmeyene küserlerdi. Şimdi o gelenek görenek çok azaldı. Bu sadece bizim burada değil bütün Türkiye genelinde azaldı. İnsanlar şimdi toplanıp düve, koyun kesiyorlar ama kimse kimseye kurban eti vermiyor. Yakın akrabalarında düşkün, şaşkın, öksüz, yetim varsa ona veriyorlar sadece. Bizim burada aşağı mahallede celep arkadaşımız var. Kurban kesilmeyen evleri tespit edip sadece o dağıtıyor.” (KK35)

“Kurban Bayramı sabahı herkes namazını kılmaya gider. Dedeler gelir onlar namazı kıldırır. Kurban kesecek olanlar keser. Kesilen kurban dolaba doldurulmaz. Üç dört çeşit

yemek yaparlar. Çağırabildiği kadarı yemeğe çağırır, kesemeyenlere dağıtılır. Üç, dört gün sonra normal devam ederler.” (KK49)

4.4.3. Hıdırellez

Hıdırellez, Türklerin İslamiyet öncesi Orta Asya kültürlerinde de yer alan yaz ve bahar ayınlarının İslamiyet’in benimsenmesinden sonra Kur’an’da Hızır’a atfedilen ayetlerle destekledikleri bir bahar bayramıdır (Günay, 1995, s. 2-3). Rûz-ı Hızır ve Rûz-ı Kasım olarak iki mevsime ayrılan takvim bilgileri, Rûz-ı Hızır’ı yaz mevsiminin başlangıcı olarak sayarak 6 Mayıs’tan 8 Kasım’a kadar olan 186 günlük bir süreyi içinde barındırır. Rumi takvime göre 23 Nisan’a gelen bugün Miladi takvime göre 6 Mayıs’a tekabül etmektedir (Sezen, 1992, s. 32).

Hıdırellez, Hızır Nebi ve İlyas Peygamberlerle ilgili inanışlardan kaynaklanmaktadır. Hızır hakkında sadece Türkiye’de değil bütün Türk boyları arasında pek çok inanma ve uygulama bulunmaktadır. Hızır daha çok *Boz Atlı Hızır* yani *yol iyesi* şeklinde karşımıza çıkarak *atalar kültü* ile ilişkilendirilirken, İlyas Peygamber’in ise daha çok *su kültü* veya *suların sahibi* olarak kabul edildiği bilinmektedir (Ekici, 2005, s. 48).

Türkiye Alevileri arasındaki inanma ve anlatmalara göre Hızır doğru olanın, Alevi edep ve erkânının öğreticisi, bilicisi ve yol gösterenidir. Zarda, zorda olanın koruyucusu olan Hızır, iyiyi kurtarır, yol bilmeyene yol gösterir, bilgedir, bilicidir, görendir, görücüdür ve ölümsüzdür. Paylaşmayı bilmeyene paylaşmayı öğretir (Çınar, 2020, s. 65).

“Hızır Peygamber ile İlyas Peygamber’in birleştiği gece diye anılır. Mayısın beşi. İnsanlar eğlenceler tertip ederler, giderler dilekler dilerler. Hızır ve İlyas Peygamber’den bir şeyler isterler. İşlerinin ileri gitmesiyle ilgili, çeşitli dilekler dilerler. Baharla birlikte insanların bir coşkusudur.” (KK43)

“Hıdırellez zamanı hep yağmur yağar. Bizde Hızır ile İlyas buluştu, bu da onların gözyaşı deriz. Dileklerin o yağmurla gerçekleşeceğine inanılır. Saat öğle on ikiden önce dilek tutulur. Bizde soğana ip bağlanır. Soğan yaprağını iki tane eşit miktarda koparıp dileğini diliyorsun. Birine kırmızı ip bir tanesine siyah ip bağlarız. Kırmızı ipin bağlı olduğu soğan uzarsa dileğin gerçekleşecek, siyah ipin olduğu uzarsa gerçekleşmeyecek derler. Para keseriz, kâğıda resim çizeriz artık ne istiyorsan ev, araba, çocuk resmi çizilir. Annem abime bebek yapmış hatta oğlan bebeği, bekârken de gelin yapmış. Gelin bala yaptım kızım derdi. O sene nişanlamış abimi. Oğlan yapmış, oğlu olmuş abimin. Gazete kâğıtlarını kesip para yaparsın. Üzerine 100 lira, 200 yüz lira yazarsın. Onu bir hafta saklarsın. Ertesi gün sabahleyin bebeğin varsa çimenlerin üzerinde çocuğu yuvarlarsın. Ben iki oğluma da yaptım. Boyu uzasın diye duayla besmele çekerek yaparız. Sabahleyin yine gün doğmadan zembek suyu olur ya çeşmeden alınan ilk su, o ilk suyu alırsın. Kırk taş sayarsın onun içine. O suyu hayvanların damına, evin üstüne serpersin, banyo suyuna katıp yıkanırısın. Kayınvalidem hamur mayası tutar. Çiğ sularını toplar çimenlerden. O

sulardan üç gün içinde hamur mayası yapar. Yerli maya yapar. Annem yapmaz ama onu. O mayayı uğursuzluk olarak niteler. Kayıinvalidem her sene yapar, annem de yaramaz o maya der. Yedi tane işleyen karınca yuvasından kum alırlar. Onu her sene alırlar. Ben de çok inanırım ona, çok bereketli olur. Yedi yuvanın toprağı karıştırıp peçetenin arasına koyarlar sonra cüzdana koyarlar onu. O bereketlidir. Cüzdanından para eksik olmaz. Hıdırellez sabahı yapılır bu.” (KK11)

“Lokma yaparız, dilek tutarız. Dilekleri gül ağacına bağlarız, gün doğmadan alıp saklarız.” (KK45)

“Karıncanın yuvasından ince ince kumlardan alınıp cüzdana koyarlardı bolluk olsun diye.” (KK16)

“Lokma yaparız. Ateş yapıp üstünden atlarız. Ben karınca toprağı getirdim çantama koydum. Çantamdan para eksik olmasın diye. Kimisi şey yaparmış. Aynı boy soğan yapraklarına dilek dilermiş. O yapraklardan biri uzarmış. Uzayan yapraktaki dileğin gerçekleşmiş.” (KK13)

“Dilek dileriz. Pirinç koydum ben bir avuç para çantama.” (KK7)

“Ateş yakılıp üstünden atlarırdı eskiden. Kurban kesip konu komşuyu çağırırlar. Bizim ev eskiden iki gözdü. Hıdırellez’de babam sabaha karşı erkenden kalkıp cumbadan ev yapardı. Ben de onu görüyordum. Dilek diliyordu kendi çapında.” (KK42)

“Hıdırellez’de ateş yakıp üstünden atlarız. Dilek tutarız. Çiçeklerin dibine dileklerimizi yazıp koyarız. Bizim eskiler sabah çiğ tanelerini toplayıp yoğurt çaldı onunla. Ekmek mayası tutarlardı. Ekmek mayası, yoğurt mayası için de kuzu kesilirdi.” (KK27)

“Lokma yapar canı isteyen, kuzu kesen kuzu keser. Adak adayan onu gerçekleştirir. Eskiden çocuklara Hıdırellez banyosu yaptırırdık.” (KK33)

“Hıdırellez’de arabalarına kuzularını alan herkes Beyoba’daki Bektaş Dede Türbesi’ne giderler. Herkes o gün orada kurbanlarını keserler. Gitme imkânı olmayanlar, arabası olmayanlar kurbanlarını evlerinde keserler. 6 Mayıs’ta herkes mutlaka kan akıtır, bir şey keserler. O gün kimse çalışmaz, uğursuzluk sayılır. O gün çalışılırsa başımıza her türlü felaket gelir derler ve ne olursa olsun herkes işini bırakır. O gün gökyüzü hep kapalıdır. Yağmur yağar. Hızır’la İlyas’ın gözyaşları derler onlara. Onun için o günü de kutsal sayarlar. Sabah çok erkenden kalkarlar. Kimisi bir avuç buğdayı götürür, çeşmenin oluğuna döker dua eder. ‘Allah’ım bize bu dökmüş olduğum buğday sayısı kadar bereket ver. Bereketimizi arttır, biz de bizden altta kalan garibanlara yardım edelim.’ derler. Sabah güneş doğmadan birinin evine yoğurt damızlığı falan almaya gidersen damızlık veren kişi o damızlığın üzerine yeşil ot koyar öyle verir. Onu da bereketimiz gitmesin inancıyla yaparlar. Hıdırellez günü herkes dualar eder, yedirme içirme yapılır. Türbe ziyaretlerine gidilir. Bir şeyler yapıp dağıtırlar. Kesmiş oldukları adaklardan yemekler yaparlar. Yedirir, içirirler, ikram ederler.” (KK35)

“Durumu uygun olanlar kuzu falan keserler. İşe gitmemelik olmaz.” (KK49)

“Lokma dökülür, düğün gibi eğlence yaparlar, kuzu keserler. Dilekler dilenir.” (KK41)

“Bizde Hıdırellez’de özellikle kesilen bir kurban yok. Ama senin gücün varsa kesmek istersen kesersin.” (KK46)

“Hıdırellez’de, Nevruz’da kurban kesmek genel bir Alevi geleneği değildir. Kesmek isteyenler keser. Bunlar zaten Türk günleridir.” (KK32)

Karesi’ de yaşayan Çepniler Hıdırellez’e ayrı bir önem vermektedirler. Bugün yatır ziyaretlerinde bulunan ve kurban kestiklerini belirten yöre halkı Hıdırellez’i coşku içinde geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

4.4.4. Köy Hayrı

Balıkesir’de yaygın bir şekilde yapılan kutlamalardan birisi olan köy hayrı, hemen hemen bütün köylerde düzenlenmektedir. Özellikle mayıs aylarında yapılan törenler bolluk, bereket hayırları olarak ifade edilmektedir.

“Bahar günleri yaparız genellikle.” (KK45)

“Herkes cemevinde toplaşır. Gitmek isteyen herkes gider.” (KK7)

“Bizim köyde her sene olmuyor ama bol bol lokma olur.” (KK19)

“Mayıs ayında yapılır. Muhtarla ortak çalışırız. Bütün köye haber verilir. ‘Köy hayrı yapacağınız katkı sağlar mısınız?’ diye. 100 verir, 200 verir, 300 verir. Kimisi yağ alır. Kimisi kurbanlık dana, koç verir. Bu şekilde bir bütçe oluşturulur. Kazanlar cemevinin aş ocağında kurulur. Misafirler için cemevinin alt katında masa sandalyeler vardır. Onlar açılır. Bir hafta on gün önceden duyurular yapılır. Bütün çevre köyler, üst bürokratlar davet edilir. Herkes minibüslere doluşup köy hayrını yemeye gelirler. Köy hayrı, köydeki tüm insanların katılımıyla ortaklaşa oluşur. Kişilerle olmaz. Şahıs, kişi olursa o kişinin adağı olur.” (KK35)

Mustafa Dede “Nimeti Celilullah, bereketi Halilullah” yani “Nimetler yüce Allah’tan, bereketi Halil İbrahim Peygamber’den olsun.” şeklinde bir sofrada duası verilerek hayırların yendiğini ifade etmiştir (KK32). Deliklitaş Mahallesi’nde yapılan bir hayırda dede tarafından okunan gülbank şu şekildedir:

“Bismişah, Allah Allah! Vakitler hayrola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Müminler bermurat ola. Münkirler mat ola, berbat ola. Hak, Muhammet, Ali dileklerinizi, isteklerinizi vere. Deliklitaş köy halkının hazırlamış olduğu aşure hayır sofralarından, Hak sofralarından, Halil İbrahim sofralarından cemi cümlemiz yedik, içtik, doyduk, yiyenlere helal, yedirenlere de ahirette delil ola. Katkısı bulunanların her iki cihanda alınları ak, yüzleri pak ola. Rabb’im hayırlarını hasenatlarını ... dergâhında kayıt ve kabul ede. Allah Allah! Allah Allah! Nimetler yüce Allah’tan, bereketi Halil İbrahim Peygamber’den olsun. Her lokmaları nur ola. Yediklerimiz içtiklerimiz helal dualarımız kabul ola. Yiyenleri, yedirenleri, El-Hak saklaya, bekleye, kollaya, gözete. Sofraları, izzetleri, ikramları, hayırları hasenatları kabul, ocakları aydın, cemalleri nur ola. Gönülleri şen, yuvaları gülşen ola. Cömert ikram sahiplerinin, yiyenlerin, içenlerin, yedirenlerin, hazır edip sofrada edenlerin Hızır yoldaşı, halaldası ola. Yüce Rabb’im cümlemizi üçlerin, beşlerin, yedilerin, On İki İmamların, On Dört Mâsûm-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, kırkların, yetmiş ikilerin katarlarından, nidalarından ayırmaya. Nuru Nebi, Kerem-i Ali, pirimiz üstadımız, serçeşme Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli. Ceddiniz ocağımız Köse Süleyman’da yol gösterenimiz, yarımız, yarenimiz olan yüce Rabb’im lokmalarımıza, sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere. Dil bizden dua bizden hayır bizden hasenat bizden kabulü yüce Rabb’imizden. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK32)

4.5. Halk İnanışları ve Uygulamaları

4.5.1. Nazar

Bakış anlamına gelen Arapça nazar kelimesi, bazı insanların bakışlarıyla bir hayvana, nesneye veya canlıya hastalık, sakatlık ölüm getirmesi anlamlarını taşımaktadır (Boratav, 1984, s. 103-104).

Nazara karşı mavi boncuk, kırmızı bez bağlama, muska yaptırma vb. çeşitli pratikler uygulanmaktadır.

“Nazara inanırız. Hocaya, nazar duası bilenlere okuturuz. Ona inanırız.” (KK45)

“Bağ, bahçeye nazar değmesin diye kırmızı bez bağlarlar. Mesela ceviz ağacıdır, çok verimlidir. Üzerinde çok cevizi vardır. *Çaltı* derler bizde, üzerinde dikenini vardır. Kara çaltı derler, onu koyarlar. Kırmızı çuval bağlarlar, bez bağlarlar.

“Çocuklar nazar almasın diye de enselerine, alınlarına tencere karası sürerler. Kırklı bir çocuğun yanına giderken nazarım olmasın diye üzerindeki kıyafetten bir parça ip koparıp onun üzerine atarsın göz demesin diye.” (KK11)

“Nazara inanırım ben. Amcamın oğlu ineği beğenmişti sütü akmaya başladı. Gözü değdi.” (KK25)

“Cam gözlü insanların nazarı değişiyor.” (KK27)

4.5.2. Yağmur Duası

Mevsimi gelip de düşmesi geciken yağmurları sağlamak ve böylece kuraklığı, kıtlığı engellemek için yerine getirilen çeşitli uygulamalar vardır (Boratav, 1984, s. 138- 139). Bu uygulamalar arasında; oruç tutma, mevlit okutma, kum, çakıl ve taşla dua okuma, suya kavrulmuş tuz atma, at kafasına dua yazma, kepeçcik bebekler hazırlama ve yemek pişirme gibi ritüeller bulunmaktadır (Acıpayamlı, 1964, s. 228).

“Yağmur duası edilir. Duadan sonra yapılan hayırdan alır, yer herkes.” (KK7)

“Yağmur duası düşüncesi aslında var ama uygulamada eksiklik var. Batı Alevileri ortada kalmış bir toplum aslında. Biz hep kaçak yaşadık, bazı ibadetlerimizi uygulayamadık. Yavuz Sultan Selim bizim kara tahtamızdır.” (KK42)

“Eskiden çok kurak giderse yağmur hayrı yapılırdı. (KK27)

“İki üç defa yağmur duası yapıldı. Yemekler yapıldı, çevre köyler çağırıldı. Dedeler geldi, Beyköy’ün imamı da geldi dualar yapıldı. Muhtar liste yapar, para veren para verir, birisi pirincini alır, hayvan kesilir. Yardımlaşma olur yani.” (KK49)

“Hayır yaparız. Köyce toplanırız para da toplarız yağmur hayrı için. Dede gelir dua okur, cem dedesi dua okur. Kurban da keseriz. Bir sene bizim köye yağmur yağmadı. Tam hayır kesildi, hayrın kesildiği gün dede geldi, tam dede Kur’an okurken bir yağmur bindirdi yemekleri de yiyemedi millet, dağıldı gitti herkes.” (KK45)

“Yağmur hayrı yaparız çok kuraklık olursa. Genelde okulun bahçesinde ya da cemevinde yaparız. Dana keseriz. Köyden isteyenler ortak olur, herkes gönlünden ne koparsa onu verir. Bütün çevre köylere haber veririz şu gün köyün hayrı var diye. Onlarda gelir. Nisan, mayısta yaparız bunu.” (KK37)

“Dedemiz gelir dua okur. Hayvan kesilir, yemekler pişirilir, çevre köylerden insanlar çağırılır. Bunları yeni yeni yapmaya başladılar. Pandemi döneminde de ara verildi ama beş altı senelik daha yeni yani.” (KK11)

“Mayıs ayında yağmur duası, köy hayrı yapılır. O gelenek her sene olur ama bu hastalıktan dolayı ara verildi. Her sene burada yağmur hayrı olur. Yemek dağıtılır. Kurban kesilir. Hoca dua okur. Millet yine safa durur. Bunları yaparken hoca gelir Balıkesir’den. Kayabey’den geldi, Paşa Camii’sinden geldi. Dede de olur.” (KK29)

Araştırma sahasında yağmur duasına artık çıkılmadığı, bunun yerine kurban keserek köy hayrı gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Kesilen kurbanın yemeği cami hocaları ve cem dedeleri tarafından dualandıktan sonra yenilmektedir.

4.5.3. Hayvanlar İle İlgili İnanışlar

Araştırma sahasındaki halk, inançları gereği bazı hayvanlara karşı sevgi beslerken bazı hayvanların adlarını söylemekten çekinmektedirler. Kaz, turna, güvercin sevilen hayvanlar arasında görülürken karga, ayı ve tavşan gibi hayvanlar ise sevilmeyen hayvanlar olarak ifade edilmişlerdir.

“Karga uğursuz görülür bizde. Karga bize ölümü hatırlatır. O yüzden soğuk görürüz.” (KK33)

“Biz tavşan yemeyiz. Tarladan, önümüzden tavşan geçti mi uğursuzluk olarak görürüz. Tavşan, kadınlar gibi aybaşı olduğuna inanılır. O yüzden yenilmeyen hayvan olarak görülmüş.” (KK42)

“Tarlasından tavşan geçen Çepni buğdayından yemezmiş falan diyorlar da bunlar hikâye. Tavşan, köpek, domuz insandan dönmedir. Kur’an’da bunların hepsi yazıyor, hayız getiren hayvanlardır bunlar. Alevi olduğumuz için biz hayız getiren hayvanları yemeyiz. Benim babam kamberdi o anlatırdı. İmam Hüseyin’in şehit olacağını babası bilmez mi? Hz. Ali, oğlunun başına gelmiş. ‘Ya Hüseyin, ben senin şehit olacağını biliyordum ama kollarını kim kesti?’ demiş. ‘Bir deveci savranı kesti.’ demiş. Orada ‘Domuz ol!’ diye beddua edilmiş. Güvercin bakan insan evliya ayarında insan olmalıdır. Güvercin bakan insanın dört dörtlük olması gerekir.” (KK16)

“Kargayı sevmeyiz ölüm getirir derler. Tavşanı yemeyiz ama tavşanı Hz. Ali’nin kedisi diye aşıladılar bize o yüzden yemeyiz. Bir de tavşanın âdeti olurmuş ondan yemeyiz. Tavşanın geçtiği yere yedi sene ekin ekilmezmiş diyorlar ama yok öyle bir şey.” (KK27)

“Karga ölüm getirir derler. Bir onu sevmeyiz.” (KK25)

“Ayıyı sevmeyiz biz. Ayı pis hayvandır. Ölüyü bile yer, leşçidir. Tavşan uğursuzdur bizim için. Tavşan kadınlar gibi âdet görürmüş. Tavşanın kafası kediye, kulakları eşeğe, ayakları köpeğe, burnu fareye benzermiş. Tiksinti duyulur ona. Aslanı severiz. Hz. Ali’ye Allah’ın aslanı deriz. Yiğit, savaşçı, cengâver insana da aslan deriz. Turnalar sıra boyu gökyüzünden uçarak gelir. Ermiş evliyalar gökyüzünde turnalar gibi semahlar dönüyorlarmış. Turna uğurlu hayvandır. Geyik asla vurmamız. Masum, uğurlu hayvan olarak görürüz. Bizim Alevi Çepni toplumunda silah, at, avrat kimseye ödünç verilmez. Bunlar bizim için çok önemlidir. Atı da severiz. Domuz sevilmez. Güvercin bakan evler fakirlikten kurtulmuştur. Bizim köyde herkeste güvercin vardır, herkes güvercin bakar.

Güvercin uğurlu hayvan sayılmıştır. Hacı Bektaş Veli bu topraklara güvercin donunda geldiği için kutsal, uğurlu sayılır. İşleri kötü gidenler üç beş güvercin almış, bakmaya başlamış. Güvercinler çoğalmış, adamın işi rast gitmeye başlamış. Üç ineği varken on tane olmuş, yirmi keçisi varken kırk tane olmuş. Evime güvercin gelince işim rast gitti, her şeyim açıldı diye uğurlu saymışlar. (KK35)

“Aleviler tavşan yemez. Eskiden beri öyle derler. Benim anneme, hanıma yediremezsin. Ben bile bile yedim ama büyükler yemez. Tilki sevilmez. Tavuğunu bile alıp gider.” (KK49)

“Güvercin, kaz uğur getiren hayvanlar olarak görülür.” (KK13)

“Tavşan yemeyiz, bakmayız da.” (KK7)

“Horoz öttüğü zaman misafir gelecek derler. Köpek uluması uğursuz sayılır. Karga ve kara tilki de uğursuz sayılır. Ölüm getirdiğine inanırız.” (KK45)

“Karga, köpek uğursuz sayılır. Kara tilki gece bağırsa köyün yakınına gelip, köyden biri ölecek ondan bağıyor derler. Karga da ölümle anılır. Köpek uluduğu zaman köyün üzerine bela gelecek derler. Tavşan, kara kedi, yılan uğursuzdur.” (KK36)

“İnce yılan görürsen iyi derler. Yılan yol keserse iyi derler. Yani mesela yolda gidiyorsun, yılan önünden geçti mi, uğurunu aldı mı iyi derler. Rüya köpek ısırması görürsen birisi sana saldıracak derler. Tavşanın uğur kesmesini annemden duymuştum, uğursuz derler. Annem doğuma gidiyormuş. Amca çocuğu götürüyormuş. Yolda tavşan görmüşler. ‘Eyvah!’ demiş, ‘Tavşan geçti önümüzden.’ demiş. Ölü doğum yaptırmış.” (KK11)

“Yılan uğursuzluk derler. Önünden geçerse uğurumu kesti derler. Kara tilki uludu mu pekiyi değil derlerdi. Turna uğurludur. Çok eskiden geçerd, şimdi o da geçmiyor. Leylek de iyidir. Leylekle turnanın yuvasına dokunma derlerdi uğurlu hayvandır.” (KK29)

“Yılana yüzü soğuk deriz. Uğursuz görülür. Kara tilki uludu mu ölüm olacak derler. Kırlangıç görmek iyidir. Yuvasını hep eve yapar. Yuvası bozulmaz. Yuvasını bozarsan günaha girersin derler.” (KK1)

4.5.4. Ay ve Güneş Tutulması

İnsanlar gökyüzünü yüce varlıkların, kutsal ruhların, çoğu kez de kötü kuvvetlerin eğleştikleri bir yer olarak tasavvur etmiş ve nedenini açıklayamadıkları göksel olaylar karşısında çoğu zaman korku ve şaşkınlığa düşmüşlerdir. Onlara korku veren göksel olaylardan olan ay ve güneş tutulmasını da daima doğaüstü kuvvetlerin etkisiyle açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışmış, uğursuzluk getiren bu durumlardan kurtulmak için çareler aramışlardır (Örnek, 1966, s. 93).

“Ay tam olduğu zaman herkes bildiği duaları okur.” (KK45)

“Küçüklüğümde hatırladığım kadarıyla silah, tüfek atmışları. Teneke çalmışlardı güneş açılsın diye.” (KK36)

“Güneş tutulması olduğunda güneşe bakmayın derler ama onu gözlerin bozulur diye derler. (KK11)

4.5.5. Mevsimler, Aylar, Günler Hakkında İnanmalar

KK16, 27, 35, ve 36'dan alınan bilgilere göre araştırma sahasında mevsimler, aylar ve günler şu şekilde adlandırılmaktadır.

4.5.5.1. Mevsimler

Tablo 3. Mevsimlerin Adlandırılması

Kış	Zemheri
İlkbahar	Sultan-ı Nevruz
Yaz	Yaz
Sonbahar	Hamsin

4.5.5.2. Aylar

Tablo 4. Ayların Adlandırılması

Aralık Ocak Şubat	Zehmer günü
Mart Nisan Mayıs	Bozma günü
Haziran	Gün dönümü
Temmuz Ağustos	Orak zamanı
Eylül	Mısır kesim zamanı
Ekim	Ekin zamanı
Kasım	Güz ayı

4.5.5.3. Günler

Tablo 5. Günlerin Adlandırılması

Pazartesi	Yolcu
Salı	Pazar
�ar�amba	Pazartesi, Tabak pazarı
Perşembe	Cuma akşamı
Cuma	Cuma
Cumartesi	Cumartesi
Pazar	Gira, Kapalı pazar

Günlerle ilgili diğer inanışlar  u şekildedir:

“Cuma akşamı u urlu olarak görülür. Per embeden pazara u urlu görülür. Cuma saati, cuma günü i e ba lanmaz.” (KK36)

“Cuma günü i e ba lanmaz. İyi olmaz derler. (KK29)

“Cuma günü i e ba lanmaz. Cumartesi ba larsın başka gün ba larsın cuma günü ba lanmaz ama.” (KK1)

4.5.5.4. Halk Meteorolojisi

“Ay a ıllanmı  derler yağmur havasına. G ne  kırmızı batarsa da hava so uyacak derler. Ayva, kavak yapraklarını d kt   zaman bu sene kı  çok olacak yaprak kalmadı derler.” (KK45)

“Ak am bulutu kızardı mı hava hoş derler. Sabah bulutu kızardı mı kı  olur derler.” (KK39)

“Benim bildiğim kı  günü ak am zeri bulut kızarırsa hava hoş, sabah kızarırsa kı  deriz.” (KK7)

“Gece yıldızlı olursa hava güzel olur.” (KK13)

“Ayn etrafı a ıllanırsa yağmur ya acak derler.” (KK25, 27)

4.5.6. Diğer İnanmalar

“Ak am evden soğan, sarımsak çıkılmaz. G ne  indi mi sakız  i nenmez,  l  eti  i nendi derler.” (KK33)

“Soğan, tuz ateşe atılmaz. Annem eve akşam soğan geldi mi, evin içine atardı. Soğanda bir bereket biliriz biz.” (KK27)

“Alevi’nin tarlasından tavşan kalktı mı kırk sene o tarla ekilmezmiş derler. Öyle saçmalık olmaz. Otuz dokuzuncu sene tarlandan tavşan geçerse bir daha. Öyle saçma şeyler olmaz.” (KK49)

“Akşam gün batınca sofra bezi kapıdan, pencereden dışarı silkelenmez. Bereketimiz gitmesin diye. Güneş battıktan sonra evden çöp bile çıkarmazlar. Hiçbir şey atılmaz dışarıya. Sabahleyin güneş doğmadan da yine hiçbir şey çıkarmazlar. Benim eşimin batıl inançları çoktu. Salonun iki köşesine sirke koyardı. Ben sorardım ona neden yaptığını. Ben inanmazdım. Evi her perşembe sabahı sirkeyle silerdi. Evin dışını bir şişe sirke alır, dolaşır dökerdi. Sirkenin olduğu yere cin, şeytan gelmiyormuş, o yüzden yaparmış. Evin köşelerine koyardı hep. ‘Evin içinde yağ var, tuz var, un var, şeker var. Allah’ın vermiş olduğu nimetler var, bir sürü Kur’an var. Evin içine cin, şeytan girmez.’ derdim ben. Kadınlar daha çok inanıyorlar böyle şeylere. Söylemesi ayıp banyoya gireceğiz, yıkanacağız. ‘Çıplak girme.’ derdi eşim hemen üzerime bir şeyler verirdi. Yemiş ağacının da dibine oturmazlar cin, şeytan olur diye.” (KK35)

“Gün indikten sonra yerle gök mühürlendi mi tırnak kesilmez. Sofra bezi çırpılmaz.” (KK7)

“Akşam tırnak kesilmez, sakız çiğnenmez.” (KK16)

“Yolun ortasından gitme derler. Demir kaynak derler. Onlara rastladın mı öldürürmüş. Gün indikten sonra süpürgeye süpürülenler çöpe atılmaz. Akşam oldu mu eve soğan, sarımsak, biber, acı biber alınmaz.” (KK13)

“Kül sabahtan alınmaz.” (KK29)

“Ayna düşüp kırıldığı zaman o gün uğursuzluk olur. Bardak kırıldığı zaman uğursuzluk çıktı, iyi ki bardak kırıldı derler. Elden ele sabun da verilmez, günah derler. Dost düşman ayağa kalkar derler. Soğanın başını kesmeyiz Muharrem ayı geldiği zaman. Soğanı kırıp yeriz o yüzden yumrukla. Gece tırnak kesilmez. Sofra bezi yere silkelenmez, günahdır, şeytan çarpar. Bulaşıklığın içinde tabak kalmasın şeytan yalar derler.” (KK45)

“Rüyada kalabalık görürsen olumsuzluğa yorumlanır bu. Birisini ölü görmek de gördüğün kişiye ömür vermek anlamında kullanılır. Para gördüysen eğer rüyayı gören kişi bulduysa parayı kasvet derler. Para görmek iyi değil derler. Deniz görmek, at görmek murat derler. Kötü rüya görürsen git tuvalete anlat, suyunu dök derler. Sağ elin kaşınırsa para gelecek derler. Sol ayağının altı kaşınırsa yağmur yağacak derler. Sağ ayağının altı kaşınırsa yola gideceksin derler. Gözlerin dalmasına misafir geliyor derler. Çayda çöp çıkarsa misafir gelecek derler. Hatta uzun çöp çıkarsa erkek, kısa çöp çıkarsa kadın gelecek derler. Gece tırnak kesilmez derlerdi. Ölü tırnağı kesilir gece derler. Birisi öldüğünde televizyon seyredilmez. Gece dereden atlanmaz, dereden besmelesiz geçmeyin derler. Gece bulaşık suyu dökülmez, sofra bezi silkelenmez. Gece çeşmeye gidilmez derler orada birileri vardır. Gece sakız çiğnenmez, ölü eti mi çiğniyorsun derler.” (KK11)

4.6. Oyunlar

4.6.1. Söbe

“Bir çocuk duvara gidip sayardı. Diğerleri saklanırdı. Duvarda sayan çocuğa ebe derdik. Ebe, saklanan çocukları arardı.” (KK9, 27)

4.6.2. Seksek

“Şimdi de oynuyor kızlar onu. Yere kare kare kutular çizerdik. İçine sayılar yazardık. O karenin içine taş atıp tek ayağımız havada zıplaya zıplaya oynardık.” (KK27, 45)

4.6.3. Mendil Saklamaca

“Yuvarlak şekilde otururduk. ‘Yağ satarım bal satarım ustam ölmüş ben satarım.’ diye şarkı söylerdik. Mendili birinin arkasına atıp yerimize otururduk.” (KK45)

4.6.4. Çelik Çomak

“Eline 1- 1,5 metre sopa alırsın. 1 karış kadar çomak. Sopayla çomağa vurarak oynarsın.” (KK9, 20)

4.6.5. Dikili Kaya

“Karşılıklı üçer taş dikersin. Onları başka bir taşla düşürmeye çalışırsın. 3 metre aralıkla koyarsın taşları. İki kişi iki kişi gruplara ayrılırsın. Çizgiden taşları vurarak devirmeye çalışırsın. Kazanan grup kaybedenin sırtına binerdi. O şekilde yer değiştirirlerdi.” (KK9)

4.6.6. Maça Giriş

“Bir taşın üstüne taş koyup devirmeye çalışırdık.” (KK9)

4.6.7. Dektirme

“Bir sopaya kasketi dikerdik. Taşla vurup devirmeye çalışırdık.” (KK9, 20)

4.6.8. Cirit

“Eskiden iki dal arası ip gererlerdi. Mesela yüksekliği 5 metre üstünde olurdu. Komşu köylerden de gelen olurdu beygirlerle. Değnek fırlatırlardı. Değnek ipi geçerse ödül

alırlardı. Düğün sahibi ne adadıysa ödöl o olurdu. Çok eskiden olurdu ama şimdi bu oyunlar oynanmıyor.” (KK29)

“Herkesin atı olduğu için düğünlerde atları yarıştıyorlarmış. Atın üstünde giderken 1,5 metre sopayla oynanmış. O sopayı fırlatırsın.” (KK9)

4.6.9. At Koşusu

“At koşusu yapılırdı. İkinci köprüye kadar giderdi atlar çeke çeke. O zaman at çoktu bizim burada. Köprüye varan atları sıralardı bir adam. Davul vuruldu mu atlar salınırdı, kim önde bitirirse ödöl alırdı.” (KK29)

4.6.10. Güreş

“Güreş başlardı sen yendin ben yendim diye. Bitti ama o oyunlar.” (KK29)

“Köyde at kalmayınca insanları yarıştırmaya başladılar. Kendine güvenen yarışa katılırdı. Artık düğünde kim birinci gelirse ödöl alırdı o da bitti. Kara kucak güreşi de vardı önceden.” (KK1)

4.6.11. Bayrak Bıçak

“Karşılıklı iki kişi el ele tutar. Onun arkasından insanlar olur. Mesela dört kişi o taraftan, dört kişi bu taraftan gelir. Eller bağlı asılırsın birbirine. Yere çizgi çekilir. Çizgiyi kim geçerse o kaybeder.” (KK34)

“Urgan çekmenin eski versiyonu bayrak bıçak. İki grup olur, birbirini çeker.” (KK18)

4.6.12. Biledik

“Çomakları yere vurup zıplatırsın. Bir kişi çomağı yatırır ebe olur. Sürebildiği kadar ileri sürer. Çocukluğumuzda çok oynardık.” (KK17, 18, 20)

“Üç tane taş karşılıklı dikersin. İki gruba ayrılırsın sonra eline taş alırsın. Karşıdan taşları kim devirirse o kazanırdı.” (KK20, 34)

4.6.13. Ev Kaya

“Karşılıklı üç üç küçük küçük çukur açılır. Toplam altı tane olacak. Onun içine taş koyarsın. Şimdi mangala diyorlar ya o. ‘Ev kaya kaçtan göçer? Nereden girer, nereden çıkar?’ derdin. Mesela, ‘Buradan girer, buradan çıkar. Bunu yer.’ diyordun. Dönüp dönüp oynardık taşlarla.” (KK34)

4.7. Halk Hekimliği

4.7.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi

4.7.1.1. Arı Sokması

“Arının soktuğu yere sarımsak süreriz hemen.” (KK45)

4.7.1.2. Ateş Düşürme

“Islak banyo, sirkeli bez koyulur. Ateş düşürücü ilaç verilir.” (KK45)

4.7.1.3. Ayak Burkulması

“Köyde kırık çıkıkçı vardı. Burkulduysa burkuldu diyordu. Çekip sarıyordu, iyi oluyordu sonra. Yapamazsa doktora gidilirdi.” (KK45)

4.7.1.4. Göbek Düşmesi

“Bardakla yerine getiririz. Göbeğin üstüne bir parça ekmek koyarız. Ekmeğin üstüne kibrit sokardık beş on tane. Onları tutuşturup üstüne bardak kapatırdık. O bardak orada biraz duruyordu. Sonra üstüne topak bez alıp sararsın sonra göbek yerine geliyordu.” (KK45)

4.7.1.5. Mide Rahatsızlığı

“Kekik otu ve sarı açan çiçek ve öküzgözü çiçeği kaynatılıp içilir.” (KK45)

4.7.1.6. Romatizma

“Kuma gömerler, ılık suya sokarlar. Kekik buğu tutarlar.” (KK45)

4.7.1.7. Sarılık

“Ovacık'ta bir bayan vardı. Ona sarılık kestirmeye gidilirdi. Alnını jiletle az kesiyordu sonra sarımsak sürüyordu. Ondan sonra geçiyordu. Onun bir duası vardı onu da okuyordu.” (KK45)

4.7.1.8. Siğil

“Bir kadın vardı köyde. Duasını okuyordu sonra geçiyordu.” (KK45)

“Benim annem ellerde siğil çıkar ya onun için İhlas suresini okur üç defa. Gelecek olan kişinin sabahtan, öğleden önce gelmesi gerekiyor. Öğleden önce annem söğüt ağacından küçük bir dal koparır. Onu alta koyar, bıçağı üstüne. Onun da üstüne elini koyar. Üç defa o duayı okur. Ondan sonra o söğüdü, o bıçağı alıp siğili olan kişiye verir sonra ‘Gelmiş geçmiş olsun!’ der. Üç cumartesi gelip okutursun kendi siğilini. Ağaca da çentik atılır. Parmağında atıyorum beş tane siğil varsa söğüt ağacına beş tane çentik atar. Sen de soba borusunu soktuğun yere koyarsın. Orada kurur o dal. Söğüt dalı kurudukça siğilin kurur. Bu işlemler için para almaz aslında ama para yerine geçecek ya, ‘Beş kuruş da olsa onu bana ver.’ der. O para artık onun tilsimi mı bilmiyorum ama madeni parayı alır.” (KK11)

4.7.1.9. Yanık

“Yanığa buz koyarlar.” (KK45)

4.7.1.10. Zehirlenme

“Sarımsaklı yoğurt ve süt verilir kusup zehri atsın diye.” (KK45)

4.7.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi

4.7.2.1. Hayvan Yarası

“Hayvanın parmaklarının arası yara oluyor. O göktaş getirip bastırınca yaraları geçiyor.” (KK45)

4.7.2.2. Doğumu Kolaylaştırma

“Baytar çağırırız. İplerler buzağının ayağını bağlarız. Beş altı kişi birden çeker, doğum olur.” (KK45)

4.7.2.3. Hayvanda Kırık Çıkık

“Ufak hayvansa mesela ayağı kırılrsa tahtayla sarılır, tutsun diye ama büyük hayvansa kesime gider.” (KK45)

4.7.2.4. Zehirlenme

“Sarımsaklı yoğurt veririz ağzından, kustursun zehri diye.” (KK45)

4.8. Halk Mutfağı

4.8.1. orbalar

4.8.1.1. Sütlü Pirinç orbası

“Sütle pirinci karıştırıp pişiririz.” (KK45)

4.8.2. Yemekler

4.8.2.1. şehriyeli Tereyağılı Pilav

“şehriyeyi tereyağıyla kavururuz. Sonra zerine pirinç ekleyip suyunu veririz. Kısık ateşte pişer.” (KK45)

4.8.2.2. Etli Nohut

“Nohut akşamdan ıslatılır. Yağıny, salçasını, etini kavurursun. Nohutu yıkayıp üstüne eklersin. Suyunu, tuzunu ayarlayıp ağızını kapatırsın, o kendi kendine pişer.” (KK45)

4.8.2.3. Keşkek

“Eskiden düğünlerde yapılırmış. Usta kalmadı artık, yapan yok. Koyun etiyle yapılır mutlaka. Yaşında erkek kuzu kaburgadan da yapılır. Bütün kaburga kullanılır. Kazanın içine su koyulur üstüne ızgara. Izgaranın üstüne koyulur kaburga. Buharda pişer. Çok kaynadığı için yumuşak olur, ezilir. Taş buğday dibek taşında dövülür. Dövülerek kabuğundan ayrılır. Kıvama gelince et ve baharatla karıştırılır.” (KK21)

“Eski aşçılar bizim koyunu yüzüp etini sıyırdı. Kemikleri düşerdi kazanın dibine ondan sonra suyunu kaynatırdı. Kaynama başlayınca iki üç kişi kleklerle kazanın etrafında dolanırdı. Dve dve keşkek yaparlardı yle.” (KK29)

4.8.3. Tatlılar

4.8.3.1. Karma Helva

“İrmik, şeker, su hepsi birlikte karılarak yapılır.” (KK9)

4.8.3.2. Saraylı Tatlısı

“Baklavaya benzer yuvarlak yapılır. İçine ceviz, fındık koyulur. Siniye döşenip kızartılır sonra şerbetlenir.” (KK9)

4.8.3.3. Aşure

“Muharrem ayında yapılır.” (KK9)

“Aşureyi şimdi On İki İmamlar için on iki malzemeden yapıyoruz diyorlar ama eline ne gelirse koyarsın, malzeme sayısı yoktur yani.” (KK36)

“Muharrem orucunun sonunda, aşure yapılır. Aşure için, buğday, nohut, darı, bakla akşamdan ıslatılır. Aşurenin içine biz, on iki çeşit bakliyat koyarız. Akşamdan ıslanan malzemeler sabah büyük bir kazanda kaynatılır. Ceviz, badem, fındık, üzüm, fıstık, incir, kayısı gibi malzemeler eklenir. Yeterince şeker koyulduktan sonra kaynamaya bırakılır. En az on iki malzeme ekleriz aşureye.” (KK45)

“Aşure Muharrem’den sonra kaynatılır. En az on iki malzemeye kaynatırız.” (KK11)

4.8.4. Hamur İşleri

4.8.4.1. Gözleme

“Gözleme milli yemeğimizdir. Göçer yaşayan bir toplumuz. Hayvancılıktan elde ettiğimiz ürünlerle karnımızı doyururuz. Kullandığımız ulaşım aracı attır. Atın sırtında uzun mesafe yol kat ederken bizim yiyeceğimizde doyurucu olmalı o yüzden gözleme yapılmış. Gözleme çökelek ve bol tereyağlı olmalı. Mayasız hamur seni uzun süre tok tutar. Saç üstünde pişirilir. Eskiden kavurma da koyulurdu.” (KK21)

4.8.4.2. Gevrek Börek

“Kuru yufkayı ıslayıp dört beş tanesini bir araya koyup pişiririz.” (KK9)

4.8.5. Turşular

4.8.5.1. Biber Turşusu

“Limon tuzu, sirke, sarımsak, 1 kaşık şekerle turşu suyu hazırlanır sonra biberlerin üzerinden dökülür.” (KK45)

4.8.6. Ekmekler

4.8.6.1. Fırın Ekmeği (Somon)

“Hamur yoğurulur. Fırın odun ateşiyle yakılır sonra süpürölür. Taşın sıcaklığıyla ekmek pişiirilir.” (KK45)

4.8.6.2. Bazlama

“Hamur yoğurulup sağ üstünde pişiirilen günlük yapılan bazlamalar yapılır.” (KK21)

4.9. Ad ve Lakaplar

İnsanların toplumsal ve bireysel kişiliğiyle beraber büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simge olarak ifade edilen ad, taşıdığı ve karşıladığı anlamın çocuğun karakterini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını biçimlendireceği düşüncesi ile simgesel bir öz taşımasına özen gösterilerek koyulmaktadır (Örnek, 2000, s. 148).

Türk destancılık geleneğine bakıldığında ad almayan bir kişinin biyolojik olarak var olmanın dışında bir şey ifade etmediği, sosyal bir varlık olarak topluma kabul edilebilmesi için belli bir kahramanlık göstermesi gerektiği görülmektedir. Yani kişinin alplık göstermeden önceki hayatı önemli görülmemekte, alplık gösterdikten sonra bir ad koyma veya eski adın yanına bir ad eklenmektedir. Bu durum Dede Korkut Kitabı'nda "Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komazlar idi" şeklinde ifade edilmektedir (Duymaz, 2000, s. 117).

Karesi Çepnilerinde ad koyma görevi ailenin büyüğüne yoksa da babaya aittir. Geçmiş dönemlerde yeni doğan çocuğa aile büyüklerinin adı koyulsa da günümüzde bu durumun değiştiğini belirten kaynak şahıslarımız artık modern adların yanı sıra ünlü kişilerin de adlarının koyulduğunu belirtmişlerdir.

4.9.1. Adlar

Araştırma sahasında erkeklere Bekir, Osman ve Ömer; kızlara ise Ayşe adının verilmediği öğrenilen bilgiler arasındadır. Hz. Ali'nin hakkına girdikleri düşüncesiyle bu isimleri çocuklarına vermediklerini belirten kaynak şahıslarımız Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatma adlarının sevilerek koyulduğunu ifade etmişlerdir.

"Ebubekir, Osman, Ömer hepsi halifedir ama bir tane bile yoktur bizde. İsim olarak koyulmaz. Kırgınlık var. Hele hele Osman'a aşırı şekilde kırgınlık var." (KK20)

"Birinci halife Ali olacağı yerde Ayşe Ana'mız babasını halife yaptı. Kırgınlığımız var." (KK18)

"Osman ve Bekir koyulmaz bizde. Ali çok koyulurdu. Şimdi her ismi koyuyorlar. Eskiden evin büyüğü koyardı çocuğun adını şimdi babanın bile hakkı yok. Yeni isimleri koyuyorlar." (KK19)

4.9.2. Lakaplar

Kişilerin asıl adlarının dışında özellikle yakınları ve bağlı bulunduğu grubun üyeleri tarafından kullanılan bir takma adlarının da bulunduğunu belirten Sedat Veyis Örnek, takma adların daha çok köylerde kullanıldığını belirtmiştir (2000, s. 159).

Örnek'in belirttiği gibi kaynak şahıslarımızdan da öğrenilen bilgiler doğrultusunda araştırma sahasında herkesin bir lakabının olduğu öğrenilmiştir.

“Köyde herkesin lakabı vardır. Zamanında biri öyle yakıştırmış kalmış.” (KK49)

“Benim adım Tuncay ama adımı bilen yoktur. Herkes Mahmut Ağa diye bilir beni.” (KK47)

Kimi lakapların kişinin fiziksel özelliklerine, kimi lakapların oymaklara, kimilerinin de kişilerin mesleklerine göre verildiği görülmüştür. Kaynak şahıslardan derlenen lakaplar ve nedenleri şu şekildedir:

Deli Veli, Gıli Gıli Mustafa, Hacı, Havıs, Karabacak, Koca Sarı, Mahmut Ağa, Muhtar, Müdür, Nail, Pala, Sarı Kız...

“*Kara Kule*, kişi esmer olduğu için.” (KK49)

“*Kara Çarık*, küçücükken çarık giymiş adı öyle kalmış.” (KK19)

“*Hoca*, çok okur, dini bilgisi çoktur. (KK29)

“*Başkan*, dernek başkanı.” (KK35)

“*Denizli* derler bize, Karadeniz'den geldiğimiz için. (KK33)

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

“Karesi İlçesi (Balıkesir) Çepnilerinin Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı tez çalışmasında Anadolu’nun Türk yurdu haline gelmesinde büyük katkıları olduğu bilinen yirmi dört Oğuz boyundan birisi olan Çepnilerin Balıkesir, Karesi’de yaşayan kısmı ele alınmıştır. Saha araştırması sırasında Karesi Çepnilerinin tarihlerine, inanışlarına, halk edebiyatı ve halkbilimlerine ait ürünler, kaynak şahıslardan mülakat ve gözlem yoluyla derlenmiştir. İl ve ilçe merkezine yakın olmalarına rağmen yarı kapalı bir toplum yapısına sahip olan Karesi Çepnilerinin tarihleri ve inanışları üzerine sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Halk edebiyatı ve halkbilimi ürünleri üzerine yeni bilgi ve metinlerin derlenmesi çalışmanın önemli özelliklerinden biridir.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırma sahasının tarihi ve coğrafi özelliklerinin yanı sıra sosyo-kültürel yapı ve tezin konusu, amacı, önemi, kapsamı ve sınırlılıkları gibi genel bilgiler verilmiştir. Oğuzların Üçok koluna mensup olan Çepniler, Oğuzların batıya gerçekleştirdikleri göçlerle Anadolu sahasına kadar gelmişlerdir. Balıkesir’de 1700’lü yıllardan itibaren varlıkları görülen Çepnilerle ilgili bu bilgi, 1726 yılında Karesi Sancağı Mütesellimine gönderilen emirnâmede karşımıza çıkmaktadır. 1860’lı yıllarda Ahmet Vefik Paşa ile iskâna tabi tutulan Çepnilerin bu dönemde yaşadıkları zorluklar tarihi ve sözlü kaynaklardan öğrenilmektedir.

Bulgular ve yorumlar bölümünün birinci başlığında ele alınan inanç özelliklerine göre Karesi Çepnilerinin hepsi Alevidir ve merkezi Kavakbaşı Mahallesi’nde bulunan Köse Süleyman Ocağı’na bağlıdırlar. Araştırma sahasında incelenen yerleşim birimlerinin her birinde cemevi bulunmaktadır. Geçmiş dönemlerde uygun olan bir ev, dam veya ahırlarda gizli bir şekilde yapılan ibadet, bugün yılın belli dönemlerinde cem dedesinin yerleşim birimlerine gelmesiyle birlikte cemevinde yürütülmektedir. Karesi Çepnileri, Caferi olduklarını ifade etmişlerdir.

İkinci başlıkta incelenen halk edebiyatı ürünlerinde hemen hemen bütün türlere rastlanılmıştır. Derleme çalışmaları sonucu en çok malzemeye türkü, ninni, efsane ve bilmece türlerinde rastlanılmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle beraber masal anlatma geleneğinin zayıflaması, derlenen masallardaki motif ve formel ifadelerin zayıflığıyla araştırma sahasındaki etkilerini göstermektedir. Kadınlar tarafından kına gecelerinde, bayraktar ve seymenler tarafından da özellikle düğünlerde söylenen mânilerin icralarında da azalmalar olduğu tespit edilmiştir.

Hayatın geçiş aşamaları olarak adlandırılan ve insan hayatındaki üç önemli basamak olarak görülen doğum, düğün ve ölüm kavramlarına Karesi Çepnileri büyük önem vermektedir. Her bir törenle ilgili çeşitli inanış geliştiren Çepniler, kişileri kutlamak ve korumak için çeşitli ritüellere başvurmaktadırlar. Geçiş dönemleriyle ilgili geliştirilen bu ritüeller, kültürün korunması ve gelecek nesillere aktararak devamlılığının sağlanması açısından önemli bir işleve sahiptir. Hayatın geçiş aşamalarında yerine getirilen ritüeller, bazı yerel unsurlar dışında, diğer bölgelerden farklı değildir.

“Bayramlar, kutlamalar ve törenler” başlığının yanı sıra “halk inanışları” bölümünde de karşımıza çıkan ve günümüze kadar korunan çeşitli pratikler olduğu görülmektedir. Hıdırellez günü hiç kimsenin çalışmaması, Manisa Beyoba’daki yatıra gidip kurban kesme ve güvercin beslemenin şans getireceği şeklindeki inanmalar dikkat çekicidir.

Karesi Çepnilerinin mutfak kültürlerine bakıldığı zaman diğer bölgelerden çok farklı olmadığı görülmektedir. Tarım özellikle de hayvancılıkla geçinen yöre halkının yemek kültürü et ürünlerine dayalıdır. Alevilik inancına sahip olan Çepnilerin ad verme kültürünün bu durumdan etkilendiği görülmektedir. Hz. Ali ve ehlibeyte karşı duyulan büyük sevgi ve saygıdan ötürü yöre halkı Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatma gibi adları sıklıkla kullanırken Bekir, Osman, Ömer ve Ayşe gibi adlara mesafeli yaklaşmaktadır ve kullanmamaktırlar.

Karesi Çepnileri geçmişte Alevi olmaları sebebiyle toplumdan soyut bir şekilde yaşasalar dahi günümüzde bu durumun değiştiği görülmektedir. Geçmişte Sünnilerle evlilik gibi konulara sıcak bakmayan yöre halkı artık bu ve benzeri konuların sorun haline getirilmediği ifade ederek Alevi-Sünni evliliklerine saygı duyduklarını

belirtmişlerdir ancak yaşça daha büyük olan kaynak kişiler söz konusu durumdan duydukları rahatsızları dile getirmişlerdir.

Sonuç olarak, geçmiş dönemlerde yarı kapalı bir toplum yapısına sahip olan Karesi Çepnileri, Türk kültüründe olan ancak günümüzde unutilan bazı inanç ve uygulamaları devam ettirmektedirler.

Bu çalışma, Karesi ilçesinde yaşayan Çepniler ile ilgili yapılan ilk halkbilim çalışmasıdır. Covid-19 kısıtlamaları ile yürütölen bu çalışmada eksiklikler olabilecek olsa da halkbilimi, halk edebiyatı ve inanış özellikleri imkânlar dahilinde incelenerek kayıt altına alınmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1964). Türkiye’de yağmur duası II. *DTCFD*, 22 (3-4), 221-250.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Aça, M., Ekici, M. ve Yılmaz, A. M. (2014). Anonim halk edebiyatı. M. Ö. Oğuz (Ed.), *Türk halk edebiyatı el kitabı* içinde (s. 133-238). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akalın, L. S. (1993). *Türk folklorunda kuşlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm*. İzmit: Yayıncı Yayınları.
- Ataman, S. Y. (1992). *Eski Türk düğünleri ve evlenme rit’leri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Artun, E. (2008). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri*. İstanbul: Kitabevi.
- Asan, V. (1997). Tahtacı Türkmenlerde baş bağlama. *Cem Dergisi*, (71), 8-10.
- Aydemir, C ve Şener, C. (2003). *Alevilik dersleri 2*. Hückelhoven: Verlag Anadolu.
- Ayhan, A. (2020). *Balıkesir’in kimliği*. Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi/ Kent Arşivi Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk folkloru (İnanışlar, töre ve törenler, oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boyraz, Ş. (2009). Okuntu’dan davetiye bir dönüşüm anatomisi. *Milli Folklor Dergisi*, (84), 87-96.
- Çelebioğlu, A. ve Öksüz, Y. Z. (1979). *Türk bilmeceler hazînesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Çelik, A. (2002). Çepnilerin Anadolu’nun Türkleştirilmesindeki yeri ve önemi. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Editörler), *Türkler cilt 6* içinde (s. 312-323). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çınar, A. A. (2020). Alevilerde Hızır kültü ve ritüelleri. *Milli Folklor Dergisi*, 16 (126), 63-74.
- Çınar, E. (2012). *Aleviliğin kökleri Abdal Musa’nın sırrı*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, N. (2012). Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağı'nın kuruluşu. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (63), 77-110.
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dıykanbayeva, M. (2009). Kırgız Türklerinde ölüm. *Milli Folklor Dergisi*, (82), 89-97.
- Divanü lûgat-it Türk tercümesi III*. (1992). (Çev. Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Divanü lûgat-it-Türk tercümesi I*. (1998). (Çev. Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk şiirinde türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Duymaz, A. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda alpların eğitimi ve geçiş törenleri. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 109-122.
- Duymaz, A. (2002). *İrfanı arzulayan sözler tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Duymaz, A. (2005). Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a toy geleneğinin simgesel anlam ve Türk paylaşım modeli. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (5), 37-60.
- Ekici, M. (2005). Bergama yöresi Hıdırellez geleneklerinde toplum ve çevre bilinci. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, V (1), 47-52.
- Ekici, M. (2019). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1989). *Türk bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde mâniler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (2019). *Kutsal ve kutsal-dışı dinin doğası*. (Çev. Ali Berktaş). İstanbul: Alfa.
- Ergin, M. (2015). *Orhun abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları A. Ş.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye'de Alevîlik Bektâşîlik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk inancı (Gök Tanrı inancı) ve Alevîlik- Bektâşîlik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Gültekin, M. (2014). Sarılar köyü çıralık Çepni Alevi ziyareti ve Türk ağaç kültürüne bağlı bazı inanış ve uygulamalar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (70), 73- 96.
- Günay, U. (1975). *Elâzığ masalları (inceleme)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Günay, U. (1995). Ritüeller ve hıdırellez. *Milli Folklor Dergisi*, (26), 2-3.

http 1:

<https://www.karesi.bel.tr/statik/cografi-konum> (Erişim tarihi: 12.05.2022)

http 2:

<https://www.nufusune.com/146913-balikesir-karesi-deliklitas-mahallesi-nufusu>
(Erişim Tarihi: 19.12.2021)

http 3:

<https://www.nufusune.com/146915-balikesir-karesi-kabakdere-mahallesi-nufusu>
(Erişim Tarihi: 19.12.2021)

http 4:

<https://www.nufusune.com/146885-balikesir-karesi-yaylacik-mahallesi-nufusu>
(Erişim Tarihi: 20.06.2021)

http 5:

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Kevser-suresi/6205/1-3-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 02.03.2022)

http 6:

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/N%C3%BBr-suresi/2826/35-ayet-tefsiri> (Erişim tarihi: 13.12.2021)

http 7:

<https://islamansiklopedisi.org.tr/alkarisi> (Erişim Tarihi: 25.04.2022)

http 8:

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sunnet--hitan> (Erişim Tarihi: 26.04.2022)

http 9:

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.859747.pdf> (Erişim Tarihi: 26.04.2022)

Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, D. (2001). *Folklorumuzda beddua söyleme geleneği ve Türk halk şiirinde beddualar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Korkmaz, E. (1998). *Dört kapı kırk makam*. İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Korkmaz, E. (2013). *Alevilik ve aydınlanma*. İstanbul: Pencere Yayınları.

Malinowski, B. (1990). *Büyük, bilim ve din*. (Çev. Saadet Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (Çev. Saadet Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Oğuz, M. Ö. (2001). *Halk şiirinde tür, şekil ve makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili bätül inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1974). *Anadolu folklorunda yas. 1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, ss. 399-409.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk halkbilimi*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk halk bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öz, B. (2001). *Alevilik nedir?* İstanbul: Der Yayınları.
- Özkırımlı, A. (1996). *Toplumsal bir başkaldırının ideolojisi Alevîlik-Bektaşîlik*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öztelli, C. (2002). *Evlerinin önü türküler*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sami, Ş. (1999). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sezen, L. (1992). Türk folklorunda Hıdırellez. *Milli Folklor Dergisi*, (14), 32-34.
- Su, K. (1938). *Balıkesir civarında Yürük ve Türkmenler*. İstanbul: Balıkesir Halkevi Yayınları.
- Sümer, F. (2016). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri-boy teşkilatı-destanları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Şahin, H. İ. (2006). Balıkesir Çepnilerinde defin ve defin sonrası bazı inanış ve uygulamalar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (39), 63-78.
- Şahin, H. İ. (2013). *Çepniler: tarih, inanış ve halkbilimi*. Ankara: Altınpost Yayınları.
- Şahin, H. İ. (2019). *Âşıklık yolunda bir kamber Matemi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şener, C. (1997). *Şaha doğru giden kervan Alevilik nedir*. İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Yayınları.
- Togan, A. Z. V. (1982). *Oğuz destanı Reşideddin Oğuznâmesi, tercüme ve tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Turan, A. (1991). Törelerimizde “kalın” (başlık) adeti. *Milli Folklor Dergisi*, 2 (12), 39-40.
- Türk Dil Kurumu, (2011). *Türkçe sözlük*. (11. Baskı) Ankara.
- Uçar, M. (1976). *Anadolu folklorunda Fadime Ana*. Ankara: TFA Yıllığı.
- Yakıcı, A. (1992). Anadolu düğün geleneğinin sosyal hayata, sanata ve edebiyata etkisine dair. *Milli Folklor Dergisi*, 2 (13), 28-31.
- Yaman, A. (1997). Alevilikte dedelik kurumu üzerine araştırmalar II. *Cem Dergisi*, (62), 66-68.

- Yaman, M. (2001). *Alevilik inanç- edeb- erkân*. İstanbul: Garipdede Türbesi Koruma Onarma ve Yaşatma Derneği Yayınları.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk edebiyatında Bektaşî fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, R. (2018). *Geleneksel Alevilik inanç, ibadet, kurumlar, toplumsal yapı, kolektif bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, H. (2004). Alevilerde dedelik kurumu. İ. Engin ve H. Engin (Ed.), *Alevilik içinde* (s. 321-338). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Zelyurt, R. (1992). *Öz kaynaklarına göre Alevilik*. İstanbul: Yön Yayıncılık.
- Zelyurt, R. (1996). Alevilik nedir? I. *Cem Dergisi*, (58), 12.
- Zelyurt, R. (2014). *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin kültürel kökeni*. Ankara: Kripto Basın Yayın.

EKLER

EK-1. Sözlük

B

Bellemek: Kundaklamak.

Bismişah: Hz. Ali'nin adı ile.

C

Çalba: Ada çayı.

Çipri: Kibrit.

D

Dara durmak: Dedenin huzurunda, sağ ayak başparmağı, sol ayağın üzerinde, sağ eli kalbin üstünde, sol kol yanda, vücudu öne eğik bir konuma getirerek hareketsiz beklemek.

Delil (Çerağ): Cem töreninde, ayin süresince yakılan mum.

Delilci: Cem töreninde, mumu yakmak ve sönmemesi için çalışan kişi.

Dingelmek: Ayakta durmak.

Duvazimam: On İki İmamların adının geçtiği şiirler.

Dovak: Duvak

E

Emr: Hz. Ali'nin kullandığı söylenen bir çeşit bez.

Erkân: Cemde uyulması gereken kuralların tamamı.

Erkân yürütme: Cemdeki kuralların sırasıyla yerine getirilmesi.

G

Görgü: Talibin yılda bir kez, dedenin huzuruna çıkarak günah ve sevaplarıyla hasaplaşması.

Gülbank: Cem töreninde pirin yaptığı dua.

H

Himdi: Şimdi.

I

Ibrık: İbrık.

İ

İkrar: Yola girmek için verilen söz, yemin.

K

Koynek: Gömlek.

M

Meydan: Cemde hizmetlerin yapıldığı alan.

N

Niyaz: Secde etmek.

O

Okı: Düğün davetiyesi.

P

Paca: Baca.

S

Samsak: Sarımsak.

Seymen: Düğünlerde mâni söyleyen grup.

Söbe: Saklambaç.

Ş

Şepel: Pis.

T

Talip: İkrar vermiş kimse.

Tığlamak: Kurban kesmek.

EK-2. Kaynak Kişiler Listesi

Sıra No.	Ad Soyad	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Tahsil	Meslek
KK1	Ali YAVUZ	1964	Deliklitaş	İlkokul	Emekli
KK2	Ali YILDIRIM	1954	Deliklitaş	İlkokul	Emekli (Kapıkulu)
KK3	Ahmet Buğra ÖZDEMİR	2014	Balıkesir	2. Sınıf	Öğrenci
KK4	Altan KAYGISIZ	1985	Kabakdere	Lise	Çiftçi
KK5	Aykut MULUK	1990	Balıkesir	Ortaokul	Serbest Meslek
KK6	Aysel AÇIKGÖZ	1962	Kabakdere	İlkokul	Çiftçi
KK7	Aysel AYVERDİ	1968	Kabakdere	İlkokul	Ev hanımı
KK8	Burcu AÇIKGÖZ	1998	Kabakdere	Ortaokul	Çiftçi
KK9	Cemil ÖZÇELİK	1955	Yaylacık	Okuryazar	Çiftçi
KK10	Cenan ÇOBAN	1970	Yaylacık	İlkokul	Çiftçi
KK11	Çiğdem ÖZDEMİR	1986	Balıkesir	Lise	İşçi
KK12	Denizhan ÖZDEMİR	1940	Yaylacık	Okuryazar	Emekli
KK13	Dilber TAŞ	1980	Kabakdere	İlkokul	Ev hanımı
KK14	Dudu ASLAN	1931	Yaylacık	----	Ev Hanımı
KK15	Emre TAŞ	2004	Balıkesir	Lise	Öğrenci
KK16	Enver CAN	1968	Kabakdere	İlkokul	Serbest Meslek
KK17	Eren GÖKDEMİR	2001	Balıkesir	Ön Lisans	Öğrenci
KK18	Ergün GÖKDEMİR	1975	Yaylacık	İlkokul	Çiftçi

KK19	Erhan FİDAN	1978	Kabakdere	İlkokul	İşçi
KK20	Erişan GÖKDEMİR	1977	Yaylacık	İlkokul	Çiftçi
KK21	Erol KANER	1963	Yaylacık	İlköğretim	Celep
KK22	Fatma YILDIRIM	1952	Deliklitaş	----	Ev Hanımı
KK23	Fikret TUNCEL	1961	Karamanlar	Ortaokul	Emekli (Kamber)
KK24	Gizem CAN	1994	Balıkesir	Önlisans	İşçi
KK25	Güldüren ÇELİK	1955	Kabakdere	İlkokul	Ev hanımı
KK26	Gülfidan FİDAN	1939	Kabakdere	----	Ev Hanımı
KK27	Gülseren BİRGÜL	1959	Kabakdere	İlkokul	Ev hanımı
KK28	Hüseyin ÇELİKKANAT	1939	Kabakdere	Okuryazar	Emekli (Kamber)
KK29	İrfan AL	1952	Deliklitaş	İlkokul	Emekli
KK30	Melahat DENİZ	1993	Balıkesir	Ortaokul	Ev Hanımı
KK31	Muhsin KARABULUT	1981	Deliklitaş	Lise	Muhtar
KK32	Mustafa OĞUZ	1966	Bahçedere	Lisans	Emekli (Dede)
KK33	Neslihan FİDAN	1950	Kabakdere	----	Ev hanımı
KK34	Nevrican GÖKDEMİR	1978	Yaylacık	İlkokul	Çiftçi
KK35	Özcan APLUK	1967	Kabakdere	İlkokul	Emekli
KK36	Özcan KARABIYIK	1968	Yaylacık	İlkokul	Çiftçi
KK37	Özgür ÖZKAN	1970	Yaylacık	İlkokul	Çiftçi
KK38	Rıza ÖZDEMİR	2011	Balıkesir	4. Sınıf	Öğrenci
KK39	Sakine ÇELİK	1944	Kabakdere	----	Ev Hanımı

KK40	Sedef ÖZKAN	1943	Yaylacık	----	Ev Hanımı
KK41	Semra FİDAN	1981	Kabakdere	İlkokul	Ev hanımı
KK42	Seyhan AÇIKGÖZ	1971	Kabakdere	Lise	Serbest Meslek
KK43	Seyfi OĞUZ	1944	Kavakbaşı	Lise	Emekli (Dede)
KK44	Sezai KORKMAZ	1975	Kabakdere	İlkokul	Çiftçi
KK45	Şehriban ÖZKAN	1960	Yaylacık	İlkokul	Ev Hanımı
KK46	Şinasi OĞUZ	1964	Bahçedere	Lise	Emekli
KK47	Tuncay DENİZ	1978	Kabakdere	İlkokul	Çiftçi
KK48	Türkan FİDAN	1982	Kabakdere	----	Ev Hanımı
KK49	Veli MÜLAYİM	1966	Kabakdere	İlkokul	Çiftçi
KK50	Zeynep KOŞAR	1963	Kabakdere	İlkokul	Ev Hanımı

Adnan Menderes
Akıncılar
Ali Hikmet Paşa
Atatürk
Aygören
Çay
Dumlupınar
Ege
Eski Kuyumcular
Hacı İsmail
Hisarçı
Karaoğlu
Karesi
Kayabey
Kızpınarı
Kuvayi Milliye
Maltepe
Mirzabey
1.Oruçgazi
2.Oruçgazi
Paşaalanı
1.Sakarya
2.Sakarya
Toygar
Vicdaniye
Yeni Mahalle
Yıldırım

227

EK-4. Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Deliklitaş Mahallesi

Fotoğraf 2: Deliklitaş Mahallesi Cemevi

Fotoğraf 3: Kabakdere Mahallesi

**Fotoğraf 4: Kabakdere Mahallesi
Zeynel Dede Cemevi**

Fotoğraf 5: Yaylacık Mahallesi

**Fotoğraf 6: Yaylacık Mahallesi
Şehit Hayrettin Karabıyık Cemevi**

Fotoğraf 7: Deliklitaş Mahallesi Cemevi İçi

**Fotoğraf 8: Kabakdere Mahallesi
Zeynel Dede Cemevi İçi**

Fotoğraf 9- 10: Yaylacık Mahallesi Şehit Hayrettin Karabıyık Cemevi İçi

**Fotoğraf 11: Cemde Kullanılan
Delil ve Ibrık Fotoğraf**

Fotoğraf 12: Cemde Kullanılan Süpürge

**Fotoğraf 13: Cem Dedesi Mustafa Oğuz'a ait olan Geyik Derisi Post ve Tuba Ağacı'ndan
yapılma Erkân**

Fotoğraf 14: Geleneksel Giysi Üç Etek/ Sığili

Fotoğraf 15: Geleneksel Giysi Gocadon

Fotoğraf 16- 17: Geleneksel Giysi Yağlık/ Goca Yağlık

Fotoğraf 18- 19- 20: Geleneksel Giysi Oluk Bağı

Fotoğraf 21- 22: Bayraktar ve Seymen Ekibi

Fotoğraf 23- 24: Gelin Alımı

Fotoğraf 25- 26- 27- 28- 29: Baş Bağı

Fotoğraf 30: Mustafa Dede

**Fotoğraf 31: Seyfi Dede ve Kamber
Fikret Tuncel**

Fotoğraf 32- 33- 34- 35- 36- 37 Kaynak Kişiler

Fotoğraf 38: Ekmek Fırını

Fotoğraf 39: Dibek Taşı

Fotoğraf 40- 41- 42: Kavakbaşı Mahallesi Köse Süleyman Anıtı

Fotoğraf 43- 44- 45: Zeynel Dede

Fotoğraf 46- 47- 48- 49- 50- 51- 52- 53: Mezarlık Görüntüleri
234